

МИНИСТЕРСТВО НА ПРАВОСЪДИЕТО

ЕВРОПЕЙСКА ИНТЕГРАЦИЯ и ПРАВО

3/2005

ИЗДАТЕЛСКИ СЪВЕТ:

Александра Цекова, чл.-кор. проф. д-р Александър Янков, доц. д-р Веселин Цанков, проф. д-р Георги Петканов – председател, Димитър Бонгалов, проф. д-р Екатерина Трендафилова, проф. д-р Емил Константинов, Маргарит Ганев – заместник-председател, Мариана Караджова, Петър Рашков, Сабрие Сапунджиева, Соня Момчилова, проф. д-р Тодор Тодоров, доц. д-р Юлия Захариева

ЕКИП НА ИЗДАНИЕТО:

Маргарит Ганев – главен редактор
Соня Момчилова – заместник-главен редактор
Драгомир Чолаков – отговорен редактор
Искра Братованова – секретар

МИНИСТЕРСТВО
НА ПРАВОСЪДИЕТО

ЕВРОПЕЙСКА
ИНТЕГРАЦИЯ
И
ПРАВО

3/2005

*Списание „Европейска интеграция и право“
е издание на Министерството на правосъдието, осъществявано
в изпълнение на проекта „Съдебната реформа – врата към Европа“
по Работната програма 2005 на Комуникационната стратегия
за присъединяване на Република България
към Европейския съюз*

© Министерство на правосъдието, 2005
ISSN 1312-5524

Комуникационна стратегия за присъединяване на Република България към Европейския съюз

---

www.evroportal.bg
www.justice.government.bg

I.
СТАТИИ

КООРДИНАЦИОННИ МЕХАНИЗМИ ЗА РАБОТА С ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ В НОВИТЕ ДЪРЖАВИ – ЧЛЕНКИ НА ЕС

Петър Рашков*

Любомира Димитрова**

Митка Захарлиева***

В периода м. юни – м. октомври 2005 г. Министерството на правосъдието на Република България осъществи поредица от работни срещи в министерствата на правосъдието на Унгария, Чешката република и Република Словакия, чиято цел беше проучване на опита на новите държави – членки на Европейския съюз (ЕС), при изграждането на координационен механизъм за ефективно участие в работата на институциите и работните органи на Европейския съюз и ролята на Министерството на правосъдието в този координационен механизъм.

Осъществяването на цикъла от тези визити в държави – членки на Европейския съюз, с подобен на българския модел на развитие, беше изключително полезно както за подобряване на механизма на работа по европейските въпроси в българското Министерство на правосъдието, така и за установяването на по-тесни връзки с колеги от министерства, които за в бъдеще ще бъдат близки партньори на България в рамките на работните органи на ЕС.

Представяме ви получената информация по време на срещите с ресорните заместник-министри на правосъдието по европейските въпроси и с представителите на звената, отговарящи за евроинтеграцията, в министерствата на правосъдието на Унгария, Чехия и Словакия.

УНГАРИЯ

Координационен механизъм по европейските въпроси в Унгария

Първо ниво: 46 експертни работни групи (напр. гражданско право, наказателно право и т.н.). Ръководителят на всяка група се посочва от ресорното министерство, което има специална компетентност по съответния въпрос. Групите се състоят

---

* Директор на дирекция „Международно сътрудничество и европейска интеграция“, Министерство на правосъдието.

** Държавен експерт в отдел „Международно правно сътрудничество и европейска интеграция“, дирекция „Международно сътрудничество и европейска интеграция“, Министерство на правосъдието.

*** Държавен експерт в отдел „Международно правно сътрудничество и европейска интеграция“, дирекция „Международно сътрудничество и европейска интеграция“, Министерство на правосъдието.

от 5 до 8 експерти и задължително включват представители на Министерството на правосъдието и Министерството на финансите. В случай че експертите в работната група са постигнали консенсус, позицията, подготвена в рамките на групата, се представя от унгарския представител в Съвет на постоянните представители към ЕО (КОРЕПЕР) и в неговите подготвителни звена. В случай че има спорни моменти, проектът на позицията преминава към следващото ниво на разглеждане.

Ролята на експертните групи е изключително важна, тъй като целта на координационния механизъм е нивото на вземане на решения при изготвяне на позициите да бъде преди всичко експертно, а не политическо. От друга страна, експертите трябва да разполагат с отлична подготовка, тъй като на това ниво трябва да могат да идентифицират всички възможни последици, включително и политически, които биха могли да възникнат впоследствие. На този ранен етап те следва да информират Междунституционалния координационен комитет и Съвета по европейски въпроси, за да се направи анализ на всички нива, преди да се представи окончателната позиция на Унгария по съответния въпрос в Брюксел.

Подчертано бе, че от ключово значение е работните групи да се срещат редовно и да заострят винаги когато е необходимо (дори това да изглежда прекалено често), вниманието на министрите по чувствителните въпроси.

Второ ниво: Междунституционален координационен комитет по европейски въпроси – на ниво висши служители (заместник-министри) – представени са всички министерства и различни други заинтересовани институции, като Патентното ведомство, Националният статистически институт, главния прокурор, Висшият съдебен съвет. Комитетът провежда срещи всеки вторник следобед, преди заседанията на КОРЕПЕР. Основната му задача е финализиране на позициите на Унгария, които биват изпращани на Постоянното представителство в Брюксел. Комитетът се занимава с всички важни въпроси, свързани с ЕС: преди всичко със спорните въпроси, възникнали при изготвяне на някоя от позициите на ниво работни групи; с правната хармонизация и одобряване текста на нотификациите относно правната хармонизация; със сътрудничеството между парламента и правителството; и с позициите пред Съда на Европейските общности.

Трето ниво (политическо): Съвет по европейски въпроси – членове на Съвета са министрите, като министърът на правосъдието и министърът на финансите участват в заседанията му всеки път поради хоризонталната компетентност на техните ведомства.

Ролята на Министерството на правосъдието на Унгария

В ЕС: Министърът на правосъдието участва в Съвета „Правосъдие и вътрешни работи“ (обикновено 3 – 4 пъти за периода на едно шестмесечно председателство на ЕС), на който се обсъждат гражданскоправни и наказателноправни въпроси. Министърът на правосъдието участва и в Съвета „Конкуренция“ („Права на потребителя“). На ниво подготовка на заседанията на посочените съвети от унгарска страна участват експерти от Министерството на правосъдието. Освен това експерти от министерството участват в 20 работни групи към Съвета на ЕС, както и в 4 групи на старши служители (особено важна е ролята на Министерството на правосъдието в Комитета по чл. 36 на ДЕС (CATS), който провежда ежемесечни срещи. За подготовка на тези участия в Министерството на правосъдието се осъ-

ществува огромна по обем подготвителна работа на редовна основа. В нея са включени всички звена на министерството, които с правомощията си могат да допринесат за ефективната подготовка на унгарската позиция.

В Унгария: По отношение на Европейския съюз Министерството на правосъдието на Унгария има две основни функции:

1. **Хоризонтална/мониторингова компетентност** по отношение на всички позиции/мандати, с които унгарската държава участва в КОРЕПЕР. Експерти от Министерството на правосъдието участват във всички 46 работни групи към Съвета по европейски въпроси.

2. **Отговорност за хармонизирането на правото на Унгария с това на ЕС:**

– в областта на гражданското право (има отдел „МЧП“);
– в областта на наказателното право (има отдел „Международно наказателно право“.

Отношения на Министерството на правосъдието на Унгария с другите институции

По отношение на глава 24 „Правосъдие и вътрешни работи“ отношенията с **Министерството на вътрешните работи** на Унгария са такива на споделени отговорности както преди, така и след присъединяването към ЕС. Двамата министри участват в Съвета „Правосъдие и вътрешни работи“, но компетентностите са ясно разграничени. Поради хоризонталната компетентност на Министерството на правосъдието то е представено с експерти във всички експертни работни групи, така че може да се каже, че има водеща роля както в област „Правосъдие и вътрешни работи“, така и във всички други работни групи.

По отношение на **съдебната власт** Министерството на правосъдието има координираща роля в контекста на европейските въпроси. В процеса на вземане на решенията Министерството на правосъдието е в тясна връзка със съдебната власт: всяко ново предложение на ЕС в областта на правосъдието се изпраща на Висшия съдебен съвет и на главния прокурор, както и на Адвокатския съвет и на Асоциацията на нотариусите. Мненията на тези институции и организации имат консултативен характер. Те биват информирани в максимално възможна степен, но не участват в ежедневната работа по европейската интеграция в държавата, нито в работните групи на Съвета на ЕС, нито в изготвянето на позициите. Прокурори участват в Евроджъст и в Европейския съвет за превенция на престъпността. Съдии и прокурори са членове на различни комитети на Европейската комисия.

Министерството на правосъдието се стреми да привлече представители на **академичните среди**, за да изпълнява максимално добре сложните законодателни задачи, с които е натоварено. Основният проблем е в невъзможността за адекватното им икономическо стимулиране. За някои от тях е чест да работят за държавата си и без заплащане, но за повечето не е възможно да инвестират много време и усилия без адекватно заплащане.

Специфични структури в Министерството на правосъдието, работещи по въпросите на Европейския съюз:

- заместник-държавен секретар (заместник-министър) по европейските въпроси;
- Дирекция по европейско право

- Отдел „Хармонизиране на законодателството“;
- Отдел „Координиране на европейските въпроси“;
- Отдел „Хармонизиране на наказателното право“;
- Отдел „Представителство пред Съда на Европейските общности“;
- Отдел „Преводи на *Acquis*“ – този отдел е имал изключително важна

роля в процеса преди пълноправното членство на Унгария в ЕС. Към момента е приключил преводът на правните актове на ЕС и се осъществява превеждането на унгарски език на съдебната практика на Съда на Европейските общности (ЕО);

– Отдел „Кодификация“ – преди този отдел е бил „Гражданско право“; сега отговаря предимно за дружественото право и правото, свързано с обществените поръчки.

В момента е започнал процес на реорганизация на структурите на Министерството на правосъдието във връзка с по-добро разпределение на задачите и отговорностите, произтичащи от пълноправното членство в ЕС. Традиционната хармонизация на гражданското право напр. ще бъде поверена на самостоятелен отдел. Най-важната промяна, която предстои, е натоварването на отдела с координиращи функции с по-големи правомощия, тъй като се отчита, че неговата роля е ключова за ефективното изпълнение на задачите на Министерството на правосъдието като цяло в рамките на цялостния координационен механизъм.

Има отделен заместник-държавен секретар по международни въпроси извън Европейския съюз. След присъединяването към ЕС обаче всяко едно звено на Министерството на правосъдието има своята роля и задачи, свързани с европейското право.

Вътрешната координация в Министерството на правосъдието по отношение на европейските въпроси се осъществява от Дирекцията по европейските въпроси (27 експерти, занимаващи се с координационни и хармонизационни въпроси). В нея е определен по един координатор за всяка област. Експертните становища се изготвят от съответния отдел по компетентност. Заместник-държавният секретар по европейските въпроси носи отговорността за всички становища и за изпълнение на координационните функции както вътре в министерството, така и при изпълнение на задачите на ведомството като част от координационния механизъм.

Ролята на съветника, отговарящ за „Правосъдие и вътрешни работи“ в Постоянното представителство в Брюксел, е изключително важна за разбирането и правилното отреагиране на всички възникнали въпроси. В постоянното представителство на Унгария има един съветник за цялата област „Правосъдие и вътрешни работи“ и ежедневната му роля е от решаващо значение за функционирането на механизма и за ефективното участие на унгарските представители в работните групи на Съвета.

ЧЕШКА РЕПУБЛИКА

Координационен механизъм по европейските въпроси в Чехия

На централно ниво: През 2003 г. с постановление на правителството на Чешка република е създаден **Комитет за Европейския съюз**, който е основният координационен орган по въпросите на ЕС на централно ниво. Председател на комитета

е министърът на външните работи. Всички централни органи на държавната администрация имат свои представители в комитета на ниво заместник-министри по европейските въпроси. Редовните заседания на комитета са веднъж седмично в Министерството на външните работи. По време на тези заседания се разискват мандатите и рамковите позиции за участие в институциите на ЕС. След одобряване на мандата на даден министър от Комитета за Европейския съюз той може да представи позицията пред органите на ЕС. По време на заседанията на комитета се осъществява телемост с Постоянното представителство на Чешката република в Брюксел, за да може чешкият посланик или негов заместник да участват пряко в дебатите и да вземат активна позиция.

Освен изискванията на ЕС по време на заседанията на комитета се разискват и изискванията на Чешкия парламент, който през последните години взема все по-активно участие при подготовката на европейски актове и при разискването на въпросите на възприемането на *acquis communautaire* в чешкото право. Тази тенденция за все по-активно включване на всички власти в европейските процеси поставя пред изпълнителната власт новото изискване за активно сътрудничество и адаптация към новите механизми на координация.

На ниво министерства: Във всяко министерство и ведомство в Чехия съществува координационна структура по въпросите на ЕС. Това са т.нар. **координационни работни групи (КРГ)**, които са съвещателни органи по европейските въпроси. Те изготвят рамковите позиции в областите от компетентност на съответното ведомство; изработват документите за инструкциите и мандатите на съответния министър; поддържат връзка с комитета на централно ниво. Координационните работни групи се ръководят от заместник-министъра по европейските въпроси, който е член на комитета. Към всяка КРГ се сформират подгрупи, които отговарят за конкретни области на дейност в зависимост от ресора на съответното министерство или ведомство. Ако кръгът от области се увеличи, се разширява и броят на съответните подгрупи. Комитетът за ЕС е утвърдил министерствата, които отговарят за отделните области.

В случай на възникване на европейски въпрос от компетентност на различни министерства задачата се възлага на референта по темата в КРГ към определеното министерство. Той осъществява връзката със своите съответни колеги на аналогична позиция в другите министерства и координира изработването на позицията. Позицията се утвърждава от министъра или оправомощено от него лице в министерството, което е координатор, и се внася от негово име в Комитета за ЕС.

Ако възникнат противоречия в позициите на различни министерства, които не могат да се решат на ниво ресорни заместник-министри или министри, въпросът се отнася пред Министерството на външните работи за сближаване на интересите и излизане с общо становище пред Комитета за ЕС. Ако този механизъм не даде резултат, въпросът се подлага на гласуване в Комитета и се решава с мнозинството на гласовете на присъстващите. Като последен ресурс се използва внасянето на въпроса пред Министерския съвет за решаване. Тези възможности досега не са били използвани на практика в Чехия. Най-често конфликтните моменти се уточняват преди заседанията на Комитета за ЕС между заинтересованите членове на база на предварителни контакти.

Структура на Министерството на правосъдието на Чехия във връзка с дейността на ЕС

Министерството на правосъдието на Чешката република е разделено на 5 секции съгласно правилника за неговата структура и функции. Секцията, която се занимава с въпросите на ЕС, е т.нар. Секция 500 „Външни връзки“. Тя се ръководи от заместник-министър, който е член на Комитета за Европейския съюз, и се състои от следните звена: Дирекция „Европейски съюз“, Дирекция „Международна“, Дирекция „Хармонизиране на законодателството и прилагане на европейското право“ и Канцелария „Правно представителство“, която осъществява представителството на Чешката република пред Европейския съд по правата на човека в Страсбург.

Координационната работна група (КРГ) по въпросите на ЕС в Министерството на правосъдието на Чехия се ръководи от ресорния заместник-министър по външните връзки и е разделена на следните подгрупи: материално наказателно право; сътрудничество по наказателноправни въпроси; борба срещу измамите; гражданскоправни въпроси и търговско право и вътрешен пазар.

При решаването на всеки европейски въпрос в Министерството на правосъдието на Чехия на хоризонтално ниво водеща роля има Дирекция „Европейски съюз“. Тя разпределя задачите, контролира и координира тяхното изпълнение от другите звена на министерството. В тази дирекция се получава цялата кореспонденция от Европейския съюз по електронна поща. Разпространението на документите между членовете на КРГ в министерството, както и получаването и обобщаването на становищата на съответните звена в министерството също става по електронен път. Само при наличието на непримирими позиции между различните дирекции или при решаването на изключително приоритетен въпрос се налага свикване на заседание на КРГ. След изготвяне на окончателната позиция от отговорния по темата експерт тя се утвърждава от заместник-министъра по европейските въпроси и се внася за разглеждане на заседание на Комитета за ЕС.

Ако Правилникът на министерството не посочва ясно коя дирекция е компетентна по новопостъпил въпрос, тогава секретариатът на заместник-министъра по европейските въпроси решава на кого ще разпредели задачата.

Освен това КРГ по европейските въпроси в Министерството на правосъдието на Чехия има свои Правила за работа. В тях конкретно са разписани правомощията на всеки член на КРГ. Тези правомощия допълват компетентността, която членовете на КРГ имат по длъжностна характеристика съгласно правилника на министерството.

Структурата на Министерството на правосъдието на Чешката република във връзка с европейските въпроси непрекъснато се оптимизира и се търсят нови решения за усъвършенстване на координацията и сътрудничеството между различните звена. През последните месеци се разглежда практиката в Австрия и Словения, където се прилага принципът за разделяне на материята по същество – наказателно право, гражданско право и международно право, което се оказва много ефективно разпределение. В чешкото Министерство на правосъдието на практика вододелът между двете дирекции по европейски и по международни въпроси е по следната линия: международното сътрудничество и правна помощ по граждански и по наказателни дела е от компетентност на

Дирекция „Международна“; материалното право – гражданско и наказателно, и процесуалните норми във връзка с новите европейски стандарти са от компетентност на Дирекция „Европейски съюз“. Чешките колегите споделиха, че би могло да се мисли и за по-ефективно решение, следвайки австрийския опит.

Участие на Министерството на правосъдието на Чехия в органите на Съвета на ЕС

Участието на представители на Министерството на правосъдието в работните групи към Съвета на ЕС произтича от областите, за които отговаря Координационната работна група на министерството. Делегатите не се номинират за постоянно участие. Когато разглежданият въпрос в работната група засяга няколко области, е възможно да бъдат определени повече представители за участие от различни дирекции на министерството, които съвместно изготвят становището по темата. В повисшите органи на Съвета, като Комитета по чл. 36 например, се участва на ниво директор по европейските въпроси. В Министерството на външните работи има утвърден списък с представителите на всяко министерство в работните групи към Съвета на ЕС, който подлежи на периодична актуализация.

Въпросът с финансирането на участието в работните органи на ЕС е решен чрез определянето на целеви фонд към Министерството на финансите, в който се съсредоточават средствата, отпуснати от ЕС за поемане на разноските по участието на националните представители.

Прилагане на регламентите на ЕС в чешката правна система

От българска страна беше поставен актуалният въпрос за механизма на прилагане на регламентите в нашата правна система преди пълноправното ни членство в ЕС, когато те все още нямат пряко действие, но съществува задължение за държавата ни да хармонизира националните правни норми с европейските актове. Разяснена беше дейността на съществуващата работна група към Министерството на правосъдието по въпросите на приложението на регламентите в българското право, както и застъпените различни становища на нейните членове относно механизма за прилагането им преди присъединяването ни към ЕС.

Чешките партньори споделиха, че преди присъединяването за тях не е стоял въпросът за транспониране на регламентите във вътрешното законодателство. Европейската комисия не е оказвала натиск в тази насока, а чешките власти са уверили ЕС, че от момента на пълноправното си членство Чехия ще бъде напълно готова да прилага пряко регламентите. Единственото изключение, с което са се сблъскали при прилагането на регламентите в областта на сътрудничеството по граждански дела поради особеността на чешката правна система, е била необходимостта от уреждане на изрична процедура за екзекватура, която чешкото право не е познавало до този момент.

В областта на търговското право, където съществуват регламенти, които предполагат доработване и включване на елементи в националните правни системи, например относно европейското търговско дружество, проблемът е бил отстранен благодарение на съществуването на Съвет за сближаване на законодателството към МС, който е дал предварително становище за неадаптиране на регла-

ментите във вътрешното право, тъй като те са висшестояща правна норма. Благодарение на това становище не се е наложило и изрично включване на текст в Конституцията относно примата на европейското право над националното. Била е защитена тезата за разширително тълкуване на текста относно примата на международните договори, който съществува в Чешката конституция по подобие на чл. 5, ал. 4 от Конституцията на Република България.

Процесуално представителство пред Европейския съд в Люксембург

Преди да определи статута на своя представител (агент) пред Европейския съд в Люксембург, Чешката република е проучила опита на държавите – членки на ЕС. В болшинството от тях процесуалният представител е ситуиран в Министерството на външните работи, в няколко – в Министерството на правосъдието, в Германия – в Министерството на финансите, а в Австрия е към Министерския съвет. Чехия се е спряла на решението, възприето от мнозинството държави – представителят се намира в Министерството на външните работи. Оценката от едногодишната му практика показва, че това представителство функционира добре и взетото решение е правилно. Правният пълномощник на Чехия е назначен от Министерския съвет. Той се явява и директор на Дирекция „Хуманитарно право“ в чешкото Министерство на външните работи, което му позволява да има по-широк поглед върху различни материи. На централно ниво към МС на Чехия е създаден Комитет на правния пълномощник. Той е междуведомствен орган, председателстван от агента пред Европейския съд в Люксембург. В него участват представители на всички министерства и ведомства, включително и на Министерството на правосъдието. Редовните заседания на комитета се провеждат веднъж месечно и разглеждат актуални въпроси. Механизмът за изготвяне на становищата на Чехия пред съда е следният: Първоинстанционният съд изпраща материалите по всяко дело на всички представители (агенти) на държавите-членки. Сътрудниците на чешкия агент правят оценка на случая и решават кое ведомство ще се занимава с казуса по същество. Министърът на правосъдието на Чехия е титуляр по всеки случай от компетентност на министерството, както и по общоевропейските принципи или въпроси на общото европейско право. За комуникиране на материалите между различните ведомства отново се използва гъвкава система. Всички получавани документи по делата се сканират и включват в обща база данни в Интернет, която е достъпна за всеки член на Комитета на правния пълномощник. Всяко министерство получава срок за изготвяне на становище за необходимостта от участие на Чехия по всеки казус. Конкретно в Министерството на правосъдието на Чехия случаят се получава от референта за Европейския съд в Люксембург в Дирекция „Европейски съюз“, който изготвя становището със заключение за участие или не. Становището се одобрява от директора и се представя пред ресорния заместник-министър за окончателно решение. Въз основа на изготвеното становище от Министерството на правосъдието правният пълномощник изготвя официалното становище на държавата. Министърът на външните работи го изпраща за одобряване от министъра на правосъдието, преди то да бъде представено в Люксембург.

В изключителни случаи, касаещи пряко интересите на Чехия, съществува възможност за наемане на адвокатска кантора, която да се занимава с казуса. Все още тази възможност не е използвана в Чехия.

Чрез представителя си пред Европейския съд в Люксембург Чехия взема участие в разглеждането и тълкуването на правото на ЕС. Същите лица, които готвят становищата по казусите пред съда, са ангажирани и в процеса на имплементиране на европейското право, както и в преговорите в рамките на органите на ЕС, което затваря кръга от дейности, свързани с европейските въпроси, и е добра практика. Един от примерите за това е, че правният пълномощник редовно взема участие в заседанията на Комитета за Европейския съюз и неколкократно се е отчитал пред него за своята работа.

РЕПУБЛИКА СЛОВАКИЯ

Практическото прилагане на координационния механизъм в Словакия

С постановление на Министерския съвет на Република Словакия от м. ноември 2004 г. е уредено изготвянето и съгласуването на националните позиции по проектите на актове на Европейския съюз. Във всяко министерство съществува **вътрешноведомствена група за координация** на подготовката на позициите по въпросите от компетентност на съответното министерство, която включва представители на различните компетентни дирекции в министерството.

Структура на Министерството на правосъдието на Словакия

Министерството на правосъдието на Словакия отговаря за глава 5 „Дружествено право“ и за глава 24 „Правосъдие и вътрешни работи“ в частта относно правосъдието. В ресурса на единствения заместник-министър на правосъдието попада само гражданскоправната област. За наказателноправните въпроси, включително международни и европейски, отговаря самият министър на правосъдието. Министерството на правосъдието на Словакия е разделено на 6 секции съгласно правилника за неговата структура и функции. Секцията, която се занимава с въпросите на ЕС, е Секция „Международно и европейско право“. Тя се ръководи от генерален директор и се състои от следните звена: отдел „Международно материално и процесуално право“, отдел „Съдебно сътрудничество в наказателната област“, отдел „Международни отношения и човешки права“, отдел „Изпълнение на проекти по програма ФАР“ и отдел „Координация на работата с ЕС“.

Роля на Министерството на правосъдието на Словакия в координационния механизъм

В Министерството на правосъдието на Словакия са приети **правила за съгласуване на работата на всички звена на министерството при изработването на позиции**. Дирекция „Международно и европейско право“ има координираща хоризонтална роля в този процес. Тя разпределя задачите и контролира спазването на сроковете за изпълнението им. В тази дирекция се получава цялата кореспонденция или директно от органите на Европейския съюз, или от представителите на Министерството на правосъдието в мисията на Словакия в Брюксел (един по дру-

жествено право и един по правосъдие и вътрешни работи). В дирекцията са определени четирима координатори: по гражданскоправните въпроси, по наказателноправните въпроси, по дружествено право и по подготовката на материалите за Съвет „Правосъдие и вътрешни работи“ (този координатор придружава министъра на правосъдието и по време на заседанията на Съвета).

Всеки от тях след получаването на документите в областта, за която отговаря, ги изпраща до директорите на съответните дирекции в министерството по компетентност за изготвянето на становище. В придружителното писмо може да се посочи и конкретен експерт от съответната дирекция, който да отговаря за изготвянето на становището. В случай на необходимост проектите на документи се изпращат и на външни експерти за становище, както и на органите на съдебната власт, когато касаят тяхната дейност. След получаването и обобщаването на бележките и предложенията отговорният експерт от съответната дирекция, която е водеща по материята, изготвя проекта на позиция и я представя на министъра (по наказателните въпроси) или на заместник-министъра (по гражданските въпроси) за подпис.

Подписаните позиции се изпращат в комисия в Министерството на външните работи на Словакия за бележки и предложения. Комисията отговаря за окончателното одобряване на позициите. Тя се ръководи от заместник-министър на външните работи и се състои от директорите на международните дирекции на всички министерства и ведомства.

Одобрените позиции се представят:

– от изготвилите ги експерт от съответната дирекция на Министерството на правосъдието – на заседанията на съответните работни групи към Европейската комисия в Брюксел. Участието в заседанията на работните групи към ЕК предполага добро владение на английски или френски език от експертите във всички компетентни дирекции на Министерството на правосъдието;

– от посланика на Словакия към Европейските общности на заседанията на КОРЕПЕР;

– от министъра на правосъдието на Словакия на заседанията на Съвета „Правосъдие и вътрешни работи“.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

От предоставените материали и споделения опит представителите на българското Министерство на правосъдието, участвали в срещите, достигнаха до извода, че дейността на Министерството на правосъдието в областта на европейската интеграция би следвало да бъде изведена на водещо място, като бъде изрично закрепена хоризонталната функция на дирекцията, отговаряща за евроинтеграцията. Тази дирекция трябва да играе координираща роля по отношение изготвянето на позициите на министерството и при представянето им пред работните органи и институциите на Европейския съюз.

**ОСНОВНИ АСПЕКТИ НА УЧАСТИЕТО
И ПРОЦЕСУАЛНОТО ПРЕДСТАВИТЕЛСТВО
НА ДЪРЖАВИТЕ – ЧЛЕНКИ
НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ,
ПО ДЕЛАТА ПРЕД СЪДА
НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ ОБЩНОСТИ
И ПЪРВОИНСТАНЦИОННИЯ СЪД
В ПРОИЗВОДСТВА ПО ПРЕКИ ИСКОВЕ
И ПО ПРЕЮДИЦИАЛНИ ВЪПРОСИ**

Антония Ангелова*

Правната уредба на процесуалното представителство на държавите-членки пред Съда и пред Първоинстанционния съд на Европейските общности се извежда от разпоредбите, съдържащи се в различни актове, уреждащи устройството на тези съдебни инстанции и процедурата пред тях: Договорът за Европейския съюз и Договорът за създаване на Европейската общност (ДЕО), Протоколът за статута на Съда на Европейските общности (който замени трите протокола, приложени към учредителните договори на Общността)¹, Процедурните правилници съответно на Съда на Европейските общности и на Първоинстанционния съд (ПИС).

Член 19 от Статута на Съда на ЕО (СЕО) прогласява принципа на задължителното представителство на страните. Съгласно този текст държавите-членки и институциите на Общността са представлявани пред СЕО и пред ПИС от агент, определян за всяко дело, който единствен има правото да подписва процесуалните актове. По принцип агентът е държавен служител в администрация на държава-

---

* Държавен експерт в отдел „Международно правно сътрудничество и европейска интеграция“, дирекция „Международно сътрудничество и европейска интеграция“, Министерство на правосъдието.

¹ Протокол за статута на Съда, приложен към Договора за Европейски съюз, към Договора за създаване на Европейската общност и към Договора за създаване на Европейската общност за атомна енергия, съгласно член 7 от Договора от Ница за изменение на Договора за Европейски съюз, договорите за създаване на Европейските общности и някои свързани с тях актове, подписан в Ница на 26 февруари 2001 г. (ОВ, серия С 80 от 10 март 2001 г.), с измененията, въведени с решение на Съвета от 15 юли 2003 г. (ОВ, серия L 188 от 26 юли 2003 г., с. 1), с член 13, втори параграф от Акта относно условията за присъединяване от 16 април 2003 г. (ОВ, серия L 236 от 23 септември 2003 г., с. 37) и с Решение на Съвета от 19 април 2004 г. (ОВ, серия L 132 от 29 април 2004 г., с. 1 и 5, и ОВ, серия L 194 от 2 юни 2004 г., с. 3 – поправка).

членка, но той може да бъде и адвокат. Агентът може да бъде подпомаган от юридически съветник или адвокат. За разлика от държавите, другите страни трябва задължително да бъдат представлявани от адвокат. Само адвокат, придобил правоспособност да упражнява тази професия пред съдилищата на държавата-членка на ЕС или на друга държава, която е страна по Споразумението за Европейското икономическо пространство, може да представлява или да подпомага страната пред СЕО или ПИС. По този начин се взема под внимание националният документ за придобита адвокатска правоспособност, издаден в системата на неговата държава на произход, като този документ продължава да поражда своите правни последици в производството пред СЕО и ПИС. Към тази категория като изключение принадлежат и университетските преподаватели от държава-членка, чието законодателство им признава правото да се явяват пред съд (чл.19, ал.7 от Статута на СЕО), като това понастоящем фактически се отнася само до преподавателите по право от Германия. Агентите, юридическите съветници и адвокатите се ползват от правата и необходимите гаранции за независимо упражняване на своята професия при условията, посочени в Процедурните правилници съответно на СЕО (ПП-СЕО) и на ПИС (ПП-ПИС).

1. Положението на процесуалния представител на страните според видовете искове

Съобразно основните категории дела, разглеждани от Съда, процесуалният представител участва в производствата по следните три вида искове:

- Искове от националните съдилища за произнасяне по преюдициални въпроси;
- Преки искове, предявени от държавите-членки и от институциите на Общността;
- Жалби срещу решения на Първоинстанционния съд.

В тези различни производства статутът на процесуалния представител в случаите, в които той е адвокат, е сравним със статута му пред националните съдилища. Определянето на лицата, които са придобили адвокатска правоспособност, зависи основно от различните национални законодателства. В това отношение Съдът се съобразява с нормите на вътрешното право. По решението си по делото „*Nold /Haute Autorite*“² Съдът уточнява, че ако в национален план по отношение на един адвокат е наложена мярка за временно отнемане на документа за адвокатска правоспособност, без той да бъде отписан от адвокатската колегия, при определяне на последиците от временното преустановяване на упражняването на адвокатската професия върху действителността на актовете, подписвани от него, СЕО се позовава на националните вътрешноправни разпоредби.

1.1. Искания за заключения по преюдициални въпроси

Преюдициалните въпроси, поставяни пред Съда в изпълнение на разпоредбите на договорите (по-конкретно на чл. 234 от ДЕО, чл.35 ДЕС), представляват свое-

² Arret 18/57 du 20 mars 1959, Rec. CJCE, p. 91, 132.

образен оригинален правен способ, наричан често „диалог между съдии“, основан на сътрудничеството между националния и общностния съдия с цел да се постигне еднакво тълкуване и прилагане на Общностното право.

Исканията за преюдициални заключения могат по принцип да постъпват от всеки орган на съд в държава-членка, независимо от неговото място в националната съдебна система и независимо от неговата подсъдност. Тези искания обаче са задължителни за върховните съдилища при възникване на въпроси във връзка с тълкуването на правна норма на Общността и за всеки национален съд – по въпроси, свързани с установяването на недействителност на акт на вторичното право. Тези искания днес са най-значимата категория на дела, предявявани пред Съда, като се има предвид намаляването на броя на преките искове с постепенното прехвърляне на компетентност на ПИС. Те постъпват от различни съдилища: административни, граждански, търговски, финансови или данъчни, наказателни, социални и дори конституционни.

По този вид дела всички страни по главния спор (ищец, ответник и подпомагаша страна, встъпила в спора пред националния съд), както и държавите-членки и институциите на Общността имат възможност да представят писмени бележки и/или устни обяснения пред Съда. В този смисъл са интересни няколко конкретни процесуални норми:

– Принципът на задължителното представителство е приложим по преюдициални въпроси, но той е смекчен от една разпоредба, съгласно която „по отношение на представителството и на явяването на страните по главния спор... Съдът се съобразява с процесуалните норми, приложими пред националните съдилища, които са отнесли въпроса до него“ (чл.104, ал.2, ПП-СЕО). Следователно, ако една от страните по главния спор може да се яви пред националния съдия без адвокат (например в първоинстанционен съд или в трудови съдилища, или др.), тя може да направи това и пред СЕО както в писменото производство, така и в устните състезания.

– Правилото за избор на съдебен адрес в седалището на Съда на общността, което обикновено се прилага към обикновеното производство пред СЕО и ПИС, не е приложимо към преюдициалните въпроси. Уведомленията от Секретариата на Съда се правят с препоръчано писмо на адреса, посочен в решението за искане на националния съдия (независимо дали това е адресът на заинтересованото лице или на неговия адвокат).

Възможностите за безплатна правна помощ зависят също така от националните норми (но за да компенсират отсъствието или недостатъчния размер на националната правна безплатна помощ, СЕО може да предостави „помощ, предназначена за улесняване на представителство от или явяването на страните“).

1.2. Преки искове,

предявени от държавите-членки и от институциите на Общността

Преките искове за неизпълнение на договорно задължение (чл.226 от ДЕО), за отмяна на акт (чл.230), за противоправно бездействие (чл.232), за обезщетение (чл.235) или за решаване на спор по силата на арбитражна клауза (чл.238) са значителна част от делата, предявени пред Съда.

След прехвърлянето на правомощия към ПИС, който вече разглежда искове и от лица, различни от държавите-членки и институциите на Общността, положението се промени чувствително.

В количествено отношение определено преобладават двата вида преки иски:

- иск за неизпълнение на договорни задължения, предявен срещу държава-членка за неизпълнение на задълженията към Общността, който може да бъде образуван или от Комисията (най-често), или от друга държава-членка (по-рядко);
- иск за отмяна на акт на общностните институции, пораждащ правни последици, който може да бъде предявен пред Съда от държавите-членки и институциите на Общността.

По тези видове дела, по които не могат да встъпват физически лица, мястото на процесуалния представител зависи пряко от решенията на държавите-членки и общностните институции, които се радват на голяма свобода в избора на свой представител в качеството му на агент, който може да бъде подпомаган и от юридически съветник. Практиката на правителствата и на институциите в тази област не е подчинена на константни норми и може да бъде различна не само в зависимост от обичайните им практики, но също така и според вида на делата. Обикновено държавите са представлявани от свои държавни служители, като за защита на своята позиция те могат, ако това е необходимо, да прибегват към услугите на един или няколко адвокати. (Вж. по-долу т.3, както и приложение №2).

Съдът в редица свои актове потвърждава най-широката свобода, с която се ползват държавите и институциите в избора си на агенти³. Със свое разпореждане той е отхвърлил искане, предявено от Комисията относно възстановимите разности, и по-конкретно твърдението на Комисията, че като се има предвид разликата, която Статутът на Съда прави между агенти и адвокати, институциите на Общността непременно се представляват от щатни служители в нея.

По силата на член 38, параграф 2 от ПП-СЕО исковите молби следва да съдържат „посочен съдебен адрес на мястото, в което Съдът заседава“. Това правило има за предмет да улесни връчванията от Секретариата на процесуалните актове на страните и държавите обикновено посочват за съдебен адрес адреса на своето посолство.

И накрая, в съответствие с чл.38, пар.3 от ПП-СЕО адвокатът, подпомагащ или представляващ една от страните, е задължен да депозира в секретариата на Съда документ, удостоверяващ неговото вписване в адвокатска колегия в една от държавите-членки. За целта се приема и копие от професионалния документ за самоличност на адвоката (издаден от Консултативния комитет на европейските адвокатски съвети).

1.3. Жалби срещу решенията на ПИС

Жалбата срещу решение и други актове на ПИС, предвидена в чл. 225 от ДЕС, е на разположение на страните, по силата на член 56 от Статута на СЕО, за страните, които поне частично са загубили делото, на пряко засегнатите встъпилите страни, както и на държавите-членки и на институциите на Общността (дори те да не са встъпили, с изключение на спорове между Общността и нейни служители). Тази жалба е ограничена само до правната страна на спора.

Защитата на страните по този вид дела, чийто брой е сравнително голям след 1998 година (между 70 и 80 дела всяка година) в сравнение с 350 дела, разглеждани

³ Виж l'Ordonnance du 21 juin 1979, „Dietz/Commission“ (126/76, Rec. CJCE p. 2131).

всяка година от ПИС, поставя въпроси, почти аналогични с въпросите, свързани с процедурата пред ПИС.

2. Приложим езиков режим

Една от особените характеристики на производството пред СЕО е свързана с *приложимия езиков режим*, който съответствува на една многоезична общност (вж. членове 29 и сл. от ПП-СЕО, приложими по силата на член 64 от неговия статут). Езикът, използван по конкретното дело, наричан *език на производството*, може да бъде един от официалните езици на Общността. По принцип езикът се избира от ищеца, но ако ответникът е държава-членка, това е официалният език на тази държава, а в производството по преюдициални въпроси – езикът на националния съд, който е взел решение за запитване по преюдициални въпроси. В случаите, в които Съдът е сезиран с жалба срещу решение на ПИС, езикът на производството продължава да бъде езикът на решението, което е предмет на жалбата. Съществуват при това възможности за изключения, по искане на страните да бъде използван друг официален език, различен от езика на производството.

Държавите-членки могат да ползват собствения си език, когато встъпват по конкретно дело или когато участвуват в дела по преюдициални запитвания.

Работният език на Съда е езикът, използван от членовете на съда и неговите служители за практически нужди на вътрешната комуникация и съвместната им работа. Това е френският език. В резултат на това процесуалните актове, представяни на език, различен от френския, се превеждат на френски език от службите на Съда за целите на неговата вътрешна дейност.

Членовете на Съда следят обясненията на страните не винаги на оригиналния език, на който те се произнасят, а на осигурявания от Съда симултанен превод. Тази техника налага на процесуалния представител тясно сътрудничество със симултанния преводач като с ценен негов сътрудник.

3. Опитът на Франция във връзка с процесуалното представителство по спорове на Общността

3.1. Генералният секретариат на Междуправителствения комитет по въпросите на европейското икономическо сътрудничество (SGCI)⁴ е създаден през 1948 г. за преодоляване на трудностите по междуправителственото управление на фондовете, предоставени в рамките на плана за възстановяване на Европа (Плана „Маршал“).

Основна функция на SGCI е междуправителствената координация на френската позиция пред институциите в Брюксел (както в рамките на Съвета, така и в Съвет на постоянните представители към ЕО (КОРЕПЕР) и в различните конфигурации на Съвета на министрите). Комитетът осъществява обмена на информация от Европейската комисия за френските министерства и обратно. Той е натоварен

---

⁴ От 18 октомври 2005 г. Генералният секретариат на Междуправителствения комитет по въпросите на европейското икономическо сътрудничество (SGCI) беше преустроен в Генерален секретариат по европейските въпроси (SGAE)

с изготвянето на междуведомствени експертни становища по някои от кардиналните въпроси на Общността (напр. по въпросите на разширяването). Негово задължение е и информирането на Френското национално събрание съгласно Закона от 10 май 1990 г. (Закона „Жослен“) съгласно чл.88-4 от Конституцията. Наричат го „памет“⁵ на френската администрация в областта на общностното право и други въпроси: всички писмени документи между Франция и Общностите се съхраняват в SGCI.

3.2. Междуведомственото разглеждане на въпросите, свързани с участието на Франция в производствата пред общностната юрисдикция, и наблюдението по тях се поставят пред SGCI, а в неговите рамки – в правния му отдел. SGCI отговаря за тяхната координация, независимо дали делата засягат Франция пряко (като например искове за неизпълнение на договорно задължение, предявени срещу Франция, или искове, предявени от Франция по преюдициални запитвания, повдигнати от националните съдилища) или косвено (като например преюдициални запитвания, постъпили от други държави-членки, или искове, предявени от други държави-членки или от европейските институции). В съответствие с решенията, приети на междуведомствено равнище, Дирекцията по правните въпроси на Министерството на външните работи на Франция изготвя писменото становище, което се внася от името на френското правителство пред юрисдикциите на Общността или участва в устната фаза на производството от името на правителството.

SGCI осигурява общото наблюдение над развитието на съдебните или досъдебните производства, представляващи интерес за Франция, които са образувани или които биха могли да бъдат образувани пред СЕО на основание чл.226, 230, 234 от ДЕО. Правната служба на този комитет, която следи съдебните производства, представляващи интерес за Франция, се състои от един юридически съветник, подпомаган от сътрудници. Самото процесуално представителство на Франция пред юрисдикциите на Общността обаче се осъществява изключително от Министерството на външните работи и по-конкретно от агентите в Дирекцията по правните въпроси (отдел „Международно икономическо право и общностно право“) както по преките искове, така и в производствата по преюдициалните въпроси.

Френското правителство може да встъпва в исковите производства на основание чл.226, 230, 232 и 235 от ДЕО, отнасящи се до други държави-членки или институции на Общността, без да бъде необходимо да доказва своя правен интерес (чл. 40 от Статута на Съда и чл.93 от ПП-СЕО и чл. 115 от ПП-ПИС). Позициите се защитават от името на френското правителство. Молбата за встъпване не може да има друг предмет освен поддържане на заключенията на една от страните (чл.37 от Статута на СЕО). На практика министерството, което преценява, че е желателно Франция да встъпи по конкретно дело или поне че би било необходимо междуведомствено обсъждане на този въпрос, има интерес да се отнесе до SGCI за насрочване на заседание.

Ценна информация за правилата на производството и процедурната практика на Съда се съдържа в Наръчника за юридическите съветници⁶.

⁵ J-L.Sauron. Le Contentieux communautaire. Reflexe Europe, Paris, 2004.

⁶ Guide aux consrils (Guide destine aux agents et avocats concernant la procedure ecrite et orale devant la Cour de Justice des Communautes Europeennes), juillet 2004.

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

ПРАВИЛНИК НА СЪДА НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ ОБЩНОСТИ (ИЗВЛЕЧЕНИЕ)

ГЛАВА СЕДМА ЗА ПРАВАТА И ЗАДЪЛЖЕНИЯТА НА АГЕНТИТЕ, ЮРИДИЧЕСКИТЕ СЪВЕТНИЦИ И АДВОКАТИТЕ

Член 32

§ 1

Агентите, юридическите съветници и адвокатите, които се явяват по дела пред Съда или пред съдебен орган, на който той е възложил съдебна поръчка, се ползват с имунитет по отношение на казаното и написаното от тях във връзка с делото или със страните.

§ 2

Агентите, юрисконсултите и адвокатите имат освен това следните привилегии и улеснения:

а) всички книжа и документи във връзка с производството са освободени от проверка и изземване. В случай на нарушение митническите или полицейските служители могат да запечатат книжата и документите, които в този случай се предават незабавно на Съда за тяхното проверяване в присъствието на съдебен секретар и на заинтересованото лице;

б) агентите, юридическите съветници и адвокатите имат правото на предоставяне на средствата, необходими за изпълнението на тяхната задача;

в) агентите, юридическите съветници и адвокатите се ползват със свобода на придвижване, доколкото това е необходимо за изпълнението на тяхната задача.

Член 33

За да се ползват от привилегиите, имунитетите и улесненията, посочени в предходния член, предварително удостоверяват своето качество:

а) агентите – с официален документ, издаден от упълномощителя, който уведомява незабавно с копие от него съдебния секретар на Съда;

б) юридическите съветници и адвокатите – с документ за самоличност, подписан от съдебния секретар. Валидността на този документ е ограничена за определен срок; тя може да бъде удължена или ограничена според продължителността на делото.

Член 34

Привилегиите, имунитетите и улесненията, посочени в член 32 на настоящия правилник, се предоставят изключително в интерес на производството.

Съдът може да сваля имунитета, когато прецени, че неговото сваляне не противоречи на интереса на производството.

Член 35**§ 1**

Юрисконсултът или адвокатът, чието поведение пред Съда или пред един съдия е несъвместимо с достойнството на Съда или който използва своите права, които извежда от длъжността си, за цели, различни от целите, за които са му признати тези права, може във всеки момент да бъде изключен от делото с разпореждане на Съда след изслушване на генералния адвокат, като защитата на заинтересуваното лице е осигурена.

Това разпореждане подлежи на незабавно изпълнение.

§ 2

Когато юридически съветник или адвокат е изключен от делото, делото спира до изтичане на срока, определен от председателя, за да се позволи на заинтересованата страна по делото да посочи друг юрисконсулт или адвокат.

§ 3

Решенията, взети в изпълнение на разпоредбите на този член, могат да бъдат отменявани.

Член 36

Разпоредбите на тази глава се прилагат и по отношение на преподавателите, които имат право да пледират пред Съда съгласно член 19 от неговия Статут.

ПРИЛОЖЕНИЕ 2

ОРГАНИЗАЦИЯ НА ПРОЦЕСУАЛНОТО ПРЕДСТАВИТЕЛСТВО НА ДЪРЖАВИТЕ-ЧЛЕНКИ ПРЕД СЕО И ПИС⁷

ДЪРЖАВА-ЧЛЕНКА	ЗВЕНО ЗА ИЗГОТВЯНЕ НА СТАНОВИЩАТА ПРЕД ПЪРВОИНСТАНЦИОННИЯ СЪД И СЪДА НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ ОБЩНОСТИ	ПРОЦЕСУАЛЕН ПРЕДСТАВИТЕЛ ПРЕД СЪДА
Австрия	Министерството на външните работи и Федералното канцлерство (Bundeskanzleramt)	Агент
Белгия	Правната служба към Генералния секретариат на Министерството на външните работи	Агент + адвокат
Германия	Звено в <i>Europa Abteilung</i> на Министерството на икономическите въпроси	Агент + адвокат + преподаватели по право
Гърция	Държавното юрисконсултство	Агент
Дания	Министерството на външните работи	Агент
Ирландия	Бюрото на главния прокурор (<i>Chief State Solicitor</i>) след съгласие на правителството	Агент + адвокат
Испания	Държавното юрисконсултство, което е част от Министерството на правосъдието	Агент
Италия	Правната служба на Департамента Председателство на Съвета по регионалните въпроси	Агент
Кипър	Правна дирекция на Република Кипър (<i>The Law Office of the Republic of Cyprus</i>)	Агент
Латвия	Министерството на правосъдието	Агент
Люксембург	Министерството на външните работи и министерството, заинтересовано от делото	Агент + адвокат
Обединено кралство	Правната служба на Държавната съкровищница (<i>Treasury Solicitor's Department</i>)	Агент + адвокат
Полша	Секретариатът на Комитета за европейска интеграция	Агент
Португалия	Службата по правните въпроси към Генералната дирекция за Европейските общности в Министерството на външните работи	Агент
Словения	Главната прокуратура	Агент
Словакия	Министерството на правосъдието	Агент
Холандия	Правната дирекция на Министерството на външните работи	Агент
Швеция	Секретариатът по правните въпроси на Министерството на външните работи	Агент
Финландия	Службата по правните въпроси на Министерството на външните работи	Агент
Франция	Генералният секретариат на Междудомствения комитет по въпросите на европейското икономическо сътрудничество (SGCI)	Агент (от Правната дирекция на МВнР – отдел „Международно икономическо право и право на ЕС“)

⁷ Данните в тази таблица за 15-те „стари“ държави-членки са цитирани по J-L.Saugon. *Le Contentieux communautaire. Reflexe Europe*, Paris, 2004.

ОБЕДИНЕНОТО КРАЛСТВО В ПОДКРЕПА НА РЕФОРМАТА В СИСТЕМАТА ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ НА НАКАЗАНИЯТА В БЪЛГАРИЯ

Любомира Димитрова*

На 27 и 28 октомври 2005 г. Нейно превъзходителство баронеса Патриша Скотланд – държавен министър по наказателно правосъдие и работа с правонарушителите в Министерството на вътрешните работи на Обединеното кралство Великобритания и Северна Ирландия, посети България по повод откриването на два проекта по програмата ФАР, които ще се изпълняват съвместно между българското Министерство на правосъдието и Британската служба на затворите и Националната пробационна служба на Великобритания. „Укрепване на пенитенциарната система в България“ и „Създаване на пробационна система в България“ са проектите, за които Европейският съюз е отпуснал по 800 000 евро за всеки.

Проектите бяха официално открити от баронеса Скотланд и от заместник-министъра на правосъдието г-н Маргарит Ганев на 28 октомври 2005 г.

Първият проект ще подпомогне напредъка в 4 основни области на системата за изпълнение на наказанията – създаване на интегрирана стратегия за човешките ресурси; разработване на програми за противодействие на противозаконно поведение и за реабилитация на закононарушителите; разработване на стратегия за справяне с алкохолната и наркотичната зависимост сред затворниците и усъвършенстване на професионалното обучение на лишените от свобода.

Вторият проект е в подкрепа на създаването на пробационните служби в страната. Пробацията като нов вид наказание без лишаване от свобода е в начална фаза на приложение у нас и опитът на британските сродни служби ще помогне както за структурирането на пробационните центрове у нас, така и за организиране на цялостната дейност по прилагането на пробацията.

Българското Министерство на правосъдието високо оценява сътрудничеството с пробационните и затворническите служби на Великобритания. Българското затворно дело има значителен опит в съвместната дейност с партньори от Обединеното кралство Великобритания и Северна Ирландия. Началото на това сътрудничество е сложено през 1994 г. със съдействието на Британския съвет в България и на Британския ноу-хау фонд.

Великобритания като държава-членка, подкрепяща пълноправното членство на България в Европейския съюз от 1 януари 2007 г., ще продължи и в бъдеще да оказва съдействие за реализирането на реформите в областта на правосъдието у нас.

---

* Държавен експерт в отдел „Международно правно сътрудничество и европейска интеграция“, дирекция „Международно сътрудничество и европейска интеграция“, Министерство на правосъдието

По време на посещението си в София баронеса Скотланд се среща и с министъра на вътрешните работи г-н Румен Петков и заместник-министъра на вътрешните работи г-н Бойко Коцев.

На 28 октомври 2005 г. баронесата посети Националния институт на правосъдието (НИП), където изнесе лекция на тема „Какво е значението на правосъдието“ пред млади магистрати, които се обучават в НИП. На лекцията присъстваха Негово превъзходителство Джеръми Хил – посланик на Великобритания в България, г-н Иван Григоров – председател на Върховния касационен съд и председател на Управителния съвет на НИП, г-н Маргарит Ганев – заместник-министър на правосъдието, както и редица авторитетни магистрати, представители на правната доктрина.

Представяме по-долу изнесената от баронеса Патриша Скотланд лекция.

КАКВО Е ЗНАЧЕНИЕТО НА ПРАВОСЪДИЕТО

Въведение

Добро утро. За мен е голяма чест да бъда днес с вас – настоящи и бъдещи съдии, прокурори и следователи на България, за да споделя своите мисли за значението на правосъдието.

Всички ние, разбира се, сме уверени, че то има огромно значение. Вие нямаше да учите в Националния институт на правосъдието, ако не бяхте сигурни в значението на правосъдието. Аз също не бих била министър по наказателно правосъдие в Обединеното кралство, ако не вярвах в това, което върша. Ние всички работим в тази сфера, защото вярваме, че борбата с престъпността е основен градивен камък в усилията на нашите правителства да изградят честно и справедливо общество.

Предоставянето на правосъдие не е въпрос на избор за правителствата. Престъпността остава белези върху живота на цели общности. Тя подкопава нашето чувство за сигурност и единството на обществото. Ако правителството не може или не иска да предостави защита на своите граждани, последиците от това ще са разрушителни.

За целта, разбира се, не е достатъчно само да се изгради съдебна система, която да адресира проблемите на престъпността. Обществото е динамично. Докато правителството се справя с един проблем, обществените промени поражда друг. Изисква се непрекъснато усилие, непрестанна реформа, за да направим системата адекватна на непрекъснато променящите се нужди и предизвикателства.

Тези проблеми са много актуални и за Обединеното кралство в момента, затова ще ми позволите да ги представя пред вас днес.

Наказателна система в Обединеното кралство

Със задоволство мога да отбележа, че в Обединеното кралство се радваме на правна система, която често е определяна като най-добрата в света. Тя има своя произход в Средновековието и се базира на дълга съдебна практика и дълбоко вкоренени традиции.

Промените през последните 50 години доведоха до значимо развитие в британското общество. Социалната революция от 60-те години, имиграцията, гло-

бализацията, културата на 24-часовата осведоменост за световните събития доведоха до значителни обществени трансформации след Втората световна война.

Тези трансформации доведоха до раздалечаване на нуждите на обществото и способността на наказателноправната система да ги задоволи.

Обществените групи през 40-те години бяха по-хомогенни, по-патриархални и по-слабо комуникираха помежду си. Това се отразяваше върху обществените очаквания към наказателноправната система. Тя съществуваше основно за да въздава справедливост и да налага наказания.

Съвременната наказателноправна система не може да си позволи просто да раздава правосъдие в някогашния смисъл на думата. Все по-нарастваща е тенденцията правосъдието да бъде обвързано с останалите сфери на обществения живот. Всъщност то разчита на обществото и на другите сфери от дейността на правителството, за да изкорени причините за престъпността.

Затова е важно какви усилия полага британското правителство за реформиране на правната система, за да посрещне тя новите изисквания на модерното общество.

Наказателноправната система в общностите

С правителствената програма ние сме въвели схеми, предназначени да подпомогнат развитието на общностите от нов тип – „модерните общности“, – които да се базират на социален ред, правомерно поведение и социализиране на младите хора в общността.

За целта е много важна работата с останалите правителствени институции за подкрепа на младите хора и семействата в ключовите етапи от тяхното развитие.

Също така сме предприели основни структурни промени, за да върнем наказателноправната система вътре в общностите. През м. април 2003 г. създадохме Наказателноправен борд на централно ниво с местни подразделения. Местните наказателноправни бордове обединиха работата на ръководствата на наказателноправните агенции в 42 наказателноправни района в Англия и Уелс. Това даде възможност на общностите да търсят отговорност за справяне с проблемите по места от един общ орган.

На национално ниво новият Национален наказателноправен борд обединява работата на водещите министерства и институции, като им позволява колективно да поставят ясни приоритети и да начертаят обща стратегия за наказателно правосъдие за цялата страна.

Ние също така изградихме нова система на съдилищата на Нейно величество в страната, която за първи път постави всички съдилища в Англия и Уелс под единна администрация.

Всеобхватна система за предоставяне на правни услуги

Структурната промяна сама по себе си не е достатъчна, за да направи системата по-достъпна за гражданите. Изграждането на Наказателноправния борд и унифицирането на администрацията на съдилищата не се отразяват пряко върху спазващите закона граждани, ако други граждани продължават да нарушават закона, свидетелите и жертвите са оставени без адекватна закрила или съществува

лошо управление на потока от дела. Често наказателноправната система е сравнявана със спортен отбор, който не е в състояние да поеме щафетата.

Затова ние започнахме да решаваме специфичните проблеми с управлението на съдебните дела не като се занимавахме с всеки един от тях поотделно, а като обърнахме внимание на трудностите в наказателното правораздаване като цяло. Това беше реализирано чрез въвеждането на програмата за управление на наказателните дела. Тази програма се оценява като истински пробив в реформата на системата, който вече дава своите положителни резултати за по-качествено решаване на делата.

Една от основните части на програмата е да гарантира, че деянието, в което се обвинява заподозреният, е правилно квалифицирано. Твърде често неправилната квалификация на престъплението още при разследването от полицейските органи води до прекратяване или връщане на делото на по-късна фаза, което причинява загуба на време и средства и допуска възможността извършителят да избяга от правосъдие.

Друга важна част от програмата е да се обърне специално внимание на тези 10 % от извършителите, за които статистиката сочи, че извършват половината от общия брой престъпления в страната. Нашата стратегия за приоритетно преследване на определена категория извършители на престъпления дава възможност местните наказателни бордове и техните партньори да насочат своите усилия срещу най-опасната и асоциална група извършители, идентифицирана с полицейските методи за събиране на информация.

Целите на тази стратегия са ясни: превенция и разкриване, залавяне и осъждане, реинтеграция и ресоциализация. Така ролята на наказателноправната система се разпростира значително извън рамките на залавянето и наказването.

Налагането на наказанията също трябва да бъде адекватно. Нищо не подкопава общественото доверие в системата повече от демонстрацията от страна на престъпния свят на възможности и благосъстояние, придобити по незаконен начин.

Новосъздадената агенция за отнемане на незаконно придобитото имущество отне 14,8 милиона английски лири от престъпния свят само за една година от своето съществуване. Това е преизпълнение на заложената в програмата ѝ цел – отнемане на 10 милиона английски лири годишно.

Щастлива съм, че ние успяхме да споделим нашия опит с българските си колеги в практическото изграждане на системата за отнемане на незаконно придобитото имущество във вашата страна. Това е голямо постижение. Надяваме се, че ще успеете ефективно да приложите новото законодателство, и сме готови да ви помагаме и в бъдеще.

По-ефективно изпълнение на наказанията и работа с осъдените

Системата на изпълнение на наказанията и работата с осъдените са две много дискутирани области на наказателното правораздаване в Обединеното кралство. Това не е изненадващо в контекста на всичко казано от мен досега за наказателноправната система у нас.

Преобладаващото мнение, както и за останалите сфери на наказателната система, е, че налаганите наказания са твърде леки по отношение на извършителите на престъпления. И тук нашият подход беше систематичен и се базираше на вни-

мателно оценяване на ролята, която системата за изпълнение на наказанията трябва да играе в съвременното общество.

Първо трябва да изтъкна, че главната цел на наказването според нас е защитата на обществото. Това означава, че извършителите на тежки престъпления трябва да бъдат наказани по начин, който осигурява обществената безопасност и действа като спирачка спрямо другите членове на обществото.

При останалите престъпления считаме, че е по-ефективно да се постигне превенция на повторно извършване на престъпни деяния, отколкото наказването на извършителите. От изключително значение е удовлетворяването на интересите на жертвата и на общността като цяло. Твърде често тази вторична цел на наказателноизпълнителното право се пренебрегва. Трябва да се търсят нови начини за включване на обществеността в този процес.

Нашият Закон за наказателно правосъдие от миналата година въведе нова система от наказания: наказания с лишаване от свобода – за най-тежките насилствени престъпления, и мерки и санкции в общността – за останалите престъпления. Законът също така създаде Съвет по наказанията, чиято задача е да изработва и периодично да актуализира насоки за налагане на наказанията за различните видове престъпления.

Както вече казах, наказанията са ефективни само ако се налагат и изпълняват правилно и това е видимо за обществото. В края на 2004 г. беше направен преглед на корекционните заведения в Англия и Уелс, в резултат на който беше предложено обединяването на националната система за изпълнение на наказанието лишаване от свобода с пробационната система.

През м. януари тази година ние създадохме Национална служба за работа с осъдените. Тази нова институция ще позволи за първи път усилията да бъдат фокусирани върху осъдените и ще постави ясно задачата за намаляване повторното извършване на престъпления.

Моите колеги от Националната служба за работа с осъдените ще ръководят двата туининг-проекта с България по програмата ФАР, които аз имах честта да открия в Министерството на правосъдието. Първият проект ще подпомогне изграждането на пробационната система, която да предложи адекватна алтернатива на лишаването от свобода, както и да осигури наблюдение и подкрепа на изтърпелите наказание лишаване от свобода.

Вторият проект ще подкрепи вашата система за лишаване от свобода в контекста на реформата на пенитенциарното право в България. Ние сме много удовлетворени, че можем да ви окажем съдействие и да работим заедно в тези две области, както и че ще споделим нашия опит при изграждането на цялостна система за работа с осъдените.

Поставяне на жертвите, свидетелите и общността в центъра на наказателното правораздаване

Чрез всеобхватната реформа на наказателноправната система ние се стремим да постигнем като краен резултат укрепване на общественото доверие в наказателното правораздаване и поставяне на жертвите и свидетелите в центъра на вниманието.

В момента в нашата страна се осъществява проект под надслов „Без свидетели няма правосъдие“ на стойност 36 милиона английски лири. В процес на изграждане са специализирани звена за защита на свидетелите на цялата територия на Англия и Уелс. Тези звена ще представляват единно място за контакт на свидетеля или жертвата със системата на закрила от момента на повдигането на обвинението до освобождаването на осъдения.

Те ще осигурят равен достъп на жертвите и свидетелите до психическа и практическа помощ, за да им се даде възможност успешно да свидетелстват по делото. Ние бихме оценили високо вашето мнение по приложимостта на подобна система в България, най-вече в областта на закрилата на жертви и свидетели. До каква степен свидетелите във вашата страна имат доверие в системата, за да се съгласят да дадат показания и да сътрудничат на правосъдието. Знаем, че скоро в България беше приет Закон за защита на лицата, застрашени във връзка с наказателно производство. Прилагането на това законодателство ще е ключово за постигането на резултат в борбата с организираната престъпност и за увеличаване доверието на гражданите в наказателното правораздаване.

Освен това скоро стартиралите у нас пилотни проекти в областта на възстановителното правосъдие дават възможност на жертвите на престъпления и на членовете на общността да комуникират директно или индиректно с извършителите на престъпления.

Възстановителното правосъдие е важно за предоставянето на възможност на жертвата да изкаже своите чувства, да обясни на извършителя последиците от неговото деяние и най-вече да поиска обяснение от извършителя за стореното. Възстановителното правосъдие помага и на извършителите да осъзнаят въздействието на тяхното деяние върху жертвите, техните семейства и цялото общество. Постигнатите до момента резултати от тази практика показват положителния ефект върху превенцията на повторното извършване на престъпления и висока степен на удовлетвореност сред жертвите и общностните групи.

И не на последно място ние отговорихме на повика на обществото да се противопоставим адекватно на асоциалното поведение. Повик, който беше твърде дълго пренебрегван. Отговорът дойде в лицето на такива нови институти като специализирани прокурори и заповеди срещу асоциалното поведение, които позволиха на обществото да изправи пред правосъдната система хората, които го държат като заложник. Тези промени наистина се увенчаха с успех. Последното изследване за нивото на престъпността във Великобритания сочи съществен спад в асоциалното поведение през последните години – от 21% до 18%.

Заклучение

В заключение се надявам да съм успяла да ви убедя, че правосъдието – адекватното и гъвкаво правосъдие – е от изключително значение. То е важно за жертвите на престъплението, с техните различни преживявания и нужди. То е важно за уязвимите обществени групи. То е важно за извършителите, за да имат шанс да се ресоциализират. Но то е важно най-вече за доверието на гражданите в тяхната национална правна система.

Правораздаването не трябва да е формален процес, нито структура от институции без лица. То трябва да е неразделна част от честното и справедливо общество. И най-вече то трябва да е в крак с промените и предизвикателствата на обществото, на което е призвано да служи.

Обнадеждена съм от видяното в България по отношение хода на съдебната реформа. С особено задоволство отбелязвам приемането от парламента на новия Наказателнопроцесуален кодекс, който наред с другото ще опрости досъдебното производство. Това е от ключово значение. Но още по-съществено е прилагането на новия кодекс. Съдебната система трябва да може да покаже, че се справя с организираната престъпност и корупцията, защото борбата с тях стои в основата на правовата държава.

Както стана ясно от излезлия тази седмица Всеобхватен мониторинг-доклад за България на Европейската комисия, допълнителни усилия са необходими за реформиране на съдебната система в България и за незабавно справяне с корупцията и организираната престъпност. Като дългогодишен поддръжник на членството на България в Европейския съюз Обединеното кралство е уверено, че вашата страна ще се справи с тази задача. Но това ще изисква силна политическа воля, кураж и решимост за преодоляване на онези сили, които се противопоставят на реформата. Органите на съдебната власт се нуждаят от по-нататъшна радикална промяна в посока към модерно правораздаване, за да заслужат авторитет на безпристрастни и справедливи институции. Това ще изисква строги решения и силно лидерство. Това ще означава постигане на видими резултати. Само тогава българските граждани ще утвърдят своето доверие в системата.

И макар следващите 6 месеца да са решаващ период за България, аз съм сигурна, че промените няма да спрат с приемането ви в ЕС. Присъединяването ще доведе до нови значими трансформации в българското общество. Затова силно се надявам, че опитът, който Обединеното кралство е готово да сподели с вас, ще бъде от полза за България.

Благодаря ви за вниманието.

II.
ЗАКОНОТВОРЧЕСТВО

ЗАКОН ЗА ПРАВНАТА ПОМОЩ

Обн., ДВ, бр. 79 от 4 октомври 2005 г.
В сила от 1 януари 2006 г.

Глава първа

ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ

Чл. 1. Този закон урежда правната помощ по наказателни, граждански и административни дела пред всички съдебни инстанции.

Чл. 2. Правната помощ по този закон се осъществява от адвокати и се финансира от държавата.

Чл. 3. Целта на закона е да гарантира равен достъп на лицата до правосъдие чрез осигуряване и предоставяне на ефективна правна помощ.

Чл. 4. Средствата за правна помощ се осигуряват от републиканския бюджет.

Чл. 5. Правна помощ се предоставя на физически лица на основанията, посочени в този и в други закони.

Глава втора

ОРГАНИ ЗА ПРАВНА ПОМОЩ

Чл. 6. (1) Министърът на правосъдието разработва, координира и провежда държавната политика в областта на правната помощ.

(2) Правната помощ се организира от Националното бюро за правна помощ (НБПП) и адвокатските съвети.

(3) Националното бюро за правна помощ е независим държавен орган – юридическо лице, на бюджетна издръжка – второстепенен разпоредител с бюджетни кредити към министъра на правосъдието, със седалище в София.

(4) Националното бюро за правна помощ има самостоятелен бюджет, който се съставя, изпълнява, приключва и отчита от него. Приходната и разходната част на бюджета на НБПП се съставят по класификацията на приходите и разходите на държавния бюджет.

Чл. 7. (1) Националното бюро за правна помощ се подпомага от администрация.

(2) Организацията на работата на НБПП, структурата, съставът и функциите на отделните звена в неговата администрация се определят с правилник, който се приема от Министерския съвет.

Чл. 8. Националното бюро за правна помощ:

1. осъществява общо и методическо ръководство на дейността по предоставянето на правна помощ;

2. изготвя проект на бюджет за правна помощ;

3. разпорежда се със средствата по бюджета за правна помощ;

4. организира воденето на Националния регистър за правна помощ;

5. заплаща предоставената правна помощ;
6. осъществява контрол по предоставянето на правна помощ;
7. подготвя законопроекти и други нормативни актове в областта на правната помощ, които се внасят в Министерския съвет от председателя на НБПП;
8. анализира информацията, необходима за правилното планиране и управление на системата за правна помощ;
9. популяризира системата за правна помощ;
10. приема решение за възстановяване на направените разноски в случаите по чл. 27, ал. 3;
11. утвърждава образците по този закон;
12. осъществява международноправното сътрудничество в областта на правната помощ.

Чл. 9. (1) Националното бюро за правна помощ е орган, който разглежда и решава въпросите от своята компетентност на заседания.

(2) Решенията на НБПП се приемат с обикновено мнозинство от общия брой на членовете му.

Чл. 10. (1) Националното бюро за правна помощ се ръководи от председател.

(2) В своята дейност председателят се подпомага от заместник-председател.

Чл. 11. (1) Националното бюро за правна помощ се състои от петима членове – председател, заместник-председател и трима членове.

(2) Председателят и заместник-председателят на НБПП се назначават и освобождават със заповед на министър-председателя въз основа на решение на Министерския съвет. Предложението до Министерския съвет се прави от министъра на правосъдието.

(3) Останалите трима членове на НБПП се избират от Висшия адвокатски съвет.

Чл. 12. Членовете на НБПП се назначават, съответно избират, за срок 3 години. Те могат да бъдат преназначавани или преизбирани за същия срок.

Чл. 13. Член на НБПП може да бъде български гражданин, който:

1. има висше юридическо образование и юридическа правоспособност;
2. има юридически стаж не по-малък от 5 години;
3. не е осъждан на лишаване от свобода за умишлени престъпления от общ характер, независимо дали е реабилитиран;
4. не е едноличен търговец, управител, прокуриснт или член на управителен или на контролен орган на търговско дружество или кооперация.

Чл. 14. (1) Мандатът на член на НБПП се прекратява предсрочно:

1. по негова молба;
2. при грубо или системно нарушение на този закон;
3. когато е осъден с влязла в сила присъда на лишаване от свобода за умишлено престъпление от общ характер;
4. при невъзможност да изпълнява задълженията си за срок по-дълъг от 6 месеца;

5. при поставяне под запрещение;
6. при смърт.

(2) В случаите по ал. 1 министър-председателят или председателят на Висшия адвокатски съвет внася предложение за предсрочно прекратяване на мандата.

(3) Министерският съвет или Висшият адвокатски съвет се произнася в едно-месечен срок за освобождаването, съответно за определянето на нов член.

(4) Новият член на НБПП довършва мандата на освободения член.

Чл. 15. (1) Председателят и заместник-председателят осъществяват своята дейност по трудово правоотношение и не могат да заемат друга длъжност по трудово или по служебно правоотношение.

(2) Възнаграждението на председателя и на заместник-председателя се определят, както следва:

1. на председателя – три средни месечни заплати на наетите лица по трудово и по служебно правоотношение в обществения сектор съобразно данни на Националния статистически институт;

2. на заместник-председателя – 90 на сто от възнаграждението на председателя по т. 1.

Чл. 16. Членовете на НБПП получават възнаграждение за участие в заседание, равно на 50 на сто от минималната месечна работна заплата за страната.

Чл. 17. Председателят на НБПП:

1. организира и ръководи дейността на НБПП в съответствие с този закон, правилника по чл. 7, ал. 2 и приетите от НБПП решения;

2. отговаря за осъществяването на правомощията на НБПП;

3. представява НБПП пред трети лица;

4. назначава и освобождава държавните служители и сключва и прекратява трудовите договори със служителите по трудови правоотношения от администрацията на НБПП;

5. внася в Министерския съвет актовете по чл. 8, т. 7;

6. представя годишен доклад пред Министерския съвет, Висшия адвокатски съвет и Висшия съдебен съвет за дейността на НБПП;

7. извършва лично или чрез упълномощени от него лица проверки по изпълнението на този закон;

8. издава заповеди в границите на предоставените му правомощия.

Чл. 18. Адвокатските съвети организират предоставянето на правна помощ в съответния съдебен район, като :

1. изготвят становище по заявленията на адвокатите от колегията за вписване в Националния регистър за правна помощ;

2. изготвят и поддържат списък на дежурните адвокати;

3. съгласно чл. 25, ал. 4 и 5 определят адвокат от колегията, вписан в Националния регистър за правна помощ, за осъществяване на правната помощ, като съобразяват професионалния опит и квалификацията на адвоката с вида, фактичката и правната сложност на случая, други назначения по реда на този закон и степента на неговата ангажираност;

4. осъществяват контрол за предоставянето на правна помощ от адвокатите от колегията;

5. заверяват отчетите на адвокатите, предоставили правна помощ, и изготвят предложение за заплащане на възнаграждение в рамките на определените размери с наредбата по чл. 37.

Чл. 19. За осъществената дейност по администриране на правната помощ адвокатските съвети получават възнаграждение от бюджета на НБПП.

Чл. 20. (1) Националното бюро за правна помощ взаимодейства с Висшия адвокатски съвет, с адвокатските съвети, с органите на съдебната власт и на дознанието и с Министерството на правосъдието във връзка с предоставянето на правната помощ.

(2) При осъществяване на правомощията си НБПП може да изисква устна и писмена информация, свързана с предоставянето на правна помощ от адвокатите, от адвокатските колегии, от органите на съдебната власт и на дознанието и от органите за социално подпомагане, които са длъжни да предоставят незабавно и безплатно необходимата информация.

(3) При осъществяване на правомощията си по този закон органът по чл. 25, ал. 1 може да изисква информация от НБПП, адвокатските съвети, данъчните органи, органите на Националния осигурителен институт и социалното подпомагане, дирекциите „Бюро по труда“ и други държавни и общински органи, които са длъжни да предоставят исканата информация.

Глава трета

ВИД И ОБХВАТ НА ПРАВНАТА ПОМОЩ

Чл. 21. Видовете правна помощ са:

1. консултация с оглед постигане на споразумение преди започване на съдопроизводството или за завеждане на дело;
2. подготовка на документи за завеждане на дело;
3. процесуално представителство;
4. представителство при задържане по чл. 70, ал. 1 от Закона за Министерството на вътрешните работи.

Чл. 22. (1) Правна помощ по чл. 21, т. 1 и 2 се предоставя на лицата, които отговарят на условията за получаване на месечни социални помощи по реда на правилника за прилагане на Закона за социално подпомагане, и на лица, настанени в специализирани институции за предоставяне на социални услуги.

(2) Правна помощ по чл. 21, т. 1 и 2 се предоставя и на приемно семейство или на семейство на роднини или близки, при което е настанено дете по реда на Закона за закрила на детето.

(3) Обстоятелствата по ал. 1 и 2 се удостоверяват със заповедта на директора на дирекция „Социално подпомагане“, съответно с решението на съда за настаняване на детето. В случай че лицето не е упражнило правото си за получаване на месечна социална помощ по реда на правилника за прилагане на Закона за соци-

ално подпомагане, то представя пред НБПП удостоверение, издадено от директора на дирекция „Социално подпомагане“, че отговаря на условията за получаване на месечни социални помощи.

Чл. 23. (1) Системата за правна помощ по чл. 21, т. 3 обхваща случаите, при които по силата на закон задължително се предвижда адвокатска защита или представителство.

(2) Системата за правна помощ обхваща и случаите, когато заподозреният, обвиняемият, уличеният, подсъдимият или страната по наказателно, гражданско или административно дело не разполага със средства за заплащане на адвокат, желеа да има такъв и интересите на правосъдието изискват това.

(3) По наказателни дела преценката, че заподозреният, обвиняемият, уличеният или подсъдимият няма средства за заплащане на адвокатско възнаграждение, се извършва от органа, който ръководи процесуалните действия, въз основа на установеното имуществено състояние на лицето по конкретното дело.

(4) По граждански и административни дела правна помощ се предоставя в случаите, когато въз основа на представени доказателства от съответните компетентни органи съдът прецени, че страната няма средства за заплащане на адвокатско възнаграждение. Преценката си за това съдът формира, като вземе предвид:

1. доходите на лицето или семейството;
2. имущественото състояние, удостоверено с декларация;
3. семейното положение;
4. здравословното състояние;
5. трудовата заетост;
6. възрастта и
7. други констатирани обстоятелства.

Чл. 24. Правна помощ по чл. 21, т. 1, 2 и 3 не се предоставя:

1. когато предоставянето на правна помощ не е оправдано от гледна точка на ползата, която тя би донесла на лицето, кандидатстващо за правна помощ;
2. когато претенцията е очевидно неоснователна, необоснована или недопустима;
3. в случаите на търговски дела и данъчни дела по Данъчния процесуален кодекс.

Глава четвърта

ДОСТЪП ДО СИСТЕМАТА ЗА ПРАВНА ПОМОЩ

Чл. 25. (1) В случаите по чл. 21, т. 3 и 4 решението за предоставяне на правна помощ се взема от органа, който ръководи процесуалните действия, по молба на заинтересованото лице или по силата на закона. Отказът за предоставяне на правна помощ се мотивира.

(2) В случаите по чл. 21, т. 1 и 2 решението за предоставяне на правна помощ се взема от председателя на НБПП в 14-дневен срок след представяне на заповедта, съдебното решение или удостоверението по чл. 22, ал. 3. Отказът се обжалва по реда на Закона за административното производство.

(3) Актът за предоставяне на правна помощ се издава в писмена форма и съдържа:

1. наименование на акта;
2. наименование на органа, който го издава;
3. фактически и правни основания за издаването на акта;
4. лицето, на което се предоставя правна помощ;
5. вида на правната помощ, а в случаите по чл. 21, т. 3 – и делото, по което тя се предоставя;
6. начин на обжалване на акта;
7. дата на издаване, длъжност и подпис на лицето, издало акта.

(4) Актът за предоставяне на правна помощ се изпраща незабавно на съответния адвокатски съвет за определяне на адвокат от Националния регистър за правна помощ.

(5) При възможност адвокатският съвет определя адвокат, посочен от лицето, на което се предоставя правна помощ.

Чл. 26. (1) Адвокатският съвет уведомява органа по чл. 25, ал. 1 или 2 за определения адвокат.

(2) Органът по чл. 25, ал. 1 или 2 назначава определения адвокат за повереник, защитник или особен представител за всички съдебни инстанции, освен ако има възражение за това.

(3) Назначеният адвокат може да преупълномощи друг адвокат от Националния регистър за правна помощ.

(4) В изключителни случаи, когато не може да се осигури квалифицирана адвокатска помощ по съответно дело, адвокатският съвет може да определи адвокат от друг съдебен район със съгласие на адвоката.

(5) Назначеният повереник, защитник или особен представител може да бъде заменен по искане на органа по чл. 25, ал. 1 или 2 по реда, по който е назначен.

Чл. 27. (1) Лицето, на което е предоставена правна помощ, е длъжно да уведоми незабавно органа по чл. 25, ал. 1 или 2 за промени в обстоятелствата, на които се основава предоставянето на помощта.

(2) Органът, взел решението за предоставяне на правна помощ, може да я прекрати от момента на настъпване на промяната. Препис от акта се изпраща незабавно на НБПП.

(3) В случай че лицето не уведоми своевременно за промяната в обстоятелствата по ал. 1, въз основа на решение по чл. 8, т. 10 то възстановява на НБПП направените разноски от момента на промяната. Вземането се събира по реда на Данъчния процесуален кодекс.

Глава пета

ДЕЖУРНИ АДВОКАТИ

Чл. 28. (1) В неотложни случаи по дела за мерки за процесуална принуда и разпити пред съдия в досъдебното производство секретарят на адвокатския съвет определя дежурен адвокат, ако обвиняемият, уличеният или заподозреният сам не си е упълномощил защитник.

(2) Дежурен адвокат се определя по реда на ал. 1 и на задържания в случаите по чл. 70, ал. 1 от Закона за Министерството на вътрешните работи, когато сам не може да упълномощи адвокат.

Чл. 29. (1) За дежурен адвокат се определя адвокат от Националния регистър за правна помощ, който е дал съгласие да бъде включен в списъка на дежурните адвокати.

(2) Съгласието по ал. 1 не може да е за срок по-кратък от един месец и изразява готовността на адвоката да бъде определян за дежурен адвокат по всяко време на денонощието.

(3) Адвокатският съвет поддържа списък на дежурните адвокати.

Чл. 30. (1) Искането за определяне на дежурен адвокат в случаите по чл. 28, ал. 1 се прави от органа, ръководещ процесуалните действия, до адвокатския съвет писмено или по телефона не по-късно от три часа преди определения за съответното производство час.

(2) Органът по чл. 25, ал. 1 незабавно след задържането разяснява на задържания правото на дежурен адвокат и уведомява адвокатския съвет за необходимостта от назначаване на адвокатска защита. Избраният от списъка адвокат веднага пристъпва към изпълнение на задълженията си по правната помощ.

(3) Задълженията по ал. 2 се изпълняват чрез връчване срещу подпис на задържания на копие от формуляр, съдържащ правото му на упълномощен или дежурен адвокат от момента на задържането.

(4) Дежурният адвокат продължава да осъществява правната помощ във всички стадии на процеса.

Глава шеста

НАЦИОНАЛЕН РЕГИСТЪР ЗА ПРАВНА ПОМОЩ

Чл. 31. Националното бюро за правна помощ води Национален регистър за правна помощ на адвокатите, определени да осъществяват правна помощ по съдебни райони на съответните окръжни съдилища.

Чл. 32. (1) Регистърът е публичен. Той се съставя на хартиен и на електронен носител и се публикува в Интернет.

(2) Националното бюро за правна помощ предоставя на адвокатските съвети информация за вписаните в регистъра по чл. 31 адвокати.

Чл. 33. (1) За вписване в Националния регистър за правна помощ кандидатът подава заявление до НБПП чрез съответния адвокатски съвет.

(2) Заявлението по ал. 1 се попълва по образец, утвърден от НБПП.

(3) Адвокатският съвет изготвя становище по полученото заявление и го изпраща на НБПП.

(4) Вписването на адвоката в Националния регистър за правна помощ се извършва по решение на НБПП.

(5) Националното бюро за правна помощ мотивирано отказва да впише в регистъра или заличава вписан адвокат в случаите на:

1. наложено дисциплинарно наказание;
2. повдигнато обвинение за престъпление от общ характер;
3. констатирано нарушение по този закон или лошо качество на предоставената правна помощ, установено от адвокатския съвет или НБПП.

(6) Заличаването се налага от НБПП за срок една година, а при повторност – за срок три години.

(7) Отказът на НБПП за вписване, както и заличаването на адвокат от Националния регистър за правна помощ подлежат на обжалване по реда на Закона за административното производство.

(8) Заличаването се обявява в Интернет-страницата на НБПП.

Чл. 34. (1) Актуализиране на Националния регистър за правна помощ за следващата календарна година се прави до края на месец септември на предходната календарна година.

(2) В изключителни случаи промени в Националния регистър за правна помощ могат да се правят и в течение на годината по установения ред за вписване.

Чл. 35. (1) Националното бюро за правна помощ може да извършва проверки за предоставената правна помощ по чл. 21. То може да изисква справка от съответния орган, ръководещ производството, за удостоверяване на обема и вида на предоставената правна помощ.

(2) За разглеждане на нарушения, извършени от адвокати, осъществяващи правна помощ, доверителят, подзащитният или органите по чл. 25, ал. 1 могат да сезират НБПП.

(3) Констатациите от проверките могат да са основание за заличаване на адвоката от Националния регистър за правна помощ.

Чл. 36. (1) Адвокатският съвет съставя и поддържа на хартиен и на електронен носител списък на назначените да осъществяват правна помощ адвокати, който се изпраща периодично на НБПП. За всяка промяна в назначението адвокатският съвет уведомява НБПП.

(2) Списъкът се изготвя по образец, утвърден от НБПП, и се публикува в Интернет-страницата на НБПП.

Глава седма

ЗАПЛАЩАНЕ НА ПРАВНАТА ПОМОЩ

Чл. 37. (1) Заплащането на правната помощ е съобразно вида и количеството на извършената дейност и се определя в наредба на Министерския съвет по предложение на НБПП.

(2) За недобросъвестно или некомпетентно извършена правна помощ, независимо от други санкции, адвокатът не получава възнаграждение по конкретния случай.

Чл. 38. (1) Видът и количеството на извършената дейност се удостоверяват с писмен отчет на адвоката по образец, утвърден от НБПП.

(2) Адвокатският съвет проверява и заверява отчета на адвоката, предоставил правна помощ, и предлага размер на възнаграждението съобразно вида, количеството и качеството на оказаната правна помощ в рамките на наредбата по чл. 37.

(3) На назначения адвокат се възстановяват и средствата за необходими разходи по защитата за посещение на местата за лишаване от свобода или задържане в друго населено място.

Чл. 39. Заплащането на предоставената правна помощ се извършва от НБПП по банков път въз основа на отчета по чл. 38.

Чл. 40. Адвокатът, който осъществява правна помощ, няма право да получава от доверителя или от подзащитния си възнаграждение и средства за покриване на разходи.

Глава осма

ОСОБЕНОСТИ ПРИ ПРЕДОСТАВЯНЕТО НА ПРАВНА ПОМОЩ ПРИ МЕЖДУНАРОДНИ СПОРОВЕ¹

Чл. 41. (1) Разпоредбите на тази глава се прилагат при предоставяне на правна помощ по международни спорове по граждански и търговски дела пред всички съдебни инстанции. Те не се отнасят за наказателни и административни дела.

(2) Международен спор по смисъла на ал. 1 е спор, при който страната, кандидатстваща за правна помощ, е гражданин на държава – членка на Европейския съюз, или лице, законно пребиваващо в държава – членка на Европейския съюз, и спорът се решава от компетентен орган в друга държава – членка на Европейския съюз.

(3) Разпоредбите на този закон се прилагат при предоставяне на правна помощ при международни спорове, доколкото няма особени разпоредби в тази глава.

Чл. 42. (1) На гражданите на Европейския съюз или на законно пребиваващите лица в държава – членка на Европейския съюз, се предоставя правна помощ, ако имотното им състояние не превишава социалното равнище, установено в чл. 22, ал. 1.

(2) Когато имотното състояние на лицата по ал. 1 превишава социалното равнище, установено в чл. 22, ал. 1, но те нямат възможност да заплатят разностите по делото, НБПП преценява дали кандидатът може да ги заплати. При преценката се вземат предвид обстоятелствата по чл. 23, ал. 4, както и разликата в необходимите минимални средства за живот в държавата-членка и в България.

Чл. 43. (1) Органът на Република България, който приема молби за правна помощ при международни спорове от компетентните органи на държави – членки на Европейския съюз, е Министерството на правосъдието.

(2) Органът на Република България, който изпраща молби за предоставяне на правна помощ при международни спорове до компетентните органи на държави – членки на Европейския съюз, е Министерството на правосъдието.

---

¹ В сила от 1 януари 2007 г.

Чл. 44. (1) Кандидатът има право да подаде молба за предоставяне на правна помощ или до компетентния орган на държавата – членка на Европейския съюз, в която той пребивава постоянно или обичайно, или пряко до Министерството на правосъдието на Република България, в случай че делото предстои да се гледа от съдебна инстанция в Република България или в случай че съдебното решение трябва да се изпълни в Република България.

(2) Молбата за предоставяне на правна помощ и документите, доказващи, че лицето отговаря на изискванията за предоставяне на правна помощ, подадени до Министерството на правосъдието, се превеждат на български език или на друг официален език на институциите на Европейската общност, който Република България е посочила като приемлив пред Европейската комисия. Не е необходимо документите да са легализирани.

(3) При получаване на молба за предоставяне на правна помощ от компетентен орган на друга държава – членка на Европейския съюз, Министерството на правосъдието на Република България извършва проверка относно комплектуването и превода на документите. Ако документите отговарят на тези изисквания, молбата незабавно се изпраща на НБПП за вземане на решение.

(4) В случай че молбата не отговаря на изискванията на този член, тя се връща на компетентния изпращащ орган на чуждата държава – членка на Европейския съюз, за отстраняване на констатираните нередовности.

(5) Националното бюро за правна помощ изпраща решението си по молбата за предоставяне на правна помощ на Министерството на правосъдието, което го препраща на компетентния орган на другата държава – членка на Европейския съюз, за връчване на кандидата.

(6) Отказът на НБПП за предоставяне на правна помощ се мотивира и подлежи на обжалване по реда на Закона за административното производство.

Чл. 45. (1) В случай че делото се гледа пред съда на друга държава – членка на Европейския съюз, или съдебното решение трябва да се изпълни в друга държава – членка на Европейския съюз, кандидатът – български гражданин, който живее на територията на Република България, чужд гражданин или лице без гражданство, на което е разрешено дългосрочно пребиване в Република България, или лице с предоставен статут на бежанец или с предоставено право на убежище на територията на Република България може да подаде молбата си заедно с документите, доказващи, че отговаря на изискванията за предоставяне на правна помощ, пряко до компетентния орган на съответната държава – членка на Европейския съюз, или чрез Министерството на правосъдието на Република България.

(2) Документите по ал. 1 се превеждат на официалния език или на един от официалните езици на другата държава – членка на Европейския съюз, или на друг официален език на институциите на Европейската общност, който държавата е посочила като приемлив пред Европейската комисия.

(3) Министерството на правосъдието на Република България има право да откаже да предаде молбата, в случай че тя не отговаря на изискванията на тази глава. В този случай Министерството на правосъдието на Република България уведомява кандидата за мотивите за отказа.

(4) Министерството на правосъдието на Република България информира кандидата за документите, които са необходими, за да бъде приета молбата за правна

помощ в другата държава – членка на Европейския съюз, и осигурява превод на молбата и на документите, доказващи, че лицето отговаря на изискванията за предоставяне на правна помощ.

(5) Министерството на правосъдието на Република България е задължено да предаде молбата заедно с документите към нея на компетентния орган на другата държава – членка на Европейския съюз, в срок 15 дни от деня на превода на молбата и на документите.

(6) В случай че компетентният орган на другата държава – членка на Европейския съюз, не уважи молбата за правна помощ, кандидатът възстановява на Министерството на правосъдието на Република България направените разноски за превод на молбата и на документите.

Чл. 46. Молбите по чл. 44 и 45 се подават на стандартни формуляри, приети от Европейската комисия.

Чл. 47. Министерството на правосъдието на Република България изпраща на Европейската комисия следната информация:

1. наименованията и адресите на компетентния получаващ и предаващ орган;
2. начините за получаване на молбите;
3. езиците, които може да се ползват за попълване на молбите.

Чл. 48. Кандидатът, който е получил правна помощ в друга държава – членка на Европейския съюз, където е било гледано делото, има право на правна помощ по този закон, в случай че от Република България бъде поискано да признае или да допусне изпълнение на съдебното решение, постановено по съответното дело.

Чл. 49. (1) Правната помощ за лицата по чл. 42 обхваща и следните разноски, пряко свързани с международния характер на спора:

1. за устен превод;
2. за писмен превод на документи, изисквани от съда или от друг компетентен орган;
3. пътните разноски в случаите, когато задължително се изисква физическото присъствие на свидетели в съдебното заседание.

(2) Правната помощ за лицата по чл. 45, ал. 1 обхваща следните разноски:

1. за правна помощ по чл. 21, т. 1, която е предоставена в Република България до времето, когато молбата за правна помощ е получена в друга държава – членка на Европейския съюз, където се гледа делото или където трябва да бъде изпълнено съдебното решение;
2. за писмен превод на молбата за правна помощ и на документите, доказващи, че лицето отговаря на изискванията за предоставяне на правна помощ.

ДОПЪЛНИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ

§ 1. „Системно нарушение“ по смисъла на този закон е извършването на три или повече нарушения.

§ 2. Правната помощ по граждански дела включва и правна помощ по последващо изпълнително производство, което е започнато в срок една година от влизането в сила на съдебното решение, ако няма промяна в обстоятелствата, които са били налице по време на разглеждането на молбата за правна помощ.

ПРЕХОДНИ И ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ

§ 3. Висящите дела, по които е назначен служебен защитник или особен представител, се разглеждат при досегашните условия и ред.

§ 4. Министерският съвет осигурява необходимото имущество и финансови ресурси за започване работата на НБПП.

§ 5. В Гражданския процесуален кодекс (обн., ДВ, бр. 12 от 1952 г.; изм., бр. 92 от 1952 г., бр. 89 от 1953 г., бр. 90 от 1955 г., бр. 90 от 1956 г., бр. 90 от 1958 г., бр. 50 и 90 от 1961 г.; попр., бр. 99 от 1961 г.; изм., бр. 1 от 1963 г., бр. 23 от 1968 г., бр. 27 от 1973 г., бр. 89 от 1976 г., бр. 36 от 1979 г., бр. 28 от 1983 г., бр. 41 от 1985 г., бр. 27 от 1986 г., бр. 55 от 1987 г., бр. 60 от 1988 г., бр. 31 и 38 от 1989 г., бр. 31 от 1990 г., бр. 62 от 1991 г., бр. 55 от 1992 г., бр. 61 и 93 от 1993 г., бр. 87 от 1995 г., бр. 12, 26, 37, 44 и 104 от 1996 г., бр. 43, 55 и 124 от 1997 г., бр. 59, 70 и 73 от 1998 г., бр. 64 и 103 от 1999 г., бр. 36, 85 и 92 от 2000 г., бр. 25 от 2001 г., бр. 105 и 113 от 2002 г., бр. 58 и 84 от 2003 г. и бр. 28 и 36 от 2004 г.; доп., бр. 38 от 2005 г.; изм., бр. 42 и 43 от 2005 г.) в чл. 64 се създава ал. 6:

„(6) Ако претенцията на лицето, което е получило правна помощ, бъде уважена, следващите се такси и платени разноски се присъждат в полза на Националното бюро за правна помощ съразмерно с уважената част от иска. В случаите на осъдително решение лицето, получило правна помощ, дължи разноски съразмерно с отхвърлената част от иска.“

§ 6. В Закона за адвокатурата (обн., ДВ, бр. 55 от 2004 г.; изм., бр. 43 от 2005 г.) се правят следните изменения:

1. **Член 44** се изменя така:

„**Чл. 44.** (1) Адвокат, който е вписан в Националния регистър за правна помощ, е длъжен да осъществява правна помощ по реда на Закона за правната помощ, когато е определен за това.

(2) Адвокатът е длъжен да води възложено дело, по което осъществява правна помощ по реда на Закона за правната помощ, със същата грижа, както ако е бил упълномощен от клиента.“

2. В чл. 89 т. 15 се изменя така:

„15. участва в организирането на правната помощ по реда на Закона за правната помощ;“

3. В чл. 132, т. 6 думите „служебна защита или особено представителство“ се заменят с „правна помощ“.

§ 7. В Данъчния процесуален кодекс (обн., ДВ, бр. 103 от 1999 г.; бр. 29 от 2000 г. – Решение № 2 на Конституционния съд от 2000 г.; изм., бр. 63 от 2000 г.,

бр. 109 от 2001 г., бр. 45 и 112 от 2002 г., бр. 42, 112 и 114 от 2003 г., бр. 36, 38, 53 и 89 от 2004 г., бр. 19, 39 и 43 от 2005 г.) в чл. 13, ал. 2 се създава т. 5:

„5. за разносните за правна помощ по Закона за правната помощ, направени след отпадане на основанието за предоставянето ѝ.“

§ 8. Законът влиза в сила от 1 януари 2006 г. с изключение на глава осма, която влиза в сила от датата на влизане в сила на Договора за присъединяване на Република България към Европейския съюз.

§ 9. Изпълнението на закона се възлага на Националното бюро за правна помощ.

Законът е приет от XL Народно събрание на 21 септември 2005 г. и е подпечатан с официалния печат на Народното събрание.

МОТИВИ КЪМ ПРОЕКТА НА ЗАКОН ЗА ПРАВНАТА ПОМОЩ

Реформирането на системата за правна помощ и в частност подобряването на достъпа до правна помощ е един от показателите за готовността на Република България за членство в Европейския съюз в частта, отнасяща се до съдебната реформа.

В ревизираното Партньорство за присъединяване за България, прието през май 2003 г., целта на което е да се подпомогнат българските власти в усилията им да изпълнят критериите за присъединяване, е заложено изискването за цялостно изпълнение на фундаменталните права в наказателните производства, особено във връзка с правната помощ, както и за осигуряване на изпълнение и достатъчно бюджетни ресурси за осигуряване на достъп до правосъдие и правна помощ.

Редовният доклад на Европейската комисия от 2004 г. за напредъка на България в процеса на присъединяване отчита ограничено подобрене в достъпа до правна помощ, като е отбелязан значителният брой подсъдими, които все още се съдят без адвокатска защита, както и липсата на самостоятелен бюджет за правна помощ, отделен от бюджета на съдебната власт. Влизането в сила на планираните изменения на законодателството, уреждащо правната помощ, е посочено като един от приоритетите, чието изпълнение ще помогне за решаването на основните въпроси, обхванати от глава 24 „Сътрудничество в областта на правосъдието и вътрешните работи“.

Задължението за осигуряване на адекватен достъп до правна помощ произтича от чл. 6, ал. 3, т. „с“ от Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи (ЕКЗПЧОС). По силата на чл. 5, ал. 4 от Конституцията на Република България нормите на ратифицираните, обнародваните и влезли в сила международни договори имат предимство пред националните норми, които им противоречат. Конституцията в чл. 30, ал. 4 прогласява правото на адвокатска защита като едно от основните права на човека.

Директива 2003/8/ЕС за подобряване на достъпа до правосъдие при трансгранични спорове установява минимални общи правила, свързани с правната помощ по такива спорове. Към 1 януари 2007 г. тази директива трябва да бъде хармонизирана изцяло, като за постигане на пълно съответствие в българското законодателство следва да се уредят основните положения от нея.

Предвид посочените аргументи може да се обобщи, че по силата на Конституцията и ЕКЗПЧОС Република България е длъжна да осигури ефективна, качествена и достъпна правна помощ.

Един от основните приоритети на Актуализираната стратегия за реформа на съдебната система, приета с Решение № 260 на Министерския съвет от 2003 г., предвижда осигуряването на равен достъп до правосъдие на всички граждани. Реалното постигане на този приоритет ще бъде резултат не само от промяна на материалноправните норми, предвиждащи задължение за назначаване на служебна защита, но и от осигуряването на ефективна организация на предоставянето на безплатна адвокатска помощ.

Действащата в момента в страната система за назначаване на служебна защита е неефективна и зле управлявана. Посредством нея българската държава не може да изпълни задължението си за предоставяне на равен достъп до правосъдие на всички граждани.

Основните недостатъци на системата са многократно посочвани от правозащитни организации и от Европейския съюз:

- висока е степента на изключване от достъпа до защита;
- бюджетът за предоставяне на служебната защита се управлява от различните органи на съдебната система и от Министерството на вътрешните работи;
- липсва информация за финансирането на системата и за нейната ефикасност;
- липсва контрол за качество на предоставяната услуга;
- липсва достоверна статистическа информация, необходима за правилното планиране и управляване на системата;
- адвокатите, предоставящи служебната защита, се избират и назначават при неясно установени критерии и процедури и са зле мотивирани за предоставяне на качествена услуга;
- заплащането на адвокатите не съответства на законовите изисквания;
- бюджетът на Висшия съдебен съвет и на Министерството на вътрешните работи за служебна защита не е обособен като самостоятелно перо, което не позволява планиране и анализ на разходите.

В противоречие със същността на правната помощ, която според константната практика на Европейския съд за правата на човека е задължение на изпълнителната власт на държавата, в България правната помощ се финансира чрез бюджета на съдебната власт.

В бюджета на съдебната власт не съществува отделно перо за разходи за правната помощ, което прави трудно или невъзможно планирането на обема и обхвата на правната помощ и създава възможност за неефикасно разходване на обществените средства, предназначени за правна помощ.

Създаването на самостоятелен орган по същество е единственият начин държавата да гарантира публичния интерес при предоставянето на правна помощ, заплатена с обществени средства.

Със създаването на орган за правна помощ ще бъдат стриктно регламентирани, от една страна, реалните административни разходи за управление на системата за правна помощ, и, от друга – на средствата за осъществяване на самата правна помощ, които и към момента се осигуряват по бюджета на съдебната власт. Този орган трябва да бъде подпомаган от администрация. Всеки подход за реформиране на системата за правна помощ в Република България задължително ще изисква и осигуряване на разходи за администрирането ѝ. Действащата в момента система също има своите административни разходи, които обаче в настоящата уредба са „скрити“ или разпределени в множество различни пера. Това прави невъзможен анализа на фиксираните и нефиксираните разходи за правна помощ. Предложеният подход е гаранция за намиране на механизми за тяхното оптимизиране.

Същността на най-важните нови положения в законопроекта се свежда до следното:

Урежда се системата за предоставяне на правна помощ по наказателни, граждански и административни дела, която се осъществява от адвокати и се финансира от държавата. Разширяването на обхвата на правната помощ освен по наказателни дела – и по отношение на граждански и административни дела, се основава на релевантните актове на Европейския съюз в тази област.

Създава се орган за правна помощ – Национално бюро за правна помощ (НБПП), който е независим държавен орган, създаден със закон – юридическо

лице, второстепенен разпоредител с бюджетни кредити към министъра на правосъдието. Националното бюро за правна помощ има самостоятелен бюджет, който се съставя, изпълнява, приключва и отчита от него. Приходната и разходната част на бюджета на НБПП се съставят по класификацията на приходите и разходите на държавния бюджет.

Органи за управление на НБПП са:

1. председателят;
2. Съветът за правна помощ.

Съветът за правна помощ се състои от петима членове – председателят и заместник-председателят на НБПП, които се определят от Министерския съвет, и трима членове, които се определят от Висшия адвокатски съвет.

Законопроектът урежда изчерпателно правомощията на НБПП и на неговите органи, както и взаимодействието му с Висшия адвокатски съвет и с адвокатските съвети.

Според законопроекта правната помощ се изразява в:

1. консултация с оглед постигане на споразумение преди започване на съдопроизводството или за завеждане на дело;
2. подготовка на документи за завеждане на дело;
3. процесуално представителство;
4. представителство при задържане по чл. 70 от Закона за Министерството на вътрешните работи.

В обхвата на правната помощ се включват случаите, при които по силата на закон се предвижда задължителна адвокатска защита, както и всички случаи, когато лицето не разполага със средства за заплащане на адвокат, желае да има такъв и интересите на правосъдието изискват това.

Законопроектът регламентира реда за предоставяне на правна помощ.

Предвидено е Националното бюро за правна помощ да води Национален регистър на адвокатите, определени да осъществяват правна помощ, който е публичен.

В отделна глава законопроектът урежда особеностите при предоставянето на правна помощ при международни спорове в съответствие с основните положения на Директива 2003/8/ЕС от 27 януари 2003 г.

Предложените разпоредби на глава осма са в съответствие с поетите ангажменти за въвеждане в закона на Директива 2003/8/ЕС от 27 януари 2003 г. „За усъвършенстване на достъпа до правосъдие при трансгранични спорове чрез установяване на минимални общи правила, отнасящи се до правната помощ за такива спорове.“

Разпоредбите на тази глава се прилагат при предоставяне на правна помощ по международни спорове с граждани на държава – членка на Европейския съюз, както и с други физически лица, законно пребиваващи в държава – членка на Европейския съюз, по граждански и търговски дела пред всички съдебни инстанции.

Влизането в сила на разпоредбите на глава осма гарантира уеднаквяване на минималните стандарти за предоставяне на правна помощ при трансграничните спорове със стандартите на страните – членки на Европейския съюз, и това е предвидено да стане от 1 януари 2007 г. – с приемането на България в Европейския съюз.

СОЦИОЛОГИЧЕСКО ИЗСЛЕДВАНЕ: „ПРОБЛЕМИ НА РАВНИЯ ДОСТЪП ДО ПРАВОСЪДИЕ В БЪЛГАРИЯ“ ОСНОВНИ РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО

Доц. д-р Иван Чалъков*
Д-р Иво Христов**

Настоящият текст представя в синтезирана форма резултатите от проведено социологическо изследване със съдии, адвокати и представители на специализирани юридически лица с нестопанска цел. Бихме искали да подчертаем, че обобщените становища в изследването запазват в голяма степен езиковия стил, използван от анкетираните. Нашата роля като социолози не е да даваме оценки на проектозакона, а да представим достоверна информация относно запознатостта и оценката на юридическите експерти относно състоянието и проблемите на равния достъп до правосъдие в България и внесения в 39-ото Народно събрание проект за Закон за правната помощ.

Предвид скромните ресурси на проекта изследването използва основно качествени методи, като данните са събирани сред типологично подбрани групи, представящи основните заинтересувани субекти в процеса – Софийски районен съд (най-големия районен съд в страната); Окръжен съд – Пазарджик (окръжен съд в средно голям областен център); Районен съд – Пещера (районен съд в малък град). Представителите на адвокатската колегия са подбрани по същия признак. Изследвани са специализирани юридически лица с нестопанска цел в гр. София, което ги представя почти изчерпателно.

Методите на изследването включват фокус-групи и дълбинни интервюта, вторичен анализ на проведени от представителни количествени социологически изследвания по темата, както и анализ на документи и друга специализирана литература.

Изследването бе проведено през периода 15 май – 1 юли 2005 г.

I. Обща основа на проблема.

Понятието „равен достъп до правосъдие“

Прякото запознаване с проблемите на равния достъп до правосъдие поставя множество проблеми с обществен и правен характер. В правната теория и практика понятието „обществен достъп до правосъдие“ няма строго установен дефинитивен характер. В този смисъл в него се влагат различни, на пръв поглед често взаимно изключващи се разбирания.

Така според една от широко разпространените тези под „равен обществен достъп до правосъдие“ би следвало да се разбира само всеобщо гарантираната

---

* Доцент по социология, консултант на Министерството на правосъдието.

** Доктор по право, консултант на Министерството на правосъдието.

възможност за публиката да бъде информирана за работата на съда и правораздавателните органи като цяло, както и за резултатите от тази работа. В този аспект общественият достъп до съд е възможността за информираност за дейността на органите на съдебната власт, което произтича от базовата предпоставка, че правораздавателните институции се формират и функционират благодарение на финансовите средства на данъкоплатците. Следователно последните притежават фундаменталното право да бъдат информирани за това как, кога, къде и защо се разходват техните средства.

Всъщност още на „първо четене“ става ясно, че зад проблема за обществената информираност на публиката за дейността на правораздавателните органи се крие по-широк кръг от проблеми. Правото на публиката за достъп до информация за дейността на правораздавателните органи не е самоцелно право. То произтича както от чл. 41, ал.1 от Конституцията на Република България, така и от по-фундаменталната предпоставка, намерила своето конкретно развитие в конституционноправната уредба на страната, а именно, че *не гражданите съществуват за държавата, а държавата съществува като институция на и за гражданите – вж. чл.1, ал.2 от Конституцията на Република България*. Следователно *равният достъп до правосъдие би следвало да включва гарантираното право на всички граждани на съдебна и извънсъдебна защита на техните права и законови интереси и произтичащата от това забрана за отказ от правосъдие*. Поради обстоятелството, че защитата и реализирането на правата често изисква специализирани знания и умения, в съвременните общества правната помощ е ръцете на професионални правни експерти – адвокати, юрисконсулти, правни съветници и др.

II. Двете алтернативи за реализиране на правото за достъп до правосъдие и правна помощ

Най-общо могат да бъдат формулирани два алтернативни способа за реализиране на правото за достъп до правосъдие:

– чрез свободно договаряне между заинтересованите страни, т.е. излизане на свободния пазар на правни услуги, който определя кой ще предоставя услугата, нейното количество, качество и финансиране (пазарната цена). Основен проблем тук е обективната невъзможност на част от гражданите да участват в този пазар поради причини от материален, социален, субективен и др. характер;

– чрез предоставянето на тази услуга по непазарен път. Очевидно е, че в едно пазарно общество като българското това се отнася само за онези, които обективно нямат (или претендират, че нямат) достъп до пазара на правни услуги.

Следователно предмет на настоящия доклад е втората възможност – предоставянето на правни помощ (правни услуги) на лицата, които поради обективни или субективни причини нямат достъп до пазара на правни услуги.

III. Четири институционални модела за предоставяне на правна помощ

Анализът на специализираната литература и на мненията на експертите позволява да очертаем четири възможни модела, по които да стане предоставянето на правната помощ:

(1) *Чрез специализирана държавна администрация* – т.нар. институт на „държавния адвокат“ към съдилищата, финансиран от държавния бюджет и обез-

печен със съответните материални и процесуални юридически регламенти, гарантиращи неговата компетентност и независимост. Това без съмнение е *чист етатистки модел*, който има следните характеристики:

- сравнително ниски разходи, оперативност и гъвкавост;
- гарантира минимум квалифицирана правна експертиза;
- представлява добра алтернатива за професионална реализация при съществуващото свръхпредлагане на адвокатски и юридически услуги и др.;
- ограничава влиянието на корпоративното начало в предоставянето на правна помощ;
- създава бюрократични механизми за контрол върху качеството на правната помощ;
- овластява „процесуалния орган“ по отношение преценката за компетентност на експертната помощ и основанията за нейното получаване;
- поставя „държавния адвокат“ във фактическа зависимост от „процесуалния орган“ и от висшестоящата държавна администрация, доколкото тя определя неговото възнаграждение;
- създава известни ограничения пред „държавния адвокат“ за професионално и йерархично израстване и оттук потенциална професионална демотивация.

(2) Създаване на специализиран *автономен бюджетен фонд за финансиране на достъпа до правна помощ* и структуриране на съответната специализирана държавна администрация (организирана на регионален принцип), която да определя и ръководи процедурите по предоставяне на тази помощ. Можем да го определим като „мек“ *етатистки модел*, при който финансирането на правната помощ се осъществява от държавата, основанията за нейното предоставяне са регламентирани в съответните процесуални закони, а адвокатите и другите правни експерти, оказващи правна помощ, се определят непосредствено от администрацията на дискреционен или лицензионен принцип.

(3) *Контрактен модел*, чрез който бюджетното финансиране (фонд) се осигурява на договорна основа между държавата, от една страна, и специализирани корпоративни (недържавни) структури, предоставящи правна помощ – адвокатски колегии, специализирани бюра и др., – и които действат като единен субект (страна) в процеса на договаряне. Съществена характеристика в този модел е *корпоративното регулиране на практикуването на тази помощ и липсата на конкуренция между доставчиците на правни услуги*. Съответно това поражда необходимост от бюрократични механизми за контрол.

(4) *Условно-пазарен модел*, чрез който за бюджетното финансиране на правните услуги (независимо дали става дума за собствено бюджетни средства или такива, обособени в автономен фонд) се конкурират автономни специализирани правни агенти. Основна характеристика на този модел е липсата на корпоративна регламентация и въвеждането на състезателен елемент в процеса в достъпа до бюджетно финансиране. Това предполага изработване на детайлизирана правна рамка, регламентираща стандартите за предоставяне на бюджетно финансиране, критериите за достъп до него и процедурите за контрол върху качеството на предоставените услуги и изразходването на бюджетните средства.

Очевидно не може а priori да се настоява на превъзходството на някой от тези модели – всеки от тях при специфични обстоятелства, традиции и ресурси

има своите предимства и недостатъци. Например институцията на „държавния адвокат“ въпреки своята привидна елегантност и простота всъщност не е в състояние да разреши фундаменталния проблем за независимостта на този вид процесуална защита. Условно-пазарният модел на свой ред предполага натрупани опит и гражданска традиция при партнирането между държавата и недържавните субекти. Все пак при едно развито гражданско общество и добре институционализирана правна сфера като че ли този модел изглежда най-привлекателен.

IV. Оценка на фактичестото състояние, породило необходимостта от Закон за правната помощ

Изследването изяви пет ключови аспекта, изискващи приемането на нарочен Закон за правната помощ:

(1) Натиск от страна на ЕС, за да отговорим на изискванията за правна евроинтеграция.

(2) Незадоволително състояние на достъпа до правна помощ в страната и критиките от страна на неправителствени и други обществени организации.

(3) Наличие на остър институционален и финансов проблем между двата основни участника в процеса – съдилищата и адвокатурата, по повод:

- процедурите за определяне на лицата, осъществяващи служебна защита;
- определянето и размера на заплащаните възнаграждения;
- определяне на кръга на ползващи граждани и основанията за предоставянето на служебна защита.

(4) Регистрираните в хода на изследването практики на злоупотреба с института на служебната защита, констатирани от участниците в процеса (адвокати, съдии) и външните наблюдатели (неправителствени организации).

„В много случаи се злоупотребява с правото на служебна защита. Дали самите подсъдими или адвокатите, не знам, но при нас изведнъж случаите набъбнаха: 1) има случаи, в които заявяват, че нямат средства, а това е очевидно, че не е така; 2) заявяват, че не разбират български език и пр.“ (съдия в окръжен съд).

(5) Последен, но немаловажен аспект на състоянието на проблема, е липсата на адекватна унифицирана национална статистика, предоставяща обективна информация за обема и качеството на служебната защита.

„Единната информационна система е... наложителна, защото в последно време се работи с доста голям обем информация и е необходим някакъв сигурен механизъм тази информация да се организира, така че да достига до лицата, които ги интересува ...Базата за осъществяването обаче я няма навсякъде – както за въвеждането на тази система, така и изобщо за нормална работа. Ние нямаме достатъчно компютри, специализиран софтуер и пр.“ (съдия в малък град).

Ето защо практически всички интервюирани експерти подкрепят инициативата на Министерството на правосъдието за пръв път в нашата правна практика да бъде приет този специализиран закон.

V. Мнение на експертите относно проектозакона за правната помощ, внесен в 39-ото Народно събрание

Обобщавайки мненията на експертите, можем да определим проектозакона като *своеобразен хибриден модел, с акцент върху етатисткото начало*. Аргументите за това са следните:

1. Законопроектът **дефинира основните субекти** в отношенията по искането и предоставянето на правна помощ, както и механизмите за финансиране и контрол на тази дейност. *От една страна*, той обособява специализиран бюджетен фонд за правна помощ и предвижда създаване на съответната държавно-обществена институция за координиране и регулиране, с което се премахва една от причините за напрежение между съдебната власт и адвокатурата.

От друга страна, той предоставя компетенции на адвокатските колегии да определят адвокатите, включвани в Националния регистър на адвокатите, предоставящи правна помощ, както и тези от включените в регистъра, които следва да оказват помощ по конкретни казуси (дела), вкл. чрез въвеждане института на „дежурния адвокат“.

На трето място той предоставя на компетентния „процесуален орган“, извън хипотезите на задължителна правна помощ (защита, представителство), да определя основанията за предоставяне или не на правна помощ.

2. При тази институционална рамка проектозаконът за правната помощ предлага решение едновременно на **няколко основни задачи**:

(1) Извежда от сферата на съдилищата и другите процесуални органи (дознание, следствие) болезнения въпрос за определяне на размера на адвокатското възнаграждение в условията на служебна защита.

(2) Решава в определена степен въпроса за определяне на конкретните служебни защитници (чрез регламентиране на процедури на взаимодействие между Националното бюро за правна помощ и адвокатските колегии).

(3) Въвежда механизъм за отчитане на предоставяната правна помощ и нейното заплащане като функция на Националното бюро за правна помощ. С това той разтоварва съдилищата от тази несвойствена им дейност.

(4) Отчита обстоятелството, че компетентна правна помощ следва да се дава от специализирани правни експерти, каквито са адвокатите.

3. Заедно с това изследването установи, че създавайки радикално нова практика, внесенят законопроект е „бременен“ и с **някои потенциални проблеми**. Те произтичат от предвидените процедури, създаващи сложен институционален триъгълник, генериращ евентуални затруднения пред бързото и качествено правосъдие и правна помощ:

(1) Въвежда се бюрократична процедура за избор на служебни защитници, която е в рязък контраст с изискването за бързина и икономичност на правораздаването. Едва ли предвидената в проектозакона администрация единствено на национално равнище ще може да разрешава гъвкаво предоставянето на правна помощ по места. Това произтича от самото естество на правната помощ, която винаги се реализира по конкретни дела и пред конкретни правораздавателни институции по места.

(2) Не решава удачно въпроса за основанията за предоставянето на правна помощ, въвеждайки твърде абстрактни и необосновани критерии – например неясно дефинираните „в интерес на правосъдието“ и „материално състояние“.

„Първо стриктно да се определи законодателно кога съдебната защита е задължителна, при какви случаи, защото така, както е формулирано сега, има текстове, по които може да се спори дали е така или не е така, дали се налага. ...Много ясно да се определят какви са критериите: да се определи „луд“, „малолетен“ и пр. – те са 4-5 категоричните неща.

Какво точно значи „интерес на правосъдие“, „не разбира български“ и „няма средства“? „В интерес на правосъдието“ е страшно разтегливо понятие – при тези, които са без адвокат, работим против интересите на правосъдието ли? Ако тези неща не се изчистят, тези 8% от населението в страната, за които вие говорехте, че са извършителите на 40% от престъпленията в страната, всичките ще отговорят на тези основания...“ (съдия в окръжен съд).

(3) Въвежда процедура за предоставяне на правна помощ на лица, ползващи социални помощи, която интервюираните експерти намират за спорна.

„Имал съм такъв случай – *-ска фамилия, с измами за жилища. Всички ползват служебни защитници, всички са задържани и чакаме съдът да определи мярката. И единият от колегите служебни защитници пита: добре, ако сега определят гаранция (примерно 2000 лв.), откъде ще намерите пари? И те отговарят: ние имаме пари за гаранции, нямаме само пари за адвокати. Как може да намери 2000 лв. за гаранция, да излезе и пак да прави измами, а пък няма пари за адвокатска защита? Определено има хора, които злоупотребяват с това нещо...“ (адвокат от голям град).

(4) Не разтоварва съдилищата и другите процесуални органи от задължението за преценка за наличието или отсъствието на предпоставки за предоставянето на правна помощ, с което торпилира стабилитета на постановяваните впоследствие съдебни актове.

(5) Създава сложна процедура пред гражданите при искането на правна помощ.

„...В този закон София не може да определя [решаването кой да получи правна помощ], защото тогава се блокира цялата защита – да пишеш писма, да ти се върне...“ (съдия в окръжен град).

(6) Като разширява удачно понятието за правна помощ извън служебната защита (включвайки в него правните консултации в досъдебната фаза и участието в алтернативни несъдебни форми за разрешаване на правни спорове), *проектозаконът същевременно създава необоснована законова концесия в интерес единствено и само на адвокатското съсловие. Все пак правото на адвокатска защита не би трябвало да бъде „задължение за адвокатска защита“.*

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Резултатите от изследването аргументирано разкриват необходимостта и навременността от изработването и приемането на Закон за правната помощ. Очевидно е, че такъв нормативен акт ще разреши множеството натрупани проблеми в тази област. Същевременно нашите резултати показват, че при окончателното приемане на закона би трябвало да се отчетат становищата на експертната общност и на практикуващите юристи и магистрати.

По наше мнение това само би допринесло за усъвършенстването на закона и избягването на евентуални проблеми при неговото прилагане.

ЗАКОН ЗА ИЗМЕНЕНИЕ И ДОПЪЛНЕНИЕ НА ЗАКОНА ЗА АДМИНИСТРАТИВНИТЕ НАРУШЕНИЯ И НАКАЗАНИЯ

Обн., ДВ, бр. 79 от 4 октомври 2005 г.

§ 1. Наименованието на глава четвърта се изменя така: „Административно-наказателни санкции спрямо юридически лица и еднолични търговци“.

§ 2. В глава четвърта след чл. 83 се създават чл. 83а, 83б, 83в, 83г, 83д и 83е:

„**Чл. 83а.** (1) На юридическо лице, което се е обогатило или би се обогатило от престъпление по чл. 108а, 109, 110 (приготовление към тероризъм), 142-143а, 159-159в, 209-212а, 213а, 214, 215, 225в, 242, 250, 252, 253, 254, 254б, 256, 257, 280, 283, 301-307, 319а-319е, 320-321а и 354а-354в от Наказателния кодекс, както и от всички престъпления, извършени по поръчение или в изпълнение на решение на организирана престъпна група, когато са извършени от:

1. лице, овластено да формира волята на юридическото лице;

2. лице, представляващо юридическото лице;

3. лице, избрано в контролен или надзорен орган на юридическото лице, или

4. работник или служител, на който юридическото лице е възложило определена работа, когато престъплението е извършено при или по повод изпълнението на тази работа, се налага имуществена санкция до 1 000 000 лв., но не по-малко от равностойността на облагата, когато тя е имуществена, а когато облагата няма имуществен характер или размерът ѝ не може да се установи, санкцията е от 5000 до 100 000 лв.

(2) Имуществената санкция се налага на юридическото лице и когато лицата по ал. 1, т. 1, 2 и 3 са подбудили или подпомогнали извършването на посочените деяния, както и когато деянията са спрели на стадия на опита.

(3) Имуществената санкция се налага независимо от осъществяването на наказателната отговорност на извършителя на престъпното деяние по ал. 1.

(4) Облагата или нейната равностойност се отнема в полза на държавата, ако не подлежи на връщане или възстановяване, или на отнемане по реда на Наказателния кодекс.

(5) На държавата, държавните органи и органите на местното самоуправление, както и на международните организации не се налага имуществена санкция по ал. 1.

Чл. 83б. (1) Производството по чл. 83а се образува по мотивирано предложение на съответния прокурор до окръжния съд:

1. след внасяне на обвинителния акт; или

2. когато наказателното производство не може да се образува или образуваното е прекратено на основание, че:

а) деецът не носи наказателна отговорност поради амнистия;

б) наказателната отговорност е погасена поради изтичане на предвидената в закона давност;

в) деецът е починал;
г) след извършването на престъплението деецът е изпаднал в продължително разстройство на съзнанието, което изключва вменяемостта.

(2) Предложението трябва да съдържа:

1. описание на престъплението, обстоятелствата, при които е било извършено, и наличието на причинна връзка между него и облагата за юридическото лице;
2. вид и размер на облагата;
3. наименование, предмет на дейност, седалище и адрес на управление на юридическото лице;
4. лични данни на лицата, представляващи юридическото лице;
5. лични данни на обвиняемите или осъдените за престъплението лица;
6. опис на писмените материали или заверени копия от тях, които установяват обстоятелствата по т. 1 и 2;
7. списък на лицата за призоваване;
8. датата и мястото на съставянето му, името, длъжността и подписа на прокурора.

(3) Към предложението се прилага и препис за юридическото лице.

Чл. 83в. Прокурорът може да поиска от съда да вземе мерки за обезпечаване на имуществената санкция на юридическото лице по реда на Гражданския процесуален кодекс.

Чл. 83г. Съдът разглежда предложението в открито заседание с участието на прокурора.

Чл. 83д. Съдът разглежда делото в рамките на обстоятелствата, посочени в предложението, и въз основа на събраните доказателства преценява:

1. получило ли е юридическото лице неправомерна облага;
2. има ли връзка между извършителя на престъпното деяние и юридическото лице;
3. има ли връзка между престъпното деяние и облагата за юридическото лице;
4. какъв е размерът на облагата, ако е имуществена.

Чл. 83е. (1) Съдът се произнася с решение за налагане на имуществената санкция след влизане в сила на осъдителна присъда или решение по чл. 97, ал. 4 от Гражданския процесуален кодекс и при доказване на обстоятелствата по чл. 83д.

(2) Решението трябва да съдържа данните за юридическото лице, произхода, вида и размера на облагата, размера на наложената имуществена санкция.

(3) По дела, които представляват фактическа или правна сложност, мотивите могат да бъдат изготвени и след произнасянето на решението, но не по-късно от 15 дни.

(4) Срещу решението може да се подаде въззивна жалба или протест пред съответния въззивен съд в 14-дневен срок от съобщаване на решението.

(5) Въззивният съд разглежда жалбата по реда на Наказателнопроцесуалния кодекс. Решението му е окончателно.“

§ 3. Създава се глава пета „Особени разпоредби“, в която се включват чл. 84, 85, 86 и 87.

Законът е приет от XL Народно събрание на 21 септември 2005 г. и е подпечатан с официалния печат на Народното събрание.

МОТИВИ КЪМ ПРОЕКТА НА ЗАКОН ЗА ИЗМЕНЕНИЕ И ДОПЪЛНЕНИЕ НА ЗАКОНА ЗА АДМИНИСТРАТИВНИТЕ НАРУШЕНИЯ И НАКАЗАНИЯ

Предложените изменения и допълнения в Закона за административните нарушения и наказания (ЗАНН) са насочени към регламентиране на отговорността на юридическите лица за престъпления.

Въвеждането на отговорност на юридическите лица за извършени в техен интерес от техни служители престъпления се утвърди като международен стандарт в областта на борбата с престъпността. Този стандарт беше възприет и отразен в съответните антикорупционни и други инструменти на ООН, Европейския съюз, Съвета на Европа и Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР).

Въвеждането на отговорност, респективно санкционирането на юридическите лица за престъпления, е задължение, което произтича от участието на Република България в международни договори, включително такива, които са част от „*acquis communautaire*“ в областта на правосъдието и вътрешните работи: Конвенция на ОИСР за борба с подкупването на чужди длъжностни лица в международните търговски сделки, Наказателна конвенция на Съвета на Европа относно корупцията, Международна конвенция за борба срещу финансирането на тероризма, Конвенция на ООН срещу транснационалната организирана престъпност, Конвенция на Съвета на Европа за престъпленията в кибернетичното пространство и др.

В Приложение I към Протокола относно условията и договореностите за приемането на Република България и Румъния в ЕС, респективно в Приложение I към Акта относно условията за присъединяване на Република България и Румъния и промени в учредителните договори на ЕС, се съдържа списък на конвенциите и протоколите, по които България и Румъния стават страни при присъединяването. Между тези инструменти е посочен и Вторият протокол към Конвенцията за защита на финансовите интереси на Европейските общности, който изрично предвижда задължение за санкциониране на юридическите лица за измами, активен подкуп и изпиране на пари.

Проблемът с липсата на съответно законодателство е предмет на критики и настоятелни препоръки, отправени към България от Европейската комисия, Работната група на ОИСР по въпросите на корупцията в международния търговски обмен и Групата държави срещу корупцията (GRECO) в периода 1999-2005 г. Въпросът се наблюдава внимателно по линия на мониторинга след приключване на преговорите по глава 24 „Сътрудничество в областта на правосъдието и вътрешните работи“, включително в рамките на мисиите за оценка по Глава 24.

Евентуалното неприемане на съответното законодателство в най-кратки срокове ще се отрази негативно на оценката на Европейския съюз за капацитета на страната за противодействие на престъпността в периода преди пълноправното членство.

С оглед на изложеното и на основание на съществуващата в чл. 83 от ЗАНН възможност за налагане на имуществени санкции на юридическите лица предлагаме в ЗАНН да бъде създадена нова специална глава „Имуществени санкции спрямо юридическите лица“, в която да се предвидят санкции за юридическо лице,

което се е обогатило или би се обогатило неправомерно в резултат на престъпни деяния на негови ръководители, ръководни органи или представители. Престъпленията, ангажиращи отговорността на юридическото лице, са изрично посочени: изпиране на пари, трафик на хора, производство и разпространяване на вещества, корупционни престъпления, тероризъм, компютърни престъпления, измама и др.

Законодателното предложение отговаря на стандартите на посочените по-горе инструменти по отношение условията за реализиране отговорността на юридическите лица за престъпления, включително по отношение: кръга на престъпленията, за които може да се ангажира отговорността на юридическите лица; кръга на извършителите на престъпленията – физически лица; съотношението между санкционирането на юридическите лица и наказателната отговорност на извършителите на престъпленията – физически лица; възможността за санкциониране и в случаите, когато съответните физически лица са подбудители или помагачи; възможността за санкциониране и в случаите, когато облагата не е реално получена; тежестта и характера на предвидената имуществена санкция; задължението за отнемане на неправомерно получената облага.

Предложените текстове във връзка с процедурата по налагането на имуществени санкции са в духа на ЗАНН и създават ясни процедурни правила за реализиране на отговорността на юридическите лица, което ще допринесе за адекватно прилагане на новото законодателство.

III.
МЕЖДУНАРОДНО
ПРАВНО СЪТРУДНИЧЕСТВО
И МЕЖДУНАРОДНА
ПРАВНА ПОМОЩ

ЗАЩИТА НА ДЕЦАТА В СВЕТЛИНАТА НА ПРИЛОЖЕНИЕТО НА МЕЖДУНАРОДНИТЕ АКТОВЕ В ТАЗИ ОБЛАСТ

Биляна Белякова*

Българското законодателство гарантира и насърчава закрилата на правата на детето. Приетата правителствена Стратегия и План за действие за закрила правата на децата в Република България за периода 2000-2003 г. акцентират върху:

- поставянето на детето като център на вниманието в отношенията родители – деца и издигането на неговата роля като носител на собствени права;
- равнопоставеност на децата, родени в брака и извън брака;
- повишаване на родителската отговорност.

Тези основни принципи са закрепени в Конституцията на Република България от 1991 г.

В тази връзка непосредствено след демократичните промени в страната Великото Народно събрание с Решение от 11 април 1991 г. ратифицира Конвенцията за правата на детето на ООН от 20 ноември 1989 г. Тази Конвенция и Общата декларация за правата на човека от 10 декември 1948 г. на ООН имат изключително значение за всички държави поради заложените в тях принципи за защита на правата на децата. Техните разпоредби са отправна точка за най-доброто регулиране на международните отношения в тази област.

Начинът на упражняването на родителските права, така както е уреден в съответното национално законодателство, е особено важна предпоставка за закрила правата на децата. От този принцип се е ръководил българският законодател, когато е регламентирал упражняването на родителските права.

През 2003 г. Република България ратифицира Европейската конвенция за признаване и изпълнение на решения за упражняване на родителски права и възстановяване упражняването на родителските права, съставена в Люксембург на 20 май 1980 г. (Люксембургска конвенция), и **Хагската конвенция за гражданските аспекти на международното отвлечане на деца**, съставена в Хага на 25 октомври 1980 г. (Хагска конвенция), като във връзка с тяхното приложение бяха направени изменения и допълнения в Гражданския процесуален кодекс, Семейния ни кодекс и някои други закони.

Превес при приложението в международното правно пространство има Хагската конвенция. Люксембургската конвенция е подписана и е в сила за 34 държави, предимно в рамките на Европа, а страни по Хагската конвенция са около 75 държави от цял свят. Не само по-големият брой държави, които са се присъединили към нея, обуславя по-широкото приложение на конвенцията от Хага, но и по-ясните и по-опросте-

---

* Главен експерт в отдел „Международна правна помощ“, дирекция „Международно сътрудничество и европейска интеграция“, Министерство на правосъдието.

ни процедури, които са заложени в нея. Иначе и двете конвенции въпреки различните си заглавия уреждат едни и същи проблеми, свързани със защитата на децата и правата на родителите.

Европейската конвенция за признаване и изпълнение на решения за упражняване на родителски права и възстановяване упражняването на родителските права е изработена от Европейския комитет за правно сътрудничество и е представена на Комитета на министрите на Съвета на Европа. Конвенцията е открита за подписване за страните – членки на Съвета на Европа, на 20 май 1980 г. в Люксембург. Тя влиза в сила на 1 септември 1983 г. Република България я подписва на 18 август 2002 г., ратифицира я на 7 март 2003 г. и тя влиза в сила от 1 октомври 2003 г.

При изработването на **Люксембургската конвенция** са взети предвид нуждата от адекватна защита на децата в международен план и необходимостта от осигуряване на признаването и изпълнението в чужбина на националните съдебни решения в тази област.

Конвенцията има две основни цели:

– признаване и изпълнение на решенията за упражняване на родителските права и

– възстановяване упражняването на родителските права при неправомерно прехвърляне на едно дете в друга държава.

Едно от предимствата на Люксембургската конвенция е, че тя гарантира упражняването на родителските права при международни условия и предвижда бърза и освободена от всякакъв бюрократизъм безплатна помощ на централните органи, посочени от всяка държава, за да се открие и върне едно дете, което е било прехвърлено неправомерно.

Разпоредбите на конвенцията са групирани в шест глави.

В глава първа се съдържат определенията на някои понятия. Конвенцията се отнася за лица, които не са навършили 16 години и които според правото на обичайното си местопребиваване, отечественото си право или вътрешното право на замолената държава нямат право сами да изберат местопребиваването си.

Понятията „националност“ и „обичайно местопребиваване“ не са дефинирани в конвенцията и трябва да се тълкуват според правото на договарящата държава. Съгласно чл. 9 от Закона за гражданската регистрация (ЗГР) има две форми на обвързаност между лицето и определеното място: „постоянен адрес“ и „настоящ адрес“. Постоянният адрес е винаги на територията на Република България и всяко лице има само един постоянен адрес. Настоящият адрес е адресът, на който лицето пребивава – чл. 94 от ЗГР. Предвид горното Република България направи декларация в съответствие с чл. 1а от конвенцията, а именно под „обичайно местопребиваване“ да се разбира „настоящият адрес“ на детето – адресът, на който то пребивава.

В тази глава се съдържат и разпоредби относно функциите и правомощията на централните органи по конвенцията.

Конвенцията е насочена към международноправна защита на децата и по-конкретно към признаване и изпълнение на решения на съда на една договаряща държава за упражняване на родителски права и възстановяване упражняването на родителски права на територията на друга договаряща държава, както и към осигуряване връщането на деца, неправомерно прехвърлени или задържани в някоя от договарящите държави. Освен това тя гарантира ефективно спазване на

законодателството, уреждащо правото на упражняване на родителските права и на лични отношения между родители и деца. Във връзка с посочените цели са предвидени задължения за страните да определят централен орган, който:

- да координира и насочва дейността по сътрудничеството между страните;
- да оказва помощ на молителя при неговите действия;
- да открие мястото, където се намира детето;
- да следи при налагането на временни мерки да не бъдат засегнати интересите на детето или на молителя;
- да осигури признаването или изпълнението на решението, засягащо упражняването на родителските права;
- да осигури връщането на детето във връзка с изпълнението на влязло в сила съдебно решение.

С оглед функциите и правомощията на централния орган и в съответствие с чл.2 от Люксембургската конвенция Република България е направила декларация, с която като централен орган е определено Министерството на правосъдието.

Молбите за възстановяване на родителските права могат да бъдат директно адресирани до съдилищата или до централните органи на всяка засегната държава.

В глава втора от конвенцията се визират различни хипотези, като им се дават конкретни отговори. Най-общо хипотезите могат да бъдат разделени на две във връзка със срока на отсъствие на детето. В случаите, когато този срок е до 6 месеца, връщането на детето е бързо и почти безпроблемно при спазването на определени условия. Тези хипотези са визирани в чл. 8 от конвенцията, която предвижда, че ако молбата се подаде в срок до 6 месеца от момента на неправомерното прехвърляне или на невръщането на детето, възстановяването на родителските права трябва да зависи единствено от констатирането на следните факти, без да се поставя никакво друго условие:

- детето да е прехвърлено неправомерно, като то и двамата му родители са граждани на държавата, в която е постановено решението за упражняването на родителските права, и детето да има обичайното си местопребиваване в тази държава;
- детето да не е било върнато в държавата след посещение в чужбина в нарушение на условията, отнасящи се до упражняването на родителските права.

В чл. 9 се разглеждат случаите, когато молбата е подадена в 6-месечен срок от момента на прехвърлянето на детето, но едно от условията, предвидени в чл.8, не е изпълнено. Това са случаите, когато решението е постановено в отсъствие на ответника или на негов законен представител поради нередовното му призоваване; когато постановеното решение е издадено от некомпетентен орган, с оглед обичайното местопребиваване на ответника, детето или родителите му; или решението е несъвместимо с решение относно упражняването на родителските права, което е влязло в сила в замолената страна преди прехвърлянето на детето.

При кой от гореизброените случаи чуждестранното решение не може да бъде преразглеждано по същество.

Във всички други визирани хипотези, а именно когато молбата е подадена след повече от 6 месеца, условията, постановени за връщане на детето, са повече, като се държи сметка, че поради промяната на обстоятелствата, включително изтеклото време, детето може да е вече интегрирано в средата, в която е отведено, и последиците от първоначалното решение да не са в съответствие с неговите интереси.

В чл. 8 са засегнати молбите, свързани с изпълнение на решенията по отношение упражняването на родителските права. Те трябва да бъдат изпълнявани бързо, за да имат практически ефект. За да може съдебното решение да бъде изпълнено в замолената държава, достатъчно е то да е изпълняемо в държавата по произход, без да се изчаква изчерпването на възможностите в държавата по произход.

За приложението на Люксембургската конвенция е без значение дали този, на когото е предоставено упражняването на родителските права, е физическо лице, юридическо лице, институция или друг орган.

Другият вид молба в глава втора на Люксембургската конвенция е за изпълнение на решение за упражняване на лични отношения по реда на чл. 11. Редът при тези молби е същият като реда при разглеждане на молбите за изпълнение на решенията, касаещи упражняването на родителските права.

В същия този чл.11 е застъпена и хипотезата, когато няма постановено решение относно правото на лични отношения или когато е отказано признаване или изпълнение на решението за упражняване на родителските права. В този случай централният орган на замолената държава може да поиска от нейните компетентни органи да се произнесат с решение относно правото на лични отношения по молба на лицето, което претендира това право. За да бъде приложена тази разпоредба на ал.3 от чл. 11, се направиха изменения в Семейния кодекс и по-специално в чл.137, ал.2, които с влизането в сила на Кодекса на международното частно право (обн., ДВ, бр.42 от 17 май 2005 г.) бяха отменени и в момента именно ал.3 на чл.11 от Люксембургската конвенция е без вътрешна правна уредба у нас.

В глава втора е посочено при какви решения се отказва да се приложи Люксембургската конвенция. Под „грижи за личността на детето“ следва да се разбира: физически грижи, медицински грижи, морални и интелектуални такива, включващи образование и посещения на училище. Конвенцията не дава пълно определение на понятието „грижи за личността на детето“ поради съществуващото многообразие от житейски ситуации.

В съответствие с чл.6, ал.3 от Люксембургската конвенция Република България е направила допустимата съгласно чл.27, ал.1 резерва, като декларира, че ще изисква превод на български език на всякаква кореспонденция, предвидена в чл.6, и на всякакъв документ, предвиден в чл.13, изхождащи от държавите, които се ползват от резервата и са изключили приложението на чл.6, ал.1, б.,б“ по отношение на двата официални езика на Съвета на Европа.

В глава трета (чл.13-16) се урежда производството по признаване и изпълнение на решенията и възстановяване упражняването на родителските права и се посочват необходимите документи, които следва да се приложат към молбата за признаване или изпълнение на решението. Изисква се бърза и опростена процедура, като се съблюдава интересът на детето.

Глава четвърта визира допустимите резерви, които могат да бъдат направени от всяка договаряща държава. Република България се е възползвала от предоставената възможност да направи резерва съгласно чл.17, ал.1. Според резервата в предвидените в чл.8 и 9 случаи признаването и изпълнението на решенията, отнасящи се до упражняването на родителските права, може да бъде отхвърлено поради основанията, предвидени в чл.10, ал.1. Според ал.2 на чл.8 нито един от мо-

тивите за отказ от признаване или от изпълнение, предвидени в Конвенцията, не се прилага при случаите, визирани от този член. Освен това мотивите за отказ са много ограничени в случая на чл.9, който се отнася до неправомерно прехвърляне, когато молбата за признаване или за изпълнение е формулирана в шестмесечен срок. Тези ограничения трудно се приемат от някои от държавите и затова именно чл.17 им позволява да формулират резерви.

Тази конвенция не изключва възможността за признаването и изпълнението на едно решение да се прилагат и други международни инструменти (глава пета), в сила между държавата по произход и замолената държава.

В глава шеста – Заключителни разпоредби, са уредени начините за присъединяване към Конвенцията, като е дадена възможност на страните по Конвенцията (чл.27), при подписване или при депозиране на документа за ратификация да направят една или повече от резервите, предвидени в чл.6, ал.3, чл.17 и чл.18 от Конвенцията.

Ратифицирането на **Европейската конвенция за признаване и изпълнение на решения за упражняване на родителски права и възстановяване упражняването на родителските права от 1980 г.** изискваха промени в Гражданския процесуален кодекс.

Беше създадена нова Глава 32,а“ – „Особени правила за признаване и допускане изпълнение на решения на чуждестранни съдилища и на други чуждестранни органи“.

Молбите за признаване и допускане на изпълнение на решение на чуждестранен съд или на друг чуждестранен орган за упражняване на родителски права и за възстановяване упражняването на родителски права при неправомерно прехвърляне на дете, основаваща се на Люксембургската конвенция, се разглеждат от Софийския градски съд в открито заседание, в което участват Министерството на правосъдието, страните по чуждестранното решение и прокурор. Министерството на правосъдието участва в производството само ако молбата е отправена чрез него и то представлява страната, ако към молбата е приложено съответното пълномощно от молителя за това, съгласно изискванията на конвенцията.

В това производство дирекция „Социално подпомагане“ към общината по настоящия адрес на детето дава становище. Съдът изслушва детето съгласно чл. 15 от Закона за закрила на детето. Съдът може по направено искане или служебно да определи подходяща привременна мярка за закрила на детето с цел предотвратяване на по-нататъшни опасности за детето или вреди за страните.

Съгласно чл. 307б съдът спира производството по чл. 307а, ал. 1, когато: 1. решението е предмет на обжалване; 2. в български съд има висящо производство по съществува на спора, което е започнало преди производството в държавата, където е постановено решението, чието признаване и/или допускане на изпълнение се иска; 3. друго решение относно упражняване на родителските права е предмет на производство по признаване и/или допускане на изпълнението му.

Производството е уредено като бързо, каквото е изискването на конвенцията, като е предвидено Софийският градски съд да се произнесе с решение в 30-дневен срок от постъпването на молбата, което подлежи на обжалване пред Софийския апелативен съд в 14-дневен срок при условията на чл. 197. Софийският апелативен съд се произнася с решение в срока по ал. 1 и решението му е окончателно.

В чл. 307г на Гражданския процесуален кодекс е предвидено, че по реда на тази глава може да се иска признаване и допускане на изпълнение на решение за

упражняване на родителските права, постановено след прехвърлянето на детето, ако с решението това прехвърляне е обявено за неправомерно.

Признаването и изпълнението на решението се допуска само и доколкото то е изпълняемо в държавата, където е постановено.

Доколкото няма особени правила за това производство, прилагат се правилата на общото исково производство.

Хагската конвенция за гражданските аспекти на международното отвлечане на деца, съставена на 25 октомври 1980 г., е една от конвенциите на Хагската конференция, предназначена да защити правата на децата в международен план. Тя беше ратифицирана на 21 февруари 2003 г. и влезе в сила за Република България на 1 август 2003 г.

Основните цели на Хагската конвенция са да осигури незабавно връщане на децата, незаконно прехвърлени или задържани в някоя от договарящите държави, и да гарантира ефективното спазване на законодателството на една договаряща държава, уреждащо правото на упражняване на родителските права и на лични отношения, от другите договарящи държави. За изпълнение на поставените цели всяка от държавите – страни по Конвенцията, следва да предостави възможно най-бързите действащи процедури в законодателството си. С оглед на това и бяха направени съответните изменения в Гражданския процесуален кодекс.

Чл.3 от Хагската конвенция дава определение на това, кога едно прехвърляне или задържане на дете ще бъде считано за незаконно. Необходимо е прехвърлянето или задържането да е извършено в нарушение на правата за упражняване на родителски права по законите на държавата, в която детето е имало обичайно местопребиваване непосредствено преди факта на прехвърлянето или задържането, като същевременно тези права са упражнявани съвместно или поотделно, или биха били упражнявани по този начин, ако детето не е било прехвърлено или задържано.

Както Люксембургската, така и Хагската конвенция се прилага само за деца, които не са навършили 16 години.

Чл.5 от Хагската конвенция дава дефиницията на понятията „право на упражняване на родителски права“ и „право на лични отношения“, които се използват за целите на тази Конвенция.

Глава втора от Конвенцията е „Централни органи“. Република България е направила декларация за определянето на Министерството на правосъдието за централен орган.

Съгласно тази конвенция могат да се отправят два вида молби. Едната е молба за връщане на дете, независимо от това дали има постановено бракоразводно решение или пък родителите на детето все още живеят в брак, а другата е молба по организирането и закрилата на ефективното упражняване на правото на лични отношения, като в този случай винаги има постановено някакво решение и обикновено то е бракоразводно.

Глава трета урежда механизмите, по които заинтересуваните лица могат по силата на тази Конвенция да започнат процедура по възстановяване на нарушеното им право. Посочено е какво трябва да съдържа молбата за връщане на дете, до кого да се подаде, какви задължения има централният орган, след като бъде сезиран, какви са сроковете, в които трябва да се извършат конкретните действия от компетентния съд или административен орган. Посочени са и основанията, по-

ради които може да се откаже връщане на детето, а също така и актовете, които могат да бъдат издадени от съда или административния орган.

Глава четвърта е посветена на втория вид молби – за правото на лични отношения. Обикновено такъв тип молби се отправят от родителя, на когото не му е присъдено със съдебно решение да упражнява родителските права, а само да контактува по определен ред със своето дете или деца, но другият родител, който притежава родителските права, възпрепятства упражняването на личните отношения между бившия си съпруг и поверените му деца.

Общите разпоредби на Конвенцията засягат някои технически въпроси, като гарантирането на плащането на разходите, легализацията, езика, на който трябва да се изпратят документите до съответната държава, като България не се възползва от възможността да направи резервата, ограничаваша използването на английски или френски език. Същевременно в съответствие с чл.42, ал.1, във връзка с чл.26, ал.3 Република България е декларирала, че няма да поема никакви разходи, произтичащи от участието на адвокат, съдебни такси, както и разходите по връщането на детето.

И двете конвенции не изискват при тяхното приложение легализирането на представяните по процедурата документи или каквато и да била формална процедура от такъв тип.

Глава шеста съдържа заключителни разпоредби, които са типови за Хагската конференция при съставянето на конвенциите. Документът за присъединяване към Конвенцията се депозира в Министерството на външните работи на Холандия. Конвенцията влиза в сила за присъединилата се държава на първия ден, следващ изтичането на третия календарен месец след депозирането на нейния документ за присъединяване. По-особеното при тази Конвенция е, че присъединяването поражда действие само в отношенията между присъединяващата се държава и договарящите държави, които направят декларация, че приемат присъединяването ѝ. От всички около 75 държави – страни по конвенцията, към началото на месец юни нашето присъединяване е прието от 27, като до момента сме получавали молби от и за САЩ, Гърция, Израел, Словакия, Германия и Холандия.

Във връзка с ратификацията на Хагската конвенция за гражданските аспекти на международното отвлечане на деца от 25 октомври 1980 г., със Закон за изменение и допълнение се направиха промени на Гражданския процесуален кодекс. С този закон се създаде нова Част седма с наименование „Производство за връщане на дете или за упражняване на правото на лични отношения“. Това производство е съобразено с условията, които ни поставя конвенцията за бързина (напр. чл.11 – Съдебните или административните органи на договарящите държави следва да действат бързо в процедурата по връщането на детето. Ако сезираният съдебен или административен орган не постанови решение в срок от шест седмици от датата на подаване на молбата, молителят или централният орган на замолената държава по своя собствена инициатива или по искане на централния орган на молещата държава имат правото да поискат да им бъдат съобщени причините за забавянето... и т.н.) В рамките на съдебното производство не следва да се разглежда по същество правото на упражняване на родителските права, освен ако се установи, че детето не следва да бъде върнато по силата на тази конвенция или че не е подадена молба в разумен срок след получаване на съобщението. Самата конвенция казва, че съдебният орган има право да разпореди връщането на детето по всяко време. Решение за връщане

нето на детето, постановено по силата на тази конвенция, не засяга по същество правото на упражняване на родителските права.

Също и в това производство компетентен съд е Софийският градски съд. Заседанието е открито и в него участват Министерството на правосъдието или лицето, направило искането, заинтересуваните лица и прокурор. В това производство дирекция „Социално подпомагане“ към общината по настоящия адрес на детето дава становище. Съдът изслушва детето съгласно чл. 15 от Закона за закрила на детето. Министерството на правосъдието представлява молителя, когато молбата е подадена чрез него. То може да определи представител, който да действа от негово име.

Съдът може по направено искане или служебно да определи подходяща привременна мярка за закрила на детето с цел предотвратяване на по-нататъшни опасности за детето или вреди за страните.

Решението на съда се произнася в 30-дневен срок от постъпването на молбата и съдът не разглежда по същество въпроса за упражняването на родителските права. То подлежи на обжалване в 14-дневен срок пред Софийския апелативен съд от Министерството на правосъдието, молителя, заинтересуваните лица, прокурора. Апелативният съд в 30-дневен срок от постъпването на жалбата се произнася с решение, което е окончателно.

В това производство съдът може по своя инициатива да събира доказателства, както и да подпомага страните за упражняване на техните процесуални права.

За принудителното изпълнение на съдебно решение относно родителските права и мерките относно личните отношения между родителите и детето ще се прилагат правилата на глава четиридесет и пета „Изпълнение на определено действие“.

Бяха направени промени в Закона за адвокатурата, Закона за държавните такси и Закона за Върховния административен съд. Предлаганите разпоредби в Закона за адвокатурата и Закона за държавните такси са свързани с чл.5, ал.3 от Люксембургската конвенция, съгласно която всяка договаряща страна се задължава да не иска заплащане на разноски и възнаграждението на адвокат, когато е необходимо участието на такъв. В новата разпоредба на Закона за Върховния административен съд се определя 14-дневен срок, в който съдът следва да се произнесе срещу отказа на министъра на правосъдието да приеме молба по Люксембургската или Хагската конвенция. Неговото решение е окончателно.

От 18 март 2005 г. е в сила и Наредба № 1 за дейността на централния орган по Хагската конвенция за гражданските аспекти на международното отвлечане на деца от 25 октомври 1980 г. и Европейската конвенция за признаване и изпълнение на решения за упражняване на родителски права и възстановяване упражняването на родителските права от 20 май 1980 г. Наредбата е издадена от Министерството на правосъдието.

Необходимостта от ратифицирането на двете конвенции се обуслови от тяхното голямо значение за защита правата на детето при незаконното му прехвърляне през международните граници и с оглед намирането на подходящо решение за възстановяване упражняването на родителските права, когато то е неправомерно прекъснато. Като част от вътрешното законодателство разпоредбите на конвенцията значително подобряват възможностите за международноправна защита на децата и сътрудничеството в тази област.

**АКТУАЛНО СЪСТОЯНИЕ
И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА ПРИСЪЕДИНЯВАНЕ
НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
КЪМ КОНВЕНЦИИТЕ
НА ХАГСКАТА КОНФЕРЕНЦИЯ
ПО МЕЖДУНАРОДНО ЧАСТНО ПРАВО**

Веселина Малева*

Процесът на сближаване на българското законодателство с това на държавите – членки на Европейския съюз, не се ограничава в рамките на Общността, а се разширява и по отношение на утвърдените правни механизми в отношенията на държавите-членки с трети страни. На практика това означава поетапно присъединяване на България към такива международни конвенции, които надхвърлят рамките на Европейския съюз и функционират в отношенията на държавите-членки с държави извън Общността.

Присъединяването на България към тези конвенции отговаря и на изискванията на международния икономически и правен обмен. В тази връзка в България засилен интерес се проявява към Хагската конференция по международно частно право (ХКМЧП) и изработените от тази организация конвенции в областта на международното частно право.

Народното събрание на Република България прие на 27 януари 1999 г. Закон за ратифициране на Статута на Хагската конференция по международно частно право и от 22 април 1999 г. Република България стана държава – членка на ХКМЧП.

Присъединяването на Република България към държавите – членки на Хагската конференция по международно частно право, е изключително полезно поради редица съображения. В резултат на засиленото движение на хора през последните десетилетия се пораждат множество сложни правоотношения в областта на гражданското и семейното право, които налагат регламентирането им с международни договори. Съвременното развитие в областта на производството, търговията, технологиите и инвестициите също води до потребност от унифициране на международното частно право. Необходими са сигурност и предвидимост на правоотношенията с международен елемент чрез прилагането на едни и същи норми от съдилищата, независимо от това къде е предявен искът. Вън от съмнение е, че в голям брой случаи само международното сътрудничество би могло да осигури задоволителна правна рамка на отношенията.

В съответствие с препоръките на депозитара на Хагската конференция – Министерството на външните работи на Кралство Холандия, Министерството на

---

* Началник на отдел „Международна правна помощ“, дирекция „Международно сътрудничество и европейска интеграция“, Министерство на правосъдието.

правосъдието подготви документи за присъединяването на Република България най-напред към три основни за осъществяването на международната правна помощ хагски конвенции:

- **Конвенция от 15 ноември 1965 г. за връчване в чужбина на съдебни и извънсъдебни документи по граждански и търговски дела,**
  - **Конвенция от 18 март 1970 г. за събиране на доказателства в чужбина по граждански и търговски дела и**
  - **Конвенция от 25 октомври 1980 г. за международен достъп до правосъдие.**
- На 8 септември 1999 г.** Народното събрание прие три закона за ратифициране на посочените конвенции.

За да осигури осъществяването на правната помощ и сътрудничеството между българските и правосъдните органи на другите държави – страни по хагските конвенции, на основата на пълно регламентиране на взаимоотношенията в областта на международното частно право, България продължи присъединяването и към други хагски конвенции.

На 25 май 2000 г. беше приет Закон за ратифициране на

- **Хагската конвенция от 5 октомври 1961 г. за премахване на изискването за легализация на чуждестранните публични актове.**

На 6 февруари 2002 г. Народното събрание прие Закон за ратифициране на

- **Хагската конвенция от 29 май 1993 г. за защита на децата и сътрудничество в областта на международното осиновяване.**

Последва приемане **на 21 февруари 2003 г.** на Закона за ратифициране на

- **Хагската конвенция от 25 октомври 1980 г. за гражданските аспекти на международното отвлечение на деца.**

Народното събрание прие измененията в Семейния кодекс, свързани с ратификацията на тези конвенции, през м. юли 2003 г. (ДВ, бр. 63 от 15 юли 2003). Законът за изменение и допълнение на Гражданския процесуален кодекс беше приет от парламента на 10 септември 2003 г. Измененията ще осигурят ефективно прилагане на конвенциите от страна на българските съдебни и административни органи.

Шестте хагски конвенции, към които България се присъедини в периода 1999-2003 г., станаха база за уреждане на отношенията в областта на правната помощ и сътрудничеството със страните по тях. По материята, която те уреждат, могат условно да се разделят на две групи: „за правната помощ между правосъдните органи“ и „за защита на децата“. Още няколко конвенции, изработени от ХКМЧП, от тези две групи могат да бъдат ратифицирани от България в следващите периоди, за да завършат цялостната регламентация на взаимоотношенията в двете области.

Правната помощ между правосъдните органи относно екзекватурата на решения ще бъде регламентирана в близко бъдеще от най-съвременната хагска конвенция – **Конвенцията за юрисдикцията, признаването и изпълнението на чуждестранни съдебни решения по граждански и търговски дела.** България участва със свой представител на заседанията на Специалната комисия, която изработи проекта на конвенцията. За да се уреди по съвременен начин екзекватурата на посочените решения с другите държави – страни по конвенцията, България следва да бъде една от първите държави, която да стане страна по тази конвенция.

От практическата дейност на отдел „Международна правна помощ“ към Министерството на правосъдието и на съдебно-изпълнителските служби в районните съдилища в страната по изплащане на издръжки на деца можем да направим

извод, че е изключително наложително по-съвременното регламентиране на тази материя както в националното законодателство, така също и за уреждане на отношенията по изплащането на издръжките с международен елемент.

ХКМЧП подготвя нова конвенция, която да уреди по един по-глобален и по-съвременен начин материята за издръжките. Българските експерти съдействат и участват в процеса на подготовката на проекта на конвенцията. Очаква се България да бъде и една от първите държави, която ще стане страна по тази конвенция.

За да се допълни „пакетът“ на конвенциите, уреждащи регламентацията на защитата на децата, е необходимо присъединяването и към

– **Конвенцията от 19 октомври 1996 г. за юрисдикцията, приложимото право, признаването, изпълнението и сътрудничеството относно родителската отговорност и мерките за защита на децата.**

През настоящата година ще се сформира междуведомствена работна група, координирана от Министерството на правосъдието, която да направи анализ на съответствието и предложения за промяна на българското законодателство с оглед ратифициране на конвенцията, както и да изготви документите за присъединяване на Република България към нея.

Хагската конференция по международно частно право изработи и конвенция за защита на пълнолетните лица:

– **Конвенция от 13 януари 2000 г. за международна защита на пълнолетните лица.**

Като държава, която зачита и защитава с правовия си ред правата на всички възрастови групи от населението си, България следва да се присъедини в най-скоро време и към посочената конвенция.

По проекта на програма ФАР – „Правно сътрудничество по наказателни и граждански дела“, е договорено през 2005-2006 г. Кралство Испания и Кралство Швеция да окажат помощ на Министерството на правосъдието на Република България да подготви документите за присъединяване на страната към посочените три последни хагски конвенции.

ХКМЧП е изработила конвенции, уреждащи и някои отношения с международен елемент в следните области:

- семейни и наследствени отношения, завещания,
- транспортни произшествия,
- международни продажби,
- дружества, асоциации, фондации,
- арбитраж *ad hoc*,
- вреди от вещи,
- представителство,
- ценни книжа, държани от посредник.

В последващи периоди след задълбочен анализ на необходимостта от присъединяване България ще определи и други хагски конвенции, към които да се присъедини. Това ще е един непрекъснат бъдещ процес заедно с участието на страната в изработването на нови конвенции, регламентиращи и други области на международното сътрудничество, както и такива, които ще осигурят по-съвременна регламентация на международните взаимоотношения във вече регламентирани области.

ЕВРОПЕЙСКА КОНВЕНЦИЯ ЗА ОБМЕН НА ПРАВНА ИНФОРМАЦИЯ МЕЖДУ ДЪРЖАВИ

---

*Ратифицирана с Решение на Великото Народно събрание от 25 януари 1991 г.,
Указ № 41 от 29 януари 1991 г. – ДВ, бр. 13 от 15 февруари 1991 г.
Издадена от Министерството на правосъдието, обн., ДВ, бр. 43 от 31 май 1991 г.
Влязла в сила за Република България на 1 май 1991 г.*

ПРЕАМБЮЛ

Държавите – членки на Съвета на Европа, подписали тази Конвенция, считайки, че целта на Съвета на Европа е постигането на по-голямо единство между членовете му; убедени, че създаването на международна система за взаимопомощ, за да се улесни задачата на съдебните власти по получаването на информация по чуждо право, ще допринесе за постигането на тази цел, се споразумяха за следното:

Член 1

Сфера на действие на Конвенцията

1. Договарящите страни се задължават в съответствие с разпоредбите на тази Конвенция да се снабдяват с информация по тяхното право и съдопроизводство в гражданската и търговската област, както и по тяхната съдебна организация.

2. Две или повече договарящи страни обаче могат да решат да разширят помежду си сферата на действие на тази Конвенция в области, посочени в предходната алинея. Текстът на такива споразумения се предава на генералния секретар на Съвета на Европа.

Член 2

Национални органи за взаимодействие

1. За да се изпълняват разпоредбите на тази Конвенция, всяка от договарящите страни създава или определя самостоятелен орган (наричан по-нататък „приемателна агенция“):

а) за приемане заявките за информация от друга от договарящите страни, отнасящи се до чл. 1, ал. 1;

б) за предприемане на действия по тези заявки в съответствие с чл. 6.

Приемателната агенция може да бъде отдел в министерството или друг държавен орган.

2. Всяка от договарящите страни може да създаде или определи един или повече органи (наричани по-нататък „предавателна агенция“) за получаване на заявките за информация от своите съдебни власти и за предаването им по-нататък на чуждите компетентни приемателни агенции. Приемателната агенция може да изпълнява ролята и на предавателна агенция.

3. Всяка договаряща страна съобщава на генералния секретар на Съвета на Европа името и адреса на своята приемателна агенция и където е необходимо – на своята предавателна агенция или агенции.

Член 3

Органи, оторизирани да правят заявки за информация

1. Заявка за информация може да изхожда само от оторизиран съдебен орган, дори и ако не е била съставена от самия орган. Заявката може да бъде направена само където е било започнато съдопроизводство.

2. Всяка от договарящите страни, която не е създадала или определила предавателна агенция, може да посочи чрез декларация, отправена до генералния секретар на Съвета на Европа, кои от своите органи ще оторизира като съдебен орган по смисъла на предходната алинея.

3. Две или повече договарящи страни могат да решат да разширят помежду си тази Конвенция за заявки от лица, които не са съдебни органи. Текстът на такива споразумения се съобщава на генералния секретар на Съвета на Европа.

Член 4

Съдържание на заявката за информация

1. Заявката за информация се определя от съдебния орган, от който тя произлиза, както и от естеството на делото. Тя определя колкото е възможно по-точно въпросите, по които се желае правна информация от запитваната държава, а ако в запитваната държава съществува повече от една правна система – и правната система, по която се иска информацията.

2. Заявката определя също фактите, необходими както за нейното правилно разбиране, така и за формулирането на точен и прецизен отговор. Където е необходимо, могат да се приложат копия от документи за изясняване обсега на заявката.

3. Заявката може да съдържа въпроси, различни от онези, определени в чл. 1, ал. 1, които се отнасят до принципните въпроси, съдържащи се в заявката.

4. Там, където заявката не е съставена от съдебен орган, необходимо е да бъде придружена от решението на този орган, който я оторизира.

Член 5

Предаване на заявка за информация

Заявка за информация се предава направо на приемателната агенция на запитваната държава от предавателна агенция или при липса на такава – от съдебния орган, от който тя произлиза.

Член 6

Органи, оторизирани да отговарят

1. Приемателната агенция, която получава заявката за информация, или сама съставя отговора, или изпраща заявката до друга държава или официален орган за отговор.

2. Приемателната агенция в определени случаи или поради административна организация може да изпрати заявката до частен орган или до квалифициран адвокат за подготвяне на отговора.

3. Където приложението на предходната алинея може да бъде свързано с разходи, приемателната агенция, преди да извърши препращането, посочено в ал. 2, съобщава на органа, от който произхожда заявката, на частния орган или на адвоката, на които се изпраща заявка, колкото е възможно по-точно размера на евентуалните разходи и изисква тяхното съгласие.

Член 7**Съдържание на отговора**

Предмет на отговора е да даде информация по един обективен и безпристрастен начин за съдопроизводството на запитваната страна на съдебния орган, от когото произтича заявката. Отговорът съдържа подходящи за случая релевантни законови текстове и релевантни съдебни решения. Той се придружава в размер, считан за необходим за точното информирание на запитващия орган, от допълнителни документи, като извлечения от теоретични трудове и „*travaux preparatives*“¹. Може да се придружава и от обяснителни коментари.

Член 8**Последствия от отговора**

Дадената в отговора информация няма задължителен характер за съдебния орган, от когото произтича запитването.

Член 9**Адресиране на отговора**

Отговорът се адресира от приемателната агенция до предавателната агенция, ако запитването е било изпратено от тази агенция, или до съдебния орган, ако запитването е било изпратено директно от него.

Член 10**Задължение за отговор**

1. Приемателната агенция, до която е било изпратено искането за информация, подчинявайки се на условията на чл. 11, предприема действия по заявката в съответствие с чл. 6.

2. Когато отговорът не е съставен от приемателната агенция, тя е задължена да осигури отговорът да бъде изпратен в съответствие с изискванията, посочени в чл. 12.

Член 11**Исключения към задължението за отговор**

Запитаната държава може да откаже да предприеме действия по искането на информация, ако нейните интереси се засягат от случая, посочен в заявката, или ако тя счита, че отговорът може да навреди на суверенитета или на сигурността ѝ.

Член 12**Ограничение на времето за отговор**

Отговорът на една заявка за информация се дава колкото е възможно по-бързо. Ако обаче подготовката на отговора изисква по-дълго време, приемателната агенция информира за това запитващия чуждестранен орган и в същото време определя, ако е възможно, вероятната дата, на която ще бъде изпратен отговорът.

---

¹ Подготвителни работи (фр.)

Член 13

Допълнителна информация

1. Приемателната агенция, а така също органът или лицето, на което тя е наредила изготвянето на отговора в съответствие с чл. 6, може да изисква от органите, които са направили заявката, да дадат допълнителна информация, която се смята за необходима за съставянето на отговора.

2. Искането за допълнителна информация се изпраща от приемателната агенция по същия начин, предвиден от чл. 9 за предаване на отговора.

Член 14

Езици

1. Заявката за информация и приложенията се изготвят на езика на запитваната държава или на един от официалните ѝ езици или се придружават от превод на този език. Отговорът се изготвя на езика на запитваната държава.

2. Обаче две или повече от договарящите страни може да се споразумеят помежду си да не се съобразяват с изискванията на предходната алинея.

Член 15

Разходи

1. Отговорът не трябва да изисква парично заплащане или разходи освен онези, определени в чл. 6, ал. 3, които се поемат от държавата, отправила запитването.

2. Обаче две или повече от договарящите страни може да се споразумеят помежду си да не се съобразяват с изискванията на предходната алинея.

Член 16

Федерални държави

Във федерални държави функциите на приемателната агенция, различни от онези, посочени в чл. 2, ал. 1, буква „а“, може по конституционни причини да бъдат делегирани на други държавни органи.

Член 17

Влизане на Конвенцията в сила

1. Тази Конвенция е открита за подписване от държавите – членки на Съвета на Европа. Тя е обект на ратифициране или приемане. Документите за ратификация или приемане се депозират чрез генералния секретар на Съвета на Европа.

2. Конвенцията влиза в сила 3 месеца след датата на депозиране на третия ратификационен или приемателен документ.

3. Що се касае до подписваща държава, която ратифицира или приема допълнително Конвенцията, тя влиза в сила 3 месеца след датата на депозиране на нейните документи за ратификация или приемане.

Член 18

Присъединяване на държава – нечленка на Съвета на Европа

1. След влизане в сила на Конвенцията Комитетът на министрите на Съвета на Европа може да покани всяка държава нечленка да се присъедини към нея.

2. Такова присъединяване може да се извърши след депозиране чрез генералния секретар на Съвета на Европа на документ за присъединяване, което ще влезе в сила 3 месеца след датата на неговото депозиране.

Член 19

Териториален обхват на Конвенцията

1. Всяка от договарящите страни по време на подписването или депозирането на своите документи за ратификация, приемане или присъединяване определя територията или териториите, върху които ще се прилага тази Конвенция.

2. Всяка от договарящите страни при депозиране на своите документи за ратификация, приемане или присъединяване или малко по-късно може чрез декларация, адресирана до генералния секретар на Съвета на Европа, да разшири тази Конвенция върху всяка друга територия, посочена в декларацията, и за чиито международни отношения е отговорна или от името на които е упълномощена да окаже подкрепа.

3. Всяка декларация, направена в изпълнение на предходната алинея, по отношение на територията, посочена в тази декларация, може да бъде оттеглена според процедурата, посочена в чл. 20 на тази Конвенция.

Член 20

Времетраене и денонсиране на Конвенцията

1. Конвенцията остава в сила за неопределено време.

2. Всяка от договарящите страни може, доколкото това я засяга, да денонсира тази Конвенция посредством нотификация, адресирана до генералния секретар на Съвета на Европа.

3. Денонсирането влиза в сила 6 месеца след датата на получаване на нотификацията от генералния секретар.

Член 21

Функции на генералния секретар на Съвета на Европа

Генералният секретар на Съвета на Европа осведомява страните – членки на Съвета на Европа, и всяка държава, която се е присъединила към тази Конвенция, за:

а) всяко подписване;

б) всяко депозиране на документи за ратификация, приемане или присъединяване;

в) всяка дата на влизане в сила на тази Конвенция в съответствие с чл. 17;

г) всяка декларация, получена в изпълнение на условията на ал. 2 от чл. 1, ал. 3 от чл. 2, ал. 2 от чл. 3 и ал. 2 и 3 от чл. 19;

д) всяка нотификация, получена в изпълнение на условията на чл. 20, и датата, от която денонсирането влиза в сила.

В уверение на което долуподписаните, бидейки надлежно упълномощени за това, подписаха тази Конвенция.

Съставена в Лондон на 7 юни 1968 г. на френски и английски език, като двата текста са еднакво валидни, в по един екземпляр, който остава депозиран в архивите на Съвета на Европа. Генералният секретар на Съвета на Европа предава заверено копие на всяка от подписалите или присъединилите се държави.

ДОПЪЛНИТЕЛЕН ПРОТОКОЛ КЪМ ЕВРОПЕЙСКАТА КОНВЕНЦИЯ ЗА ОБМЕН НА ПРАВНА ИНФОРМАЦИЯ МЕЖДУ ДЪРЖАВИТЕ

---

*Ратифициран с Решение на Великото Народно събрание от 25 януари 1991 г.,
Указ № 41 от 29 януари 1991 г. – ДВ, бр. 13 от 15 февруари 1991 г.*

Обн., ДВ, бр. 43 от 31 май 1991 г.

Влязъл в сила за Република България на 1 май 1991 г.

Държавите – членки на Съвета на Европа, подписващи се под този протокол, разглеждайки разпоредбите на Европейската конвенция за обмен на правна информация между държави, открита за подписване в Лондон на 7 юни 1968 г. (наричана по-долу „Конвенцията“);

считайки, че е желателно да се разшири системата на международна взаимопомощ, създадена чрез тази Конвенция, в областта на наказателното право и процес в многостранни рамки, открити за всички договарящи се страни от Конвенцията;

считайки, че с оглед на отстраняването на икономически пречки при съдебни дела и даването на възможност на лица в икономически слаба позиция полесно да упражняват своите права в страните-членки е желателно също така да се разшири системата, установена с Конвенцията, и в областта на правната помощ и съвети по граждански и търговски дела;

отбелязвайки, че чл. 1, ал. 2 от Конвенцията предвижда, че две или повече договарящи се страни може да решат да разширят помежду си сферата на обхват на Конвенцията за области, различни от посочените в Конвенцията;

отбелязвайки, че чл. 3, ал. 3 от Конвенцията предвижда, че две или повече договарящи се страни може да решат да разширят действието на Конвенцията за искания, които изхождат от други органи, различни от съдебните органи, се съгласиха на следното:

Глава първа

Член 1

Договарящите страни се задължават в съответствие с разпоредбите на Конвенцията да си обменят информация по тяхното материално и процесуално право и съдебната организация в областта на наказателното право, включително органите на наказателното преследване, както и относно законодателството, отнасящо се до изпълнението на наложените наказателни мерки. Това задължение се отнася до всички процесуални действия във връзка с правонарушения, преследването на които по време на искането за информация попада под юрисдикцията на съдебните органи на запитващата страна.

Член 2

Искането на информация по въпроси от областите, посочени в чл. 1, може:

а) да изхожда не само от съд, но от всеки съдебен орган, имащ юрисдикция да възбуди наказателно преследване на правонарушения или да превежда в изпълнение произнесени присъди, влезли в сила и неподлежащи на обжалване;

б) да бъде извършено не само когато наказателното преследване е било възбудено, но също така и когато се предвижда възбуждането на такова производство.

Глава втора**Член 3**

В рамките на действията, посочени в чл. 1, ал. 1 на Конвенцията, договарящите страни се съгласяват, че исканията за информация могат:

а) да изхождат не само от съдебни органи, но също и от орган или лице, работещо в официални системи за правна помощ или правен съвет, от името на лица в икономически слаби позиции;

б) да бъдат направени не само когато наказателното производство е започнало, но също така и когато се предвижда започването на такова производство.

Член 4

1. Всяка от договарящите страни, която не е създадала или назначила един или повече органи, които да действат като предавателна агенция или агенции, както е предвидено в чл. 2, ал. 2 от Конвенцията, ще трябва да създаде или назначи такава агенция или агенции с цел предаването на всяко искане за информация в съответствие с чл. 3 на този Протокол на компетентната чуждестранна приемателна агенция.

2. Всяка от договарящите страни съобщава на генералния секретар на Съвета на Европа името и адреса на предавателната агенция или агенции, създадени или назначени в съответствие с предходната алинея.

Глава трета**Член 5**

1. Всяка държава по време на подписването или депозирането на своите документи за ратификация, приемане, одобрение или присъединяване може да декларира, че ще бъде обвързана само с едната от глави I и II на този Протокол.

2. Всяка държава, направила такава декларация, може да декларира впоследствие чрез нотификация, адресирана до генералния секретар на Съвета на Европа, че ще бъде обвързана с разпоредбите и на двете глави I и II. Такава нотификация влиза в сила от датата на нейното получаване.

3. Всяка договаряща страна, която се е обвързала с разпоредбите и на двете глави I и II, може по всяко време да декларира чрез нотификация, адресирана до генералния секретар на Съвета на Европа, че иска да бъде обвързана само с едната от двете глави I и II. Такава нотификация влиза в сила 6 месеца след датата на получаването ѝ.

4. Разпоредбите на глави I и II в зависимост от случая са приложими само между договарящи страни, които са обвързани със съответната глава.

Член 6

1. Този протокол е открит за подписване от държавите - членки на Съвета на Европа, подписали Конвенцията, които могат да станат страни по него чрез:

а) подписване без резерви по отношение на ратификацията, приемането или одобрението;

б) подписване с резерви по отношение на ратификацията, приемането или одобрението, последвани от ратификация, приемане или одобрение.

2. Документите за ратификация, приемане или одобрение се депозират при генералния секретар на Съвета на Европа.

3. Държавата – членка на Съвета на Европа, не може да подпише този протокол без резерв относно ратификацията, приемането или одобрението, нито да го ратифицира, приеме или одобри, освен ако едновременно или предварително е ратифицирала или приела Конвенцията.

Член 7

1. Този протокол влиза в сила 3 месеца след датата, на която три държави – членки на Съвета на Европа, са станали страни по този Протокол в съответствие с разпоредбите на чл. 6.

2. В случаите, когато една държава-членка подпише допълнително Протокола без резерв по отношение на ратификация, приемане или одобрение или която го ратифицира, приеме или одобри, Протоколът влиза в сила 3 месеца след датата на такова подписване или след датата на депозиране на документа за ратификация, приемане или одобрение.

Член 8

1. След влизане в сила на този Протокол всяка държава, която се е присъединила или е била поканена да се присъедини към Конвенцията, може да бъде поканена от Съвета на министрите да се присъедини към този Протокол.

2. Присъединяването може да се извърши с депозиране чрез генералния секретар на Съвета на Европа на документ за присъединяване и то влиза в сила 3 месеца след датата на депозирането му.

Член 9

1. Всяка държава по време на подписването или депозирането на документа за ратификация, приемане или одобрение може да определи територията или териториите на приложение на този Протокол.

2. Всяка държава при депозиране на своите документи за ратификация, приемане, одобрение или присъединяване или след това може с декларация, адресирана до генералния секретар на Съвета на Европа, да разпростре действието на този Протокол до всяка друга територия или територии, определени в декларацията и за чиито международни отношения тя е отговорна и от името на които е оторизирана да действа.

3. Всяка декларация, направена в съответствие с предходната алинея, по отношение на територия, посочена в тази декларация, може да бъде оттеглена посредством нотификация, адресирана до генералния секретар на Съвета на Европа. Оттеглянето ще влезе в сила 6 месеца след датата на получаването на нотификацията от генералния секретар на Съвета на Европа.

Член 10

1. Всяка договаряща страна в зависимост от нейната заинтересованост може да денонсира този Протокол посредством нотификация, адресирана до генералния секретар на Съвета на Европа.

2. Такова денонсиране влиза в сила 6 месеца след датата на получаване на нотификацията от генералния секретар на Съвета на Европа.

3. Денонсирането на Конвенцията денонсира автоматично и този Протокол.

Член 11

Генералният секретар на Съвета на Европа уведомява държавите – членки на Съвета на Европа, и всяка държава, присъединила се към Конвенцията, за:

а) всяко подписване без уговорка по отношение на ратифициране, приемане или одобрение;

б) всяко подписване с уговорка по отношение на ратифициране, приемане или одобрение;

в) всяко депозиране на документ за ратификация, приемане, одобрение или присъединяване;

г) всяка дата на влизане в сила на този Протокол в съответствие с чл. 7;

д) всяка нотификация, получена в изпълнение на разпоредбите на чл. 4;

е) всяка декларация или нотификация, получена в съответствие с разпоредбите на чл. 9, и всяко оттегляне на такава декларация;

ж) всяка нотификация, получена в съответствие с разпоредбите на чл. 10, и датата, от която денонсирането влиза в сила.

Като доказателство за което долуподписаните, бидейки надлежно оправомощени за това, подписаха този Протокол.

Съставен в Страсбург на 15 март 1978 г. на английски и френски език, като и двата текста имат еднаква сила, в по един екземпляр, който се депозира в архивите на Съвета на Европа. Генералният секретар на Съвета на Европа предава заверени копия на всяка от подписалите и присъединилите се държави.

ЕВРОПЕЙСКА КОНВЕНЦИЯ ЗА ПРИЗНАВАНЕ И ИЗПЪЛНЕНИЕ НА РЕШЕНИЯ ЗА УПРАЖНЯВАНЕ НА РОДИТЕЛСКИ ПРАВА И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ УПРАЖНЯВАНЕТО НА РОДИТЕЛСКИТЕ ПРАВА

Ратифицирана със закон, приет от НС на 26 февруари 2003 г. – ДВ, бр. 21 от 7 март 2003 г.

Издадена от Министерството на правосъдието, обн., ДВ, бр. 104 от 28 ноември 2003 г.

Влязла в сила за Република България на 1 октомври 2003 г.

Държавите – членки на Съвета на Европа, подписали тази Конвенция, като признават, че в държавите – членки на Съвета на Европа, интересите на децата са от решаващо значение при взимането на решения за упражняване на родителските права;

като имат предвид, че предприемането на мерки за улесняване признаването и изпълнението на решенията за упражняване на родителските права ще позволи да се осигури по-добра защита на интересите на децата;

като считат, че е желателно за тази цел да се подчертае, че правото на лични отношения с родителите е нормална последица от упражняването на родителските права;

като констатира нарастващия брой на случаите, в които деца неправомерно се прехвърлят през международните граници, и срещаните трудности при намирането на решение на проблемите в такива случаи;

в желанието си да въведат подходящи норми, които да позволят възстановяването на родителските права, когато тяхното упражняване е било прекъснато;

убедени в нуждата от предприемане на подходящи мерки за тази цел в съответствие с различните потребности и обстоятелства;

в желанието си да установят правно сътрудничество между техните компетентни органи, се споразумяха за следното:

Член 1

За целите на тази Конвенция:

а. „дете“ е лице независимо от неговото гражданство, което не е навършило шестнадесет години и няма право само да определя местопребиваването си според правото на държавата на обичайното си местопребиваване, отечественото си право или вътрешното право на замолената държава;

б. „орган“ е всеки съдебен или административен орган;

с. „решение за упражняване на родителски права“ е всяко решение на орган,

което се отнася до грижата за личността на детето, включително правото да се определя местопребиваването му, както и правото на лични отношения с него;

d. „неправомерно прехвърляне“ е прехвърлянето на детето през международна граница в нарушение на решение за упражняване на родителските права над него, което е постановено в договаряща държава и подлежи на изпълнение в такава държава; за неправомерно прехвърляне се счита и:

i. невръщането на дете през международна граница след изтичане на срока на упражняване на правото на лични отношения с детето или на всяко друго временно пребиваване на територия, различна от тази, където се упражняват родителските права;

ii. прехвърляне, което впоследствие е обявено за незаконно по смисъла на чл. 12.

Глава I ЦЕНТРАЛНИ ОРГАНИ

Член 2

1. Всяка договаряща държава посочва централен орган, който изпълнява предвидените в тази Конвенция функции.

2. Федералните държави и държавите с повече от една правна система могат да посочат няколко централни органа, като определят правомощията им.

3. За определените по този член централни органи се уведомява генералният секретар на Съвета на Европа.

Член 3

1. Централните органи на договарящите държави си сътрудничат помежду си и насърчават сътрудничеството между компетентните си органи. Те са длъжни да действат с необходимата бързина.

2. За улесняване прилагането на тази Конвенция централните органи на договарящите държави:

a. осигуряват предаването на искания за получаване на сведения, отправени от компетентните органи относно фактически или правни въпроси по висящи производства;

b. взаимно си предоставят при поискване сведения относно приложимото право по отношение упражняването на родителските права и промените в него;

c. взаимно се информират за възможните трудности при прилагане на тази Конвенция и полагат усилия в рамките на възможното за отстраняване на пречките за прилагането ѝ.

Член 4

1. Всеки, получил в договаряща държава решение относно упражняването на родителските права и искащ признаването или изпълнението на това решение в друга договаряща държава, може да подаде молба за тази цел до централния орган на всяка договаряща държава.

2. Към молбата се прилагат документите по чл. 13.

3. Сезираният централен орган, ако е различен от централния орган на замолената държава, изпраща документите на този централен орган.

4. Сезираният централен орган може да откаже да се намеси, ако е очевидно, че не са спазени изискуемите от Конвенцията условия.

5. Сезираният централен орган уведомява незабавно молителя за движението на молбата му.

Член 5

1. Централният орган на замолената държава предприема незабавно всички мерки, които прецени за необходими, като сезира компетентните органи, ако е необходимо, за да:

- a. открие местонахождението на детето;
- b. избегне накърняване интересите на детето или молителя, като вземе необходимите за това временни мерки;
- c. осигури признаването или изпълнението на решението;
- d. осигури предаването на детето на молителя, когато се допуска изпълнение на решението;

e. уведоми молещия орган за предприетите мерки и техните резултати.

2. Когато централният орган на замолената държава има основание да счита, че детето се намира на територията на друга договаряща държава, той изпраща документите директно и незабавно на централния орган на тази държава.

3. С изключение на разходите за репатриране, всяка договаряща държава се задължава да не иска заплащане от молителя на разходите за мерките, предприети съгласно ал. 1 на този член от централния орган на тази държава, включително процесуалните такси и разноски и възнаграждението за адвокат, ако е имало такъв.

4. При отказ за признаване или изпълнение, ако централният орган на замолената държава прецени, че следва да удовлетвори молбата на молителя за образуване в тази държава на производството, този орган полага всички усилия, за да осигури представителство на молителя в процеса, при условия не по-малко благоприятни от тези, с които се ползват лицата с постоянно местопребиваване и гражданите на замолената държава, като за целта той може да сезира компетентните си органи.

Член 6

1. Освен случаите, в които заинтересуваните централни органи са уговорили друго, и в случаите на ал. 3 на този член:

a. съобщенията до централния орган на замолената държава се съставят на официалния език или на един от официалните езици на тази държава или се придружават от превод на този език;

b. независимо от това централният орган на замолената държава е длъжен да приема съобщенията, съставени на английски или френски език или придружени с превод на френски или английски език.

2. Съобщенията от централния орган на замолената държава, включително резултатите от извършените проучвания, могат да се съставят на официалния език или на един от официалните езици на тази държава или на френски или английски език.

3. Всяка договаряща държава може да изключи изцяло или частично действието на разпоредбата на ал. 1, буква „b“ на този член. Когато договаряща държава е направила тази резерва, всяка друга договаряща държава може също да я прилага по отношение на тази държава.

Глава II

ПРИЗНАВАНЕ И ИЗПЪЛНЕНИЕ НА РЕШЕНИЯТА

И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ УПРАЖНЯВАНЕТО НА РОДИТЕЛСКИТЕ ПРАВА

Член 7

Решенията за упражняване на родителските права, постановени в една договаряща държава, се признават и подлежат на изпълнение и във всяка друга договаряща държава, ако подлежат на изпълнение в държавата по произход на решението.

Член 8

1. В случай на неправомерно прехвърляне централният орган на замолената държава незабавно предприема необходимите мерки за връщане на детето, когато:

а. към момента на подаване на молбата в държавата, където е постановено решението, или към датата на неправомерното прехвърляне, ако то е предшестващо, детето и неговите родители са имали единствено гражданството на тази държава и обичайното местожителство на детето е било в същата държава; и

б. молбата за връщането на детето е подадена пред централен орган в срок от шест месеца от датата на неправомерното прехвърляне.

2. Ако в съответствие с правото на замолената държава изискванията на ал. 1 от този член не могат да бъдат изпълнени без намесата на съдебен орган, в съдебното производство не могат да се прилагат основанията за отказ, предвидени в тази Конвенция.

3. Ако има официално одобрено от компетентен орган споразумение между лицето, което упражнява родителските права, и друго лице за предоставяне на последното на правото на лични отношения с детето и ако детето, отведено в чужбина, не е върнато в уговорения срок на лицето, което упражнява родителските права, упражняването на родителските права се възстановява съгласно ал. 1, буква „б“ и ал. 2 от този член. Същото правило се прилага и по отношение на решение на компетентния орган за предоставяне на това право на лице, което няма родителски права.

Член 9

1. В случай на неправомерно прехвърляне извън случаите по чл. 8 и ако централният орган е бил сезиран в шестмесечен срок от датата на прехвърлянето, признаването и изпълнението не могат да бъдат отказани, освен:

а. когато е постановено решение в отсъствието на ответника или на неговия законен представител и на ответника не е била надлежно връчена или не е била връчена в срок, достатъчен да подготви защитата си, исквата молба или друг равностоен документ; липсата на връчване обаче не може да представлява основание за отказ за признаване или изпълнение, когато ответникът е укрил от лицето, подало исквата молба в държавата по произход, местонахождението си;

б. когато е постановено решение в отсъствието на ответника или на неговия законен представител, компетентността на органа, постановил решението, не е:

i. по обичайното местопребиваване на ответника; или

ii. по последното общо обичайно местопребиваване на родителите на детето, като поне един от родителите все още има обичайното си местопребиваване там; или

iii. по обичайното местопребиваване на детето;

с. когато решението е несъвместимо с решение относно упражняване на родителските права, което е влязло в сила в замолената страна преди прехвърлянето на детето, освен ако обичайното местопребиваване на детето е било в молещата страна през годината, предхождаща прехвърлянето му.

2. Ако не е подадена молба до централен орган, разпоредбите на ал. 1 на този член се прилагат аналогично и когато признаването и изпълнението са поискани в шестмесечен срок от неправомерното прехвърляне.

3. Чуждестранното решение не може да бъде разглеждано по същество при никакви обстоятелства.

Член 10

1. Извън случаите по чл. 8 и 9 признаване и изпълнение може да бъде отказано не само на основанията, предвидени в чл. 9, но и на някое от следните основания:

a. ако се установи, че последиците от решението са явно несъвместими с основни принципи на правото в областта на семейството и децата в замолената държава;

b. ако се установи, че поради промяна на обстоятелствата, включваща изтекъл срок, но невключваща смяна на местопребиваване на детето вследствие на неправомерно прехвърляне, последиците от първоначалното решение вече явно не са в съответствие с интересите на детето;

c. ако към момента на започване на процедурата в държавата по произход:

i. детето е било гражданин на замолената държава или е имало обичайно местопребиваване в тази държава и такава връзка не е съществувала с държавата по произход;

ii. детето е било гражданин както на държавата по произход, така и на замолената държава и е имало обичайно местопребиваване в замолената държава;

d. ако решението е несъвместимо с решение, постановено в замолената държава или в трета държава, като същевременно е изпълняемо в замолената държава по процедура, започнала преди подаването на молбата за признаване или изпълнение, и ако отказът е в съответствие с интересите на детето.

2. В същите случаи процедурата за признаване или изпълнение може да бъде спряна на някое от следните основания:

a. ако първоначалното решение е предмет на редовно обжалване;

b. ако в замолената държава има висяща процедура, свързана с упражняването на родителските права, която е започнала, преди да започне процедурата в държавата по произход;

c. ако друго решение относно упражняване на родителските права е предмет на процедура по изпълнението или на друга процедура по признаването на това решение.

Член 11

1. Решения относно правото на лични отношения и диспозитиви на решения, свързани с упражняването на родителските права, които се отнасят до правото на лични отношения, се признават и подлежат на изпълнение при същите условия като други решения, свързани с упражняването на родителските права.

2. При всички случаи компетентният орган на замолената държава може да определя условията за осъществяване и упражняване на правото на лични отно-

шения, като се държи сметка по-специално за ангажиментите, поети от страните по този въпрос.

3. Когато няма постановено решение относно правото на лични отношения или когато е отказано признаване или изпълнение на решението за упражняване на родителските права, централният орган на замолената държава може да поиска от нейните компетентни органи да се произнесат с решение относно правото на лични отношения по молба на лицето, претендиращо това право.

Член 12

Когато към датата на прехвърляне на дете през международна граница няма подлежащо на изпълнение решение относно родителските права, постановено в договаряща държава, разпоредбите на тази Конвенция се прилагат по отношение на всяко последващо решение, постановено в договаряща държава по искане на всяко заинтересовано лице, което се отнася до упражняването на родителските права над това дете, и обявява прехвърлянето за неправомерно.

Глава III ПРОИЗВОДСТВО

Член 13

1. Към молбата за признаване или изпълнение в друга договаряща държава на решение, отнасящо се до упражняване на родителските права, се прилагат:

a. документ, упълномощаващ централния орган на замолената държава да действа от името на молителя или да определи друг представител за тази цел;

b. препис от решението, който удовлетворява необходимите изисквания за вярност с оригинала;

c. когато решението е постановено в отсъствието на ответника или на негов законен представител – документ, доказващ, че му е била надлежно връчена исковата молба или друг равностоен документ;

d. документ, удостоверяващ, че в съответствие с правото на държавата по произход решението е влязло в сила и подлежи на изпълнение;

e. ако е възможно, документ, посочващ вероятното местонахождение на детето в замолената държава;

f. предложения за начина, по който следва да бъде възстановено упражняването на родителските права.

2. Към посочените по-горе документи, ако е необходимо, се прилага превод в съответствие с чл. 6.

Член 14

Всяка договаряща държава прилага опростена и бърза процедура за признаване и изпълнение на решението относно упражняването на родителските права. За тази цел тя трябва да създаде условия искането за екзекватура да може да бъде депозирано с обикновена молба.

Член 15

1. Преди да постанови решение по ал. 1, буква „б“ на чл. 10, компетентният орган на замолената държава:

а. се запознава с мнението на детето, освен ако това е практически невъзможно предвид неговата възраст и способност за разбиране; и

б. може да поиска да се проведе подходящо проучване.

2. Разходите за проучванията в договаряща държава са за сметка на органите на държавата, където те се осъществяват.

3. Исканията за проучване и резултатите от тях могат да бъдат изпращани до съответния компетентен орган чрез централните органи.

Член 16

За целите на тази Конвенция не се изисква легализация или друга подобна формална процедура.

Глава IV

РЕЗЕРВИ

Член 17

1. Всяка договаряща държава може да направи резерва, че в случаите по чл. 8 и 9 или по само по един от тези членове признаване и изпълнение на решенията, свързани с упражняването на родителските права, може да бъде отказано на посочените в резервата основания, предвидени в чл. 10.

2. Признаване и изпълнение на решения, постановени в договаряща държава, направила резерва по ал. 1 на този член, може да бъде отказано в друга договаряща държава на някое от допълнителните основания, посочени в тази резерва.

Член 18

Всяка договаряща държава може да направи резерва, че не е обвързана от разпоредбата на чл. 12. Разпоредбите на тази Конвенция не се прилагат по отношение на решенията по чл. 12, които са постановени в договаряща държава, направила такава резерва.

Глава V

ДРУГИ АКТОВЕ

Член 19

Тази Конвенция не изключва възможността при признаване и изпълнение на едно решение да се извършва позоваване на друг международен акт, действащ между държавата по произход и замолената държава, или друга правна разпоредба на замолената държава, която не произтича от международно споразумение.

Член 20

1. Тази Конвенция не засяга отношенията, които договаряща държава може да има с недоговаряща държава по силата на международен акт, който съдържа разпоредби по въпроси, уредени с тази Конвенция.

2. Когато две или повече договарящи държави са уеднаквили законодателството си в областта на упражняването на родителските права или са създали специална система за признаване и изпълнение на решения в тази област или им предстои да направят това, те могат да прилагат помежду си тези закони или тази сис-

тема вместо Конвенцията или част от нея. За да се ползват от тази разпоредба, тези държави уведомяват за решението си генералния секретар на Съвета на Европа. Всяка промяна или отмяна на това решение също се съобщава с писмено уведомление.

Глава VI

ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ

Член 21

Тази Конвенция е открита за подписване от държавите – членки на Съвета на Европа. Тя подлежи на ратификация, приемане или утвърждаване. Документите за ратификация, приемане или утвърждаване се депозират при генералния секретар на Съвета на Европа.

Член 22

1. Тази Конвенция влиза в сила на първия ден от месеца, следващ изтичането на период от три месеца след датата, на която три държави – членки на Съвета на Европа, са изразили съгласието си да се обвържат с Конвенцията в съответствие с разпоредбите на чл. 21.

2. За всяка държава-членка, която впоследствие изрази съгласие да се обвърже с Конвенцията, тя влиза в сила на първия ден от месеца, следващ изтичането на период от три месеца след датата на депозиране на документа за ратификация, приемане или утвърждаване.

Член 23

1. След влизане в сила на тази Конвенция Комитетът на министрите на Съвета на Европа може да покани всяка държава, която не е членка на Съвета на Европа, да се присъедини към Конвенцията с решение, взето с мнозинството по чл. 20, буква „d“ на Статута и с единодушие на представителите на договарящите държави по Конвенцията, които имат право да участват в заседанията на Комитета.

2. За всяка присъединила се държава Конвенцията влиза в сила на първия ден от месеца, следващ изтичането на период от три месеца след датата на депозиране на документа за присъединяване при генералния секретар на Съвета на Европа.

Член 24

1. Всяка държава може при подписването или депозирането на документа за ратификация, приемане, утвърждаване или присъединяване да посочи територията или териториите, на които се прилага тази Конвенция.

2. Всяка държава може по всяко време след това чрез декларация, адресирана до генералния секретар на Съвета на Европа, да разшири приложението на тази Конвенция и по отношение на всяка друга територия, посочена в тази декларация. По отношение на тази територия Конвенцията влиза в сила на първия ден от месеца, следващ изтичането на период от три месеца след датата на получаване на такава декларация от генералния секретар.

3. Всяка декларация, направена в съответствие с двете предходни алинеи, по отношение на която и да е територия, посочена в тази декларация, може да бъде оттеглена чрез писмено уведомление, адресирано до генералния секретар. Оттегля-

нето влиза в сила на първия ден от месеца, следващ изтичането на период от шест месеца след датата на получаване на такова уведомление от генералния секретар.

Член 25

1. Държава, която е съставена от две или повече териториални единици и се прилагат различни правни системи в областта на упражняване на родителските права и на признаване и изпълнение на решенията относно упражняването на родителски права, може да декларира при подписването или при депозирането на документа за ратификация, приемане, утвърждаване или присъединяване, че тази Конвенция ще се прилага спрямо всички нейни териториални единици или една или повече от тях.

2. Такава държава може по всяко време с декларация, адресирана до генералния секретар на Съвета на Европа, да разшири приложното поле на тази Конвенция за всяка друга териториална единица, посочена в тази декларация. По отношение на тази териториална единица Конвенцията влиза в сила на първия ден от месеца, следващ изтичането на период от три месеца след датата на получаване на такава декларация от генералния секретар.

3. Всяка декларация, направена в съответствие с двете предходни алинеи, по отношение на която и да е територия, посочена в тази декларация, може да бъде оттеглена чрез писмено уведомление, адресирано до генералния секретар. Оттеглянето влиза в сила на първия ден от месеца, следващ изтичането на период от шест месеца след датата на получаване на такова уведомление от генералния секретар.

Член 26

1. По отношение на държава, която има две или повече правни системи с териториално действие в областта на родителските права:

а. отнасянето към правото на обичайното местопребиваване или към националното право на лицето се тълкува като отнасяне към правната система, определена от действащите норми в тази държава, или ако няма такива норми, към правната система, с която заинтересуваното лице има най-гясна връзка;

б. отнасянето към държавата по произход или към замолената държава следва да се тълкува, според случая, за отнасяне към териториалната единица, където е постановено решението, или към териториалната единица, където се иска признаването и изпълнението на решението или се иска възстановяване на упражняването на родителските права.

2. Алинея 1, буква „а“ на този член се прилага също *mutatis mutandis* към държави, в които действат две или повече правни системи по въпросите за упражняване на родителските права, приложими по отношение на лицата.

Член 27

1. Всяка държава може при подписването или при депозирането на документа за ратификация, приемане, утвърждаване или присъединяване да декларира, че ще се възползва от възможността да направи една или повече от резервите, предвидени в ал. 3 на чл. 6, чл. 17 и 18 на тази Конвенция. Други резерви не се допускат.

2. Всяка договаряща държава, която е направила резерва по предходната алинея, може изцяло или частично да я оттегли с писмено уведомление, адресирано до генералния секретар на Съвета на Европа. Оттеглянето влиза в сила от датата на получаването на това уведомление от генералния секретар.

Член 28

След изтичане на третата година от датата на влизане в сила на тази Конвенция и по своя собствена инициатива по всяко време след този срок генералният секретар на Съвета на Европа кани представителите на централните органи, посочени от договарящите държави, да се срещнат с цел да проучат и улеснят действието на Конвенцията. Всяка държава – членка на Съвета на Европа, която не е страна по Конвенцията, може да бъде представлявана от наблюдател. За работата на всяко от тези заседания се изготвя доклад, който се предоставя за сведение на Комитета на министрите към Съвета на Европа.

Член 29

1. Всяка държава може по всяко време да денонсира тази Конвенция с писмено уведомление, адресирано до генералния секретар на Съвета на Европа.

2. Денонсирането влиза в сила на първия ден от месеца, следващ изтичането на период от шест месеца след датата на получаване на такова уведомление от генералния секретар.

Член 30

Генералният секретар на Съвета на Европа уведомява държавите – членки на Съвета на Европа, и всяка държава, присъединила се към тази Конвенция, за:

- a. всяко подписване;
- b. депозирането на всеки документ за ратификация, приемане, утвърждаване или присъединяване;
- c. всяка дата на влизане в сила на тази Конвенция в съответствие с чл. 22, 23, 24 и 25;
- d. всеки друг акт, уведомление или съобщение, отнасящи се до тази Конвенция.

В уверение на което долуподписаните, надлежно упълномощени за това, подписаха тази Конвенция.

Съставена в Люксембург на 20 май 1980 г. на английски и френски език, като и двата текста имат еднаква сила, в един екземпляр, който се депозира в архивите на Съвета на Европа. Генералният секретар на Съвета на Европа изпраща заверени копия от нея на всяка държава – членка на Съвета на Европа, и на всяка държава, поканена да се присъедини към тази Конвенция.

ГРАЖДАНСКА КОНВЕНЦИЯ ЗА КОРУПЦИЯТА

Ратифицирана със закон, приет от НС на 10 май 2000 г. – ДВ, бр. 42 от 23 май 2000 г.

Издадена от Министерството на правосъдието, обн., ДВ, бр. 102 от 21 ноември 2003 г.

Влязла в сила за Република България на 1 ноември 2003 г.

ПРЕАМБЮЛ

Държавите – членки на Съвета на Европа, другите държави и Европейската общност, подписали тази Конвенция,

смятайки, че целта на Съвета на Европа е осъществяването на по-тясно единство между неговите членове;

съзнавайки значимостта на укрепването на международното сътрудничество в борбата с корупцията;

подчертавайки, че корупцията представлява голяма заплаха за правовата държава, демокрацията и правата на човека, справедливостта и социалното правосъдие, възпрепятства икономическото развитие и заплашва правилното и лоялно функциониране на пазарните икономики;

отчитайки отрицателните финансови последици от корупцията върху физическите лица, предприятията, държавите, както и върху международните институции;

убедени, че е от голяма важност гражданското право да допринесе в борбата с корупцията, като даде възможност на лицата, претърпели вреди, да получат справедливо обезщетение;

припомняйки заключенията и резолюциите на 19-ата (Малта, 1994 г.), 21-ата (Чешка република, 1997 г.) и 22-ата (Молдова, 1999 г.) конференция на европейските министри на правосъдието;

имайки предвид Програмата за действие срещу корупцията, приета от Съвета на министрите през ноември 1996 г.,

вземайки под внимание Резолюция (97) 24 за 20-те ръководни принципа в борбата с корупцията, приета от Комитета на министрите през ноември 1997 г. на неговата 101-а сесия, и Резолюция (98) 7, разрешаваща приемането на частичното и разширено Споразумение за създаване на Групата държави срещу корупцията (GRECO), приета от Комитета на министрите през май 1998 г. на неговата 102-а сесия, и Резолюция (99) 5 за създаване на GRECO, приета на 1 май 1999 г.;

припомняйки Заключителната декларация и Плана за действие, приети от държавните и правителствените ръководители на държавите – членки на Съвета на Европа, на тяхната 2-а среща на върха в Страсбург през октомври 1997 г.;

се споразумяха за следното:

Глава I

МЕРКИ, КОИТО ТРЯБВА ДА БЪДАТ ПРЕДПРИЕТИ НА НАЦИОНАЛНО РАВНИЩЕ

Член 1

Цел

Всяка страна предвижда във вътрешния закон ефективни средства за лицата, претърпели вреди в резултат на актове на корупция, които да позволят на тези лица да защитят техните права и интереси, включително възможността да получат обезщетение за вредите.

Член 2

Определение за корупция

За целите на тази Конвенция „корупция“ е искането, предлагането, даването или приемането, пряко или косвено, на подкуп или всяка друга наследваща се облага или обещаването на такава, което засяга надлежното изпълнение на някое задължение или поведението, което се изисква от приемащия подкупа, неполагащата се облага или обещаването на такава.

Член 3

Обезщетение на вредите

1. Всяка страна предвижда във вътрешния закон право на иск за лицата, претърпели вреди в резултат на корупция, за да получат пълно обезщетение на тези вреди.

2. Това обезщетение може да обхваща претърпени загуби, пропуснати ползи и неимуществени вреди.

Член 4

Отговорност

1. Всяка страна предвижда във вътрешния закон следните условия за обезщетение на вредата:

i) ответникът е извършил или разрешил извършването на акт на корупция, или е пропуснал да предприеме съответстващи мерки за предотвратяване на акта на корупция;

ii) ищецът е претърпял вреда; и

iii) съществува причинно-следствена връзка между акта на корупция и вредата.

2. Всяка страна предвижда във вътрешния закон, че ако няколко ответници са отговорни за вредите, които са резултат от един и същ акт на корупция, те носят солидарна отговорност.

Член 5

Отговорност на държавата

Всяка страна по Конвенцията предвижда във вътрешния закон подходящи процедури, позволяващи на лицата, претърпели вреда в резултат на акт на корупция, извършен от неин държавен служител при изпълнение на служебните му задължения, да предявят иск за обезщетение срещу държавата, или в случай, когато страната по Конвенцията не е държава – срещу съответните власти на тази страна.

Член 6

Съпричиняване

Всяка страна по Конвенцията предвижда във вътрешния закон, че обезщетението може да бъде намалено или не се дължи, като се вземат предвид всички обстоятелства, ако ищецът виновно е допринесъл за увреждането или за неговото отежняване.

Член 7

Давностни срокове

Всяка страна предвижда във вътрешния закон давностен срок за иска за обезщетение, който е не по-малък от три години считано от деня, в който лицето, претърпяло вредата, е узнало или е трябвало да узнае за настъпването на вредата или за акта на корупция, както и самоличността на отговорното лице. Независимо от това, производството не може да бъде започнато след изтичането на давностен срок, по-голям от 10 години, считано от датата на извършване на акта на корупция.

Член 8

Действителност на договорите

1. Всяка страна предвижда във вътрешния закон, че договор или клауза в договор, имащи за предмет акт на корупция, са недействителни.

2. Всяка страна предвижда във вътрешния закон възможност за страните по договор, чието съгласие е било опорочено от акт на корупция, да искат от съда обявяване на договора за недействителен, без това да засяга правото им да предявят иск за обезщетение.

Член 9

Защита на служителите

Всяка страна предвижда във вътрешния закон подходяща защита срещу всякакви неоправдани санкции спрямо служители, които имат достатъчно основания да подозират извършването на акт на корупция и добросъвестно уведомяват за това компетентните лица или власти.

Член 10

Счетоводна отчетност и одит

1. Всяка страна предприема във вътрешния закон всички необходими мерки за това годишните счетоводни отчети на фирмите да бъдат съставени ясно и да представят вярно и честно финансовото състояние на фирмите.

2. С оглед предотвратяване актове на корупция всяка страна предвижда във вътрешния закон одиторите да потвърждават, че годишните счетоводни отчети дават вярна и честна представа за финансовото състояние на фирмите.

Член 11

Събиране на доказателства

Всяка страна предвижда във вътрешния закон ефективни процедури за събиране на доказателства в гражданското производство, започнато по повод акт на корупция.

Член 12**Обезпечителни мерки**

Всяка страна предвижда във вътрешния закон такива съдебни обезпечителни мерки, които да защитят правата и интересите на страните в гражданското производство, започнато по повод акт на корупция.

Глава II МЕЖДУНАРОДНО СЪТРУДНИЧЕСТВО И НАБЛЮДЕНИЕ НА ПРИЛАГАНЕТО

Член 13**Международно сътрудничество**

Страните си сътрудничат ефективно по въпросите, свързани с гражданското производство в случаите на корупция, в частност във връзка с връчването на документи, събирането на доказателства в чужбина, подсъдността, признаването и изпълнението на чужди съдебни решения и разностите, в съответствие с разпоредбите на съответните международни договори за международно сътрудничество по граждански и търговски дела, по които те са страни, както и в съответствие с вътрешното им право.

Член 14**Наблюдение**

Групата държави срещу корупцията наблюдава прилагането на тази Конвенция от страните.

Глава III ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ

Член 15**Подписване и влизане в сила**

1. Тази Конвенция е открита за подписване от държавите – членки на Съвета на Европа, от държави нечленки, участвали в нейното изготвяне, и от Европейската общност.

2. Конвенцията подлежи на ратификация, приемане или одобрение. Документите за ратификация, приемане или одобрение се депозират при генералния секретар на Съвета на Европа.

3. Тази Конвенция влиза в сила на първия ден от месеца, следващ изтичането на период от три месеца след датата, на която 14 държави, подписали Конвенцията, са изразили съгласието си да се обвържат с нея в съответствие с разпоредбата на ал. 1. Всяка държава, подписала Конвенцията, която не е член на Групата държави срещу корупцията, по време на ратифицирането, приемането или одобрението, става автоматично неин член към датата на влизане в сила на Конвенцията по отношение на нея.

4. По отношение на всяка подписала държава, която впоследствие изрази съгласие да се обвърже с нея, Конвенцията влиза в сила на първия ден от месеца, следващ изтичането на период от три месеца след датата на изразяване на това съгласие да се обвърже с Конвенцията, в съответствие с разпоредбите на ал.1. Всяка подписала държава, която не е член на Групата държави срещу корупцията по време на ратифицирането, приемането или одобрението, става автоматично неин член на датата на влизане на Конвенцията в сила по отношение на нея.

5. Условието за участие на Европейската общност в Групата държави срещу корупцията ще бъдат определени, ако е необходимо, с общо споразумение с Европейската общност.

Член 16

Присъединяване към Конвенцията

1. След влизането на тази Конвенция в сила Комитетът на министрите на Съвета на Европа, след като се консултира със страните по Конвенцията, може да покани всяка държава, която не е член на Съвета на Европа и не е участвала в нейното изготвяне, да се присъедини към тази Конвенция, с решение, взето с мнозинството, предвидено в член 20.d на Статута на Съвета на Европа, и с единодушно гласуване на представителите на страните, имащи право да заседават в комитета.

2. По отношение на всяка присъединила се държава Конвенцията влиза в сила на първия ден от месеца, следващ изтичането на период от три месеца след датата на депозиране на документа за присъединяване при генералния секретар на Съвета на Европа. Всяка присъединила се държава автоматично става член на Групата държави срещу корупцията, ако тя не е вече член по време на присъединяването, на датата, на която Конвенцията влиза в сила по отношение на нея.

Член 17

Резерви

Никакви резерви не могат да бъдат направени по която и да е от разпоредбите на тази Конвенция.

Член 18

Териториално прилагане

1. Всяка страна или Европейската общност по време на подписването или депозирането на документите за ратификация, приемане, одобрение или присъединяване може да определи територията или териториите, за които се прилага тази Конвенция.

2. Всяка страна може по всяко време след това с декларация, адресирана до генералния секретар на Съвета на Европа, да разшири прилагането на тази Конвенция за всяка друга територия, посочена в декларацията. По отношение на тази територия Конвенцията влиза в сила на първия ден от месеца, следващ изтичането на период от три месеца след датата на получаването на тази декларация от генералния секретар.

3. Всяка декларация, направена в съответствие с предходните две алинеи, може да бъде оттеглена по отношение на която и да е от посочените в нея територии с уведомление, адресирано до генералния секретар. Оттеглянето влиза в сила на първия ден от месеца, следващ изтичането на период от три месеца след датата на получаване на това уведомление от генералния секретар.

Член 19**Отношение с други договори и споразумения**

1. Тази Конвенция не засяга правата и задълженията, произтичащи от международни многостранни договори, отнасящи се до специални въпроси.

2. Страните по Конвенцията могат да сключват помежду си двустранни или многостранни споразумения по въпроси, уредени в тази Конвенция, с цел допълване или укрепване на нейните разпоредби или улесняване прилагането на залегналите в нея принципи или, без да се засягат целите и принципите на тази Конвенция, да се подчинят на правилата в рамките на специалната система, която е задължителна към момента на откриване на Конвенцията за подписване.

3. Ако две или повече страни вече са сключили споразумение или договор по въпрос, който е уреден в тази Конвенция, или по друг начин са установили отношения по този въпрос, те могат да прилагат споразумението или договора или съответно да уреждат тези отношения вместо тази Конвенция.

Член 20**Изменения**

1. Изменения на тази Конвенция могат да бъдат предлагани от всяка страна и генералният секретар на Съвета на Европа уведомява за това държавите – членки на Съвета на Европа, държавите нечленки, които са участвали в изготвянето на Конвенцията, Европейската общност, както и всяка държава, която се е присъединила или е била поканена да се присъедини към тази Конвенция съгласно разпоредбите на чл. 16.

2. Всяко изменение, предложено от някоя страна, се изпраща на Европейския комитет по правно сътрудничество (CDCJ), който представя своето становище по предложеното изменение на Комитета на министрите.

3. Комитетът на министрите разглежда предложеното изменение и представеното становище на Европейския комитет по правно сътрудничество и след като се консултира с държавите нечленки, които са страни по Конвенцията, може да одобри изменението.

4. Текстът на всяко изменение, одобрено от Комитета на министрите съгласно ал. 3 на този член, се изпраща на страните за приемане.

5. Всяко изменение, одобрено съгласно ал. 3 на този член, влиза в сила на 30-ия ден, след като всички страни са уведомили генералния секретар за приемането му.

Член 21**Уреждане на спорове**

1. Европейският комитет по правно сътрудничество към Съвета на Европа ще бъде информиран за тълкуването и прилагането на тази Конвенция.

2. В случай на спор между страните по тълкуването или прилагането на тази Конвенция те търсят уреждане на спора чрез преговори или някакво друго мирно средство по техен избор, включително отнасяне на спора пред Европейския комитет по правно сътрудничество, пред арбитражен съд, чиито решения са задължителни за страните, или пред Международния съд съгласно договореност между заинтересованите страни.

Член 22

Денонсиране

1. Всяка страна може по всяко време да денонсира тази Конвенция чрез уведомление, адресирано до генералния секретар на Съвета на Европа.

2. Това денонсиране влиза в сила на първия ден от месеца, следващ изтичането на период от три месеца след датата на получаване на уведомлението от генералния секретар.

Член 23

Уведомления

Генералният секретар на Съвета на Европа уведомява държавите – членки на Съвета на Европа, държавите, подписали Конвенцията, и страните по нея за:

- a) всяко подписване;
- b) депозиране на всеки документ за ратификация, приемане, одобрение или присъединяване;
- c) всяка дата на влизане в сила на тази Конвенция съгласно чл. 15 и 16;
- d) всеки друг акт, уведомление или съобщение, отнасящи се до тази Конвенция.

В уверение на което долуподписаните, надлежно упълномощени за това, подписаха тази Конвенция.

Съставена в Страсбург на 4 ноември 1999 г. на английски и френски език, като и двата текста имат еднаква сила, в един екземпляр, който ще бъде депозиран в архивите на Съвета на Европа. Генералният секретар на Съвета на Европа ще изпрати заверени копия на всяка държава – членка на Съвета на Европа, на държавите нечленки, които са участвали в изготвянето на тази Конвенция, на Европейската общност, както и на всяка държава, поканена да се присъедини към нея.

КОНВЕНЦИЯ ЗА ПРЕМАХВАНЕ НА ИЗИСКВАНЕТО ЗА ЛЕГАЛИЗАЦИЯ НА ЧУЖДЕСТРАННИ ПУБЛИЧНИ АКТОВЕ

Ратифицирана със закон, приет от 38-ото Народно събрание на 25 май 2000 г. – ДВ, бр. 47 от 9 юни 2000 г.

*Издадена от Министерството на правосъдието, обн., ДВ, бр. 45 от 11 май 2001 г.
Влязла в сила за Република България на 30 април 2001 г.*

Държавите, подписали тази Конвенция, в желанието си да премахнат изискването за дипломатическа или консулска легализация на чуждестранни публични актове, решиха за тази цел да сключат Конвенция и се споразумяха за следното:

Член 1

Тази Конвенция се прилага по отношение на публичните актове, които са изготвени на територията на една от договарящите държави и трябва да се представят на територията на друга договаряща държава.

По смисъла на тази Конвенция за публични актове се считат:

а) документите, издавани от орган или длъжностно лице, свързано с правораздавателната система на държавата, включително документите, издавани от прокурор, секретар на съд или призовкар;

б) административните документи;

в) нотариалните актове;

д) официалните заверки, като записвания в регистър или удостоверяване на дата или подпис върху частен документ.

Тази Конвенция не се прилага по отношение на:

а) документи, изготвени от дипломатически или консулски служители;

б) административни документи, пряко свързани с търговска или митническа операция.

Член 2

Всяка договаряща държава освобождава от легализация документите, по отношение на които се прилага тази Конвенция и които трябва да се представят на нейна територия. По смисъла на тази Конвенция легализация представляват единствено формалните процедури, чрез които дипломатическите и консулските служители на държавата, на чиято територия трябва да се представи документът, удостоверяват истинността на подписа, качеството, в което е действало лицето, подписало документа, и при необходимост автентичността на печата или марката, поставени върху документа.

Член 3

Единствената формална процедура, която може да се изисква за удостоверяване истинността на подписа, на качеството, в което е действало лицето, подписа-

ло документа, и при необходимост достоверността на печата или марката, поставени върху документа, е прилагането на описаното в чл. 4 удостоверение от компетентния за това орган на държавата, от която произхожда документът.

Формалната процедура, упомената в предходната алинея, не може да се изисква в случаите, в които закон, правилник или утвърдилата се практика в държавата, в която се представя документът, или договореност между две или повече договарящи държави я изключват, опростяват или освобождават документа от легализация.

Член 4

Удостоверението, предвидено в чл. 3, ал. 1, се поставя върху самия документ или върху продължение и трябва да съответства на образца, приложен към тази Конвенция.

Удостоверението може да бъде съставено на официалния език на органа, който го издава. Стандартните изрази, използвани в него, могат да бъдат и на втори език. Заглавието „Apostille (Convention de La Haye du 5 octobre 1961)“ трябва да бъде на френски език.

Член 5

Удостоверението се издава по искане на лицето, подписало документа, или по искане на всеки приносител на документа.

Надлежно попълнено, то удостоверява истинността на подписа, качеството, в което е действало лицето, подписало документа, и при необходимост автентичността на печата или марката, поставени върху документа.

Подписът, печатът и марката на удостоверението са освободени от всякаква легализация.

Член 6

Всяка договаряща държава определя органите, които в съответствие със служебните им задължения са оправомощени да издават удостоверението, предвидено в чл. 3, ал. 1.

Държавата уведомява за това Министерството на външните работи на Холандия при депозирането на ратификационния или присъединителен документ или на декларацията за разширение на обхвата. Тя уведомява също така и за всяка промяна в определянето на тези органи.

Член 7

Всеки от определените по реда на чл. 6 органи трябва да поддържа регистър или картотека, в който отбелязва издадените удостоверения, като посочва:

- а) поредния номер и датата на удостоверението;
- б) името на лицето, подписало публичния акт, и качеството, в което е действало, или за неподписаните документи – наименованието на органа, поставил печата или марката.

По искане на всяко заинтересувано лице органът, издал удостоверението, се задължава да провери дали записаното в него отговаря на записаното в регистъра или картотеката.

Член 8

Когато между две или повече от договарящите държави съществува договор, конвенция или споразумение, съдържащи разпоредби, които подчиняват удостоверение на подписа, печата или марката на определени формални процедури, тази Конвенция ги отменя единствено при условие, че предвидените в тях формални процедури са по-строги от формалните процедури по чл. 3 и 4.

Член 9

Всяка договаряща държава предприема необходимите мерки, за да се избегне извършването на легализации от нейните дипломатически или консулски служители в случаите, за които тази Конвенция предвижда освобождаване от легализация.

Член 10

Тази Конвенция е открита за подписване от държавите, представени на Деветата сесия на Хагската конференция по международно частно право, както и от Ирландия, Исландия, Лихтенщайн и Турция.

Тя подлежи на ратификация, като ратификационните документите се депозират в Министерството на външните работи на Холандия.

Член 11

Тази Конвенция влиза в сила на шестдесетия ден след депозирането на третия ратификационен документ, посочен в чл. 10, ал. 2.

Конвенцията влиза в сила за всяка подписала я държава, която впоследствие я ратифицира, на шестдесетия ден след депозирането на нейния ратификационен документ.

Член 12

Всяка държава, непосочена в чл. 10, може да се присъедини към тази Конвенция след нейното влизане в сила съгласно чл. 11, ал. 1. Документите за присъединяване се депозират в Министерството на външните работи на Холандия.

Присъединяването ще породи действие само в отношенията между присъединилата се държава и договарящите държави, които не са възразили срещу това присъединяване в срок от шест месеца от получаване на съобщението по чл. 15, буква „d“. За такова възразение се уведомява Министерството на външните работи на Холандия.

Конвенцията влиза в сила между присъединилата се държава и държавите, не възразили срещу присъединяването, на шестдесетия ден след изтичането на шестмесечния срок, посочен в предходната алинея.

Член 13

Всяка държава може при подписването, ратификацията или присъединяването да заяви, че тази Конвенция ще се прилага върху цялата територия, която тя представлява в международните отношения, или върху една или няколко части от тази територия. Декларацията започва да действа от момента на влизане в сила на Конвенцията за тази държава. Всяко последващо уведомление за разширение на териториалния обхват се съобщава на Министерството на външните работи на Холандия.

Когато декларацията за разширение на обхвата е направена от държава, подписала и ратифицирала Конвенцията, тя влиза в сила за посочените територии съгласно чл. 11. Когато декларацията за разширение на обхвата е направена от държава, присъединила се към Конвенцията, тя влиза в сила за посочените територии съгласно чл. 12.

Член 14

Тази Конвенция ще бъде в сила за срок пет години от датата на нейното влизане в сила съгласно чл. 11, ал. 1, включително и за държавите, които са я ратифицирали или са се присъединили към нея по-късно.

Действието на Конвенцията се продължава мълчаливо за нов петгодишен срок, освен ако не бъде денонсирана.

Уведомлението за денонсиране трябва да се депозира в Министерството на външните работи на Холандия най-късно шест месеца преди изтичането на съответния петгодишен срок.

Денонсирането може да се ограничи само до някои територии, на които се прилага Конвенцията.

Денонсирането има действие само по отношение на държавата, изпратила нота за това. Конвенцията остава в сила за другите договарящи държави.

Член 15

Министерството на външните работи на Холандия уведомява с ноти държавите, посочени в чл. 10, както и държавите, присъединили се в съответствие с разпоредбите на чл. 12, за:

- a) определените органи, посочени в чл. 6, ал. 2;
- b) подписване и ратификации, посочени в чл. 10;
- c) датата, от която тази Конвенция влиза в сила, съгласно разпоредбите на чл. 11, ал. 1;
- d) присъединяванията и възраженията, посочени в чл. 12, и датите, от които те влизат в сила;
- e) разширенията на обхвата, посочени в чл. 13, и датите, от които те влизат в сила;
- f) денонсирането, посочено в чл. 14, ал. 3.

В уверение на което долуподписаните, надлежно упълномощени, подписаха тази Конвенция.

Съставена в Хага на 5 октомври 1961 г. на френски и английски език, като френският текст се взема предвид в случай на противоречие, в един екземпляр, който ще бъде депозирен в архивите на правителството на Холандия и по едно заверено копие от него ще бъде предадено по дипломатически път на всяка от държавите, представени на Деветата сесия на Хагската конференция по международно частно право, както и на Ирландия, Исландия, Лихтенщайн и Турция.

ПРИЛОЖЕНИЕ

ОБРАЗЕЦ НА APOSTILLE

Удостоверението има квадратна форма със страна най-малко 9 см.

APOSTILLE (Convention de La Haye du 5 octobre 1961)	
1. Държава:.....	
Този публичен акт	
2. е подписан от	
.....	
3. в качеството му на	
.....	
4. и е поставен печат/марка	
.....	
Заверен	
5. в	6. на .....
7. от	
8. под №	
9. Печат/марка	10. Подпис:
.....	.....

КОНВЕНЦИЯ ЗА ВРЪЧВАНЕ В ЧУЖБИНА НА СЪДЕБНИ И ИЗВЪНСЪДЕБНИ ДОКУМЕНТИ ПО ГРАЖДАНСКИ ИЛИ ТЪРГОВСКИ ДЕЛА

Ратифицирана със закон, приет от 38-ото Народно събрание на 8 септември 1999 г. – ДВ, бр. 83 от 21 септември 1999 г.

Издадена от Министерството на правосъдието, обн., ДВ, бр. 65 от 8 август 2000 г.

Влязла в сила за Република България на 31 юли 2000 г.

Държавите, подписали тази Конвенция, желаяйки да създадат подходящи способности, за да могат съдебните или извънсъдебните актове, които трябва да бъдат връчени в чужбина, да се предадат на техните адресати своевременно,

загрижени за подобряване на взаимната правна помощ в тази област чрез опростяване и ускоряване на процедурата,

решиха да сключат за постигането на тези цели Конвенция и се споразумяха за следното:

Член 1

Тази Конвенция се прилага по граждански или търговски дела във всички случаи, когато един съдебен или извънсъдебен акт трябва да бъде изпратен в чужбина, за да бъде връчен.

Конвенцията не се прилага, когато адресът на получателя е неизвестен.

Глава I СЪДЕБНИ АКТОВЕ

Член 2

Всяка договаряща държава определя централен орган, който поема в съответствие с чл. 3 до 6 задължението да получава и дава ход на молбите за връчване, подадени от друга договаряща държава.

Централният орган се организира в съответствие с вътрешното законодателство на договарящата държава.

Член 3

Органът или компетентното съдебно длъжностно лице в съответствие със законите на държавата, където са изготвени документите, отправя до централния орган на замолената държава молба, съответстваща на образеца-формуляр, приложен към тази Конвенция, без да е необходима легализация на отделните документи или друга подобна процедура.

Актът, който трябва да бъде връчен, или копие от него се прилага към молбата. Молбата и актът се изготвят в два екземпляра.

Член 4

Ако централният орган прецени, че не са спазени разпоредбите на тази Конвенция, той уведомява незабавно молителя, като посочва възраженията си по молбата.

Член 5

Централният орган на замолената държава връчва или предприема необходимите действия, за да бъде връчен актът:

а) в съответствие с начините, предвидени от законодателството на замолената държава за връчване на актове, издадени в тази държава или предназначени за лица, намиращи се на нейна територия; или

б) в съответствие със специалния начин, поискан от молещата държава, ако той не противоречи на законите на замолената държава.

Освен в случая, предвиден в ал. 1, буква „б“, актът винаги може да бъде предаден на получателя, ако той се съгласи доброволно да го приеме.

Ако актът трябва да бъде връчен в съответствие с ал. 1, централният орган може да поиска той да бъде съставен или преведен на официалния език или на един от официалните езици на неговата страна.

Частта от молбата, която съдържа основните елементи на акта, съобразно образца-формуляр, приложен към тази Конвенция, се връчва на получателя.

Член 6

Централният орган на замолената държава или всеки друг орган, определен от него за тази цел, попълва удостоверение по образца-формуляр, приложен към тази Конвенция.

В удостоверението се отразява изпълнението на молбата. В него се посочват начинът, мястото и датата на изпълнение, както и лицето, на което актът е бил връчен. В случай че актът не е бил връчен, в удостоверението се посочват причините, попречили на изпълнението.

Ако удостоверението не е попълнено от централния или от съдебен орган, молителят може да поиска то да бъде заверено от един от тези органи.

Удостоверението се изпраща директно на молителя.

Член 7

Стандартният текст в образца-формуляр, приложен към тази Конвенция, трябва да бъде написан на френски или английски език. Той може да бъде написан и на официалния език или на един от официалните езици на държавата, в която актът е съставен.

Съответните бланки се попълват на езика на замолената държава или на френски или английски език.

Член 8

Всяка договаряща държава има право да връчва съдебни актове на лица, намиращи се в чужбина, без прилагане на принуда, пряко чрез своите дипломатически агенти или консулски длъжностни лица.

Всяка държава може да заяви, че се противопоставя на прилагането на този начин на връчване на нейна територия, освен ако съдебният акт трябва да бъде връчен на гражданин на държавата, в която той е бил издаден.

Член 9

Всяка договаряща държава има право да използва също така консулски път за изпращане на актове за връчване до определените органи на друга договаряща държава.

Ако извънредни обстоятелства налагат това, всяка договаряща държава има възможност да използва и дипломатически път за тази цел.

Член 10

Ако държавата, за която са предназначени актовете, не възрази срещу това, тази Конвенция не е пречка за:

а) възможността да се изпращат по пощата съдебни актове на лица, намиращи се в чужбина;

б) възможността съдебни органи, съдебни длъжностни лица или други компетентни лица от държавата, в която съдебните актове са били изготвени, да връчват съдебни актове пряко чрез съдебните органи, съдебните длъжностни лица и други компетентни лица от държавата, където трябва да се извърши връчването;

в) възможността всяко лице, което има интерес в дадено съдебно дело, да връчва съдебните актове пряко чрез съдебните органи, съдебните длъжностни лица или други компетентни лица от държавата, където трябва да се извърши връчването.

Член 11

Тази Конвенция не е пречка две или повече договарящи държави да се споразумеят и възприемат за връчването на съдебни актове други начини за предаването им, различни от предвидените в предходните членове, и по-специално чрез преходни връзки между съответните органи.

Член 12

Връчването на съдебни актове, идващи от договаряща държава, не поражда задължение за заплащане или възстановяване на такси или разноски за услугите, извършени от замолената държава.

Молителят е длъжен да заплати или възстанови разноските, възникнали от:

а) изпълнение на задължението на извънсъдебен орган или друго лице, компетентно по законите на получаващата държава;

б) използването на специален начин на връчване.

Член 13

Изпълнението на молба за връчване, отговаряща на разпоредбите на тази Конвенция, не може да бъде отказано от замолената държава, освен ако тя прецени, че това изпълнение ще засегне нейния суверенитет или сигурност.

Изпълнението не може да бъде отказано на основание, че замолената държава претендира съгласно своето вътрешно законодателство за изключителна юрисдикция по дадено дело или че нейното вътрешно законодателство не допуска използването на правните способности, посочени в молбата.

В случай на отказ централният орган трябва незабавно да уведоми молителя, като посочи причините за отказа.

Член 14

Трудностите, които могат да възникнат във връзка с предаването на съдебни актове за връчване, се уреждат по дипломатически път.

Член 15

Когато призовка или друг равностоен акт е трябвало да бъде препратен в чужбина, за да бъде връчен съгласно разпоредбите на тази Конвенция, и ответникът не се явява, съдебно решение не трябва да се постановява, докато не се установи, че:

а) актът е бил връчен в съответствие с начините, предвидени от законодателството на замолената държава за връчване на актове, съставени в тази страна и предназначени за лица, намиращи се на нейна територия; или че

б) актът действително е предаден на ответника или в дома му по друг начин, предвиден в тази Конвенция,

и че във всеки от тези случаи връчването или предаването е било извършено своевременно, за да може ответникът да организира защитата си.

Всяка договаряща държава има възможност да заяви, че нейните съдии, независимо от разпоредбите на ал. 1, могат да постановят решение, въпреки че не е получено удостоверение, потвърждаващо връчването или предаването, ако са налице следните условия:

а) актът е бил предаден по един от начините, предвидени в тази Конвенция;

б) изминал е период от време, считан от съдията за достатъчен във всеки конкретен случай, но не по-малък от шест месеца от датата на изпращането на съдебния акт;

с) не е получено удостоверение, потвърждаващо връчването, въпреки че са положени всички необходими усилия за неговото получаване чрез компетентните органи на замолената държава.

Независимо от разпоредбите на този член съдията може при спешни случаи да разпореди всякакви временни или обезпечителни мерки.

Член 16

Когато призовка или друг равностоен акт е трябвало да бъде препратен в чужбина, за да бъде връчен съгласно разпоредбите на тази Конвенция, и е било постановено решение срещу ответник, който не се е явил, съдията има право да освободи ответника от последиците от изтичане на срока за обжалване на решението, ако са спазени следните условия:

а) ответникът, без вина от негова страна, не се е запознал своевременно с акта, за да се защити, или с решението, за да може да го обжалва; и

б) аргументите, изложени от ответника по делото, изглеждат на пръв поглед основателни.

Молбата за освобождаване от последиците на изтеклия срок за обжалване се допуска за разглеждане само ако е подадена в рамките на един разумен срок, след като ответникът е узнал за решението.

Всяка договаряща държава има възможност да заяви, че молбата няма да бъде приета за разглеждане, ако е била подадена след изтичане на срока, който държавата определя в своята декларация, при условие че този срок е не по-малък от една година от постановяване на решението.

Този член не се прилага за решенията, отнасящи се до гражданското състояние или правоспособността и дееспособността на лицата.

Глава II **ИЗВЪНСЪДЕБНИ АКТОВЕ**

Член 17

Извънсъдебни актове, издадени от органи и компетентни длъжностни лица на една договаряща държава, могат да бъдат изпратени за връчване в друга договаряща държава в съответствие с начините и при условията, предвидени в тази Конвенция.

Глава III **ОБЩИ РАЗПОРЕДБИ**

Член 18

Всяка договаряща държава може да посочи освен централния орган и други органи, като определи техните правомощия.

При всички случаи обаче молителят има право да изпрати молбата си пряко до централния орган.

Федералните държави имат право да определят няколко централни органа.

Член 19

Тази Конвенция не засяга разпоредби от вътрешното законодателство на договаряща държава, разрешаващи използването на други начини, непредвидени в предходните членове, за предаване на нейна територия на актове за връчване, изпратени от чужбина.

Член 20

Тази Конвенция не е пречка две или повече договарящи държави да се споразумеят за отмяна действието на:

- a) чл. 3, ал. 2 относно изискването за изпращане на два екземпляра от предаваните за връчване актове;
- b) чл. 5, ал. 3 и чл. 7 относно употребата на езиците;
- c) чл. 5, ал. 4;
- d) чл. 12, ал. 2.

Член 21

Всяка договаряща държава ще съобщи в Министерството на външните работи на Холандия при депозиране на документите за ратификация или за присъединяване или по-късно:

- a) органите, предвидени в чл. 2 и 18;
- b) компетентния орган за попълване на удостоверението по чл. 6;
- c) компетентния орган за получаване на актовете, изпратени по консулски път, съгласно чл. 9.

При необходимост и при същите условия тя ще уведоми за:

- а) възраженията си срещу използването на начините за изпращане на актове, предвидени в чл. 8 и 10;
- б) декларациите, предвидени в чл. 15, ал. 2 и чл. 16, ал. 3;
- с) всяка промяна в определените органи, възраженията и декларациите, посочени по-горе.

Член 22

Тази Конвенция ще замести в отношенията между държавите, които са я ратифицирали, чл. 1 до 7 от конвенциите относно гражданския процес, подписани съответно на 17 юли 1905 г. и на 1 март 1954 г. в Хага, ако тези държави са страни по едната или по двете конвенции.

Член 23

Тази Конвенция не засяга прилагането на чл. 23 от Конвенцията относно гражданския процес, подписана в Хага на 17 юли 1905 г., и на чл. 24 от Конвенцията относно гражданския процес, подписана в Хага на 1 март 1954 г.

Тези членове ще намерят приложение само ако се използват начини за връзка между компетентните органи, идентични с тези, предвидени в цитираните конвенции.

Член 24

Допълнителните споразумения към конвенциите от 1905 г. и 1954 г., сключени от договарящите държави, също се прилагат към тази Конвенция, освен ако страните не са се договорили друго.

Член 25

Без да се засягат разпоредбите на чл. 22 и 24, тази Конвенция не отменя действието на конвенциите, по които договарящите държави са или ще бъдат страни и които съдържат разпоредби по материя, уредена в тази Конвенция.

Член 26

Тази Конвенция е открита за подписване от държавите, представени на Десетата сесия на Хагската конференция по международно частно право.

Тя подлежи на ратификация, като ратификационните документи се депозират в Министерството на външните работи на Холандия.

Член 27

Тази Конвенция влиза в сила на шестдесетия ден след депозирането на третия ратификационен документ, предвиден в чл. 26, ал. 2.

Конвенцията влиза в сила за всяка подписала я държава, която впоследствие я ратифицира, на шестдесетия ден от депозирането на нейния ратификационен документ.

Член 28

Всяка държава, непредставена на Десетата сесия на Хагската конференция по международно частно право, може да се присъедини към тази Конвенция след нейното влизане в сила съгласно чл. 27, ал. 1. Документите за присъединяване се депозират в Министерството на външните работи на Холандия.

Конвенцията влиза в сила за тази държава, ако няма възражение от страна на държава, ратифицирала Конвенцията преди това депозиране, която трябва да уведоми за възражението си Министерството на външните работи на Холандия в срок шест месеца от датата, на която Министерството на външните работи я е уведомило за присъединяването.

При липса на възражение Конвенцията влиза в сила за присъединилата се държава на първия ден от месеца, следващ изтичането на последния от сроковете, посочени в предходната алинея.

Член 29

Всяка държава може при подписването, ратификацията или присъединяването да заяви, че тази Конвенция ще се прилага на цялата територия, която тя представлява в международните отношения, или върху една или няколко части от тази територия. Декларацията започва да действа от момента на влизане в сила на Конвенцията за тази държава.

Всяко последващо разширение на териториалния обхват се съобщава на Министерството на външните работи на Холандия.

Конвенцията влиза в сила за териториите, посочени в разширението на обхвата, на шестдесетия ден след съобщението по предходната алинея.

Член 30

Тази Конвенция ще бъде в сила за срок пет години от датата на нейното влизане в сила съгласно чл. 27, ал. 1, включително и за държавите, които са я ратифицирали или са се присъединили към нея по-късно.

Действието на Конвенцията се продължава мълчаливо за нов петгодишен срок, освен ако не бъде денонсирана.

Уведомлението за денонсиране трябва да се депозира в Министерството на външните работи на Холандия най-късно шест месеца преди изтичането на съответния петгодишен срок.

Денонсирането може да се ограничи само до някои територии, на които се прилага Конвенцията.

Денонсирането има действие само по отношение на държавата, изпратила нота за това. Конвенцията остава в сила за другите договарящи държави.

Член 31

Министерството на външните работи на Холандия уведомява с ноти държавите, посочени в чл. 26, както и държавите, присъединили се в съответствие с разпоредбите на чл. 28, за:

- а) подписване и ратификации, посочени в чл. 26;
- б) датата, от която тази Конвенция влиза в сила съгласно разпоредбите на чл. 27, ал. 1;
- в) присъединяванията, посочени в чл. 28, и за датите, от които те започват да действат;
- д) разширенията на обхвата, посочени в чл. 29, и за датите, от които те влизат в сила;
- е) определените органи, възраженията и декларациите, посочени в чл. 21;
- ф) денонсирането, посочено в чл. 30, ал. 3.

В уверение на което долуподписаните, надлежно упълномощени, подписаха тази Конвенция.

Съставена в Хага на 15 ноември 1965 г. на френски и английски език, като и двата текста имат еднаква сила, в един екземпляр, който ще бъде депозиран в архивите на правителството на Холандия и по едно заверено копие от него ще бъде предадено по дипломатически път на всяка от държавите, представени на Десетата сесия на Хагската конференция по международно частно право.

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ КОНВЕНЦИЯТА ФОРМУЛЯРИ

МОЛБА ЗА ВРЪЧВАНЕ В ЧУЖБИНА НА СЪДЕБНИ И ИЗВЪНСЪДЕБНИ ДОКУМЕНТИ

Конвенция за връчване в чужбина на съдебни и извънсъдебни документи
по граждански или търговски дела,
подписана в Хага на 15 ноември 1965 г.

Наименование и адрес на молителя

Адрес на получаващия орган

Долуподписаният молител има честта да предаде в два екземпляра изброените по-долу документи и в съответствие с чл. 5 на горепосочената Конвенция моли за бързо предаване на един екземпляр от тях на адресата

(име и адрес) .....

a) в съответствие с разпоредбата на чл. 5, ал. 1, б. „а“ от Конвенцията* .

b) в съответствие със следния специален начин (чл. 5, ал. 1, б. „b“) .

.....
c) предаване на адресата при доброволно приемане (чл. 5, ал. 2)* .

Органът се умолява да върне или да разпoredи да се върне на молителя копие от документите и от приложенията заедно с удостоверението, посочено на обратната страна.

Списък на документите

.....

Съставена в ....., на .....

Подпис и/или печат

ОБРАТНА СТРАНА НА МОЛБАТА

УДОСТОВЕРЕНИЕ

Долуподписаният орган има честта да удостовери в съответствие с чл. 6 от Конвенцията,

1) че документът е бил предаден*

– на (дата) .....

– в (място, улица, номер) .....

– по един от следните начини, посочени в чл. 5:

a) в съответствие с разпоредбата на чл. 5, ал. 1, б. „а“ от Конвенцията*.

b) в съответствие със следния специален начин* .....

c) с предаване на адресата, който го е приел доброволно (чл. 5, ал. 2)*.

Документите, посочени в молбата, бяха предадени на:

– (име и качество на лицето) .....

– родствена, професионална или друга връзка с адресата: .....

2) че молбата не е била изпълнена поради следните обстоятелства:*

.....

В съответствие с чл. 12, ал. 2 на Конвенцията молителят се поканва да заплати или да възстанови разходите, подробно отразени в приложената сметка.

Приложения: Върнати документи:

.....

Ако е необходимо, документи, удостоверяващи връчването:

Съставена в ....., на .....

Подпис и/или печат

* Зачеркнете ненужния текст.

ОСНОВНИ ЕЛЕМЕНТИ НА АКТА

Конвенция за връчване в чужбина на съдебни и извънсъдебни документи по граждански или търговски дела, подписана в Хага на 15 ноември 1965 г. (чл. 5, ал. 4)

Наименование и адрес на молещия орган:

.....
Самоличност на страните*:

СЪДЕБЕН АКТ**

Вид и предмет на акта:

.....
Вид и предмет на иска и ако е необходимо, размер на претенцията:

.....
Дата и място на явяване в съда**:

.....
Съд, постановил решението**:

.....
Дата на постановяване на решението**:

.....
Срокове, посочени в акта**:

ИЗВЪНСЪДЕБЕН АКТ

Вид и предмет на акта:

.....
Срокове, посочени в акта**:

---

* Ако е необходимо, самоличност и адрес на лицето, заинтересовано от предаването на акта.

** Зачеркнете ненужния текст

КОНВЕНЦИЯ ЗА СЪБИРАНЕ НА ДОКАЗАТЕЛСТВА В ЧУЖБИНА ПО ГРАЖДАНСКИ ИЛИ ТЪРГОВСКИ ДЕЛА

Ратифицирана със закон, приет от 38-ото Народно събрание на 8 септември 1999 г. – ДВ, бр. 83 от 21 септември 1999 г.

Издадена от Министерството на външните работи, обн., ДВ, бр. 13 от 15 февруари 2000 г.

Влязла в сила за Република България на 22 януари 2000 г.

Държавите, подписали тази Конвенция, желаяйки да улеснят предаването и изпълнението на съдебни поръчки и да осигурят по-нататъшното сближаване на методите, използвани от тях за тази цел, загрижени за увеличаване ефективността на взаимното правно сътрудничество по граждански или търговски дела, решиха да сключат за тази цел Конвенция и се споразумяха за следното:

Глава I СЪДЕБНИ ПОРЪЧКИ

Член 1

По граждански или търговски дела съдебният орган на договаряща държава може в съответствие с нейното законодателство да поиска от компетентните органи на друга договаряща държава посредством съдебна поръчка да получи доказателства или да се извършат други съдебни действия.

Съдебната поръчка не може да се използва за получаване на доказателства, които не са предназначени за съдебно производство, което вече е започнало или предстои да започне.

Изразът „други съдебни действия“ не се отнася до връчването на съдебни актове, нито до мерките за обезпечение или изпълнение.

Член 2

Всяка договаряща държава определя централен орган, който поема задължението да получава съдебните поръчки, идващи от съдебен орган на друга договаряща държава, и да ги предава на компетентния орган за изпълнение. Централният орган е организиран в съответствие със законодателството на договарящата държава.

Съдебните поръчки се предават на централния орган на замолената държава без посредничеството на друг орган от тази държава.

Член 3

Съдебната поръчка съдържа следните данни:

а) молещия орган, а при възможност и замоления орган;

б) имената и адресите на страните по делото и на техните представители, ако има такива;

с) естеството и предмета на делото и кратко изложение на фактите;

д) доказателствата, които трябва да се получат, или другите съдебни действия, които трябва да се извършат.

При необходимост съдебната поръчка съдържа още:

е) имената и адресите на лицата, които трябва да бъдат разпитани;

ф) въпросите, които следва да бъдат зададени на разпитваните лица, или обстоятелствата, за които те трябва да бъдат разпитани;

г) документите или други обекти на изследване;

h) искане показанията да се дават под клетва или с потвърждение или да се използва някаква специална форма;

і) искане за специален начин или процедура, които да се приложат в съответствие с чл. 9.

В съдебната поръчка се отбелязват, ако е необходимо, и сведенията, нужни за прилагането на чл. 11.

Не се изисква легализация или друга подобна процедура.

Член 4

Съдебната поръчка трябва да бъде съставена на езика на замоления орган или да се придружава от превод на този език.

Независимо от това всяка договаряща държава приема съдебни поръчки, съставени на френски или английски език, или придружени от превод на един от тези езици, освен ако не се е противопоставила на това чрез резервата, предвидена в чл. 33.

Всяка договаряща държава, която има няколко официални езика и не може поради своето вътрешно законодателство да приема съдебни поръчки на един от тези езици за цялата си територия, трябва да определи чрез декларация езика, на който съдебните поръчки трябва да се съставят или превеждат, за да могат да се изпълняват в тези части от нейната територия, които тя е определила. В случай на неспазване на задължението, произтичащо от тази декларация, без оправдателни причини, разностите по превода на езика, който се изисква, са за сметка на молещата държава.

Всяка договаряща държава може чрез декларация да посочи езика или езиците, различни от тези, предвидени в предходните алинеи, на които трябва да се изготвят и изпращат съдебни поръчки до нейния централен орган.

Всеки превод, придружаващ съдебна поръчка, трябва да бъде заверен от дипломатически агент или консулско длъжностно лице, или от заклет преводач, или от друго лице, овластено да извършва това в една от двете държави.

Член 5

Ако централният орган прецени, че не са спазени разпоредбите на Конвенцията, той уведомява незабавно за това органа на молещата държава, който му е изпратил съдебната поръчка, като посочва възраженията си по молбата.

Член 6

В случай че замоленият орган не е компетентен да изпълни съдебната поръчка, той незабавно я препраща служебно на компетентния орган на същата държава в съответствие с разпоредбите на законодателството на тази държава.

Член 7

Молещият орган трябва да бъде уведомен, ако поиска това, за датата и мястото на изпълнението, за да могат заинтересуваните страни, а при необходимост и техните представители да присъстват. Това съобщение се изпраща директно на страните или на техните представители, когато молещият орган е отправил такава молба.

Член 8

Всяка договаряща държава може да заяви, че представители на съдебната власт от молещия орган на друга договаряща държава могат да присъстват на изпълнението на съдебната поръчка. В този случай може да бъде поискано предварителното съгласие на компетентния орган, определен от декларирателната държава.

Член 9

Съдебният орган, който изпълнява съдебна поръчка, прилага законодателството на своята страна по отношение на начините и процедурата, които трябва да се приложат.

Независимо от това той може да се съгласи по искане на молещия орган да приложи специални начини или процедури, доколкото това не е несъвместимо със законите на замолената държава и прилагането им не е невъзможно поради съществуващата вътрешна практика или поради практически трудности.

Съдебната поръчка трябва да бъде изпълнена във възможно най-кратък срок.

Член 10

При изпълнение на съдебната поръчка замоленият орган прилага подходящите за случая мерки на принуда, предвидени в неговото вътрешно законодателство за такива случаи и в същия размер, какъвто е предвиден за изпълнение на поръчки, идващи от органи на неговата собствена страна, или на искания, отправени от заинтересувана страна по дело, водено в съдилищата на собствената му страна.

Член 11

При изпълнение на съдебната поръчка лицето, за което тя се отнася, може да откаже да даде показания, ако има това право или съществува забрана то да дава показания, установени във:

- а) закона на замолената държава; или
- б) закона на молещата държава и ако те са посочени в съдебната поръчка или при нужда са потвърдени от молещия орган по искане на замоления орган.

Освен това всяка договаряща държава може да декларира, че признава правото на отказ и забраните за даване на показания, съдържащи се в законодателството на други държави, извън молещата и замолената държава, до размера, посочен в декларацията.

Член 12

Изпълнението на съдебната поръчка може да бъде отказано само ако:

- а) изпълнението ѝ не влиза в правомощията на съдебната власт в замолената държава; или
- б) замолената държава прецени, че засяга суверенитета или сигурността ѝ.

Изпълнението на съдебната поръчка не може да бъде отказано само на основание, че замолената държава претендира за изключителна юрисдикция по въпросното дело или че вътрешното ѝ законодателство не допуска използването на правните способности, посочени в молбата.

Член 13

Документите, удостоверяващи изпълнението на съдебната поръчка, се изпращат от замоления на молещия орган по същия път, по който молещият орган е изпратил съдебната поръчка.

Когато съдебната поръчка не е изпълнена изцяло или отчасти, молещият орган се уведомява незабавно за това по същия път, като се посочват и причините за неизпълнението.

Член 14

Изпълнението на съдебната поръчка не поражда задължение за възстановяване на такси или разноски от каквото и да е естество.

Независимо от това замолената държава има право да поиска от молещата държава възстановяването на суми, изплатени като хонорари на експерти и преводачи, и разноските, направени във връзка с прилагането на специална процедура, поискана от молещата държава, съгласно чл. 9, ал. 2.

Замоленият орган, чийто закон допуска страните да събират доказателства и който не е в състояние сам да изпълни съдебната поръчка, може да натовари с това овластено за целта лице, след като получи съгласието на молещия орган.

При искане на съгласието замоленият орган посочва и приблизителния размер на разноските, свързани с участието на това овластено лице. Съгласието поражда за молещия орган задължението да възстанови разходите. Без дадено съгласие молещият орган не е длъжен да заплати разноските.

Глава II СЪБИРАНЕ НА ДОКАЗАТЕЛСТВА ЧРЕЗ ДИПЛОМАТИЧЕСКИ АГЕНТИ ИЛИ КОНСУЛСКИ ДЛЪЖНОСТНИ ЛИЦА ИЛИ ЧРЕЗ СПЕЦИАЛЕН ПЪЛНОМОЩНИК

Член 15

Дипломатически агент или консулско длъжностно лице на една договаряща държава може, без да прилага принуда, на територията на друга договаряща държава и в рамките на територията, на която изпълнява своите функции, да събира доказателства по граждански или търговски дела от лица, граждани на държавата, която той представлява, по дело, заведено пред съд в тази държава.

Всяка договаряща държава може да декларира, че доказателствата могат да се събират чрез дипломатически агент или консулско длъжностно лице само след получаването на съгласие за това в отговор на молба, отправена от него или от негово име до компетентния орган, посочен от деклариращата държава.

Член 16

Дипломатически агент или консулско длъжностно лице на договаряща държава може на територията на друга договаряща държава и в рамките на територията, на която изпълнява функциите си, без прилагане на принуда да събира доказателства и от граждани на държавата, където е изпратен, или от граждани на трета държава във връзка с дело, заведено в държавата, която той представява, ако:

- а) компетентният орган, посочен от държавата, в която е изпратен, е дал принципното си съгласие за това или разрешение за конкретния случай; и
- б) спазва условията, които компетентният орган е поставил при даване на съгласието.

Всяка договаряща държава може да направи декларация, че доказателства по този член могат да бъдат събирани без предварително разрешение.

Член 17

По граждански или търговски дела всяко лице, надлежно определено за целта като специален пълномощник, може без прилагане на принуда да събира на територията на договаряща държава доказателства във връзка с дело, заведено пред съд на друга договаряща държава, ако:

- а) компетентният орган, посочен от държавата, в която трябва да се съберат доказателствата, е дал принципното си съгласие за това или разрешение за конкретния случай; и
- б) спазва условията, които компетентният орган е поставил при даване на разрешението.

Всяка договаряща държава може да направи декларация, че доказателства по този член могат да бъдат събирани без предварително разрешение за това.

Член 18

Всяка договаряща държава може да направи декларация, че дипломатическият агент, консулското длъжностно лице или специалният пълномощник, който е бил овластен да събира доказателства съгласно чл. 15, 16 и 17, може да се обърне към компетентния орган, посочен от деклариращата държава, за подходяща помощ за събиране на доказателствата чрез прилагане на принуда. Декларацията може да съдържа всякакви условия, които деклариращата държава прецени, че трябва да постави.

Ако компетентният орган уважи молбата, той може да приложи всякакви подходящи мерки на принуда, които са предвидени в неговото вътрешно законодателство.

Член 19

Компетентният орган, давайки разрешението, посочено в чл. 15, 16 и 17, или уважавайки молбата по чл. 18, може да постави такива условия, каквито счете за подходящи, отнасящи се по-специално до часа, датата и мястото за събиране на доказателствата. Той може също така да поиска часът, датата и мястото да му бъдат съобщени достатъчно време преди това. В този случай представител на посочения орган може да присъства при събирането на доказателствата.

Член 20

При събиране на доказателства по всеки един от членовете на тази глава съответните лица могат да бъдат подпомагани от адвокати.

Член 21

Когато дипломатически агент, консулско длъжностно лице или специален пълномощник е овластен съгласно чл. 15, 16 и 17 да събира доказателства:

а) той може да събира всякакви доказателства, които не са несъвместими със законодателството на държавата, в която те се събират, или които не противоречат на разрешението, дадено в съответствие с посочените по-горе членове, както и да приема при същите условия показания под клетва и тържествени декларации;

б) ако лицето не е гражданин на държавата, в която делото е заведено, искането до него да се яви или да даде показания трябва да бъде съставено на езика на мястото, където се събират доказателствата, или да се придружава от превод на този език;

в) искането трябва да уведомява лицето, че то може да бъде подпомагано от адвокат и че във всяка държава, която не е направила декларация по чл. 18, то трябва да бъде информирано, че не е длъжно да се яви или да дава показания;

д) доказателствата могат да бъдат събрани по начин, предвиден в закона, който се прилага в съда, където делото е заведено, при условие, че този начин е допустим по законодателството на държавата, в която се събират доказателствата;

е) лице, поканено да даде показания, може да се позове на правата и забраните, предвидени в чл. 11.

Член 22

Фактът, че събирането на доказателства съгласно разпоредбите на тази глава се е оказало невъзможно поради отказ на дадено лице да участва, не е пречка по-късно да се изпрати съдебна поръчка за същото действие в съответствие с разпоредбите на глава първа.

Глава III ОБЩИ РАЗПОРЕДБИ

Член 23

Всяка договаряща държава може при подписването, ратификацията или присъединяването да направи декларация, че няма да изпълнява съдебни поръчки, които имат за предмет процедура за разглеждане на документи преди завеждане на делото, прилагана в държавите на Common law.

Член 24

Всяка договаряща държава може да посочи освен централен орган и други органи, като определи техните правомощия. Независимо от това съдебните поръчки могат при всички случаи да се изпращат до централния орган.

Федералните държави могат да посочат няколко централни органа.

Член 25

Всяка договаряща държава, в която действат няколко правни системи, може да определи органите на една от тези системи да имат изключителна компетентност за изпълнение на съдебни поръчки по тази Конвенция.

Член 26

Всяка договаряща държава може, ако това се изисква от разпоредби на конституционното ѝ право, да покани молещата държава да възстанови разносните по изпълнението на съдебната поръчка във връзка с призоваването за явяване за даване на показания, обезщетенията, които се дължат на лицата, дали показания, както и разносните по съставяне на протокола с показанията.

Когато една държава се е възползвала от разпоредбите на предходната алинея, всяка друга договаряща държава може да я покани да заплати съответните разноски.

Член 27

Разпоредбите на тази Конвенция не са пречка за договарящата държава:

а) да декларира, че съдебни поръчки могат да бъдат изпращани до нейните съдебни органи и по други пътища, различни от тези, предвидени в чл. 2;

б) да позволи в съответствие със своите закони или вътрешната практика всяко действие, предвидено в тази Конвенция, да се изпълни при по-малко ограничителни условия;

в) да позволи в съответствие със своите закони или вътрешната практика начини за събиране на доказателства, различни от тези, предвидени в Конвенцията.

Член 28

Тази Конвенция не е пречка договарящите държави да се споразумеят за отмяна действието на:

а) разпоредбите на чл. 2 относно начините за предаване на съдебните поръчки;

б) разпоредбите на чл. 4 относно употребата на езиците;

в) разпоредбите на чл. 8 относно присъствието на представители на съдебната власт при изпълнението на съдебните поръчки;

г) разпоредбите на чл. 11 относно правата и забраните за даване на показания;

д) разпоредбите на чл. 13 относно предаването на документи, удостоверяващи изпълнението;

е) разпоредбите на чл. 14 относно уреждане на разносните;

ж) разпоредбите на глава втора.

Член 29

Тази Конвенция ще замести в отношенията между държавите, които са я ратифицирали, чл. 8 до 16 от конвенциите относно гражданския процес, подписани в Хага съответно на 17 юли 1905 г. и 1 март 1954 г., ако тези държави са страни по едната или и по двете посочени конвенции.

Член 30

Тази Конвенция не е пречка за прилагането на чл. 23 от Конвенцията от 1905 г. и на чл. 24 от Конвенцията от 1954 г.

Член 31

Допълнителните споразумения към конвенциите от 1905 г. и 1954 г., сключени от договарящите държави, се считат за еднакво приложими към тази Конвенция, освен ако страните не са се договорили друго.

Член 32

Без да се засягат разпоредбите на чл. 29 и 31, тази Конвенция не отменя действието на конвенциите, по които договарящите държави са или ще бъдат страни и които съдържат разпоредби по материя, уредена в тази Конвенция.

Член 33

Всяка държава може при подписване, ратификация или присъединяване да изключи отчасти или изцяло прилагането на разпоредбите на ал. 2 на чл. 4, както и на глава втора. Никакви други резерви не се приемат.

Всяка договаряща държава може по всяко време да оттегли резервата, която е направила. Действието на резервата спира на шестдесетия ден от декларацията за оттеглянето ѝ.

Когато някоя държава е направила резерва, всяка друга държава, засегната от резервата, може да приложи същото правило по отношение на държавата, направила резервата.

Член 34

Всяка държава може по всяко време да оттегли или измени направена от нея декларация.

Член 35

При депозиране на документите за ратификация или присъединяване или по-късно всяка договаряща държава посочва на Министерството на външните работи на Холандия органите, предвидени в чл. 2, 8, 24 и 25.

При нужда тя съобщава при същите условия:

а) определените органи, към които дипломатическите агенти или консулските длъжностни лица ще могат да се обръщат съгласно чл. 16, както и органите, които могат да дават разрешенията или да оказват помощта, предвидени в чл. 15, 16 и 18;

б) определените органи, които могат да дават на специалния пълномощник разрешенията, предвидени в чл. 17, или да оказват помощта, предвидена в чл. 18;

с) декларациите, посочени в чл. 4, 8, 11, 15, 16, 17, 18, 23 и 27;

д) всяко оттегляне на оправомощаването или промяна на определените органи и на декларациите, упоменати по-горе;

е) всяко оттегляне на направените резерви.

Член 36

Трудностите, възникнали между договарящите държави във връзка с прилагането на тази Конвенция, се уреждат по дипломатически път.

Член 37

Тази Конвенция е открита за подписване от държавите, представени на Единадесетата сесия на Хагската конференция по международно частно право.

Тя подлежи на ратификация, като ратификационните документи се депозират в Министерството на външните работи на Холандия.

Член 38

Тази Конвенция влиза в сила на шестдесетия ден след депозирането на третия ратификационен документ, посочен в чл. 37, ал. 2.

За всяка държава, подписала и ратифицирала Конвенцията по-късно, тя влиза в сила на шестдесетия ден след депозирането на нейния ратификационен документ.

Член 39

Всяка държава, която не е била представена на Единадесетата сесия на Хагската конференция по международно частно право, но която е член на конференцията или на Организацията на обединените нации или на някоя от специализираните ѝ институции или е страна по Статута на Международния съд, може да се присъедини към тази Конвенция след нейното влизане в сила съгласно чл. 38, ал. 1.

Документите за присъединяване се депозират в Министерството на външните работи на Холандия.

Конвенцията влиза в сила за присъединилата се държава на шестдесетия ден от депозирането на документите ѝ за присъединяване.

Присъединяването ще породи действие само в отношенията между присъединилата се държава и договарящите държави, които са декларирали, че приемат присъединяването. Декларацията се депозира в Министерството на външните работи на Холандия. То изпраща по дипломатически път по едно заверено копие на всяка договаряща държава.

Конвенцията влиза в сила между присъединилата се държава и държавата, декларирала, че приема това присъединяване, шестдесет дни след депозиране на декларацията за приемане.

Член 40

Всяка държава може при подписването, ратификацията или присъединяването да заяви, че тази Конвенция ще се прилага на цялата територия, която тя представлява в международните отношения, или върху една или няколко части от тази територия. Декларацията започва да действа от момента на влизане на Конвенцията в сила за тази държава.

Всяко последващо разширение на териториалния обхват се съобщава на Министерството на външните работи на Холандия.

Конвенцията влиза в сила за териториите, посочени в разширението на обхвата, на шестдесетия ден след съобщението по предходната алинея.

Член 41

Конвенцията ще бъде в сила за срок пет години, считано от деня на нейното влизане в сила съгласно чл. 38, ал. 1, включително и за държавите, които са я ратифицирали или са се присъединили по-късно.

Действието на Конвенцията се продължава мълчаливо за нов петгодишен срок, освен ако не бъде денонсирана.

Уведомлението за денонсиране трябва да се депозира в Министерството на външните работи на Холандия най-късно шест месеца преди изтичането на съответния петгодишен срок.

Денонсирането може да се ограничи само до някои територии, на които Конвенцията се прилага.

Денонсирането има действие само по отношение на държавата, изпратила нота за това. Конвенцията остава в сила за другите договарящи държави.

Член 42

Министерството на външните работи на Холандия уведомява с ноти държавите, посочени в чл. 37, както и държавите, присъединили се в съответствие с разпоредбите на чл. 39, за:

- а) подписване и ратификации, посочени в чл. 37;
- б) датата, от която тази Конвенция влиза в сила съгласно разпоредбата на чл. 38, ал. 1;
- в) присъединяванията, посочени в чл. 39, и датите, от които те започват да действат;
- г) разширенията на обхвата на Конвенцията, посочени в чл. 40, и датите, от които те влизат в сила;
- д) определените органи, резервите и декларациите, посочени в чл. 33 и 35;
- е) денонсирането, посочено в чл. 41, ал. 3.

В уверение на което долуподписаните, надлежно упълномощени за това, подписаха тази Конвенция.

Съставена в Хага на 18 март 1970 г. на френски и английски език, като и двата текста имат еднаква сила, в един екземпляр, който ще бъде депозиран в архивите на правителството на Холандия, а по едно заверено копие от него ще бъде изпратено по дипломатически път на всяка от държавите, представени на Единадесетата сесия на Хагската конференция по международно частно право.

ХАГСКА КОНВЕНЦИЯ ЗА ГРАЖДАНСКИТЕ АСПЕКТИ НА МЕЖДУНАРОДНОТО ОТВЛИЧАНЕ НА ДЕЦА

Ратифицирана със закон, приет от НС на 21 февруари 2003 г. – ДВ, бр. 20 от 4 март 2003 г.

Издадена от Министерството на правосъдието, обн., ДВ, бр. 82 от 16 септември 2003 г.

Влязла в сила за Република България от 1 август 2003 г.

Държавите, подписали тази Конвенция, твърдо убедени, че интересите на децата са от първостепенно значение при упражняването на родителските права,

в желанието си да гарантират международноправна защита на децата от вредните последици на незаконното им прехвърляне или задържане и да установят процедури, осигуряващи тяхното незабавно връщане в държавата на обичайното им место-пребиваване, а също така да гарантират защита на правото на лични отношения, решиха за тази цел да сключат Конвенция и се споразумяха за следното:

Глава I ПРИЛОЖНО ПОЛЕ НА КОНВЕНЦИЯТА

Член 1

Тази Конвенция има за цел:

а) да осигури незабавното връщане на децата, прехвърлени незаконно или задържани в някоя от договарящите държави; и

б) да гарантира ефективното спазване на законите, свързани с упражняването на родителските права и правото на лични отношения, на една договаряща държава от другите договарящи държави.

Член 2

Договарящите държави предприемат всички необходими мерки, за да осигурят осъществяването на целите на тази Конвенция на своя територия. За тази цел те прилагат възможно най-бързото производство.

Член 3

Прехвърлянето или задържането на дете се счита за незаконно, когато:

а) е извършено в нарушение на правото на упражняване на родителски права, предоставено както съвместно, така и поотделно на лице, институция или друг орган, съгласно законите на държавата, в която детето е имало обичайно место-пребиваване непосредствено преди прехвърлянето или задържането му; и

б) по време на прехвърлянето или задържането това право е било ефективно упражнявано съвместно или поотделно или би било упражнявано по този начин, ако не е било извършено прехвърлянето или задържането.

Правото на упражняване на родителски права, посочено в т. „а“ по-горе, може да произтича по силата на закон или по силата на съдебно или административно решение, или по силата на действащо споразумение съгласно законодателството на тази държава.

Член 4

Конвенцията се прилага по отношение на всяко дете, което е имало обичайно местопребиваване в договаряща държава непосредствено преди да бъде нарушено правото на упражняване на родителски права или правото на лични отношения. Конвенцията престава да се прилага, след като детето навърши 16-годишна възраст.

Член 5

За целите на тази Конвенция:

а) „право на упражняване на родителски права“ включва правата, свързани с грижите за личността на детето и по-конкретно с правото да се определя местопребиваването му;

б) „право на лични отношения“ включва правото да се отведе детето за определен период от време на място, различно от мястото на неговото обичайно местопребиваване.

Глава II ЦЕНТРАЛНИ ОРГАНИ

Член 6

Всяка договаряща държава посочва централен орган, който изпълнява предвидените в тази Конвенция задължения.

Федералните държави, държавите с повече от една правна система или държавите, в които има автономни териториални единици, могат да посочат повече от един централен орган, както и да уточнят териториалния обхват на неговите правомощия. Когато една държава е посочила повече от един централен орган, тя следва да определи централния орган, до който се изпращат молбите с цел да бъдат препратени към компетентния централен орган на тази държава.

Член 7

Централните органи си сътрудничат помежду си и съдействат за сътрудничеството между компетентните органи в съответната държава за осигуряване на незабавното връщане на децата и за постигане на другите цели на Конвенцията.

По-конкретно директно или чрез посредничество те предприемат всички необходими мерки:

а) да установят местонахождението на детето, което е незаконно прехвърлено или задържано;

б) да предотвратят настъпването на по-нататъшни опасности за детето или вреди за заинтересованите страни, като определят или способстват за определяне на привременни мерки;

с) да осигурят доброволното връщане на детето или да улеснят извънсъдебното уреждане на спора;

d) да обменят, ако е необходимо, информация относно социалния статус на детето;

e) да предоставят информация от общ характер относно законодателството на своята държава във връзка с приложението на Конвенцията;

f) да започнат или да улеснят започването на съдебно или административно производство с цел да се осъществи връщането на детето и при възможност да организират или да осигурят ефективното упражняване на правото на лични отношения;

g) да предоставят или да улеснят предоставянето на правна помощ или консултации, включително участието на адвокат или юридически съветник, когато обстоятелствата налагат това;

h) да осигурят необходимите и подходящи административни мерки за обезпечаване безопасното връщане на детето;

i) да обменят информация помежду си за действието на тази Конвенция и доколкото е възможно, да отстраняват всички пречки по прилагането ѝ.

Глава III ВРЪЩАНЕ НА ДЕЦАТА

Член 8

Всяко лице, институция или организация, която твърди, че едно дете е прехвърлено или задържано в нарушение на правото за упражняване на родителски права, може да подаде молба до централния орган на държавата по обичайното местопребиваване на детето или до централния орган на всяка друга договаряща държава за съдействие за осигуряване връщането на детето.

Молбата трябва да съдържа:

a) информация относно самоличността на молителя, на детето и на лицето, за което се твърди, че е прехвърлило или задържало детето;

b) по възможност – рождената дата на детето;

c) основанията, въз основа на които молителят предявява искане за връщане на детето;

d) цялата налична информация за предполагаемото местонахождение на детето и за самоличността на лицето, при което се предполага, че се намира детето.

Молбата може да бъде придружена или допълнена със:

e) заверено копие от всяко свързано със случая решение или споразумение;

f) удостоверение или заверена декларация, издадени от централния орган или от друг компетентен орган на държавата, в която детето има обичайно местопребиваване, или от друго компетентно лице относно законодателството на държавата в тази област;

g) всеки друг свързан със случая документ.

Член 9

Ако централният орган, който получи молба по чл. 8, има основания да счита, че детето се намира в друга договаряща държава, той незабавно препраща молбата директно на централния орган на тази договаряща държава и информира за това молещия централен орган или според случая молителя.

Член 10

Централният орган на държавата, в която се намира детето, взема или способна да бъдат взети всички необходими мерки за осигуряване на доброволното връщане на детето.

Член 11

Съдебните или административните органи на договарящите държави следва да действат бързо в процедурата по връщането на детето.

Ако сезираният съдебен или административен орган не постанови решение в срок от шест седмици от датата на подаване на молбата, молителят или централният орган на замолената държава по своя собствена инициатива или по искане на централния орган на молящата държава имат правото да поискат да им бъдат съобщени причините за забавянето. Ако централният орган на замолената държава получи отговор, той го изпраща на централния орган на молящата държава или според случая – на молителя.

Член 12

Когато детето е било незаконно прехвърлено или задържано по смисъла на чл. 3 и от датата на подаване на молбата пред съдебния или административния орган на договарящата държава, в която се намира детето, е изтекъл период от време, по-малък от една година от датата на незаконното прехвърляне или задържане, съответният орган разпорежда незабавното връщане на детето.

Съдебният или административният орган, дори ако е сезиран след изтичане на периода от една година, посочен в предходната алинея, следва да разпорежи връщането на детето, освен ако не се установи, че то се е приспособило към новата си среда.

Когато съдебният или административният орган на замолената държава има основание да счита, че детето е било отведено в друга държава, той може да спре производството или да отхвърли молбата за връщане на детето.

Член 13

Независимо от разпоредбите на предходния член съдебният или административният орган на замолената държава не е задължен да разпорежи връщането на детето, ако лицето, институцията или организацията, които се противопоставят на неговото връщане, установят, че:

а) лицето, институцията или организацията, натоварени с грижата за детето, не са упражнявали ефективно родителските права по време на прехвърлянето или задържането или са дали своето съгласие, или впоследствие са приели прехвърлянето или задържането; или

б) съществува сериозна опасност връщането на детето да го изложи на заплаха от психическо или физическо увреждане или по всякакъв друг начин да го постави в неблагоприятна ситуация.

Съдебният или административният орган може също да откаже да разпорежи връщането на детето, ако установи, че детето се противопоставя на връщането и е достигнало възраст и степен на зрялост, при които е уместно да се вземе под внимание и неговото мнение.

При преценка на обстоятелствата, посочени в този член, съдебните или административните органи следва да вземат под внимание информацията за соци-

алното положение на детето, предоставена от централния орган или от друг компетентен орган по обичайното местопребиваване на детето.

Член 14

При преценяване за това, дали е налице незаконно прехвърляне или задържане по смисъла на чл. 3, съдебният или административният орган на замолената държава може да се позове директно на правото на държавата на обичайното местопребиваване на детето и на съдебни или административни решения, независимо дали са официално признати в тази държава, без да се прилага специална процедура за установяване на това право или за признаване на чуждестранните съдебни решения, които би следвало да се приложат.

Член 15

Съдебните или административните органи на договарящата държава могат, преди да разпоредят връщането на детето, да поискат от молителя да представи решение или друг документ, издаден от органите на държавата на обичайното местопребиваване на детето, удостоверяващ, че прехвърлянето или задържането е било незаконно по смисъла на чл. 3 от Конвенцията, доколкото такова решение или документ могат да бъдат получени в тази държава. Централните органи на договарящите държави, доколкото това практически е възможно, оказват съдействие на молителите за издаването на такова решение или на друг удостоверяващ документ.

Член 16

След получаване на съобщението за незаконно прехвърляне или задържане на детето по смисъла на чл. 3, съдебните или административните органи на договарящата държава, в която детето е било прехвърлено или в която е било задържано, не разглеждат по същество правото на упражняване на родителските права, освен ако се установи, че детето не следва да бъде върнато по силата на тази Конвенция или че не е подадена молба в разумен срок след получаване на съобщението.

Член 17

Единствено фактът, че е постановено решение относно упражняването на родителските права или че това решение подлежи на признаване в замолената държава, не е основание за отказ за връщане на детето по силата на тази Конвенция, но при прилагането на Конвенцията съдебните или административните органи на замолената държава могат да вземат под внимание мотивите за това решение.

Член 18

Разпоредбите на тази глава не ограничават правомощията на съдебния или административния орган да разпоредят връщането на детето по всяко време.

Член 19

Решение за връщането на детето, постановено по силата на тази Конвенция, не засяга по същество правото на упражняване на родителските права.

Член 20

Връщането на детето съгласно разпоредбите на чл. 12 може да бъде отказано, ако това противоречи на основните принципи на замолената държава в областта на защитата на правата на човека и основните свободи.

Глава IV ПРАВО НА ЛИЧНИ ОТНОШЕНИЯ

Член 21

Молба за съдействие по организирането или закрилата на ефективно упражняване на правото на лични отношения може да бъде подадена до централния орган на договаряща държава по същия ред, по който се подава и молба за връщане на дете.

Централните органи са задължени да оказват съдействието по чл. 7 за осигуряване на безпрепятствено упражняване на правото на лични отношения и изпълнението на всички условия, необходими за упражняването на това право. Централният орган предприема необходимите мерки да отстрани, доколкото е възможно, всички пречки за упражняването на това право.

Централните органи пряко или чрез посредници могат да започнат или да съдействат за започването на процедура за организиране или за защита на правото на лични отношения и за спазване на условията, при които това право следва да бъде упражнявано.

Глава V ОБЩИ РАЗПОРЕДБИ

Член 22

Не могат да бъдат искани никакви обезпечения, гаранции или депозити в каквато и да е форма за гарантиране плащането на разходите и разноските по съдебните или административните производства, попадащи в приложното поле на Конвенцията.

Член 23

За целите на тази Конвенция не се изисква легализация или друга подобна формална процедура.

Член 24

Всяка молба, съобщение или друг документ трябва да бъдат изпратени до централния орган на замолената държава на езика, на който са съставени, придружени с превод на официалния език или на един от официалните езици на замолената държава, или ако такъв превод е трудно да бъде направен, с превод на френски или английски език.

Всяка договарящата държава, правейки резерва по чл. 42, може да се противопостави срещу използването на френски или на английски език, но не и на двата езика, във всяка молба, съобщение или друг документ, изпратен до нейния централен орган.

Член 25

Гражданите на една договаряща държава и лицата, които имат обичайно местопребиваване в тази държава, имат право да ползват правна помощ и консултации по всички въпроси, свързани с прилагането на тази Конвенция във всяка друга договаряща държава, при същите условия, както ако са граждани на тази държава или имат обичайно местопребиваване в нея.

Член 26

Всеки централен орган поема разходите си по прилагането на тази Конвенция.

Централният орган и другите държавни органи на договарящите държави не налагат такси по молбите, подадени по тази Конвенция. По-конкретно те могат да не изискват молителят да заплаща разходите и разносните за участието на адвокат. При все това те могат да изискат заплащането на разходите, които са възникнали или които ще възникнат при действията, свързани с връщането на детето.

Договаряща държава може обаче, правейки резерва по чл. 42, да декларира, че не се задължава да поема разходите по предходната алинея, възникнали от участието на адвокат или правен съветник, или по съдебното производство над размера, който може да бъде покрит от системата ѝ за оказване на съдебна и правна помощ.

При разпореждане за връщане на детето или за възстановяване на нарушено право на лични отношения по тази Конвенция съдебният или административният орган може, когато това е необходимо, да присъди заплащане от лицето, прехвърлило или задържало детето или което възпрепятства упражняването на правото му на лични отношения, на всички необходими разходи, направени от молителя или за негова сметка, включително пътните разходи, разходите за процесуално представителство на молителя и за връщането на детето, както и всички разходи или разноси за установяване местонахождението на детето.

Член 27

Когато е очевидно, че условията, изисквани от тази Конвенция, не са изпълнени или че молбата не е добре обоснована, централният орган не е задължен да приеме молбата. В такъв случай той незабавно уведомява молителя или при необходимост централния орган, чрез който е изпратена молбата, за причините за неприемането ѝ.

Член 28

Централният орган може да изиска молбата да бъде придружена с писмено пълномощно, което да го овластява да действа за сметка на молителя, или да определи представител, който да действа от името на молителя.

Член 29

Тази Конвенция не изключва възможността лице, институция или орган, който счита, че има нарушение на упражняването на родителските права или на правото на лични отношения по смисъла на чл. 3 или 21, да се обърне директно към съдебните или административните органи на договарящата държава съобразно или не с разпоредбите на тази Конвенция.

Член 30

Всяка молба, подадена до централния орган или директно до съдебните или административните органи на договаряща държава в съответствие с изискванията на тази Конвенция, заедно с приложенияте към нея документи и сведения или такива, предоставени от централния орган, се приемат от съдебните или административните органи на договарящите държави.

Член 31

По отношение на държава, в която има две или повече правни системи, които се прилагат в различни териториални единици в областта на родителските права:

а) всяко позоваване на обичайно местопребиваване в тази държава се тълкува като позоваване на обичайно местопребиваване в териториална единица на тази държава;

б) всяко позоваване на правото на обичайното местопребиваване се тълкува като позоваване на действащото законодателство в териториалната единица на тази държава, където детето има обичайно местопребиваване.

Член 32

По отношение на държава, в която в областта на упражняването на родителските права действат две или повече правни системи, които се прилагат към различен кръг лица, всяко позоваване на законодателството на тази държава се тълкува като позоваване на правната система, определена съгласно законодателството на тази държава.

Член 33

Държава, в различните териториални единици на която действат собствени правни разпоредби относно упражняване на родителските права, не е задължена да прилага тази Конвенция в случаите, в които и държава с унифицирана правна система не би била задължена да я прилага.

Член 34

Тази Конвенция има приоритет пред Конвенцията от 5 октомври 1961 г. относно компетентността на органите и приложимия закон в областта на защита на малолетните за държави, страни и по двете конвенции. От друга страна, тази Конвенция не ограничава приложението на друг международен акт между държавата по произход и замолената държава или на други закони на замолената държава, които имат за цел да се осъществи връщането на детето, което е прехвърлено или задържано незаконно, или да се организира упражняването на правото на лични отношения.

Член 35

Тази Конвенция се прилага между договарящите държави само по отношение на незаконно прехвърляне или задържане, извършени след нейното влизане в сила за тези държави.

Когато е направена декларация по чл. 39 или 40, позоваването на предходната алинея от договаряща държава ще се счита, че се отнася за териториална единица или единици, по отношение на които се прилага тази Конвенция.

Член 36

Никоя разпоредба от тази Конвенция не е пречка две или повече договарящи държави с цел да намалят ограниченията по отношение на връщането на детето да постигнат договореност да не прилагат помежду си разпоредбите на Конвенцията, които могат да съдържат такива ограничения.

**Глава VI
ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ****Член 37**

Конвенцията е открита за подписване от държавите, които са били членки на Хагската конференция по международно частно право по време на Четиринадесетата ѝ сесия.

Тя подлежи на ратификация, приемане или утвърждаване и документите за ратификацията, приемането или утвърждаването се депозират в Министерството на външните работи на Кралство Холандия.

Член 38

Всяка друга държава може да се присъедини към тази Конвенция.

Документът за присъединяване се депозира в Министерството на външните работи на Кралство Холандия.

Конвенцията влиза в сила за присъединилата се държава на първия ден, следващ изтичането на третия календарен месец след депозирането на нейния документ за присъединяване.

Присъединяването поражда действие само в отношенията между присъединяващата се държава и договарящите държави, които направят декларация, че приемат присъединяването ѝ. Такава декларация се прави също и от всички държави-членки, ратифицирали, приели или утвърдили Конвенцията след присъединяването. Декларацията се депозира в Министерството на външните работи на Кралство Холандия. То изпраща по дипломатически път заверено копие до всяка договаряща държава.

Конвенцията влиза в сила между присъединилата се държава и държавата, направила декларация, че приема присъединяването, на първия ден от третия календарен месец след депозирането на декларацията за приемането.

Член 39

Всяка държава може по време на подписването, ратификацията, приемането, утвърждаването или присъединяването да декларира, че Конвенцията ще се прилага на всички територии, които тя представлява в международните отношения, или само на една или няколко от тях. Декларацията поражда действие от момента на влизане на Конвенцията в сила за тази държава.

Декларацията, както и всяко последващо разширение на териториалния обхват се съобщават писмено на Министерството на външните работи на Кралство Холандия.

Член 40

Ако договаряща държава има две или повече териториални единици, в които се прилагат различни правни системи по въпросите, регламентирани от тази Кон-

венция, може по време на подписването, ратификацията, приемането, утвърждаването или присъединяването да декларира, че Конвенцията ще се прилага върху всички териториални единици или само върху една или върху няколко от тях и може да измени по всяко време тази декларация, като направи нова декларация.

За всяка такава декларация се уведомява с нота Министерството на външните работи на Кралство Холандия и в нея се посочват изрично териториалните единици, в които се прилага Конвенцията.

Член 41

Когато договаряща държава има държавна система, в която изпълнителните, съдебните и законодателните правомощия са разпределени между централните и други органи на тази държава, подписването, ратификацията, приемането или утвърждаването, или присъединяването към Конвенцията, както и декларация, направена по чл. 40, няма да породят никакви последици за вътрешното разпределение на правомощията в тази държава.

Член 42

Всяка договаряща държава може не по-късно от момента на ратификацията, приемането, утвърждаването или присъединяването или от момента на декларацията по чл. 39 или 40 да направи резерва по чл. 24 или по чл. 26, ал. 3 или и по двата текста. Не се допускат никакви други резерви.

Всяка държава може по всяко време да оттегли направена от нея резерва. За оттеглянето се уведомява с нота Министерството на външните работи на Кралство Холандия

Действието на резервите се прекратява на първия ден от третия календарен месец след уведомлението с нота по предходната алинея.

Член 43

Конвенцията влиза в сила на първия ден от третия календарен месец след депозирането на третия документ за ратификация, приемане, утвърждаване или присъединяване съгласно чл. 37 и 38.

Впоследствие Конвенцията влиза в сила:

1. за всяка държава, която я ратифицира, приема, утвърждава или се присъединява към нея впоследствие – на първия ден от третия календарен месец след депозирането на документите ѝ за ратификация, приемане, утвърждаване или присъединяване;
2. за всяка територия или териториална единица, по отношение на която действието на Конвенцията е било разширено съгласно чл. 39 и 40 – на първия ден от третия календарен месец след уведомяването с нота, посочено в тези членове.

Член 44

Тази Конвенция остава в сила за срок от пет години от датата на влизането ѝ в сила съгласно чл. 43, ал. 1, включително и за държавите, които са я ратифицирали, приели, утвърдили или са се присъединили впоследствие към нея.

Действието на Конвенцията се продължава мълчаливо за нов петгодишен срок, освен ако не бъде денонсирана.

За всяко денонсиране се уведомява с нота Министерството на външните работи на Кралство Холандия най-малко шест месеца преди изтичането на петго-

дишния срок. Денонсирането може да бъде ограничено до някои територии или териториални единици, в които се прилага Конвенцията.

Денонсирането поражда действие само по отношение на държавата, изпратила уведомление с нота за това. Конвенцията остава в сила за другите договарящи държави.

Член 45

Министерството на външните работи на Кралство Холандия уведомява с ноти държавите – членки на Конференцията, и държавите, присъединили се съгласно разпоредбите на чл. 38, за:

1. подписванията, ратификациите, приеманията и утвърждаванията, посочени в чл. 37;
2. присъединяванията, посочени в чл. 38;
3. датата, на която тази Конвенция влиза в сила съгласно разпоредбите на чл. 43;
4. разширенията на териториалния обхват, посочени в чл. 39;
5. декларациите, посочени в чл. 38 и 40;
6. резервите, посочени в чл. 24 и чл. 26, ал. 3, и оттеглянето на резервите, посочено в чл. 42;
7. денонсирането, посочено в чл. 44.

В уверение на което долуподписаните, надлежно упълномощени за това, подписаха тази Конвенция.

Съставена в Хага на 25 октомври 1980 г. на френски и английски език, като и двата текста имат еднаква сила, в един екземпляр, който ще бъде депозиран в архивите на правителството на Кралство Холандия, и заверено копие от него ще бъде предадено по дипломатически път на всяка държава, която е била членка на Хагската конференция по международно частно право на Четиринадесетата ѝ сесия.

КОНВЕНЦИЯ ЗА МЕЖДУНАРОДЕН ДОСТЪП ДО ПРАВОСЪДИЕ

Ратифицирана със закон, приет от 38-ото Народно събрание на 8 септември 1999 г. – ДВ, бр. 83 от 21 септември 1999 г.

Издадена от Министерството на правосъдието, обн., ДВ, бр. 13 от 15 февруари 2000 г.

Влязла в сила за Република България на 1 февруари 2000 г.

Държавите, подписали тази Конвенция, желяйки да улеснят международния достъп до правосъдие, решиха за тази цел да сключат Конвенция и се споразумяха за следното:

Глава I ПРАВНА ПОМОЩ

Член 1

Гражданите на всяка договаряща държава, както и лицата, обичайно пребиваващи в договаряща държава, се ползват от правото на правна помощ по граждански или търговски дела във всяка от договарящите държави и при същите условия, както ако те самите са нейни граждани или имат обичайно местопребиваване в нея.

Лицата, по отношение на които не се прилагат разпоредбите на предходната алинея, но са имали обичайно местопребиваване в една от договарящите държави, в която е започнало или предстои да започне дело, също се ползват от правото на правна помощ при условията, посочени в предходната алинея, ако причината за делото произтича от тяхното предишно обичайно пребиваване там.

В държавите, в които правна помощ се предоставя и по административни, социални или данъчни дела, разпоредбите на този член се прилагат и по отношение на делата, заведени пред компетентните съдилища по тази материя.

Член 2

Член 1 се прилага за правните консултации, при условие че молителят се намира в държавата, където се иска правната консултация.

Член 3

Всяка договаряща държава определя централен орган, който е натоварен да получава и да дава ход на молбите за правна помощ, отправени в съответствие с тази Конвенция.

Федералните държави и държавите, в които са в сила няколко правни системи, имат възможност да определят повече от един централен орган. Ако замоленият централен орган не е компетентен, той препраща молбата на компетентния централен орган на същата договаряща държава.

Член 4

Всяка договаряща държава определя един или няколко предаващи органи, които са натоварени да препращат молбите до компетентния централен орган в замолената държава.

Молбите за правна помощ се препращат без участието на друг орган чрез образеца формуляр, приложен към тази Конвенция.

Всяка договаряща държава има възможност да използва за целта и дипломатически път.

Член 5

Когато не се намира в замолената държава, молителят за правна помощ има възможност, независимо от всеки друг начин, по който може да предаде молбата си до компетентния централен орган на тази държава, да подаде молбата си до предаващия орган на държавата, където е неговото обичайно местопребиваване.

Молбата се съставя в съответствие с образеца формуляр, приложен към тази Конвенция. Тя се придружава от всички необходими документи, като замолената държава си запазва правото да поиска допълнителна информация или документи в случаите, когато това е необходимо.

Всяка договаряща държава има възможност да обяви, че нейният централен приемащ орган ще приема молби, отправени по други пътища или начини.

Член 6

Предаващият орган съдейства на молителя, за да бъдат приложени към молбата информацията и всички документи, известни на този орган и необходими за разглеждане на молбата. Той проверява и дали са изпълнени формалните изисквания.

Органът може да откаже да придвижи молбата, ако счете, че тя е явно необоснована.

При нужда той съдейства на молителя за безплатен превод на документите.

Предаващият орган отговаря на искания за допълнителни сведения, постъпили от централния приемащ орган на замолената държава.

Член 7

Молбите за правна помощ, документите, приложени към тях, както и поисканите допълнителни сведения се съставят на официалния език или на един от официалните езици на замолената държава или се придружават от превод на един от тези езици.

Когато в молещата държава е трудно да се извърши превод на езика на замолената държава, последната приема молбата и документите да бъдат съставени на френски или английски език или да бъдат придружени от превод на един от тези езици.

Съобщенията от страна на приемащия централен орган могат да бъдат съставени на официалния език или на един от официалните езици на тази държава, или на английски или френски език. Независимо от това, когато молбата, препратена от предаващия орган, е съставена на френски или английски език или се придружава от превод на един от тези езици, съобщенията от страна на централния предаващ орган също се съставят на един от тези езици.

Разноските по превода, свързани с прилагането на предходните алинеи, са за сметка на молещата държава, с изключение на тези, направени при необходимост от замолената държава, които остават за нейна сметка.

Член 8

Приемащият централен орган се произнася по молбата за правна помощ или предприема необходимите мерки, за да се произнесе по нея компетентният орган на замолената държава.

Приемащият централен орган предава исканията за допълнителни сведения на предаващия орган и го уведомява за всички трудности, възникнали в хода на разглеждане на молбата, както и за взетото решение.

Член 9

Когато молителят за правна помощ не пребивава постоянно в някоя от договарящите държави, той може да подаде молбата си по консулски път, независимо от всички други пътища, по които би могъл да подаде молбата си до компетентния орган на замолената държава.

Всяка договаряща държава може да обяви, че нейният централен приемащ орган ще приема молби, изпратени по други пътища и начини.

Член 10

Предаваните по тази глава документи се освобождават от легализация или друга подобна процедура.

Член 11

Изпращането, получаването и произнасянето по молбите за правна помощ по тази глава е безплатно.

Член 12

Разглеждането на молбите за правна помощ се извършва във възможно най-кратък срок.

Член 13

Когато правната помощ се предоставя в съответствие с чл. 1, връчването на документите в която и да е друга договаряща държава, отнасящи се до делото на лицето, на което е предоставена правната помощ, не е основание, независимо от начина на връчване, за предявяване на искане за възстановяване на разноските. Същото се отнася и до съдебните поръчки и социалните анкети, с изключение на хонорарите, които се заплащат на експертите и преводачите.

Когато на едно лице в съответствие с чл. 1 е била предоставена правна помощ в договаряща държава във връзка със завършило с решение дело, то това лице се ползва без ново проучване с правна помощ във всяка друга договаряща държава, където търси признаване или изпълнение на това решение.

Глава II

ОБЕЗПЕЧАВАНЕ НА РАЗНОСКИТЕ И ИЗПЪЛНЕНИЕ НА РЕШЕНИЯТА ОТНОСНО РАЗНОСКИТЕ

Член 14

Не може да се изисква обезпечение и/или залог под никаква форма от физическо или юридическо лице, поради това че то е чужденец или че няма местожителство, местопребиваване или седалище в държавата, където е заведено делото, ако има такова в една от договарящите държави и е ищец или страна, участваща в дело пред съдилищата на друга договаряща държава.

Същото правило важи и по отношение на плащанията, които се изискват от ищеца или от страна, участваща в делото, за гарантиране на съдебните разходи.

Член 15

Решенията за заплащане на разходите и разноските по делото, произнесени в една от договарящите държави срещу всяко лице, освободено от внасяне на обезпечение или залог или други плащания по силата на чл. 14 или по силата на вътрешното законодателство на държавата, където е заведено делото, се признават за изпълняеми безплатно във всяка друга договаряща държава по молба на лицето, в полза на което е постановено решението.

Член 16

Всяка договаряща държава определя един или няколко предаващи органи, натоварени да препращат молбите за изпълнение, посочени в чл. 15, до централния орган в замолената държава.

Всяка договаряща държава определя централен орган, натоварен да получава молбите и да предприема необходимите мерки за вземане на окончателно решение по тях.

Федералните държави и държавите, които имат повече от една правна система, имат възможност да определят няколко централни органа. Ако замоленият централен орган е некомпетентен, той препраща молбата на компетентния централен орган на същата договаряща държава.

Молбите се препращат без участието на друг орган, като всяка договаряща държава може да използва за тази цел дипломатически път.

Ако замолената държава не е възразила чрез декларация, предходните разпоредби не са пречка молбата за признаване и/или допускане на изпълнение да се подаде лично от заинтересуваното лице.

Член 17

Молбите по чл. 15 трябва да се придружават от:

а) заверен препис на тази част от решението, където са посочени имената и качеството на страните, както и частта от диспозитива, отнасяща се до разноските и разходите;

б) всякакъв документ, който може да докаже, че решението не подлежи повече на обжалване в държавата, където е произнесено, и че то е изпълняемо;

в) заверен превод на документите на езика на замолената държава, когато не са съставени на този език.

Компетентният орган на замолената държава се произнася по молбата по чл. 15, без да изслушва страните. Той се ограничава да провери дали са представени изискуемите документи. По искане на молителя той прави оценка за размера на разноските за издаване на удостоверения, преводи и заверки, които се считат за разходи по делото. Не се изисква легализация или друга равностойна процедура.

Решението на компетентния орган не може да бъде обжалвано, освен ако законодателството на замолената страна не предвижда това.

Глава III КОПИЯ ОТ АКТОВЕ И СЪДЕБНИ РЕШЕНИЯ

Член 18

Гражданите на всяка договаряща държава и лицата, обичайно пребиваващи в договаряща държава, могат да получават във всяка друга договаряща държава при същите условия, както и гражданите на тази държава и при нужда да легализират копия или извлечения от публичните регистри или от съдебни решения по граждански или търговски дела.

Глава IV ПРИНУДИТЕЛНО ЗАДЪРЖАНЕ И СВОБОДНО НАПУСКАНЕ

Член 19

По граждански и търговски дела не може да се прилага задържане като мярка по изпълнение на решение или като обезпечителна мярка срещу граждани на договаряща държава или срещу лица, обичайно пребиваващи в договаряща държава, в случаите, когато тази мярка не може да бъде приложена към граждани на тази държава. Всеки факт, на който може да се позове гражданин на тази държава, обичайно пребиваващ в нея, за да бъде освободен от задържане, може да се използва за същата цел и от гражданин на договаряща държава или от лице, имащо обичайно местопребиване в договаряща държава, дори ако този факт е настъпил в чужбина.

Член 20

Когато свидетел или експерт, който е гражданин на договаряща държава или е с обичайно местопребиване в договаряща държава, е бил призован от съд или от страна по делото с разрешение на съда да се яви пред съд в друга договаряща държава, той не може да бъде подложен на преследване, да бъде задържан или да му бъде наложено каквото и да било ограничение на личната свобода на територията на тази държава за присъди или действия, предхождащи влизането му на територията на молящата държава.

Имунитетът, предвиден в предходната алинея, започва седем дни преди датата, определена за разпит на свидетеля или експерта, и се прекратява, когато свидетелят или експертът, независимо че е имал възможността да напусне територията на тази държава, в течение на седем последователни дни, след като съдебните органи са го уведомили, че неговото присъствие вече не е необходимо, е останал на тази територия или се е завърнал доброволно на нея, след като я е напуснал.

Глава V ОБЩИ РАЗПОРЕДБИ

Член 21

Без да се засягат разпоредбите на чл. 22, никоя разпоредба на тази Конвенция не следва да се тълкува като ограничаваща правата, свързани с материята, уредена в нея, които биха могли да бъдат признати на едно лице съгласно законодателството на някоя от договарящите държави или съгласно всяка друга конвенция, по която тази държава е или ще бъде страна.

Член 22

Тази Конвенция замества в отношенията между държавите, които са я ратифицирали, чл. 17 до 24 от Конвенцията относно гражданския процес, подписана в Хага на 17 юли 1905 г., или чл. 17 до 26 от Конвенцията относно гражданския процес, подписана в Хага на 1 март 1954 г., за държавите, които са страни по едната или и по двете конвенции, дори ако са направили резерва по чл. 28, ал. 2, буква „с“.

Член 23

Допълнителните споразумения към конвенциите от 1905 г. и 1954 г., сключени от договарящите държави, се считат еднакво приложими към тази Конвенция, доколкото са съвместими с нея, освен ако договарящите страни не се споразумеят за друго.

Член 24

Всяка договаряща държава може чрез декларация да уточни езика или езиците, различни от тези, посочени в чл. 7 и 17, на които могат да се съставят или превеждат документите, изпращани до централния ѝ орган.

Член 25

Всяка договаряща държава, която има няколко официални езика и не може поради разпоредби на вътрешното си законодателство да приема за цялата си територия документите за правна помощ, посочени в чл. 7 и 17, на един от тези езици, трябва да уточни чрез декларация езика, на който те следва да бъдат съставени или преведени с оглед предаването им в определените от нея части от територията ѝ.

Член 26

Договаряща държава, която има две или повече териториални единици, в които се прилагат различни правни системи по отношение на материята, уредена в тази Конвенция, може по време на подписване, ратификация, приемане, утвърждаване или присъединяване да декларира, че тази Конвенция ще се прилага по отношение на всичките ѝ териториални единици или само за една или няколко от тях и може по всяко време да измени тази декларация, като направи нова.

Декларациите се депозират в Министерството на външните работи на Кралство Холандия и в тях изрично се посочват териториалните единици, по отношение на които се прилага Конвенцията.

Член 27

Когато една договаряща държава има система на управление, при която изпълнителната, съдебната и законодателната власт са разделени между централни и други органи на тази държава, подписването, ратификацията, приемането или утвърждаването на Конвенцията или присъединяването към нея или всяка декларация, направена по силата на чл. 26, не водят до никакви последици, що се отнася до вътрешното разделение на властите в тази държава.

Член 28

Всяка договаряща държава може по време на подписване, ратификация, приемане, утвърждаване или присъединяване да си запази правото да изключи прилагането на чл. 1 по отношение на лицата, които не са граждани на някоя от договарящите държави, но които имат обичайно местопребиваване в договаряща държава, различна от държавата, направила резервата, или които са имали обичайно местопребиваване в държавата, направила резервата, ако не съществува никаква взаимност между държавата, която е направила резервата, и държавата, чийто гражданин е молителят за правна помощ.

Всяка договаряща държава може при подписване, ратификация, приемане, утвърждаване или присъединяване да направи резерви и да изключи:

- a) употребата на английски, френски или и на двата езика, предвидена в чл. 7, ал. 2;
- b) прилагането на разпоредбата на чл. 13, ал. 2;
- c) прилагането на разпоредбите на глава II;
- d) прилагането на разпоредбите на чл. 20.

Когато една държава е направила резервата:

e) предвидена в буква „а“ на предходната алинея и е изключила употребата на английски и френски език, всяка друга държава, засегната от тази резерва, може да приложи същото правило по отношение на държавата, направила резервата;

f) предвидена в буква „b“ на предходната алинея, всяка друга държава може да откаже да прилага чл. 13, ал. 2 по отношение на гражданите на държавата, направила резервата, както и по отношение на лицата, които имат обичайно местопребиваване в тази държава;

g) предвидена в буква „с“ на предходната алинея, всяка друга държава може да откаже да прилага разпоредбите на глава II по отношение на гражданите на държавата, направила резервата, както и по отношение на тези, които имат обичайно местопребиваване в тази държава.

Никакви други резерви не се допускат.

Всяка договаряща държава може по всяко време да оттегли резервата, която е направила. Оттеглянето се съобщава на Министерството на външните работи на Кралство Холандия. Действието на резервата се прекратява на първия ден от третия календарен месец след съобщението.

Член 29

Всяка договаряща държава посочва на Министерството на външните работи на Кралство Холандия при депозирането на документите за ратификация, приемане, утвърждаване или присъединяване или по-късно органите, предвидени в чл. 3, 4 и 16.

Тя съобщава при нужда и при същите условия:

- a) декларациите, посочени в чл. 5, 9, 16, 24, 25, 26 и 33;
- b) всяко оттегляне или промяна на определените органи и на декларациите, посочени по-горе;
- c) оттеглянето на всяка резерва.

Член 30

Образците формуляри, приложени към тази Конвенция, могат да се променят с решение на специална комисия, в която се поканват да участват всички договарящи държави и всички държави – членки на Хагската конференция. Комисията се свиква от генералния секретар на Хагската конференция. Предложението за промяна на формулярите трябва да се включи в дневния ред, приложен към поканата за участие.

Промените се приемат от специалната комисия с мнозинство от гласовете на присъстващите и гласували договарящи държави. Те влизат в сила за всички договарящи държави на първия ден от седмия месец след датата, на която генералният секретар е съобщил промените на всички договарящи държави.

В срока, предвиден в предходната алинея, всяка договаряща държава може да изпрати писмена нота до Министерството на външните работи на Кралство Холандия, че прави резерва по отношение на промяната. Държавата, направила такава резерва, се третира по отношение на промяната като държава, която не е страна по Конвенцията, докато не оттегли резервата.

Глава VI ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ

Член 31

Конвенцията е открита за подписване от държавите, които са били членки на Хагската конференция по международно частно право по време на нейната Четиринадесета сесия, както и от държавите, които не са членки, но са били поканени да вземат участие в нейното изготвяне.

Тя подлежи на ратификация, приемане или утвърждаване. Документите за ратификация, приемане или утвърждаване се депозират в Министерството на външните работи на Кралство Холандия.

Член 32

Всяка друга държава може да се присъедини към Конвенцията.

Документите за присъединяване се депозират в Министерството на външните работи на Кралство Холандия.

Присъединяването поражда действие само в отношенията между присъединилата се държава и договарящите държави, които не са възразили срещу това присъединяване в течение на дванадесет месеца от получаването на съобщението по чл. 36, т. 2. Такова възражение може да бъде направено от всяка държава-членка и по време на ратификация, приемане или утвърждаване на тази Конвенция, извършени след присъединяването. Възраженията се изпращат в Министерството на външните работи на Кралство Холандия.

Член 33

При подписването, ратификацията, приемането, утвърждаването или присъединяването всяка държава може да декларира, че Конвенцията ще действа върху цялата територия, която тя представлява в международните отношения, или само върху една или няколко части от тази територия. Декларацията започва да действа от момента, в който Конвенцията влезе в сила за тази държава.

Декларацията и всяко последващо уведомление за разширяване на териториалния обхват се депозират в Министерството на външните работи на Кралство Холандия.

Член 34

Конвенцията влиза в сила на първия ден от третия календарен месец след депозирането на третия документ за ратификация, приемане, утвърждаване или присъединяване, предвидено в чл. 31 и 32.

След това Конвенцията влиза в сила:

1. за всяка държава, която я ратифицира, приеме, утвърди или се присъедини към нея впоследствие – на първия ден от третия календарен месец след депозирането на документите за ратификация, приемане, утвърждаване или присъединяване;
2. за териториите или териториалните единици, за които обхватът на действие на Конвенцията е бил разширен в съответствие с чл. 26 и 33 – на първия ден от третия календарен месец след депозирането, посочено в тези членове.

Член 35

Конвенцията ще бъде в сила за срок пет години от датата на влизането ѝ в сила съгласно чл. 34, ал. 1, включително и за държавите, които по-късно са я ратифицирали, приели, утвърдили или са се присъединили към нея.

Действието на Конвенцията се продължава мълчаливо за нов петгодишен срок, освен ако не бъде денонсирана.

Уведомлението за денонсиране трябва да се депозира в Министерството на външните работи на Кралство Холандия най-късно шест месеца преди изтичането на съответния петгодишен срок. Денонсирането може да се ограничи само до някои територии или териториални единици, на които се прилага Конвенцията.

Денонсирането поражда действие само по отношение на държавата, която е изпратила нота за това. Конвенцията остава в сила за другите договарящи държави.

Член 36

Министерството на външните работи на Кралство Холандия уведомява с ноти държавите – членки на Хагската конференция, както и държавите, присъединили се в съответствие с разпоредбите на чл. 32, за:

1. подписването, ратифицирането, приемането и утвърждаването, посочени в чл. 31;
2. присъединяванията и възраженията по тях, посочени в чл. 32;
3. датата, на която Конвенцията влиза в сила съгласно разпоредбите на чл. 34;
4. декларациите, посочени в чл. 26 и 33;
5. резервите и оттеглянето на резервите, посочени в чл. 28 и 30;
6. съобщенията, депозирани съгласно чл. 29;
7. денонсирането, посочено в чл. 35.

В уверение на което долуподписаните, надлежно упълномощени за това, подписаха тази Конвенция.

Съставена в Хага на 25 октомври 1980 г. на френски и английски език, като и двата текста имат еднаква сила, в един екземпляр, който ще бъде депозиран в архивите на правителството на Кралство Холандия и заверено копие от него ще бъде изпратено по дипломатически път на всяка от държавите – членки на Хагската конференция по международно частно право, по време на нейната Четиринадесета сесия, както и на всяка друга държава, участвала в изготвянето на тази Конвенция по време на сесията.

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ КОНВЕНЦИЯТА

ФОРМУЛЯР ЗА ПРЕДАВАНЕ НА МОЛБА ЗА ПРАВНА ПОМОЩ

Конвенция за международен достъп до правосъдие,
подписана в Хага на 25 октомври 1980 г.

Наименование и адрес на предаващия орган

Адрес на получаващия централен орган

Долуподписаният предаващ орган има честта да предаде на получаващия централен орган приложената молба за правна помощ и нейното приложение (декларация за финансовото състояние на молителя), за целите на раздел I от посочената Конвенция.

Забележки относно молбата и декларацията, ако има такива:

.....

Други забележки, ако има такива:

.....

Съставен в ....., на .....
Подпис и/или печат

МОЛБА ЗА ПРАВНА ПОМОЩ**Конвенция за международен достъп до правосъдие,
подписана в Хага на 25 октомври 1980 г.**

1. Име и адрес на молителя за правна помощ
2. Правораздавателен орган, в който е започнало или ще започне разглеждане на делото (ако е известен)
3. а) предмет на делото; размер на претенцията, ако има такава
б) списък на съпровождащите документи, отнасящи се към започналото или предстоящо разглеждане на делото, ако има такава*
3. с) име и адрес на ответната страна*
4. Срокове или дати, свързани с делото, които имат правни последици за молителя и изискват бързо разглеждане на молбата*
5. Друга необходима информация*
6. Съставена в ..... на .....
7. Подпис на молителя

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ МОЛБАТА ЗА ПРАВНА ПОМОЩ**Декларация относно финансовото състояние на молителя**

- I. Лични данни
8. Фамилно име (моминско фамилно име, ако е необходимо)
9. Собствено име (имена)
10. Дата и място на раждане
11. Гражданство
12. а) обичайно местопребиваване (начална дата на местопребиваването)
б) предишно обичайно местопребиваване (начална и крайна дата на местопребиваването)
13. Гражданско състояние (неженен/неомъжена, женен/омъжена, вдовец/вдовица, разведен(а), разделен(а))
14. Фамилно и собствено име на другия съпруг
15. Фамилни и собствени имена, дати на раждане на децата, които са на издръжка на молителя
16. Други лица на издръжка на молителя
17. Допълнителна информация относно семейното положение
- II. Финансово състояние
18. Професия
19. Име и адрес на работодателя или месторабота

---

* Зачеркнете ненужния текст.

	на молителя	на съпруга	на лицата, които са на издръжка на молителя
20. Доход			
а) заплата (включително заплащане в натура)	.....	.....	.....
б) пенсии, инвалидни пенсии, издръжки, пожизнени ренти	.....	.....	.....
с) обезщетения за безработица	.....	.....	.....
д) доходи от работа, за която не се плаща заплата	.....	.....	.....
е) доходи от ценни книжа и свободни капитали	.....	.....	.....
ф) доходи от недвижимо имущество	.....	.....	.....
г) други източници на доходи	.....	.....	.....
21. Недвижимо имущество (декларирайте стойността и тежестите)	на молителя	на съпруга	на лицата, които са на издръжка на молителя .....
22. Друга собственост (ценни книжа, дялово участие, вземания, банкови сметки, бизнес-капитали и др.)	на молителя	на съпруга	на лицата, които са на издръжка на молителя .....
23. Дългове и други финансови задължения	на молителя	на съпруга	на лицата, които са на издръжка на молителя
а) заеми (декларирайте вида, сумата, която остава да се плати, и годишните/месечните вноски)	.....	.....	.....

- b) разходи за издръжка (декларирайте месечните плащания) .....
- c) наем на жилище (включително разходи за парно, електричество, газ и вода) .....
- d) други периодични задължения .....

24. Данък общ доход и социални осигуровки за предходната година

25. Забележки на молителя

26. Списък на приложените документи, ако има такива

27. Долуподписаният е уведомен за наказателната отговорност, предвидена в закона, за подаване на декларация с невярно съдържание и декларира, че посочените по-горе данни са пълни и точни.

28. Съставена в ..... (място) 29. на ..... (дата)

30. .... (подпис на молителя)

**IV.
ACQUIS
COMMUNAUTAIRE**

ДИРЕКТНАТА ПРИЛОЖИМОСТ НА РЕГЛАМЕНТА И ИМПЛЕМЕНТАЦИЯТА¹ МУ В НАЦИОНАЛНИЯ ПРАВОВ РЕД

Доц. д-р Жасмин Попова*

Сближаването на националното законодателство с правото на ЕС е ключов елемент от подготовката за пълноправно членство с оглед на изискването за възприемане на *acquis communautaire*. Европейското споразумение за асоцииране (ЕСА), което – до влизане в сила на Договора за присъединяване – продължава да бъде правната рамка, регламентираща двустранните отношения с ЕС, третира материята в част V, съдържаща изброяване на областите, които ще се обхванат приоритетно от тази дългосрочна дейност, както и формите за оказване на техническо съдействие от страна на ЕС. Изпълнявайки последователно поетото по силата на ЕСА задължение да хармонизира правото си с това на ЕС, българският законодател в редица нормативни актове въвежда интегрално или частично разпоредби на действащи общностни регламенти и по този начин ги транспонира във вътрешния правов ред. Този процес на транспониране на изискванията на регламентите в националното законодателство, който цели максимално улесняване на адаптирането на правото ни към *acquis* и повишаване на информираността на правните субекти, продължава и до днес. В редица случаи страната ни е поела ангажменти да прилага определени изисквания, съдържащи се в общностни регламенти, още преди членството си. В други хипотези сложността и детайлността на някои общностни актове изискват да се предвиди достатъчен период от време за правните субекти да се запознаят с техните разпоредби, откъдето и нуждата от неофициалното им публикуване още преди датата на членство.

Както е известно, по силата на принципа на директната приложимост и в съответствие с Договора за присъединяване, от момента на присъединяването цялото действащо *acquis communautaire* става задължително приложимо за България, нейните институции, органи, физически и юридически лица. Това се отнася до всички видове източници на правото на ЕС, включително регламента. Точното изпълнение на това основно задължение на държава-член изисква отговор на редица въпроси като: практическото въвеждане в действие на регламента в националния правов ред, необходимостта от правни действия за влизането му в сила по

---

¹ Предвид употребата на различни термини в различните правни системи и в различните езикови версии на учредителните договори, както и липсата на точни съответствия в българския юридически език, в настоящото изложение е използван чуждият термин „имплементация“ за означаване на процеса на осигуряване на ефективно прилагане и действие на регламента в националния правов ред.

* Държавен експерт в дирекция „Права на човека и международни хуманитарни организации“, Министерство на външните работи.

отношение на българските правни субекти, съдбата на приетите и действащи вътрешни актове за транспониране на дадени регламенти след датата на присъединяване. Настоящата статия е опит за отговор на тези въпроси чрез правен анализ на характерните белези на регламента и имплементацията на този базисен нормативен акт на национално равнище.

ПРАВНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА РЕГЛАМЕНТА

Легалната дефиниция на най-високостоящия в йерархията на източниците на производно право на ЕС нормативен акт се съдържа в чл.249, ал.2 от Договора за Европейските общности (ДЕО), който гласи: „*Регламентът има общо приложение. Той е задължителен в своята цялост и е директно приложим във всички държави-членки*“. Анализът на този текст разкрива следните характеристики на акта:

– Регламентът има **нормативен характер**. Той създава правни норми от общ, абстрактен характер; основната му функция е създаването на еднообразно право в целия ЕС. Приложим е не към ограничен кръг лица, определени или определяеми, а има действие *erga omnes*² (частни лица, държави-членки, институции и органи на ЕС). С тази своя характеристика той се отличава от решението, което няма общ характер. Според Съда на ЕО „*съществените черти на решението произтичат от ограничения брой на неговите адресати, докато регламентът, който има нормативен характер, е приложим не само към ограничени, посочени и идентифицируеми адресати, но и към категории, разглеждани абстрактно и в тяхната цялост*“³.

– Регламентът е **задължителен в целостта си**. Задължителният му характер го отличава от необвързващите актове на ЕО – препоръки и мнения. Никой от неговите адресати не може селективно или частично да прилага разпоредби от този вид акт. Задължителен във всичките си елементи, регламентът се различава от директивата, която е задължителна само „*по отношение на резултата*“⁴.

– Регламентът е **директно⁴ приложим във всички държави-членки**. Това е единственият нормативен акт на Общността, по отношение на който легално е закрепена тази важна правна характеристика. Директната приложимост означава, че регламентът влиза в сила единствено при спазване на предвидените в учредителните договори формални изисквания, както и че задължителното му приложение по отношение на държавите-членки, техните юридически и физически лица, както и по отношение на останалите институции на ЕС не е обусловено от каквато и да е била рецепция или акт на транспониране във вътрешния правов ред. Регламентът става действащо право в държавата-член като част от автономното общностно право. След като регламентът произвежда правно действие, без да е нужно имплементиране на национално ниво, то всяка мярка по имплементация би била недопустима,

² Вж. решенията на Съда на ЕО по дела 789-790/79 „*Calpak v. Commission*“, 1980, ECR, 1949-1961, 16-17/62 „*Producteurs de fruits v. Conseil*“, 1962, ECR 471-479.

³ Решение по дело 19-22/62 „*Federation Nationale de la boucherie*“, REC, 1962, 943.

⁴ В българската правна литература като синоними се използват и термините „пряка“ и „непосредствена“ приложимост. Последният термин най-отчетливо, според А.Семов, сочи същността на принципа – липсата на опосредяване чрез национална мярка (вж. А.Семов. „Източници на правото на ЕО и ЕС и принципи на прилагането му“. София, Министерство на правосъдието, 2005 г., стр. 49).

освен ако не е изрично предвидена. Тази теза развива Съдът на ЕО в известното си решение по дело 39/72 „*Commission v. Italy*“, обявявайки за несъвместимо с общностното право законодателното дублиране на регламента на национално равнище. Комисията, ищец по делото, атакува възпроизвеждането на текстове от регламенти в италиански закон. Според Съда тази техника сама по себе си представлява нарушение на общностното право, тъй като процедурайки по този начин, италианското правителство е подложило на съмнение както правната природа на прилаганите разпоредби, така и датата на влизането им в сила⁵. В друго свое решение, потвърждавайки горната теза, Съдът постановява, че уредбата на дадена материя чрез регламент преклудира приемането на национална регламентация в материята. Според Съда „*Доколкото държавите-членки са предоставили на Общността законодателни правомощия в областта на тарифите с оглед да осигурят нормалното функциониране на общия пазар в селското стопанство, те нямат повече право да приемат разпоредби в тази област*“⁶. Логиката на съдебната практика на Съда на ЕО е очевидна – всяка намеса на държава-член би обезсмислила или „компрометирала“ еднообразното действие и прилагане на общностното право, а това е недопустимо.

На национално равнище нормативни актове от всякакво естество са допустими само ако издаването им е предвидено в регламента или ако са необходими за ефективното му въвеждане в действие. Така например при липса на общностен текст за санкциите по отношение на частни лица в случай на нарушение на задължения, предвидени в регламента, държавата-член е компетентна да приеме съответните мерки в националното си законодателство.

В случай на затруднения при тълкуването на даден регламент националните власти могат да приемат съответна уредба, но само доколкото тя съответства на общностните норми. Тази уредба не може да дава задължително тълкуване на общностна норма, което е прерогатив единствено на Съда на ЕО. Националният съд (вкл. конституционният) също няма компетентност да тълкува общностното право⁷.

Влизането в сила на регламента в държавата-член не зависи от акт на рецепция на национално ниво, а единствено от изискванията, предвидени в правото на ЕС

---

⁵ Според Съда „*противоречат на Договора всякакви модалитети на изпълнение, които биха могли да имат за последица да попречат на директния ефект на регламентите на Общността и така да компрометират неговото едновременно и еднообразно приложение в цялата Общност*“ (решение по дело 39/72, Rec 1973, 101). В това решение Съдът не прави разлика между понятията „директен ефект“ и „директна приложимост“.

⁶ Решение по дело „*Hauptzollamt Bremen v. Krohn*“.

⁷ Вж. решения по дела 94/77 „*Zerbone v. Amministrazione delle Finanze dello Stato*“, ECR [1978], 99, 50/76 „*Amsterdam Bulb BV v Produktschap voor Siergewassen*“, ECR [1977], 137.

⁸ Уредбата се съдържа в чл.254 от ДЕО, според който:

(1) Регламентите, директивите и решенията, приети съгласно процедурата, предвидена в чл.251, се подписват от председателя на Европейския парламент и от председателя на Съвета и се обнародват в *Официален вестник на Европейския съюз*. Те влизат в сила на определена дата в тях дата или – при липса на такава – на двадесетия ден след деня на обнародването им.

(2) Регламентите на Съвета и на Комисията, както и директивите на тези институции, адресирани до всички държави-членки, се обнародват в *Официален вестник на Европейския съюз*. Те влизат в сила на определена в тях дата или – при липса на такава – на двадесетия ден след обнародването им.

(3) Останалите директиви, както и решенията се съобщават на техните адресати и произвеждат действие след това съобщаване.

относно формата, реквизитите и момента на влизане в сила на акта⁸. В правната система на ЕС естеството на приетия акт обуславя начина, по който той става известен на публиката. Регламентите на Съвета и на Комисията са сред актовете, които подлежат на задължително обнародване в Официален вестник на ЕО. Те влизат в сила от датата, указана в тях самите, или – при липса на такава – на двадесетия ден след деня на обнародването им. Държава-членка не може да промени датата на влизане в сила на регламента поради изисквания за едновременното му и еднообразно прилагане на цялата територия на Съюза.

– Регламентът е поначало акт с *директен ефект*.⁹ Това означава, че той поражда направо права и задължения за всички субекти на правото на ЕС. Всяко физическо или юридическо лице може да се позове на директния ефект на регламента, за да получи съдебна защита на придобити по силата на акта индивидуални права пред националния си съд. Следва да се отбележи, че Съдът на ЕО не третира изрично въпроса за разграничението между понятията „директна приложимост“ и „директен ефект“ на регламента и като че ли презумира директния ефект на всеки регламент, базирайки се на директната му приложимост. Както бе посочено по-горе, директната приложимост се отнася до начина, по който регламентът се интегрира във вътрешния правов ред, докато директният ефект се отнася до защитата на субективните права на индивида пред национален съд. От директната приложимост следва, че *националният съд трябва да третира регламента като правен акт, чиито действителност и правно действие не са обусловени от вътрешни мерки по инкорпорирането му в националната правна система*. Директният ефект на даден регламент е способ за защита срещу действия и мерки, нарушаващи правото на ЕС, тъй като дава възможност на заинтересуваните частни лица да се позовават директно на разпоредби на регламента срещу национални властнически органи.

Многобройни са решенията на Съда на ЕО, потвърждаващи директния ефект на регламента – така например в решението си по дело 43/71¹⁰. Съдът постановява, че *„поради самото си естество и функцията си в системата на източниците на общностното право той поражда директен ефект и като такъв е годен да предостави на частните лица права, които националните съдилища са задължени да закрилят“*¹¹. Въпросът дали всички разпоредби на даден регламент имат директен ефект, е въпрос на тълкуване на съответния текст с оглед изискванията и предпоставките за признаване на директен ефект, идентифицирани от Съда на ЕО в голям брой решения въз основа на анализ на съдържанието, структурата, езика и целта на конкретни разпоредби¹².

⁹ Независимо че не е формулиран изрично в учредителните договори, директният ефект е основен принцип на правото на ЕС, формулиран и развит от Съда на ЕО в ранен стадий на еволюцията на Общността. С директен ефект е тази правна норма, която незабавно и пряко предоставя на физическите и юридическите лица субективни права, които трябва да бъдат признати и защитени от националните съдилища.

¹⁰ Решение по делото „*Politi v. Italy*“, 1971, ECR, 1049.

¹¹ В същия смисъл са и решенията на Съда по дела 43/71, „*Leonasio*“, 1972, ECR, 287-295; 34/73, „*Variola*“, 1973, ECR, 981; 177/78 „*Pigsand Bacon*“, 1979, ECR, p.2161 и др.

¹² Важно значение за определянето на критериите за директен ефект имат решенията по делата „*Lutticke*“ (57/65, ECR, 1966, 293), „*Molkerei-Zentrale*“ (26/67, ECR 1968, 211), „*Ratti*“ (148/78, ECR, 1979, 1629), „*Ursula Becker*“ (8/81, ECR, 1982, 53), „*Marshall*“ (152/84, ECR, 1986, 723), „*Faccini Dori*“ (C-91-92, 1994, ECR I-3325).

За да има директен ефект, правната норма трябва да е годна да предоставя права на индивидите. Според Съда тази способност има само една *безусловна и достатъчно точна и ясна* разпоредба. Безусловността на нормата означава, че приложението ѝ не е обусловено от никакъв последващ дискреционен акт на орган на държава-член или на самия Съюз. Безусловна е нормата, чието изпълнение не зависи нито от изтичането на определен срок, нито от настъпването на някое условие. Ако някоя разпоредба изисква последващи мерки по приложението си било на ниво ЕС, било в рамките на държава-член, тя не притежава качеството директен ефект. Критериите за директен ефект, идентифицирани от Съда, не са систематизирани или кодифицирани, те непрекъснато се обновяват и развиват. В лаконичен вид изискванията към правната норма с директен ефект сполучливо са обобщени в становището на генералния адвокат *van Gerven* по дело 128/92¹³, както следва: „*Яснотата, точността, безусловният характер, пълнотата или перфектността на нормата или нейната независимост от последващи мерки по приложението ѝ са само отделни аспекти на един и същ характерен белег, който тази норма трябва да притежава, а именно: да бъде годна съдът да я приложи в конкретно дело*“.

Независимо че регламентът е единственият източник на правото на ЕС, по отношение на който директният ефект е общопризнат, съществува възможност някои от разпоредбите на даден регламент да нямат директен ефект, т.е. да се касае до норми, които не са безусловни или достатъчно точни и ясни. Съдът на ЕО е имал повод да признае, че институция на Общността или държава-членка могат да приемат имплементиращи мерки по прилагането на даден регламент. В такава хипотеза, която е изключение от правилото, националният съд може да приложи тези мерки при положение, че се увери, че те са в съответствие със съдържанието на регламента.¹⁴

Тъй като нормалната хипотеза е, че регламентите имат директен ефект, *поначало държавите-членки не могат да приемат национални мерки по неговата имплементация*.

Имплементация на регламента на национално равнище

Пълноценното функциониране на ЕС предполага общностното законодателство под формата на регламенти не само да бъде приемано, но така също и да бъде прилагано и съблюдувано на територията на целия ЕС. ЕС не разполага нито с административна компетентност, нито с ресурс, нито с репресивен апарат, за да се справи сам с прилагането и осигуряване спазването на *acquis*.¹⁵ В съответствие с общата норма на чл.10 ДЕО, както и според детайлизирани разпоредби, предви-

¹³ Вж. дело 128/92/1994, ECR I-1209.

¹⁴ Вж. решение по дело 230/78 „*Eridania v Minister of Agriculture and Forestry*“ [1979], ECR, 2749, 2771.

¹⁵ Само по изключение прилагането на общностното право е прерогатив на самия ЕС и когато това е предвидено в текст на първичното право, по правило оправомощената институция е Комисията (чл.202 ДЕО). Даже и в тези случаи Общността не е в състояние да гарантира практическото изпълнение на правните разпоредби (като напр. граничния контрол върху движението на стоките, събирането на митническите такси и пр.), което се реализира от националните администрации.

дени в отделни актове на ЕС, отговорност за прилагането на общностното законодателство носят предимно държавите-членки и тази имплементация се означава като „косвена“¹⁶. Така в известен смисъл прилагането на правото на ЕС е децентрализирано на национално ниво. Държавите-членки имат задължение да прилагат общностното право. От своя страна Комисията е институцията, която е компетентна да следи изпълнението на задълженията от страна на държавите-членки, за да обезпечи ефикасното съблюдаване на общностното право.

Принципите, върху които се базира имплементацията на правото на ЕС на национално равнище, са: задължението за лоялно сътрудничество, произтичащо от чл.10 ДЕО, и автономията на държавите-членки¹⁷.

Ролята и значението на чл.10 ДЕО¹⁸ за процеса на имплементация е отбелязвана многократно в практиката на Съда на ЕО, според който „Съгласно общите принципи, върху които е основана институционалната система на Общността и които управляват отношенията между държавите-членки, в съответствие с чл. 5 (сегашен чл. 10) от ДЕО държавите-членки са тези, които трябва да обезпечат имплементацията на общностните регламенти на територията си и в частност на тези, свързани с общата селскостопанска политика...“¹⁹

Като задължава държавите-членки да не възпрепятстват, а напротив – да действат за ефективното еднообразно прилагане на общностното право, чл. 10 ДЕО им възлага задължението да сътрудничат за постигането на тази цел. Това задължение включва при необходимост предоставяне на информация на институциите на ЕС и в частност на Комисията, която разполага с правото да получава информация от държавите-членки, свързана с въвеждането на общностното право на национално равнище.

Според Съда на ЕО задължението за държавите-членки да адаптират националното си законодателство и практика с изискванията на правото на ЕС се отнася до всички органи на държавата – законодателни, изпълнителни и съдебни, и обхваща всички нива.²⁰

Освен ако не е предвидено друго в общностното законодателство, държавите-членки имат свобода на избор по отношение на естеството на мерките, чрез които се постига имплементацията. Въпросът за конкретната мярка се решава в съответствие с конституционната система на отделната държава. Според Съда на ЕО „Тъй като общностното право, включително неговите общи принципи, не съдържат общи правила по въпроса, при прилагане на общностните разпоредби националните власти действат съобразно процедурните и същностни правила на сво-

¹⁶ Вж. Shaw, J. European Community Law. Macmillan Professional Masters, 1993, p.117-120.

¹⁷ Вж. J.P.Jacque, op.cit. p.581.

¹⁸ Чл. 10 (предишен чл. 5) гласи: „Държавите-членки вземат всички общи или специални мерки за осигуряване на изпълнението на задълженията, произтичащи от този договор или от актове на институциите на Общността. Те подпомагат Общността за постигането на нейните цели.

Те се въздържат от всяка мярка, годна да застраши постигането на целите на този договор“.

¹⁹ Решение по дело 205-215/82 „Deutsche Milchkontor GmbH v.Germany“, 1983, ECR, 2633, р. 2665.

²⁰ Вж. дело C-8/88, „Germany v.Commission“, 1992, 1 CMRL, 409.

ето национално право²¹. Автономията на държавата-членка е ограничена с оглед гарантиране еднообразното прилагане на общностното право, тъй като тя може да причини дискриминационно третиране или нарушаване на принципите на общия пазар. В практиката си Съдът на ЕО е открил две основания за ограничаване на автономията на националните власти – ефективното прилагане на общностното право и еквивалентността на избраната мярка.²²

Процесът на имплементация на общностните правни норми е сложен, като сложността варира в зависимост от различните сфери на *acquis* – в някои области е сравнително лесно да се идентифицира каква мярка следва да се приложи, а в други – по-трудно. Нито една норма обаче не може да бъде приложена ефективно така, както е приета от съответната институция в Брюксел, без някаква административна национална мярка.

Тъй като регламентът не подлежи на транспониране, а е директно приложим на територията на всяка държава-членка, без да е нужна процедура по инкорпорирането му в националното право чрез приемането на обвързващо вътрешно законодателство, процесът на имплементация на този общностен акт включва следните стадии:

А) *Осигуряване на ефективно прилагане* – този етап на имплементация включва различни практически мерки, приемани от компетентните национални власти, чрез които се осигурява адекватното функциониране на регламента (напр. създаването на подходящи процедури). Осигуряването на съответствие се извършва не само от публичните власти, но нерядко и от частния сектор, който в редица случаи също следва да предприеме практически мерки и действия, за да стане възможно изпълнението на задълженията от адресатите на конкретния акт. Очевидно е, че задачата да се осигури ефективно прилагане е трудна и оценката – субективна. Държавата-членка следва да се стреми за осигуряване на съответствие не само с буквата на закона, но и с духа на правната норма, със стремеж за пълно интегриране на съответния сектор или политика в цялостния европейски процес.

Б) *Гарантиране на съответствието (Enforcement)* – „Транспонирането на *acquis* не е достатъчно само по себе си, то трябва да бъде последвано от ефикасно прилагане и гарантиране на съответствието“²³. Съгласно действащото първично право на ЕС самият Съюз има ограничени правомощия в тази насока, като институцията, която има компетентност и отговорност да наблюдава прилагането на общностното право, е Комисията като „пазител“ на Договорите.

²¹ Решение по дело 205-215/82, стр. 2633.

²² Решение от 10.7.1997 по дело C-261/95, „*Palmisani*“, Rec.I-4025, решение от 19.6.1990 по дело C-213/89 „*Factorama*“, гес.I-2433. Според принципа на еквивалентността по отношение на общностните въпроси националните власти следва да прилагат идентични мерки и процедури на тези, приложими за вътрешни проблеми.

²³ Заключение на *General Affairs Council*, декември 1998 г.

Практически проблеми пред българския законодател

А. Както е известно, Конституцията на Република България, за разлика от основните закони на някои новоприсъединили се държави-членки²⁴, не съдържа специална разпоредба относно върховенството на общностното право и начина на въвеждането му в действие в националния правопорядък. Законът за нормативните актове също не урежда този въпрос. Очевидно при последното изменение на Конституцията от февруари 2005 г., свързано с предстоящото членство в ЕС, българският законодател е изхождал от разбирането, че чл. 5, ал. 4, който визира примата на международните договори над вътрешното законодателство, и чл. 85, ал. 1, т. 9 относно ратификацията на международните договори, които предоставят на ЕС правомощия, произтичащи от Конституцията, създават достатъчна нормативна база за директната приложимост. Тези текстове обаче не отчитат обстоятелството, че правото на ЕС е автономен правопорядък, различен както от вътрешния, така и от международния правов ред. Независимо от това на базата на действащата Конституция и на принципа на върховенството на общностното право може да се поддържа становището, че *не е необходимо приемането на специален вътрешен нормативен акт за осигуряване на директната приложимост на регламента след датата на присъединяването на България към ЕС*.

Б. Процесът на транспониране на регламенти в национални нормативни актове продължава и понастоящем, което поставя въпроса за съдбата на тези актове след датата на членството.

Към момента на присъединяването, по силата на примата на правото на ЕС и директната му приложимост цялата вътрешна уредба по транспониране на регламенти престава да бъде нужна и автоматично става неприложима. Общностният акт става незабавно и без всякакво опосредяване задължително право на територията на страната за всички български лица, институции и съдилища. Поради тази причина формално няма необходимост и основания за изричната отмяна на транспониращата уредба или за приемането на специални текстове, въвеждащи директната приложимост на даден регламент в съответната област, защото той автоматично става действащо право. Възможно е обаче за по-голяма яснота и избягване на практически затруднения, към момента на присъединяването българският законодател да подходи по начина, възприет от някои нови членки – а именно отменянето на приетия вътрешен нормативен акт, въвеждащ разпоредби от регламент с текст, изрично указващ, че материята се урежда със съответния регламент. Като аргумент за такава изрична отмяна на вътрешни нормативни актове, приети преди присъединяването, дублиращи уредбата на регламентите, може да се отбележи обстоятелството, че при хармонизирането на националното законодателство нормална хипотеза е вътрешният акт да е с голяма степен на сходство с регламента, без обаче да е налице пълна идентичност на двата текста. За да се отстранят всякакви възможности за съмнения и за да изпълни задълженията си, произтичащи от членството, препоръчително е страната ни да отмени всякаква вътрешна дублираща регламентация.

²⁴ Т.напр. Конституцията на Словашката република предвижда, че „правообвързващите актове на ЕО и ЕС имат примат над законите на Словашката република. Транспонирането на правообвързващите актове, изискващи имплементация, се осъществява чрез приемането на закон или постановление на правителството в съответствие с чл.120 ал.2“.

Извън обсега на актовете, подлежащи на отмяна, остава допълващото национално законодателство, необходимо за ефективното прилагане на общностните регламенти. Известно е, че такъв вид законодателство е нужно, за да конкретизира органите, осъществяващи прилагането и контрола върху спазването на изискванията на регламента, както и за да определя естеството и размера на санкциите, последица от неизпълнение на задълженията, предвидени в регламента. Приемането му е предвидено в чл. 53 от Договора за присъединяване, според който България привежда в действие необходимите мерки, за да се съобрази от датата на присъединяване с разпоредбите на регламентите.

В. С голямо практическо значение е въпросът за предпоставките за влизане в сила на даден регламент на територията на страната и в частност въпросът за необходимостта от обнародването му в българския „Държавен вестник“. Отговорът на въпроса се извежда от тълкуване на чл. 58 от Договора за присъединяване във връзка с чл. 254 от ДЕО. Според чл. 58 от Договора за присъединяване текстовете на актовете на институциите, приети преди присъединяването и изготвени на български език от Съвета, Комисията или Европейската централна банка, са автентични при същите условия както текстовете, изготвени на настоящите официални езици от датата на присъединяването. Те се публикуват в Официален вестник на Европейския съюз, ако текстовете на настоящите езици също са били публикувани по този начин.

Публикуването на регламента на български език в Официален вестник на Европейския съюз е необходимо и достатъчно условие за влизане на регламента в сила на територията на България и обнародването му в „Държавен вестник“ не е нужно. Това предпоставя обнародване на български език в Официален вестник на ЕС към момента на присъединяването на цялото действащо *acquis communautaire*. В случай че институциите на ЕС не съумеят да изпълнят това изискване, възниква въпросът за задължителното прилагане на регламентите и отговорността за неизпълнение на това задължение от страна на българските институции и правни субекти. Този практически казус възникна при присъединяването на 10-те нови държави-членки. След като към 1 май 2004 г. (датата на тяхното присъединяване) обнародването на *acquis* на техните езици не бе реализирано поради технически причини, на тази дата Комисията публикува в Официален вестник следното съобщение:

„Специално издание на Официален вестник на Европейския съюз, съдържащо текстовете на актовете на институциите и на Европейската централна банка, приети преди присъединяването, ще бъде публикувано на чешки, естонски, унгарски, латвийски, литовски, малтийски, полски, словашки и словенски език в отделни броеве, които ще се издадат последователно в периода от 1 май до края на 2004 г. До момента на обнародването достъпната в EUR-Lex електронна версия на текстовете се счита за обнародване в Официален вестник на ЕС по смисъла на чл. 58 от Договора за присъединяване от 2003 г.“

Проблемите, възникнали при 10-те със забавянето на публикуването на всички нови официални езици, е много малко вероятно да се случи с България поради достатъчния период от време до членството, както и поради това, че преводът ще следва да се извърши само на два езика. Затова липсва основание да се счита, че може да възникне хипотеза за санкциониране нарушения на изисквания, определени в регламенти, които не са публикувани на български език²⁵.

²⁵ Подобни казуси не са възникнали в 10-те.

Необнародваният на български език общностен акт не може да произведе правно действие по отношение на българската страна и не може да бъде инвокиран пред правораздавателен орган.

Г. До момента на членството следва да продължи дейността по своевременно осигуряване достъп на всички адресати на регламентите до текстовете им на български език. Понастоящем голямото мнозинство регламенти са преведени на български и макар и неофициализиран, този превод е достатъчен за популяризиране с изискванията им чрез публикуването им в електронен или в друг вид в различни издания и форми.

С растящи темпове следва да продължи и приемането на вътрешни актове, които предвиждат административни мерки и контролни механизми по прилагането на регламентите, които ще останат да действат и след присъединяването, като напр. нормативни актове, които да дефинират органите, компетентни да контролират изпълнението на изискванията, фиксирани в текстовете на отделните регламенти, правна регламентация на видовете и размера на санкциите, приложими в случай на неизпълнение на изискванията, въведени в регламентите, и пр.

De lege ferenda стои проблемът за съществена ревизия на Закона за нормативните актове, който в настоящия си вид не е годен да регулира нормотворческата дейност на държава – членка на ЕС.

V.
ЕВРОПЕЙСКИ СЪД
ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

ЮРИДИЧЕСКИТЕ ЛИЦА И ЕВРОПЕЙСКАТА КОНВЕНЦИЯ ЗА ЗАЩИТА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

Мариана Караджова*

1. СУБЕКТИ НА ПРАВАТА, ГАРАНТИРАНИ ПО ЕВРОПЕЙСКАТА КОНВЕНЦИЯ ЗА ЗАЩИТА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

Според чл.34 от Европейската конвенция за защита правата на човека (ЕКПЧ) Европейският съд по правата на човека може да бъде сезиран с жалба от всяко лице, неправителствена организация или група лица, които твърдят, че са жертва на нарушение от страна на някоя от високодоговарящите страни на правата, провъзгласени в Конвенцията или протоколите към нея.

В момента на претендираното нарушение жалбоподателят трябва да се е намирал под юрисдикцията на високодоговарящата страна, за която твърди, че е нарушила правата му по Конвенцията. Не е нужно жалбоподателят да е гражданин на тази държава.

Липсата на дееспособност на физическите лица не им пречи да бъдат жалбоподатели пред Европейския съд по правата на човека. Съдът се е произнесъл в различни свои решения относно правото на непълнолетно лице или на недееспособно такова да изпрати жалба, като е постановил, че за това няма нужда от законни представители¹.

По отношение на „група лица“ или „неправителствена организация“, които ще са обект на настоящото изложение, органите по ЕКПЧ са установили ясно разграничение между тези две групи жалбоподатели.

Комисията по правата на човека (която се произнасяше по допустимостта на жалбите до реформата през 1998 г.) се е произнесло още в началото на своята дейност, че терминът „група лица“ се отнася до образувания, създадени според правилата, определени от законодателството на всяка държава². Не е необходимо тези образувания да са непременно регистрирани като юридически лица. В случай че се касае за нерегистрирана група, според член 45 от Правилника на Съда, то жалбата, която тя подава до Съда, следва да бъде подписана от лицата, оправомощени да представляват групата³.

---

* Ръководител на звено „Процесуално представителство на Република България пред Европейския съд по правата на човека“, Министерство на правосъдието.

¹ Виж решенията по делата „Nielsen“ от 28.11.1988, А № 144 и „Wimtererp“ от 24.10.1979, А № 33.

² Рапорт на първата пленарна сесия на Комисията по правата на човека, D 3/54.

³ L. Clements, N. Mole, A. Simmons. European Human Rights; taking a case under the Convention. Second edition, Sweet&Maxwell, London 1999, стр. 15.

Що се отнася до „неправителствената организация“ обаче, тя следва да бъде юридическо лице⁴. Разглеждайки това понятие, Комисията по правата на човека е направила извода, че то се отнася само до юридически лица, регламентирани от частното право. Така например общините не биха могли да се ползват от защитата, предоставена от ЕКПЧ⁵.

В практиката си органите на ЕКПЧ са се произнесли върху възможността да бъдат сезирани не само от неправителствени организации в тесен смисъл на думата, но също и от църкви⁶, вестници⁷, политически партии⁸ или търговски дружества⁹.

Концепцията, залегнала в ЕКПЧ относно титулярите на правата, гарантирани в нея, дълго време учудваше европейските юристи, които считаха човешките права за несъвместими със същността на търговските дружества. Единствено физическите лица бяха смятани за такива, които биха могли да претендират, че са били жертва на нарушение на човешки права. Да прибавим и че голямата част от международните актове, регламентиращи защитата на основните човешки права (включително и двата пакта на ООН относно човешките права), засилват това виждане на нещата, тъй като гарантират единствено правата на физическите лица.

Но, както подчертава проф. С. Маркус-Хелмонс: „от дълго време вече е станало ясно, че индивидът не би могъл да постигне определени цели, ако не обедини усилията си с тези на другия. Вътрешното и международното право са признали тези образувания и са ги признали за самостоятелни юридически личности. Крайната цел на тези юридически лица – публични или частни, е да задоволят определени човешки очаквания и да позволи реализирането на цели, които надхвърлят индивидуалните възможности. В такъв случай ни изглежда нормално да дадем на тези юридически лица да се ползват от защитата на няколко основни права, защото в абстрактен план те допринасят за процъфтяването на човека“¹⁰. Тъй като публичните юридически лица са близки до държавата и се ползват от специалната ѝ защита, то въпросът се поставя относно защитата на правата на частните юридически лица.

Колебанията на юристите да се предоставят основни права на юридическите лица се обясняват с презумпцията, че те биха могли да концентрират в себе си

⁴ Abraham, R. Commentaire de l'art.25 de la CEDH, in: La Convention européenne des Droits de l'Homme – Commentaire article par article, sous la direction de Pettiti, L.-E., Decaux, E., Imbert, P.-H., Economica, Paris, 1995, стр. 585.

⁵ Комисия по правата на човека, Решение по допустимостта „*Municipalités autrichiennes c. Autriche*“, жалба No 6011/73, Annuaire XVII, 1974, стр. 339-357.

⁶ Комисия по правата на човека, Решение по допустимостта „*Eglise Scientologique c. Suède*“, жалба No 8282/78, DR 21.

⁷ Европейски съд по правата на човека (ЕСПЧ), Решение по делото „*Sunday Times v. the UK*“, 1979, A, No 23, стр. 3-69.

⁸ Комисия по правата на човека, Решение по допустимостта „*The liberal party v. the UK*“, 19.12.1960, DR 21, стр. 211;

ЕСПЧ, Решение по делото „*Refah Partisi c. Turquie*“, 31.7.2001.

⁹ ЕСПЧ, Решение по делото „*Telesystem Tirol Kabel Television*“ с. Autriche, 9.6.1997, Recueil 1997-III;

ЕСПЧ, Решение по делото „*Tre Traktörer*“ AB, 7.7.1989, A No 159, стр. 4-37.

¹⁰ Marcus-Helmons, S. La Convention européenne des Droits de l'Homme et les personnes morales. Revue pratique des sociétés, t.- LXX, imprimerie Van Linthont, Louvain, 1971, стр. 65.

голяма сила и автономия, които да доведат до една нова форма на подчинение на физическите лица и до нарушение на техните основни права. Така неправителствените организации в тесен смисъл на понятието са смятани за поставящи си благородни цели без търсене на материална облага, докато юридическите лица със стопанска цел са стриктно икономически образувания.

2. ПРАВА ПО КОНВЕНЦИЯТА, ОТНОСИМИ КЪМ ЮРИДИЧЕСКИТЕ ЛИЦА

Европейският съд по правата на човека приема единствено, че само определени права, гарантирани от Конвенцията, са относими към природата на юридическите лица, и юридическите лица могат да търсят защита само на тези права пред Съда.

Така например правото на свобода на съвестта, гарантирано в чл. 9 от ЕКПЧ, според Комисията по правата на човека не би могло да бъде упражнявано от юридическо лице¹¹. Същото заключение Комисията е направила и по отношение на забраната за изтезания, гарантирана от чл. 3 на ЕКПЧ¹². Правата, отнасящи се стриктно до физическите лица, като например правото на встъпване в брак (гарантирано в чл. 12 от ЕКПЧ) или правото на образование (чл. 2 от Първия допълнителен протокол към ЕКПЧ), или също някои ситуации, свързани със защитата на личния и семеен живот (чл. 8 от ЕКПЧ), като например правото на аборт¹³, остават неприложими към юридическите лица.

Но в същото време, що се отнася до правото на неприкосновеност на търговските помещения, Европейският съд по правата на човека приема, че те могат да се ползват със същата защита, с която се ползва жилището на физическите лица. В решението си по делото „*Niemetz*“ Съдът подчертава, че: „именно в работата си голяма част от хората имат много, дори максимум от случаи да задълбочат връзките си с външния свят ... в дейността на някого не би могло винаги да се отдели това, което е свързано с професионалната област, от останалото“¹⁴. Поради това търговските помещения попадат под закрилата на чл. 8 от ЕКПЧ, що се отнася до неприкосновеност, свързана с претърсвания, изземвания и др.

Ако все пак при другите норми юристите биха имали поводи за съмнения, то безспорно чл. 1 от Протокол 1 на ЕКПЧ, защитаващ правото на собственост, не оставя такива относно титулярите на това право. Според него „Всяко физическо или юридическо лице има право мирно да се ползва от своите притежания...“ Както подчертава С. Маркус-Нелмонс, „тази фраза не само признава правото на собстве-

¹¹ Комисия по правата на човека, Решение по допустимостта 3798/68 „*Church of X c. Royaume Uni*“, Recueil des décisions No 29, pp. 70-80;

Комисия по правата на човека, Решение по допустимостта 11921/86 „*Verein Kontakt Information Therapie et Hagen c. Autriche*“, DR 57.

¹² Комисия по правата на човека, Решение по допустимостта 11921/86 „*Verein Kontakt Information Therapie et Hagen c. Autriche*“.

¹³ Доклад на Комисията, 12.7.1977 по жалба „*Brüggemann et Scheuten*“, DR10, стр. 100-144.

¹⁴ ЕСПЧ, Решение по делото „*Niemetz c. Allemagne*“ от 23.11.1992, A, No. 251 B, стр. 25-45, § 29.

ност на юридическите лица, но също и показва имплицитно, че подписвайки Конвенцията и нейния Протокол 1, държавите са приели, че юридическите лица и асоциациите биха могли да ревандикират да се ползват от защитата на правата, гарантирани от ЕКПЧ¹⁵. Тъй като безспорно правото на собственост е от голямо значение за съществуването и развитието на юридическите лица, ЕКПЧ е искала да осигури специално защитата му.

Именно по отношение на правото на собственост органите на ЕКПЧ не са правили никога разлика дали жалбата произлиза от физически или от юридически лице.

Можем да отбележим, че много често юридическите лица са тези, които търсят защита на правото на интелектуална собственост. Така например Съдът е имал повод да се произнесе по делото „*British-American Tobacco Company Ltd*“¹⁶, където именно става въпрос за молба за патент, направена от юридическо лице.

Специфичната структура на търговските дружества е станала повод органите на ЕКПЧ да разгледат редица въпроси. Така например Комисията по правата на човека е трябвало да се произнесе дали всеки акционер може да претендира да бъде жертва на нарушение на правото на собственост на дружеството. По делото „*X. v. Austria*“ Комисията е приела, че само в случаите, когато един акционер притежава значителна част от акциите или всички акции, той би могъл да претендира, че е претърпял нарушение на правото му на собственост. По отношение на миноритарен акционер единствено дружеството би имало право да защитава неговите имуществени интереси.

Това свое разбиране Комисията по правата на човека е потвърдила и по делото „*Kaplan v. the UK*“¹⁷, като е приела, че лице, което извършва собствен бизнес чрез посредничеството на търговско дружество, в което притежава мажоритарна част от акциите, има правото да се счита жертва на нарушение на правото на собственост на дружеството.

Но оттук и изводът, че в случаите на миноритарни акционери те следва да инициират дружеството да търси защита на правото на собственост.

Едни от бъдещите интерес жалби по чл.1 на Протокол 1 от ЕКПЧ, изходящи от търговски дружества, са тези свързани с отнемане на лиценза на банки и поставянето им под задължителен надзор. В тях търговските дружества-жалбоподатели претендират, че отнемането на лиценза им и поставянето им под принудителен надзор представлява намеса в правото на собственост на дружеството¹⁸.

Те черпят основания за подаване на своите жалби от разбирането на органите по ЕКПЧ, изразено в решенията по различни дела, в които е прието, че така нареченият „goodwill“ следва да се ползва със закрилата, гарантирана от чл. 1 на

¹⁵ Marcus-Helmons, S. La Convention européenne des Droits de l'Homme et les personnes morales. Revue pratique des sociétés, t.-LXX, imprimerie Van Linthont, Louvain, 1971, стр. 67.

¹⁶ ЕСПЧ, Решение по делото „*British-American Tobacco Company Ltd. c. Pays-Bas*“ от 20.11.1995, Série A No 331, стр. 3-39.

¹⁷ Комисия по правата на човека, „*Kaplan v the UK*“, 1980, Rapport of the Commission, DR 21, стр.23-33.

¹⁸ Комисия по правата на човека, 26079/94 „*CDI Holding AG v. Slovakia*“, Комисия по правата на човека, Решение по допустимостта 49429/99, „*Capital Bank AD v. Bulgaria*“.

Протокол, към Конвенцията. На практика терминът „goodwill“ не може да бъде преведен с една-единствена дума. Понятието включва в себе си както клиентелата, така и стойността на фирменото наименование, снабдяването или с други думи компонентите на икономическата стойност на предприятието. В посоченото по-горе решение Съдът е счел клиентелата за собственост, носеща характеристиките на частно право и притежаваща имуществена стойност¹⁹.

Едва в решението си по делото „*Tre Traktörer AB*“²⁰ Съдът приема, че лицензът е част от понятието „goodwill“. В посоченото дело Комисията е счела, че икономическите интереси, свързани с ресторантьорско дружество, могат да имат имуществен характер. Поради това разрешителното за продажба на алкохол е част от тези интереси и отнемането му може да се третира като намеса в правото на собственост.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Включването на частните юридически лица сред субектите, ползващи се със закрила по Европейската конвенция за защита правата на човека, би следвало да се приема като израз на авангардистичното мислене на създателите на Конвенцията. За сравнение можем да посочим, че нито двата пакта за човешките права на ООН от 1966, нито повечето от конвенциите на ООН разглеждат юридическите лица като субекти на защита.

Признаването на частните юридически лица като субекти на основни права е израз на схващането, че не би следвало да се прави разграничение между частните лица, било те физически или юридически, по отношение на възможна незаконосъобразна намеса на държавата в техните права, гарантирани от ЕКПЧ. При всеки случай на такава намеса лицето, считащо се за жертва, би имало право да потърси защита на основните си права.

Но привилегията, дадена от ЕКПЧ на юридическите лица, би могла да бъде разгледана и като задължение. Ако частните юридически лица имат право да търсят защита за техни накърнени основни права, то би следвало те самите в тяхната дейност да не допускат нарушение на тези права по отношение на други физически и юридически лица.

Така че влизането на юридическите лица след субектите на защита на основни човешки права носи права, но и дълг към другите субекти в обществото.

¹⁹ ЕСПЧ, Решение по делото „*Van Marle et autres*“ от 26.6.1986, А n 101.

²⁰ ЕСПЧ, Решение по делото „*Tre Traktörer AB*“ от 7.7.1989, А n 159.

ДЕЛОТО „АЛ-НАШИФ СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ“ И СПАЗВАНЕТО НА ЧОВЕШКИТЕ ПРАВА ПРИ ЕКСПУЛСИРАНЕТО НА ЧУЖДЕНЦИ

Милена Коцева*

1. „АЛ-НАШИФ СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ“

На 20 юни 2002 г. Европейският съд по правата на човека (Съдът) постанови решението си по делото „Ал-Нашиф срещу България“, като прие единодушно, че българската държава е нарушила правото на свобода и сигурност, гарантирано от чл.5 на Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи (Конвенцията) и с четири гласа на три прие, че са налице нарушения на чл.8 и чл.13 на Конвенцията, гарантиращи правото на личен и семеен живот и правото на ефективно вътрешноправно средство за защита.¹

С решението си Европейският съд прие, че жалбоподателят не е получил защитата, изисквана от чл. 5, § 4² на Конвенцията, в случаите на лишаване от свобода, а именно възможността на всеки лишен от свобода да обжалва законността на задържането си пред съд. Съдът отбеляза също, че съгласно приложимото българско законодателство, когато задържането е в резултат на прилагане на заповед за експулсиране с основание защита на националната сигурност, автоматично се изключва съдебният контрол на законността на задържането, а това е в противоречие с гаранциите, които дава чл. 5, § 4 от Конвенцията. Съдът счете, „че има средства, които могат да се използват така, че да съвместят легитимната загриженост за националната сигурност и едновременно с това да предоставят на индивида съществените гаранции на съдебното производство“.

---

* Правителствен агент в звено „Процесуално представителство на Република България пред Европейския съд по правата на човека“, Министерство на правосъдието.

¹ Това решение на Съда се предхождаше от частично решение от 1999 г., с което бяха отхвърлени като недопустими оплакванията на двама от общо петимата жалбоподатели, отнасящи се до нарушения на правото на свободата на религията, гарантирана от чл.9 на Конвенцията. След окончателното решение Съдът допусна за разглеждане оплакванията на жалбоподателите по чл. 5, § 4, 8, 9, 13 от Конвенцията. Отхвърлени като недопустими бяха оплакванията на жалбоподателите по чл. 5, § 1, чл.6 и чл.1 от Протокол 1 на Конвенцията.

² Чл. 5, § 4 от Конвенцията:

Всяко арестувано или лишено от свобода лице има право да обжалва законността на неговото задържане в съда, който е задължен в кратък срок да се произнесе; в случай че задържането е неправомерно, съдът е длъжен да нареди незабавното освобождаване на задържаното лице.

На второ място според ЕСПЧ експулсирането на Ал-Нашиф през 1999 г. представлява намеса в семейния живот³ на жалбоподателите. Тази намеса „не се основава на законови разпоредби, удовлетворяващи изискванията на Конвенцията за законност“. В решението си Съдът подложи на критика съществуващия правен режим, според който изпълнителната власт може да експулсира лица, които никога не са били осъждани или разследвани, въз основа на немотивирани заповеди, издадени без проверка на доказателствата и без възможност за състезателно производство. Или с други думи националното законодателство трябва да предоставя на индивида защита срещу произволната намеса на публичната власт в правата, гарантирани от Конвенцията. Със същите аргументи Съдът прие, че е нарушен и чл. 13 от Конвенцията, гарантиращ правото на ефективни вътрешноправни средства за защита.

Трима европейски съдии подписаха решението с особено мнение по отношение на нарушенията по чл.8 и чл.13 от Конвенцията. Прилагайки принципа на пропорционалността, те счетоха, че в конкретната ситуация намесата е била пропорционална на преследваната законова цел въпреки очевидните недостатъци на закона.

2. НЕОБХОДИМОСТТА ОТ ЗАКОНОВИ ГАРАНЦИИ СРЕЩУ ПРОИЗВОЛНА НАМЕСА НА ИЗПЪЛНИТЕЛНАТА ВЛАСТ В ПРАВАТА НА ГРАЖДАНИТЕ

След решението на ЕСПЧ по делото на Даруиш Ал Нашиф Върховният административен съд беше сезиран от неговите адвокати с две жалби⁴, подадени по реда на чл. 41, ал. 1 ЗВАС във връзка с чл. 231, ал. 1, буква „з“ ГПК за отмяна на влезлите в сила определения по двете административни дела, водени пред националните съдилища.

С определения от 1 юли 1999 г. СГС е приел, че жалбата на Даруиш Ал-Нашиф срещу заповед № 63552 от 19 април 1999 г. на началника на направление „Документи за самоличност и паспортен режим“ – Дирекция на Национална служба „Полиция“ за отнемане на постоянното му пребиваване на територията на РБ е недопустима, тъй като има за предмет административен акт, с който е наложена принудителна административна мярка, непосредствено свързана със сигурността на страната, която съгласно чл. 47, ал. 1 от Закона за чужденците не подлежи на съдебен контрол за законосъобразност.

Втората жалба е подадена срещу влязлото в сила определение на Смолянския окръжен съд, с което той е прекратил производството по адм. дело № 208/1999 г. срещу заповед № 504 от 9 юни 1999 г. за експулсиране на чужденец.

---

³ Чл. 8 от Конвенцията:

1. Всеки има право на зачитане на неговия ...семеен живот...

2. Намесата на държавните власти в ползването на това право е недопустима, освен в случаите, предвидени в закона и необходими в едно демократично общество в интерес на националната и обществената сигурност или на икономическото благосъстояние на страната, за предотвратяване на безредици или престъпления, за защита на здравето и морала или на правата и свободите на другите.

⁴ Образуван бяха адм. д. № 3408/2003 г. и адм. д. № 11004/2002 г. на ВАС.

На 8 май 2003 г.⁵ петчленен състав на ВАС допусна жалбата на Ал Нашиф срещу заповед № 63552 за отнемане на постоянното му пребиваване на територията на РБ:

„При установения с решението по делото „Ал-Нашиф срещу България“ директен конфликт между вътрешното право и Конвенцията е необходима законодателна промяна на чл. 46, ал. 2 от Закона за чужденците в Република България, който въвежда забрана за обжалване по съдебен ред на заповедите за отнемане правото на пребиваване, за налагане на забрана за влизане в РБ и за експулсиране.

[...]

По силата на чл. 5, ал. 4 от Конституцията на Република България Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи, ратифицирана на 7.9.1992 г. по конституционен ред, обнародвана и влязла в сила за РБ, е инкорпорирана във вътрешното право на страната ни и има предимство пред тези норми на вътрешното законодателство, които ѝ противоречат. Съдилищата следва да прилагат директно Конвенцията, така както тя се тълкува в решението на ЕСПЧ по делото „Ал-Нашиф срещу България“. Правото на справедлив процес, регламентирано с разпоредбата на чл. 6, ал. 1 от Конвенцията, е пряко приложимо право и има предимство пред нормата на чл. 46, ал. 2 ЗЧРБ, която му противоречи.“

В заключение Върховният административен съд прие, че следва да се отмени влязлото в сила определение, с което е прекратено съдебното производство, и върна делото на друг състав на Софийския градски съд за разглеждане по същество.

Върховният административен съд вече няколко пъти е сезиран с подобни жалби, подадени срещу необжалваеми актове на изпълнителната власт. В едно от решенията си⁶ ВАС постановява следното:

„Министърът на вътрешните работи не е и не може да бъде независим орган за контрол на действията и актовете на изпълнителната власт. Такъв независим орган може да бъде само съд или квазисъдебна юрисдикция. Засега действащата конституция изключва съществуването на квазисъдебни юрисдикции. Затова единствено съдът е този „независим орган, компетентен да упражни контрол върху причините за решението и относимите доказателства“ по смисъла на чл. 13 [...]

По изложените съображения Върховният административен съд, пето отделение, счита, че посоченото по-горе определение на Софийския градски съд следва да бъде отменено и делото върнато на същия съд и състав за продължаване на съдопроизводствените действия с цел поне да се даде възможност на частния жалбоподател „да оспори твърдението на изпълнителната власт, че въпросът засяга националната сигурност“.

Въпреки тези примери за директно приложение на нормите на Конвенцията и практиката на ЕСПЧ българската държава следва да предложи адекватно решение за привеждане на българското законодателство в съответствие с изискването на ЕСПЧ за законово въвеждане на форма за независим контрол върху заповедите за експулсиране на чужденци, дори когато същите касаят националната сигурност.

⁵ Решение № 4332 по адм. д. № 11004/2002 г. на ВАС.

⁶ Решение № 4883/28.5.2004 г. по адм. д. № 3572/2004 г., V отд. на ВАС.

В тази връзка възможностите, които стоят пред българските власти, са или да въведат съдебен контрол, като вземат необходимите мерки за запазване на класифицираната информация, или да създадат независим от изпълнителната власт орган, който да отговаря на стандартите на Конвенцията за независимост, непристрастност и осигуряване на равни процесуални възможности на страните (чл. 13).

3. ЮРИСПРУДЕНЦИЯТА НА ЕСПЧ

Депортирането на чужд гражданин може също така да повдигне оплакване и по чл. 3⁷ от конвенцията.

След делото „Сьоринг срещу Обединеното кралство“⁸ Съдът възприе нов, прогресивен подход, като приложи екстратериториалния принцип по отношение на забраната по чл. 3 и по този начин ангажира отговорността на държавата, когато има сериозни основания да се счита, че ако лицето бъде експулсирано в друга държава, то ще бъде изложено на действителна опасност от третиране, противоречащо на член 3.

Така например по делото „Чахал срещу Обединеното кралство“⁹ ЕСПЧ постанови, че ако решението на министъра на вътрешните работи за депортиране на жалбоподателя в Индия бъде изпълнено, това би представлявало нарушение на член 3 от Конвенцията.

На 27 юли 1993 г. индийският гражданин Карамджид Сингх Чахал, съпругата му Даршан Каур Чахал и техните две деца подават жалба пред Европейската комисия по правата на човека с оплаквания за нарушения на член 3 и член 8, член 5, § 1 и § 4 и член 13 от Конвенцията. През 1971 г. жалбоподателят незаконно влязъл на територията на Обединеното кралство, но след няколко години получил разрешение за постоянно пребиваване. През 1975 г. неговата съпруга също се установила в Обединеното кралство, където се родили и децата им.

През 1984 г. по време на престоя си в Индия г-н Карамджид Чахал приел ортодоксалния сикхизъм и се включил в сепаратистка организация за създаване на независима държава в границите на щата Пенджаб. Заради дейността си той бил задържан в полицията в продължение на 21 дни и подложен на мъчения. След завръщането си във Великобритания той станал един от местните лидери на сикхите.

На 14 август 1990 г. министърът на вътрешните работи издал заповед г-н Чахал да бъде депортиран на основание защита на националната сигурност, която не подлежала на съдебен контрол. Два дни по-късно Чахал бил задържан, а молбата му за политическо убежище във Великобритания била отхвърлена.

На 10 юли 1991 г. въпросът за депортирането на жалбоподателя бил разгледан от консултативна комисия, но той не бил информиран за доказателствата в

⁷ Чл. 3:

Никой не може да бъде подложен на изтезания или нечовешко или унижително отношение или наказание.

⁸ „Сьоринг срещу Обединеното кралство“, решение от 7 юли 1989 г.

⁹ Решение от 15 ноември 1996 г.

¹⁰ Виж решението по делото „Ирландия срещу Обединеното кралство“ от 18 януари 1978 г., пар. 163; решение по делото „Томази срещу Франция“ от 27 август 1992 г., пар. 115.

подкрепа на обвиненията срещу него и не му било позволено да бъде представляван от адвокат.

Министърът подписал заповедта за депортиране на 25 юли 1991 година. Молбата на г-н Чахал за съдебен преглед на отказа за убежище била уважена, тъй като същият не бил мотивиран. На 1 юни 1992 г. министърът отново отказал убежище на жалбоподателя, който обжалвал, но и този път жалбата му била отхвърлена от съда.

В практиката си по чл. 3 Съдът многократно е подчертавал, че въпреки че в съвременния свят страните-членки са изправени пред огромни трудности при защитата на обществото от насилието и тероризма, чл. 3 на Конвенцията забранява по един абсолютен начин изтезанията и нечовешкото или унижително отнасяне или наказание. Забраната на член 3 е толкова категорична, че не предвижда дерогиране дори в случаите на извънредно положение съгласно член 15 от Конвенцията.¹⁰ Това е така, изтъква ЕСПЧ, тъй като забраната по чл. 3 възплащава една от най-фундаменталните ценности на демократичното общество.¹¹

Предвидената в член 3 забрана за малтретиране е също толкова абсолютна и в случаите на експулсиране.¹² Когато са налице съществени основания да се счита, че ако бъде изпратено в друга държава, дадено лице ще бъде изложено на действителна опасност от третиране, противоречащо на член 3, самото експулсиране ангажира отговорността на държавата да го защити. В този случай действията на въпросното лице, колкото и да са нежелателни или опасни, не са от значение.

При преценката доколко съществува реална опасност г-н Чахал да бъде малтретиран ЕСПЧ отбелязва, че представители на пенджабската полиция са действали и продължават да действат дори извън територията на щата и въпреки значителното понижение на броя на смъртните случаи и постигнатия напредък, проблемите със спазването на човешките права все още продължават. Поради потвърденото участие на полицията в Пенджаб в убийства и отвлечения на сикхи и обвиненията за сериозни нарушения на човешките права, извършвани от представители на индийските сили за сигурност, има действителна опасност, ако заповедта за депортирането на г-н Чахал в Индия бъде изпълнена, той да бъде подложен на третиране, противоречащо на член 3.

Колкото до останалите оплаквания, касаещи липсата на процедура *habeas corpus*, възможност за съдебен контрол на решението за задържане и на обжалване пред съд на заповедта за депортиране, ЕСПЧ е на мнение, че жалбоподателят не е имал на свое разположение необходимите процесуални гаранции по чл. 5, § 4 и чл. 13 от Конвенцията.

---

¹¹ С измененията от 2001 г. в Закона за чужденците в РБ беше предвиден нов текст, с който е инкорпорирана забраната за изтезания по чл. 3 по начина, по който тя е доразвита в практиката на Съда. Съгласно чл. 44а от ЗЧРБ „чужденец, на когото е наложена принудителна административна мярка експулсиране, не се експулсира в държава, в която животът и свободата му са застрашени и той е изложен на опасност от преследване, изтежание или нечовешко или унижително отношение“.

¹² „Съоринг срещу Обединеното кралство“, решение на ЕСПЧ от 7 юли 1989 г.

4. ЕФЕКТЪТ НА РЕШЕНИЕТО ПО ДЕЛОТО „ЧАХАЛ“ ВЪВ ВЕЛИКОБРИТАНИЯ¹³

С приетия през 1997 г. Закон за специализираната комисия по емиграционните въпроси и направените впоследствие изменения с цел привеждането му в съответствие с разпоредбите на чл. 3 и чл. 13 от Конвенцията, във Великобритания беше създадена *ad hoc* комисия. Тя се състои от 13 членове, назначени от *Lord Chancellor*, от които десет са магистрати и трима – специалисти по въпросите на сигурността.

Заинтересованите лица могат да подават жалби срещу заповедите за депортиране на основание защита на националната сигурност пред Комисията, а решенията на Комисията могат да се обжалват пред Апелативния съд. В процедурните правила на Комисията е предвидено жалбоподателите да се представляват от „специален адвокат“.

През 2000 г. в сила за Великобритания влезе Законът за човешките права, чрез който Европейската конвенция е инкорпорирана в националното право. Този закон предвижда процедурата *habeas corpus* и съдебен контрол на решенията за задържане. Делата срещу заповедите, които са издадени на основание защита на националната сигурност, са подсъдни на Специализираната комисия по емиграционните въпроси.

ЛИТЕРАТУРА

П. ван Дайк, Г. Й. Х. ван Хууф. Европейска конвенция за правата на човека – теория и практика. София, БАПЧ, 2000.

---

¹³ Вж. Заключителна резолюция Res DH(2001)119 по делото „*Чахал срещу Обединеното кралство*“, приета от Комитета на министрите на СЕ на 15 октомври 2001 г.

ДЕЛОТО „АЛ-НАШИФ С/У БЪЛГАРИЯ“

**(Жалба № 50963/99)
ЧЕТВЪРТО ОТДЕЛЕНИЕ**

*РЕШЕНИЕ ПО СЪЩЕСТВО
СТРАСБУРГ
20 юни 2002 г.*

**ОКОНЧАТЕЛНО
20/9/2004 Г.**

По делото „Ал-Нашиф с/у България“

Европейският съд по правата на човека (четвърто отделение), като заседава в съдебен състав, включващ:

г-н Г. Рес – *председател*,
г-н Л. Кафлиш,
г-н И. Кабрал Барето,
г-н В. Буткевич,
г-н Дж. Хедиган,
г-жа С. Ботушарова, *съдиш*,
и г-н В. Бергер, *съдебен секретар*,

след разисквания на тайни заседания на 25 януари 2001 г. и 30 май 2002 г.

постанови следното решение, което беше прието на споменатата дата:

ПРОИЗВОДСТВО

1. Делото е заведено по жалба (№50963/99) срещу Република България, подадена до Съда на 15 септември 1999 г. на основание чл. 34 от Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи („Конвенцията“).

Първоначално жалбата е подадена от петима жалбоподатели. След частичното решение от 19 декември 1999 г., с което са отхвърлени жалбите на двама от жалбоподателите, като жалбоподатели остават г-н Дариуш Ал-Нашиф, лице без гражданство, роден през 1967 г. („първи жалбоподател“), и Абрар и Ауни Ал-Нашиф, деца на първия жалбоподател, родени съответно през 1993 г. и 1994 г., с българско гражданство („втори и трети жалбоподател“). Вторият и третият жалбоподател са подали жалбата до Съда чрез своята майка, г-жа Хетам Ахмед Рашид Салех, съпруга на г-н Ал-Нашиф.

2. Жалбоподателите бяха представлявани от г-н Й. Грозев и г-жа К. Янева, адвокати, практикуващи в София. Българското правителство („Правителството“) беше представлявано от правителствения агент г-жа Г. Самарас, Министерство на правосъдието.

3. Жалбоподателите твърдят, че първият жалбоподател не е имал право да обжалва в съд задържането си и че е бил задържан в изолация (чл. 5, пар. 4), че експулсирането му е нарушило правото на тримата жалбоподатели на зачитане на семейния им живот (чл. 8), че те не са имали ефективни правни средства за защита на това право (чл. 13), че мерките срещу първия жалбоподател са нарушили правото му на свобода на религията и че той не е имал ефективни правни средства за защита на това право (чл. 9 и чл. 13). В първоначалната жалба жалбоподателите повдигат оплаквания и по чл. 5, пар. 1 и 6 и чл. 1 от Протокол № 1 към Конвенцията.

4. Жалбата беше разпределена на четвърто отделение на Съда (Правило 52, пар. 1 от Правилника на Съда). В рамките на това отделение съставът, който ще разглежда делото (чл. 27, пар. 1 от Конвенцията), беше конституиран съгласно правило 26, пар. 1 от Правилника на Съда.

5. Разглеждането на допустимостта и по същество (правило 54, пар. 4) се състоя на публично заседание в сградата на Съда по правата на човека, Страсбург, на 25 януари 2001 г.

Пред Съда се явиха:

А) за Правителството

г-жа Г. Самарас, Министерство на правосъдието, правителствен агент,

Б) за жалбоподателите

г-н Й. Грозев, юрист, адвокат

г-жа К. Янева, юрист, адвокат.

Съдът изслуша пледоариите им.

6. С решение по допустимостта от 25 януари 2001 г. Съдът определи остатъка от жалбата за частично допустима и частично недопустима.

Жалбоподателят и Правителството представиха бележки по същество (правило 59, пар. 1). Всяка от страните писмено отговори на бележките на другата.

7. На 1 ноември 2001 г. Съдът промени състава на отделенията си (правило 25, пар. 1), но това дело продължи да се разглежда от състава, конституиран от предишното Четвърто отделение.

8. Впоследствие г-н И. Кабрал Барето, резервен съдия, замени г-н А. Пастор Ридруехо, който не можа да участва в по-нататъшното разглеждане на случая.

ФАКТИТЕ

1. ОБСТОЯТЕЛСТВАТА ПО СЛУЧАЯ

9. Първият жалбоподател, г-н Дариуш Ауни Ал-Нашиф, апатрид с палестински произход, е роден през 1967 г. в Кувейт. Той пребивава в България между септември 1992 г. и юли 1999 г., когато е бил депортиран. Сега той живее в Сирия.

Вторият и третият жалбоподател, Абрар и Ауни Ал-Нашиф, са деца на първия жалбоподател. Те са родени в България, съответно през 1993 г. и 1994 г. Те са български граждани и до юни 2000 г. са живели в гр. Смолян, България, с майка си, г-жа Хетам Ахмед Рашид Салех, очевидно също апатрид. Оттогава г-жа Салех и вторият и третият жалбоподател са напуснали България и са се установили в Йордания.

А. Произход, семейство и местопребиваване на първия жалбоподател в България

10. Първият жалбоподател описва своето лично положение по следния начин. Баща му, починал през 1986 г. в Кувейт, е бил апатрид с палестински произход. Майка му е сирийска гражданка. Въпреки факта, че е роден в Кувейт и че майка му е сирийска гражданка, първият жалбоподател не може да получи кувейтско или сирийско гражданство, защото и в двете държави то се придобива единствено по бащина линия.

11. Първият жалбоподател живял в Кувейт до 25-годишна възраст. Той посещавал гимназия там и получил степен по електроника. През 1992 г. той се оженил за г-жа Хетам Салех. Страните не са посочили гражданството на г-жа Салех, чиито родители живеят в Йордания. Въпреки това изглежда безспорно, че вторият и третият жалбоподател, нейните деца, са станали български граждани съгласно разпоредба, която дава българско гражданство на деца, родени в България от родители без гражданство.

12. Г-н Ал-Нашиф има две сестри, които живеят в Сирия. Майка му също живее в Сирия, в гр. Хама. Той има и брат, който живял в Кувейт поне до 1994 г. и от 1998 г. пребивава в България, където се оженил за българска гражданка.

13. Първият жалбоподател твърди, че след войната в Залива много палестинци били изгонени от Кувейт, тъй като палестинските лидери подкрепили иракската инвазия през 1990 г. Той напуснал Кувейт със съпругата си, г-жа Салех, на 16 август 1992 г. и отпътувал за Сирия, а оттам на 20 септември 1992 г. – за България. Първият жалбоподател твърди, че е търсел държава, в която да се установи. Не е могъл да остане в Сирия, тъй като не би могъл да издържа семейството си там. Той избрал България заради съществуващите възможности за работа там, сравнително лесната процедура по придобиване на разрешение за законно пребиваване и факта, че семейството имало приятели от палестински произход, които живеели там.

14. Г-н Ал-Нашиф и г-жа Салех пристигнали в България на 20 септември 1992 г. Първият жалбоподател притежавал сирийски идентификационен документ на лице без гражданство, валиден до 1993 г., който по-късно той подновил в сирийското посолство в София. В молбата си за получаване на разрешение за пребиваване той посочил Хама, Сирия, като свое местожителство.

15. На неуточнена дата скоро след пристигането си първият жалбоподател получил разрешение за временно пребиваване. Г-н Ал-Нашиф заедно с други лица управлявал бизнес за производство на напитки. Той и съпругата му първоначално живеели в София, където вторият и третият жалбоподател били родени през 1993 г. и 1994 г.

През февруари 1995 г. първият жалбоподател получил разрешение за постоянно пребиваване.

16. През февруари 1995 г. първият жалбоподател сключил мюсюлмански религиозен брак с г-жа М., българска гражданка. Според българското право този брак не е правно валиден.

Г-жа М. живеела в София с майка си. Г-н Ал-Нашиф ги подкрепял финансово за неопределен период от време.

Безспорно е, че след религиозния си брак с г-жа М. първият жалбоподател продължил да живее с г-жа Салех и трите им деца в София.

17. В края на 1995 г. той и г-жа Салех заедно с децата си се преместили в Смолян, град в Южна България с 34 000 жители, на около 300 км от София. Там първият жалбоподател управлявал месарница и цех за производство на напитки до експулсирането му през юли 1999 г. От ноември 1998 г. до април 1999 г. той преподавал курсове по ислям.

18. В началото на 1996 г. г-жа М. последвала първия жалбоподател в Смолян, където останала няколко месеца в апартамент, нает от него. Тя често придружавала г-н Ал-Нашиф по време на командировките му в други градове в България.

Първият жалбоподател твърди, че докато е бил в Смолян, продължил да живее „постоянно“ със съпругата си Хетам Салех и двете им деца, втория и третия жалбоподател. Той е представил две декларации, подписани през юни 2000 г. от съпругата си, г-жа Салех, и от балдъзата си, съпругата на брат му, които пребивавали в България от 1998 г., като и двете декларации потвърждават, че г-н Ал-Нашиф живеел в Смолян с г-жа Салех.

При даване на свидетелски показания на 19 януари 2001 г. по запитване на Правителството за целите на разглеждането на настоящото дело г-жа М. заявява, че първият жалбоподател е живял с нея в Смолян.

19. Г-жа М. очевидно страдала от психическо заболяване. През декември 1996 г. тя била хоспитализирана в психиатрична клиника. След това тя не се върнала в Смолян и останала в София.

20. През 1997 г. първият жалбоподател посещавал г-жа М. в София. Техните отношения приключили в началото на 1998 г.

Б. Отмяна на разрешението за пребиваване на първия жалбоподател

21. На 14 януари 1999 г. офицер от полицията в Смолян докладвал на началниците си (вж. параграф 63 по-долу) за религиозните дейности на г-н Ал-Нашиф.

На неуточнена дата през 1999 г. Окръжната прокуратура в Смолян образувала дело № 18/99, което по-късно било прехвърлено на полицията.

Полицията в Смолян на основание доклад от 18 март 1999 г. до Направление „Документи за самоличност и паспортен режим“ на Национална служба „Полиция“ към Министерството на вътрешните работи („паспортен отдел“) предложила да бъде отменено разрешението за пребиваване на първия жалбоподател.

22. На 19 април 1999 г. паспортният отдел издал заповед („Заповед № 63552“), с която отменя разрешението за пребиваване на първия жалбоподател. В заповедта било посочено, че се издава на основание чл. 40, ал. 1, т. 2 и чл. 10, ал. 1, т. 1 от Закона за чужденците в Република България, които постановяват, че се отнема правото на пребиваване на чужденец, който с действията си е поставил в опасност „сигурността или интересите на българската държава“ (вж. параграф 68 по-долу). Не били посочени други подробности. Заповедта била предадена на полицията в Смолян с нареждането да бъде информиран първият жалбоподател и да му бъдат дадени 15 дни да напусне страната.

Заповед № 63552 била връчена на първия жалбоподател на 27 април 1999 г. Не му била предоставена никаква допълнителна информация.

23. На 30 април 1999 г. два национални вестника, „Дума“ и „Монитор“, публикували статии, в които обяснявали, че първият жалбоподател нямал разрешение да преподава мюсюлманска религия, че е участвал в непозволен религиозен семинар през 1997 г. и че е свързан с „Мюсюлмански братя“, фундаменталистка организация.

24. През май и юни 1999 г. местният мюсюлмански религиозен водач в Смолян и главният мюфтия на българските мюсюлмани подали в Министерството на вътрешните работи и в други институции писма, подкрепящи първия жалбоподател. Те потвърждавали, че г-н Ал-Нашиф е преподавал с тяхно разрешение и в пълно съгласие с чл. 21, пар. 5 от Устава на мюсюлманското религиозно вероизповедание, който на свой ред бил одобрен от Министерския съвет. Главният мюфтия също така твърдял, че полицията в Смолян е отправила клеветнически твърдения чрез пресата, които невярно описват г-н Ал-Нашиф като опасен терорист, свързан с фундаменталистка организация. Местният мюсюлмански религиозен водач в Смолян твърдял, *inter alia*, че мерките срещу г-н Ал-Нашиф представляват „демонстрация на и подтикване към антиислямистки и ксенофобски тенденции“.

25. През май 1999 г. първият жалбоподател поискал и получил удостоверение, че не е бил осъждан за престъпление. Удостоверението му било нужно, за да подаде молба за българско гражданство.

В. Задържането и експулсирането на първия жалбоподател; по-нататъшно развитие

26. На 9 юни Дирекцията на Национална служба „Полиция“ издала заповеди № 503 и 504 за експулсирането на първия жалбоподател, за задържането му и експулсирането му от българска територия.

27. Заповед № 504 постановявала, че първият жалбоподател трябва да бъде депортиран на основание чл. 42 от Закона за чужденците в Република България. В нея се постановявало, че съгласно чл. 44, ал. 4 от Закона за чужденците в Република България първият жалбоподател трябва да бъде настанен в дома за временно настаняване на пълнолетни лица в София. Накрая в Заповед № 504 се посочвало,

че съгласно чл. 47, ал. 1 от Закона за чужденците в Република България заповедта не подлежи на обжалване. Заповед № 503 забранявала връщането на първия жалбоподател на българска територия.

Двете заповеди не съдържали никакви други мотиви.

28. Те били връчени на първия жалбоподател на 10 юни 1999 г. в Смолян в местното полицейско управление в присъствието на адвоката му. Не му били дадени повече подробности за причините за предприемането на тези мерки срещу него. Той незабавно бил арестуван и трансфериран в център за задържане в София.

29. На същия ден Министерството на вътрешните работи публикувало прес-съобщение, с което съобщавало за заповедите за експулсиране. В него между другото се казвало:

„През 1995 г. г-н Ал-Нашиф предприел стъпки... с намерението да открие ислямски религиозен учебен център. Това предизвикало значителна негативна обществена реакция, отразена в медиите, и намесата на... Държавните органи предотвратили осъществяването на проекта.

През 1997 г. в Нареченски бани бил проведен учебен ислямски семинар с активното участие на г-н Ал-Нашиф. Тези действия на организаторите, включително г-н Ал-Нашиф, били определени като незаконни и поради това прекратени от полицията. (Организаторите и г-н Ал-Нашиф) били предупредени, че не могат да участват в такива дейности без разрешението и лиценза, изисквани по закон.

В края на 1998 г. и началото на 1999 г. станало ясно, че г-н Ал-Нашиф преподава Корана на... непълнолетни лица, организирани в групи по 10-15 деца, с финансовата подкрепа на компанията...(не се чете). Било проведено разследване, което установило, че г-н Ал-Нашиф участвал в дейности, за които няма разрешение или квалификация. Поради това и на основание... Закона за чужденците в Република България разрешението му за пребиваване било отменено... Издадени са заповеди за експулсирането и експулсирането му... (и) му били връчени на 10 юни 1999 г. Г-н Ал-Нашиф е трансфериран в (център за задържане) в София и ще бъде депортиран...“

30. Условието в центъра за задържане, разположен близо до София, били като тези в затвор. Лицата били постоянно държани зад решетки и могли да напускат килиите си за едночасова разходка веднъж на ден и също за времето, необходимо за използване на тоалетна, всяка сутрин и вечер.

31. Г-н Ал-Нашиф бил задържан там за 26 дни в пълна изолация. Въпреки многобройните молби от адвоката му, от групи за защита на правата на човека и от представители на мюсюлманската общност никакъв посетител не бил допуснат да се види с него.

32. След арестуването на първия жалбоподател на 10 юни 1999 г., компетентните власти забелязали, че той не притежава валиден документ за международно пътуване. На 14 юни 1999 г. Паспортният отдел написал до българското Министерство на външните работи с молба за съдействие при получаването на *laissez-passer* (разрешение за преминаване) от Посолството на Сирия в София. Посол-

ството на Сирия издало документа на 28 юни 1999 г. На 1 юли 1999 г. Паспортният отдел се свързал с българските авиолинии „Балкан“.

На 4 юли 1999 г. първият жалбоподател бил депортиран от България. Той бил доведен на летището и качен на първия възможен директен полет до Дамаск.

33. Съпругата му, г-жа Салех, и децата им първоначално останали в България. През май 2000 г. вторият жалбоподател, който тогава бил на седем години, завършил първи клас в началното училище в Смолян. Третият жалбоподател, който по това време бил на шест години, посещавал подготвително училище.

34. Тъй като г-жа Салех нямала доходи в България и първият жалбоподател не можел да предоставя финансова подкрепа от Сирия, на 29 юни 2000 г. г-жа Салех и вторият и третият жалбоподател напуснали България. Те първоначално отишли в Сирия, където останали един месец с г-н Ал-Нашиф. Тъй като, както се твърди, там нямало място за семейството, г-жа Салех и децата отишли в Йордания, в дома на родителите на г-жа Салех. Г-н Ал-Нашиф отпътувал за Йордания с едномесечна виза и на 5 септември 2000 г. се завърнал в Сирия, тъй като, както твърди, вече нямал законно право да остане в Йордания.

Д. Опитите на първия жалбоподател да оспори мерките срещу него

1. Обжалване на Заповед № 63552

35. На 4 май 1999 г. адвокатката на г-н Ал-Нашиф подала жалба срещу Заповед № 63552 (заповедта за отмяна на разрешението за пребиваване) до Върховния административен съд и до Министерството на вътрешните работи.

36. Втората жалба била отхвърлена на 1 юни 1999 г. от Дирекцията на Национална служба „Полиция“ при Министерството на вътрешните работи. Решението постановявало, че съгласно чл. 47, ал. 1 от Закона на чужденците в Република България заповед, засягаща националната сигурност, не подлежи на обжалване.

37. Жалбата до Върховния административен съд по решение на съда била препратена до Министерството на вътрешните работи с указания да бъде попълнено досието по делото. След това била препратена до Софийския градски съд, който бил компетентен да я разгледа.

38. На 28 юни 1999 г. Софийският градски съд в закрито заседание уважил молбата на адвоката на г-н Ал-Нашиф за спиране на изпълнението. Съдът отбелязал, че заповедите, издадени по Закона за чужденците в Република България, не подлежат на съдебно обжалване, ако пряко засягат въпрос на националната сигурност. Съдът обаче намерил, че доказателствата, представени от Министерството на вътрешните работи, не подкрепят твърдението, че първият жалбоподател представлява опасност за сигурността или интересите на българската държава. При тези обстоятелства съдът намерил, че жалбата не може да бъде обявена за недопустима на този етап, тъй като има необходимост от изслушване

на страните. Докато делото е висящо, оправдано е спирането на изпълнението на Заповед № 63552, за да се избегне нарушаването на правата на първия жалбоподател.

39. На 30 юни 1999 г. Паспортният отдел обжалвал определението на Софийския градски съд от 28 юни 1999 г. и представил „удостоверение“ № 2701/30.6.99, което постановявало, че г-н Ал-Нашиф

„извършил действия срещу националната сигурност и интересите на Република България, състоящи се в незаконна религиозна дейност на територията на страната, която не зачита националните интереси и правата на религиозните, етническите и малцинствените групи при спазване на националните и културни ценности и традиции.“

40. На 1 юли 1999 г. Софийският градски съд в закрито заседание отменил определението си от 28 юни 1999 г. и отхвърлил жалбата на първия жалбоподател срещу Заповед № 63552. Съдът отбелязал, че Паспортният отдел е удостоверил, че г-н Ал-Нашиф е извършил действия срещу националната сигурност. Съдът също така отбелязал, че Паспортният отдел е квалифицирал тези дейности за попадащи в обсега на чл. 10, ал. 1, т. 1 от Закона за чужденците в Република България. Следователно Заповед № 63552 засяга въпроси, свързани с националната сигурност, и не подлежи на съдебно обжалване.

41. Адвокатката на първия жалбоподател узнала за отхвърлянето на жалбата на г-н Ал-Нашиф на 26 юли 1999 г. На 28 юли 1999 г. тя обжалвала пред Върховния административен съд. Това производство приключило с произнасянето на Върховния административен съд на 4 април 2000 г., което гласяло, че заповедите, издадени по чл. 40, ал. 1, т. 2 във връзка с чл. 10, ал. 1, т. 1 от Закона за чужденците в Република България, не подлежат на обжалване и не се мотивират. Те трябва само да посочват правното основание, на което са издадени.

2. Обжалване на задържането

42. На 17 юни 1999 г. адвокатката на първия жалбоподател обжалвала пред Софийския градски съд неговото задържане. Тя се позовала на чл. 5, пар. 4 от Конвенцията. На неуточнена дата председателят на Софийския градски съд постановил, че жалбата е недопустима.

43. На 19 юни 1999 г. адвокатката на първия жалбоподател обжалвала през компетентния прокурор задържането на г-н Ал-Нашиф и заявила, че ѝ е отказано свиждане с клиента. На 27 юли 1999 г. компетентният прокурор отхвърлил жалбата. Той намерил, че полицията е действала в рамките на правомощията си.

3. Обжалване на Заповед № 504

44. На 18 юни адвокатката на първия жалбоподател обжалвала пред Софийския градски съд Заповед № 504 (заповедта за експулсиране и задържане). Адвокатката твърдяла, *inter alia*, че жалбата на първия жалбоподател срещу отмяната

на разрешението за пребиваване (срещу Заповед № 63552) е още висяща, че той никога не е опитвал да се укрива и че се е явил доброволно в полицията в Смолян, когато е бил призван. Тя отново се позовава на чл. 5, пар. 4 от Конвенцията и на чл. 13 от Международния пакт за граждански и политически права (МПГПП) и поискала спиране на изпълнението.

45. Тези производства не завършили с решение. На 7 септември 1999 г. Паспортният отдел подал отговор с искане да се отхвърли жалбата. Не е имало изслушване по делото.

4. Други жалби

46. На 11 юни 1999 г. адвокатката на първия жалбоподател обжалвала пред Министерството на вътрешните работи, главния прокурор и други институции. Тя твърдяла, че има нарушаване, *inter alia*, на чл. 8 от Конвенцията и чл. 13 от МПГПП.

Е. Религиозната дейност на г-н Ал-Нашиф

1. Безспорните факти

47. През август 1997 г. г-н Ал-Нашиф участвал в религиозен семинар в Нареченски бани. Семинарът бил посетен от няколко български мюсюлмански религиозни водачи на национално и местно ниво, включително лицето, което през ноември 1997 г. било избрано и впоследствие регистрирано от компетентната правителствена агенция като главен мюфтия на българските мюсюлмани. По някое време, докато се провеждал семинарът, пристигнала полиция и иззела отпечатаните материали и видеокасетите, използвани на семинара. Срещу никого от участниците в семинара не е било образувано наказателно производство по такъв повод.

48. През ноември 1998 г. първият жалбоподател започнал да преподава в религиозни учебни часове. Те се провеждали всяка събота и неделя между 4 и 6 часа следобед в сградата на районната мюсюлманска организация в Смолян и били посещавани от мюсюлмански деца и понякога от техните родители. Часовете били организирани съвместно с борда на мюсюлманската религиозна общност в Смолян. На 15 септември 1998 г. бордът поканил г-н Ал-Нашиф да преподава курс по ислямска религия на децата и родителите им. Решението им посочвало, че първият жалбоподател е подходящ за работата, понеже знае български език и е с добра репутация. На 5 ноември 1998 г. районното мюфтийство издало на първия жалбоподател удостоверение, че е упълномощен да проповядва на територията на Смолянски окръг в съответствие, *inter alia*, с Устава на мюсюлманското религиозно вероизповедание в България и решенията на Висшия мюсюлмански съвет. Удостоверението по-късно било потвърдено от главния мюфтия на българските мюсюлмани.

2. Твърдения на ответника – Правителството

а) Твърденият проект за откриване на ислямски учебен център през 1995 г.

49. Правителството твърди, че скоро след пристигането му в Смолян през 1995 г. първият жалбоподател заедно с местни мюсюлмани се е опитвал да организира ислямски учебен център, че е наел къща с тази цел, че плановете му са предизвикали негативна обществена реакция и след като са установили след разследване, че изискванията на Закона за изповеданията не са били спазени, компетентните власти са прекратили реализирането на проекта. Твърди се, че е имало опасност ислямският център да пропагандира екстремистки възгледи. Г-н Ал-Нашиф е бил устно предупреден да не се въвлича в незаконни религиозни дейности.

50. В подкрепа на горното твърдение Правителството предоставя копия на няколко статии от вестници и четири декларации, едната от които подписана от 56 жители на Смолян, които протестирали срещу отварянето на ислямски център в града.

Съдът отбелязва, че имената на лицата, които са подписали протеста, предполагат, че той се подкрепя изключително от лица от българския етнос.

51. Правителството не е представило никаква информация, отнасяща се до твърдяното разследване, проведено от компетентните власти, или до твърдяното неспазване на изискванията на Закона за изповеданията.

52. Първият жалбоподател твърди, че е възнамерявал да отвори център за компютърно обучение, но се е отказал от плановете си след враждебна реакция от хората, които считали, че компютърният център ще бъде прикритие за религиозни курсове.

б) Твърденият агресивен фундаменталистки прозелетизъм

53. Правителството твърди, че първият жалбоподател е целял да налага фундаменталисткия ислям чрез използване на сила и заплахи.

54. В подкрепа на това твърдение Правителството представя две изявления от г-жа М., лицето, за което първият жалбоподател се е оженил по мюсюлманския религиозен обред.

Първото изявление е написано от нея на 2 септември 1996 г. На този ден г-н Ал-Нашиф я заключил в хотелската стая, в която били отседнали по време на пътуване до Плевен. Г-жа М. повикала полицията. Тя и първият жалбоподател били закарани в полицейското управление, където дали писмени показания и били освободени. По този повод срещу г-н Ал-Нашиф не били повдигнати обвинения. Той твърдял, че е заключил вратата, тъй като г-жа М. била в състояние на депресия и можела да се нарани.

55. В показанията до полицията г-жа М. написала, че първият жалбоподател ѝ казал, че трябва да вярва в Мохамед или ще гори в ада, но тя отговорила, че вярва в Исус Христос. Първият жалбоподател също така ѝ казал да се облича като мюсюлманка. Тя твърдяла, че е прочела в местната преса за фундаменталист-

ката заплаха в Смолян. Тя знаела, че хора с „черни куфарчета, пълни с банкноти от 100 долара“ идват в България с цел да разпространяват исляма, да промиват мозъците на българите и да провеждат кампания „Джихад – смърт на християните“. Тя знаела, че те използват „бомби, пистолети, успокоителни лекарства и други неприемливи средства с цел контрабандно да внесат в България (копия на) Корана, наркотици и други“.

56. Правителството е представило второ писмено изявление на г-жа М., което е направено на 19 януари 2001 г. и е адресирано до Съда за целите на това производство. То повтаря по-ранните твърдения на г-жа М. и добавя, че първият жалбоподател е оперирал с големи суми пари, правил е дарения за построяването на джамии и религиозни училища и е раздавал храна и дрехи. Той, твърди тя, е правил видеозаписи на резултатите от своята дейност и ги е изпращал на своите благодетели „в ислямските държави“.

в) Твърдени връзки с фундаменталистки организации

57. Правителството твърди (в изявленията си пред Съда и в „информационната нота“, описана по-долу), че г-н Ал-Нашиф е представител на ислямската фондация „Тайба“, която, както се твърди, продължава дейността на „забранените“ фондации „Иршад“ и „Ал Ваф Ал Ислями“.

Освен това г-н Ал-Нашиф е регистрирал няколко търговски фирми в България и неговите партньори в тези фирми включват и лица, които са били координатори на фундаменталистки фондации като „Тайба“, „Иршад“ и „Ел-Манар“. Накрая, имало информация, че г-н Ал-Нашиф е осъществявал управителни и координаторски функции в българския клон на „нелегитимния“ Съюз на ислямските организации.

Правителството не е представило никаква друга информация за тези организации.

58. Първият жалбоподател отговаря, че никога не е бил представител на фондация „Тайба“, която при всички случаи през 2001 г. е функционирала законно в България. Тя е регистрирана в България през 1995 г. С Решение № 325 от 7 юли 1998 г. Министерският съвет я оправомощава да извършва религиозна дейност.

Фондация „Иршад“ също не е фундаменталистка. Тя е регистрирана в България през 1991 г. и до 2001 г. компетентният съд не е постановил прекратяване на регистрацията. Предишният главен мюфтия, чието избиране на този пост е регистрирано от Правителството през 1997 г., бил член на управителния орган на тази организация.

Фондация „Ел-Манар“ наистина е била заличена на 15 февруари 1996 г. на основание, че целите ѝ са незаконни. Въпреки това нейни представители не са сред лицата, посочени от Правителството като бизнес-партньори на г-н Ал-Нашиф.

Жалбоподателят е представил копия от удостоверенията от регистъра на юридическите лица към компетентния съд.

г) Твърдени фундаменталистки дейности на семинара в Нареченски бани

59. Правителството твърди, че семинарът е бил организиран под покровителството на фондация „Иршад“, която, както се твърди, е едно от прикритията

на „Мюсюлмански братя“, фундаменталистка организация. Полицията е счела, че семинарът е незаконен и представлява опасност за националната сигурност. Печатните и видеоматериалите, които са били конфискувани, разкривали проповядване на „религиозен и етнически екстремизъм“. Полицията прекратила семинара. Двама от инструкторите, които участвали в него, били депортирани от България. Твърди се, че г-н Ал-Нашиф е един от организаторите. Той и другите участници получили устни предупреждения.

60. В подкрепа на тези твърдения Правителството представя копия от статии във вестниците.

61. Жалбоподателят представя декларация от главния мюфтия на българските мюсюлмани от 1 август 2000 г., очевидно изготвена за нуждите на настоящото дело, в която се твърди, че единственият спонсор на семинара през 1997 г. е Международната младежка асамблея „Недуа“, регистрирана в Саудитска Арабия и в много други държави, включително България. Главният мюфтия също така твърди, че семинарът е бил посветен на традиционното религиозно преподаване. Полицията се е появила очевидно по анонимен сигнал. Те иззели материалите, част от които върнали. Тъй като полицията не е открила нищо нередно, след прекъсването семинарът продължил.

е) Твърдяната опасност, произтичаща от уроците по ислям, давани от първия жалбоподател от ноември 1998 г. до април 1999 г.

62. Правителството твърди, че с оглед на религиозните дейности на първия жалбоподател между 1995 г. и 1998 г. властите с основание са се опасявали, че уроците, давани от него на деца, биха могли да бъдат опасни.

63. В подкрепа на това твърдение Правителството представя копия от статии във вестниците и копие от доклад от една страница от офицер от полицията в Смолян до началниците му. В доклада от 14 януари 1999 г. се твърдяло, че:

„Докладвам, че получих следната информация чрез трето лице:

... Г-н Дариуш Ауни, сирийски гражданин, проповядва на някои от жителите на квартал (в Смолян).

Той разпространява арабска литература и предлага помощ: пари, както и (жертвено) месо, курбан. Има признаци, че се разпространяват аудиокасети с религиозно съдържание и че хората ги слушат по домовете си.

64. Първият жалбоподател категорично отрича твърденията, че е предлагал пари или някакви други стимули, за да предизвика посещения на религиозните му курсове.

ж) „Информационната нота“ на Националната служба за сигурност

65. След разглеждането на делото по допустимост и по същество Правителството представи „информационна нота“ от 19 януари 2001 г. на Националната служба за сигурност очевидно за целите на производството по делото. Нотата повтаря твърденията на Правителството, що се отнася до религиозната дейност

на г-н Ал-Нашиф, включително твърдението на г-жа М., че той получава пари от чужбина в „куфарчета, пълни със стополарови банкноти“.

II. ПРИЛОЖИМО НАЦИОНАЛНО ПРАВО И ПРАКТИКА

A. Конституцията

66. Член 120 от Конституцията постановява:

„(1) Съдилищата осъществяват контрол за законност на актове и действия на административните органи.

(2) Гражданите и юридическите лица могат да обжалват всички административни актове, които ги засягат, освен изрично посочените със закон.“

Б. Закон за административното производство

67. Този закон установява общите правила по издаването и обжалването на административни актове.

Според чл. 33 – 35 и чл. 37 всички административни актове подлежат на съдебно обжалване, с изключение на, *inter alia*, тези, „свързани непосредствено с отбраната и сигурността на страната“.

В. Законът за чужденците в Република България от декември 1998 г. и развитието в неговото прилагане и тълкуване

1. Законът за чужденците в Република България в относимия период от време

68. Чл. 40, ал. 1, т. 2 във връзка с чл. 10, ал. 1, т. 1 постановява, че министърът на правосъдието или упълномощени от него лица могат да отменят разрешението за пребиваване на чужденец, който „с действията си е поставил в опасност сигурността или интересите на българската държава или за когото има данни, че действа против сигурността на страната“.

Чл. 42 постановява, че министърът на вътрешните работи или упълномощени от него лица могат да наредят експулсиране на чужденец, „когато неговото присъствие в страната създава сериозна заплаха за националната сигурност или за обществения ред“.

69. Чл. 44, ал. 4, доколкото е релевантен, постановява следното:

„До... експулсирането (си)... по преценка на министъра на вътрешните работи или на упълномощени от него длъжностни лица чужденецът може да бъде настанен принудително в специални домове“.

70. Чл. 47 в редакцията, която е в сила по това време, постановява:

„(1) Не подлежат на обжалване заповедите по този раздел, с които са наложени принудителни административни мерки, непосредствено свързани със сигурността на страната.

(2) В заповедите... се посочва само правното основание за издаването им.“

2. ПРИЛАГАНЕ И ТЪЛКУВАНЕ

71. Българските съдилища имат разлики по въпроса дали простото позоваване на националната сигурност като основание на заповед по Закона за чужденците е достатъчно, за да бъде обявена жалбата срещу такава заповед за недопустима, или трябва да се изискват доказателства, че националната сигурност е застрашена (вж. параграфи 38 – 41 по-горе и Решение № 5155-I-2000 от 26 юли 2000 г. на Върховния административен съд).

72. През декември 2000 г. Народното събрание приема Закон за тълкуването на чл. 47 от Закона за чужденците, с който изяснява, че при определянето на допустимостта на жалба срещу заповед, която сочи за правно основание чл. 10, ал. 1, т. 1 от Закона за чужденците („непосредствено свързани с националната сигурност“), съдът автоматично обявява жалбата за недопустима, без да събира доказателства. Искането на 56 народни представители и на съдии от Върховния административен съд за обявяване на противоконституционност на тълкувателния закон, доколкото е релевантен по делото, е отхвърлено от Конституционния съд на 29 май 2001 г. на формални основания.

3. Решението на Конституционния съд от 23 февруари 2001 г.

73. На 23 февруари 2001 г. Конституционният съд постановява решение по делото, образувано по искане на 55 народни представители, които считат, че чл. 47, ал. 1 от Закона за чужденците трябва да бъде отменен като противоконституционен и несъответстващ на Конституцията.

74. Конституционният съд не достига изискуемото мнозинство, тъй като равен брой съдии гласуват „за“ и „против“ прилагането.

Според практиката на Конституционния съд в такъв случай искането за обявяване на противоконституционност се отхвърля.

75. Съдиите, които намират, че чл. 47, ал. 1 не е противоконституционен и в противоречие с Конституцията, считат, че Конституцията оправомощава Народното събрание да изключва правото на съдебно обжалване за определени категории административни актове, в случай че конституционно гарантираната легитимна цел надделява над интереса от защитата на основните права и свободи. Националната сигурност е такава легитимна цел. Защитата ѝ има приоритет над защитата на индивидуалните права и свободи. Чл. 47, ал. 1 от Закона за чужденците отчита факта, че заповедите за експулсиране, издадени на основание националната сигурност, засягат поверителна информация. Желанията на чужденец, който е застрашил сигурността или интересите на българската държава, не могат да имат преимущество пред съображенията за национална сигурност. Освен това има възможност за обжалване по административен ред пред министъра на вътрешните работи или пред Министерския съвет, което е достатъчна защита.

Колкото до Конвенцията, нейните разпоредби забраняват ограничаване на правата на човека на основание националната сигурност, но не установяват право на съдебно обжалване на актове по експулсиране.

76. Съдиите, които поддържат, че чл. 47, ал. 1 е противоконституционен, считат, че принципът за пропорционалност, присъщ на Конституцията, изисква ограниченията на конституционни права да не превишават необходимото за постигането на легитимната цел и че трябва да се има предвид фундаменталната значимост на правото на съдебно обжалване, установено в чл. 120 от Конституцията. Лишаването на чужденците от каквато и да е възможност за съдебно обжалване на акта за експулсиране е непропорционално. Интересите на националната сигурност са достатъчно защитени, тъй като администрацията може да постанови незабавното изпълнение на акта за експулсиране, независимо от наличието на висяща процедура по съдебно обжалване. Освен това не е вярно, че е възможно обжалване по административен ред.

77. Тази втора група съдии смятат също така, че оспорените разпоредби противоречат на Конвенцията, както е тълкувана в практиката на Европейския съд по правата на човека.

Липсата на съдебно обжалване би могла да доведе до нарушение на чл. 3 от Конвенцията, ако актът за експулсиране има за последица нечовешко отношение в държавата, в която е експулиран чужденецът.

Освен това съдиите посочват, *inter alia*, че:

„Законът за чужденците в Република България допуска принудително настаняване (на чужденец с висящо производство по експулсиране) в специални домове, което се извършва по преценката на министъра на вътрешните работи, без да е ограничен срокът за настаняване. Посоченият закон, а и други закони на страната не предвиждат каквато и да е възможност за контрол... (Въпреки това) Конвенцията в чл. 5, т. 4 изисква предвиждането на средството за защита...

Експулсирането... може да представлява намеса в семейния живот (по чл. 8 от Конвенцията). Ето защо е нужна преценка доколко тази мярка е необходима в едно демократично общество в интерес на националната сигурност...

Националната сигурност е една от ценностите на демократичното общество, каквато ценност са и основните права и свободи. Затова всяка норма на вътрешното право няма да е съобразена с изискването на Конвенцията, ако в отделната държава не са осигурени гаранции срещу административен произвол и злоупотреба. Тези гаранции трябва да са предвидени в закона. Що се отнася до баланса между основните права и интереса на обществото, то те трябва да бъдат преценявани при всеки конкретен случай от съд или друг независим от изпълнителната власт орган“.

4. Измененията в Закона за чужденците от април 2001 г.

78. През април 2001 г. Законът за чужденците бил изменен. Била въведена възможността за обжалване по административен ред пред министъра на вътрешните работи (чл. 46, изменен). Нов чл. 44а разпореждал, че чужденецът не се експулсира в държава, в която животът, свободата или физическата му цялост са застрашени.

Правилото, че актовете, позоваващи се на националната сигурност като основание, не посочват други фактически основания и не подлежат на съдебно обжалване, остава в сила (чл. 46, ал. 2 и 3).

Г. Законът за изповеданията от 1949 г. и Уставът на мюсюлманското религиозно вероизповедание в България.

79. Чл. 6 и 30 от Закона за изповеданията постановяват, *inter alia*, че уставите и правилата за религиозното изповедание се представят за утвърждаване от Министерския съвет или от някой от заместник министър-председателите. Ако те съдържат разпоредби, които противоречат на законите, обществения ред и добрите нрави, Министерският съвет може да поиска тяхното премахване или да откаже утвърждаването на устава.

80. Чл. 30 също така постановява, че уставът и правилата на религиозното изповедание уреждат всички въпроси, свързани с финансите и с вътрешното самоуправление, доколкото тези въпроси не са уредени в Закона за изповеданията. Законът за изповеданията не съдържа разпоредби, регулиращи религиозните учебни часове, освен в чл. 14, който засяга откриването на средни или висши духовни училища за подготовка на свещенослужители.

81. Уставът на мюсюлманската религиозна организация в България, в сила към релевантния момент, е приет на национална конференция на вярващите мюсюлмани, проведена на 23 октомври 1997 г. На 28 октомври 1997 г. той бил одобрен от заместник министър-председател.

82. Чл. 13 и 21 от Устава гласят, че местните мюсюлмански настоятелства и районните мюсюлмански съвети са компетентни, *inter alia*, да организират учебни часове за изучаване на Корана.

Е. Рамковата концепция за национална сигурност

83. Правителството се позовава в твърденията си на Рамковата концепция за национална сигурност, декларация, приета от Народното събрание през април 1998 г. Те се позовават на пасажите, в които националната сигурност е дефинирана по начин, който включва следното:

„... защита на основните права и свободи на българските граждани, отбрана на националните граници, териториалната цялост и независимост... и демократичното функциониране на публичните и частни институции, така че да бъде гарантирано, че обществото и нацията ще се запазят и ще увеличават благосъстоянието си“.

Рамковата концепция посочва възможните заплахи за националната сигурност и посочва, *inter alia*:

„Икономическите и социални разлики в Европа се задълбочиха и се появяват нова несигурност и рискове. Възникват конфликти на етническа, религиозна и социална основа... Религиозни и етнически общности, някои от които в конфликт, съществуват съвместно в Югоизточна Европа. След създаването на нови държави някои общности показват тенденция към изолираност. Това остро увеличава регионалните заплахи за националната ни сигурност... Религиозният и етническият екстремизъм повлиява върху местни общности, на които липсват силни демократични традиции...“

МОТИВИ

1. ПРЕДВАРИТЕЛНИ ВЪЗРАЖЕНИЯ НА ПРАВИТЕЛСТВОТО

84. Правителството твърди, че не са били изчерпани националните средства за защита, тъй като Заповед № 503 не е обжалвана, вторият и третият жалбоподател не са инициирали никакво производство и първият жалбоподател не е повдигнал пред националните съдилища оплаквания, засягащи семейния му живот или религиозните свободи, освен в жалбата от 21 юни 1999 г., която освен това е била адресирана до съд, който не е имал юрисдикция да я разглежда.

85. Жалбоподателите определят като неоснователно възражението на Правителството относно изчерпването на националните средства за защита и се позовават на оплаквания по чл. 13 от Конвенцията.

86. Съдът отбелязва, че първият жалбоподател и неговата адвокатка са завели многобройни жалби до съдилищата и други компетентни органи. Въпреки това, тъй като оспорените мерки сочат националната сигурност като основание, нито една жалба не е разгледана (вж. параграфи 35 – 46 по-горе). Правителството не е обяснило защо счита, че жалбоподателите биха имали повече шанс за разглеждане на случая им, ако подадат още една жалба от името на тримата срещу Заповед № 503 или с акцент върху семейния им живот и религиозните им права в твърденията им. Следователно възражението по чл. 35, пар. 1 от Конвенцията се отхвърля.

87. По-късно, при разглеждането по същество, Правителството повдига ново възражение, като твърди, че има злоупотреба от страна на част от жалбоподателите, тъй като те не са информирали незабавно Съда за факта, че г-жа Салех и децата ѝ са напуснали България на 29 юни 2000 г.

88. Г-н Грозев, адвокат на жалбоподателите, обясни, че въпреки че е бил наясно от ранната пролет на 2000 г. за финансовите затруднения на г-жа Салех в Смолян и за идеята ѝ да напусне България, той не е обсъждал въпроса с първия жалбоподател, който бил в Сирия. Адвокатът се надявал да направи това преди изслушването в Страсбург. Френското консулство в Дамаск обаче не е разгледало молбата за виза на г-н Ал-Нашиф. По време на разглеждането на делото, понеже не е бил сигурен в точните факти, адвокатът е предпочел да ги изясни и едва след това да информира Съда. Той е направил това незабавно след разглеждането на делото по собствена инициатива.

89. Съдът, като счита, че жалба, която нарочно се позовава на описание на фактите, което пропуска събития от централно значение, може по принцип да доведе до злоупотреба с правото на жалба по смисъла на чл. 35, пар. 3 от Конвенцията, не намира, че е налице такъв случай по настоящото дело, като отчита, че информацията, за която се твърди, че е укрита, засяга новото развитие след експулсирането, за което е оплакването, и като има предвид обяснението на адвоката на жалбоподателите.

Поради това възраженията на Правителството се отхвърлят.

II. ТВЪРДЯНО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛ. 5, ПАР. 4 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

90. Първият жалбоподател се оплаква по чл. 5, пар. 4 от Конвенцията, че българското законодателство не предвижда съдебен контрол върху задържането му и че е бил задържан в изолация и без да се вижда с адвоката си.

Чл. 5, ал. 4 гласи:

„Всяко арестувано или лишено от свобода лице има право да обжалва законността на неговото задържане в съда, който е задължен в кратък срок да се произнесе; в случай че задържането е неправомерно, съдът е длъжен да нареди незабавното освобождаване на задържаното лице.“

91. Правителството поддържа, че задържането при висяща процедура за експулсиране е замислено като толкова кратко, че не би могло да се проведе нормалното съдебно обжалване и че българските власти не са отговорни заради факта, че г-н Ал-Нашиф не е могъл да бъде експулсиран незабавно след арестуването му.

92. Съдът многократно е отбелязвал, че всеки лишен от свобода има право да обжалва законността на задържането си в съд, независимо от продължителността. Изискването на Конвенцията актът по лишаването от свобода да бъде обект на независимо съдебно разглеждане е от фундаментално значение в контекста на основната цел на чл. 5 от Конвенцията, която е да се предвидят гаранции срещу произвол. На риск са изложени както защитата на физическата свобода на лицата, така и личната им сигурност.

Засегнатите лица трябва да имат достъп до съд и възможност да бъдат изслушани или лично, или чрез някаква форма на представителство (вж. Решение по същество от 18 юни 1971 г. по делото „*Де Вилде, Оомс и Верст с/у Белгия*“, Серии А № 12, пар. 73 – 76, Решение по същество от 24 октомври 1979 г. по делото „*Винтерверп с/у Холандия*“, Серии А № 33, пар. 60 и 61, Решение по същество от 25 май 1998 г. по делото „*Курт с/у Турция*“, Доклади по решенията по същество и по допустимостта 1998-III, пар. 123, и делото „*Върбанов с/у България*“, № 31365/96 г., ЕСПЧ 2000-X, пар. 58).

93. По настоящото дело е безспорно, че в българското законодателство не е предвидено съдебно обжалване на задържането при висяща процедура за експулсиране в случаите, когато заповедта за експулсиране е издадена на основание националната сигурност (вж. параграфи 67 – 70, 77 и 78 по-горе). В резултат опитите на първия жалбоподател да получи съдебно разглеждане на законността на задържането му били безполезни (вж. параграфи 42 – 45 по-горе).

94. В съответствие с релевантното законодателство и практика решението дали експулсирането и задържането ще се позовават на националната сигурност – с последици автоматично изключване на каквото и да е съдебен контрол на законността – е изцяло в дискреционната компетентност на министъра на вътрешните работи. Никой съд не е овластен да проучва законността на задържането. Самата заповед за задържане, както е и в настоящото дело, не посочва фактически основания (вж. параграфи 68 – 72 по-горе). Нещо повече, г-н Ал-Нашиф е бил задър-

жан практически в изолация и не му е било позволено да се срещне с адвокат, за да обсъди възможностите за обжалване на мерките срещу него.

Тази ситуация е несъвместима с чл. 5, ал. 4 от Конвенцията и основната му цел – защита на лицата срещу злоупотреби. Националните власти не могат да заобикалят ефективния контрол върху законността на задържането от националните съдилища, като твърдят, че са замесени националната сигурност и тероризмът (вж. Решение по същество от 15 ноември 1996 г. по делото „*Чахал с/у Обединеното кралство*“, Доклади 1996-V).

95. По делото „*Чахал*“ Съдът намира, че дори да бъдат използвани поверителни материали, засягащи националната сигурност, това не освобождава властите от ефективен съдебен контрол върху задържането. Съдът обръща внимание на информацията, че в други държави съществуват способности, които могат да бъдат използвани, така че да съвместяват основателно безпокойство за същността и източниците на разузнаването и същевременно да дават на лицата съществените гаранции на съдебното производство.

96. В по-късни случаи (вж. например делото „*Джасър с/у Обединеното кралство*“, № 27052/95, непубликувано) Съдът отбелязва, че след решението по делото „*Чахал*“ и решението по делото „*Тингли с/у Обединеното кралство*“ (10 юли 1998 г., Доклади 1998-IV) Обединеното кралство въвежда законодателство, с което допуска назначаването на „специален адвокат“ в определени случаи, засягащи националната сигурност (Закон за Специалната комисия за имиграционни жалби от 1997 г. и Закон за Северна Ирландия от 1998 г.).

97. Без да изразява в настоящия контекст мнение дали горната система е в съответствие с Конвенцията, Съдът отбелязва, че, както в цитираното дело „*Чахал*“, съществуват способности, които могат да бъдат използвани, така че да се съвместяват основателно безпокойство за същността и източниците на разузнаването и същевременно да дават на лицата съществени гаранции на съдебното производство.

98. По настоящото дело обаче на г-н Ал-Нашиф не са били осигурени елементарни гаранции и той не е получил защитата, изисквана по чл. 5, пар. 4 от Конвенцията в случаите на лишаване от свобода.

Следователно налице е нарушение на чл. 5, пар. 4 от Конвенцията.

III. ТВЪРДЯНО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛ. 8 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

99. Всички трима жалбоподатели се оплакват, че има своеволна намеса в правото им на зачитане на личния и семейния живот в противоречие с чл. 8 от Конвенцията, който гласи:

„1. Всеки има право на зачитане на неговия... семеен живот...”

2. Намесата на държавните власти в ползването на това право е недопустима, освен в случаите, предвидени в закона и необходими в едно демократично общество в интерес на националната и обществената сигурност или на икономическото благосъстояние на страната, за предотвратяване на безредици или престъпления, за защита на здравето и морала или на правата и свободите на другите.“

А. Аргументите на страните

1. Жалбоподателите

а) Спорните факти

100. Първият жалбоподател категорично отрича някога да е участвал в незаконна дейност и заявява, че твърденията, че е свързан с фундаменталистки организации, проповядващи насилие, са измислени и не се подкрепят от надеждни доказателства (вж. параграфи 49 – 65 по-горе). Нещо повече, Правителството не твърди, че съществуват други, поверителни доказателства.

101. Жалбоподателите протестират срещу начина, по който правителственият агент се е опитала да „вмъкне“ доказателства, като чете на устните пледоарии части от документи, които не е представила на Съда. Когато по-късно тези документи са представени, се оказва, че това са декларации, създадени за целите на производството пред Съда, изпълнени с неясни обобщения и преувеличения, на които липсва каквато и да е правдоподобност, като например изявленията за „сто-тици хиляди долари... а веднъж... дори двадесет хиляди“ в дома на първия жалбоподател, идващи в „банкноти от 100 долара“. Нещо повече, Информационната нота на Националната служба за сигурност съдържа неверни твърдения, като тези, касаещи фондациите „Тайба“ и „Иршад“.

Реалните факти сочат, по мнението на жалбоподателите, че експулсирането на г-н Ал-Нашиф е насочено към прекратяване на законната му религиозна дейност.

б) Правни аргументи

102. Жалбоподателите, позовавайки се на практиката на Съда, твърдят, че имат право на защитата на чл. 8 от Конвенцията, тъй като са семейство, живели са през повечето относимо време постоянно заедно и са финансово зависими един от друг. Съществуването на истински семеен живот между жалбоподателите не може да се отрече само на основание, че г-н Ал-Нашиф имал втори религиозен брак. Такава ситуация не е изключение в културните традиции на много народи.

103. Принудени през 1992 г. да напуснат Кувейт, г-жа Салех и г-н Ал-Нашиф, лице без гражданство, не са успели да установят силни връзки с друга държава, освен България, където те са създали дом и семейство. Жалбоподателите молят Съда да приеме, че ако единственото законно местоживееие, което има двойката, е държава, с която нито един от двамата преди това не е имал връзки, експулсирането от тази държава на единия е намеса в техните права по чл. 8 от Конвенцията. Те твърдят, че експулсирането на г-н Ал-Нашиф е сериозна намеса в семейния им живот. Семейството никога не е живяло в Сирия и няма истинска връзка с тази държава. Нещо повече, след експулсирането на г-н Ал-Нашиф икономически и юридически пречки не позволяват изграждането на нов семеен дом в Сирия или Йордания. Международните организации и правителствата докладват, че положението с човешките права в Сирия е непоносимо, особено за чужденци и лица без гражданство.

104. Жалбоподателите твърдят, че намесата в семейния им живот се основава на правни разпоредби, които не са ясни и предвидими, както се изисква от концепцията за законност съгласно Конвенцията, и се осъществява чрез произволни заповеди, които не посочват никакви фактически основания.

Законът за чужденците овластява Министерството на вътрешните работи да депортира лица, които никога не са били осъждани или поне разследвани, на основание заповеди, издавани без доказателства, без възможност за състезателни процедури и без да се мотивират, като същевременно публикуват прес-съобщения, в които определят лицето като „заплаха за националната сигурност“.

105. Намесата освен това е непропорционална и неоправдана. Не е имало необходимост да бъде депортиран първият жалбоподател, тъй като той не е извършвал правонарушение. Г-н Ал-Нашиф никога не се е занимавал с незаконна или опасна дейност. Неговото религиозно преподаване в никакъв случай не е представлявало заплаха. Нещо повече, решенията на властите по принцип са с недостатъци, тъй като не изследват баланса между целите, преследвани с експулсирането, и правото на жалбоподателите на зачитане на семейния им живот, включително – като важни фактори – интересите на децата, втори и трети жалбоподател, и факта, че първият жалбоподател е лице без гражданство.

Накрая жалбоподателите повтарят, че засягането на семейния им живот им е причинило сериозни затруднения.

2. Правителството

а) Спорните факти

106. Правителството изказва многобройни твърдения относно религиозната дейност на първия жалбоподател и представя като доказателства изявления на г-жа М., Информационна нота на Националната служба за сигурност, изрезки от статии във вестници и други документи (вж. параграфи 49 – 65 по-горе). То не коментира възраженията на жалбоподателите относно достоверността на тези доказателства.

б) Правни аргументи

107. Правителството счита, че не е налице „семеен живот“ по смисъла на чл. 8 от Конвенцията между първия жалбоподател и г-жа Салех и техните деца, тъй като не е доказано, че г-н Ал-Нашиф е в законен брак с г-жа Салех и често е отсъствал от семейния дом, тъй като е сключил втори брак. Тези факти навеждат на липса на емоционална или семейна връзка между г-н Ал-Нашиф и децата му.

108. При всички случаи не е налице засягане на семейния живот на жалбоподателите. Г-н Ал-Нашиф и г-жа Салех нямат силни връзки с България, където са пристигнали като пълнолетни и са пребивавали само 7 години. Г-жа Салех не е работила в България, контактите ѝ са били ограничени изключително до хора от арабски произход и не е полагала усилия да се интегрира. Децата, втори и трети жалбоподател, са били на малка и адаптивна възраст. Въпреки българското им

гражданство очевидно е, че правният им статус ще се повлияе от статуса на родителите им, тъй като са били под техните грижи. Нещо повече, фактът, че г-жа Салех и децата напускат България през юни 2000 г., потвърждава, че те не се чувстват привързани към България.

Според Правителството няма доказателства за пречки семейството да живее в Сирия или Йордания. Твърдението на жалбоподателите, че било невъзможно да се върнат в Кувейт, също не е доказано.

109. Алтернативно Правителството поддържа, ако Съдът счете, че е имало намеса, то тази намеса е била законна и оправдана.

110. Заповедта за експулсиране била издадена в съответствие с действащия закон и имала за цел защита на националната сигурност. Въпреки че самият закон не съдържа дефиниция на този термин, Рамковата концепция за национална сигурност, приета от Народното събрание през 1998 г. (вж. параграф 83 по-горе), го изяснява.

Също така г-н Ал-Нашиф е бил предупреден да не продължава религиозната си дейност след участието си в семинара през 1997 г. и по други поводи.

На основание гореизложеното Правителството счита, че законът е бил достатъчно ясен и че г-н Ал-Нашиф е бил способен да разбере възможните последици от своите действия.

111. Освен това Правителството твърди, че намесата е била пропорционална на преследваната легитимна цел.

То подчертава, че важен аспект на настоящото дело е религиозният контекст на Балканите, където мерките за активно запазване на религиозна толерантност са от критично значение. По-специално в България поради редица фактори – например разпадането на църковните традиции заради десетилетията тоталитаризъм – религиозното съзнание на хората понастоящем е нестабилно и неустановено. Църковните общности, и по-специално мюсюлманската общност, поради това са податливи на влияния. Било е необходимо да бъдат предпазени от ислямския фундаментализъм.

На този фон властите обосновават са квалифицирали действията на г-н Ал-Нашиф като „незаконна религиозна дейност... която засяга националните интереси и правата на религиозните, етническите и малцинствените групи при запазването на националните и културните ценности и традиции“ (вж. параграф 39 по-горе).

Б) Анализ на Съда

1. Налице ли е „семеен живот“ по смисъла на чл. 8 от Конвенцията

112. Наличието или липсата на „семеен живот“ е същностен фактически въпрос, който зависи от реалното съществуване на близки лични връзки (вж. делото „*K. и T. с/у Финландия*“ (Голяма камера), № 25702/94, ЕСПЧ 2001-VII, пар. 150).

Въпреки това от концепцията за семейство, върху която се основава чл. 8, следва, че дете, родено в брака, е *ipso jure* част от тази връзка; следователно от

момента на раждането на детето и със самия факт на раждането между детето и родителя съществува връзка, която е „семейна“ и която не може да бъде прекъсната от последващи събития, освен в изключителни случаи (вж. Решение по същество от 21 юни 1988 г. по делото „*Берехаб с/у Нидерландия*“, Серии А № 138, стр. 14, пар. 21, Решение по същество от 23 септември 1994 г. по делото „*Хоканен с/у Финландия*“, Серии А № 299-А, стр. 19, пар. 54, Решение по същество от 19 февруари 1996 г. по делото „*Гюл с/у Швейцария*“, Доклади 1996, пар. 32, и делото „*Силиц с/у Нидерландия*“, № 29192/95, пар. 59 и 60, ЕСПЧ 2000 – VIII).

Колкото до отношенията в една двойка, „семеен живот“ обхваща както семейства, сключили брак, така и фактическите отношения. При решаването дали е налице „семеен живот“ се отчитат множество фактори, включително дали двойката живее заедно, продължителността на връзката и дали са демонстрирали обвързаност един с друг чрез създаването на свои деца или по други начини (вж. Решение по същество от 27 октомври 1994 г. по делото „*Кроон и др. с/у Нидерландия*“, Серии А № 297-С, стр. 55 – 56, пар. 30, и Решение по същество от 22 април 1997 г. по делото „*X, Y и Z с/у Обединеното кралство*“, Доклади 1997-II, пар. 36).

113. По настоящото дело, през 1992 г. г-н Ал-Нашиф и г-жа Салех пристигнали заедно в България от Кувейт като женени и очевидно се считали за такива във всички отношения. Имат две деца, родени през 1993 г. и 1994 г. Въпреки че г-н Ал-Нашиф сключил религиозен брак с друга жена, г-жа М., този брак нямал правно действие в България. Освен това няма убедителни доказателства, подкрепящи твърдението на Правителството, че г-жа М. и първият жалбоподател са живеели заедно в Смолян. При всички случаи г-жа М. останала в този град за по-малко от година. Г-н Ал-Нашиф продължил да живее в Смолян със съпругата си, г-жа Салех, и двете си деца до момента на арестуването му през 1999 г. (вж. параграфи 11 и 14 – 20 по-горе).

Следователно не са били налице изключителни обстоятелства, които да разстроят семейната връзка между първия жалбоподател и децата му, втори и трети жалбоподател. Освен това г-н Ал-Нашиф и г-жа Салех не са се разделили.

2. *Налице ли е намеса в семейния живот на жалбоподателите*

114. Съдът отбелязва, че Конвенцията не гарантира правото на чужденец да влиза или пребивава в конкретна държава само по себе си. Като резултат от добре развитото международно право и в изпълнение на договорни задължения държавата има право да контролира влизането на лица от друго гражданство на нейна територия (вж. измежду другите „*Бултиф с/у Швейцария*“, № 54273/00, ЕСПЧ 2001-IX, пар. 39). Доколкото се засяга имиграцията, не може да се смята, че чл. 8 налага на държавата общо задължение да зачита избора от женени двойки на държава за съвместното им брачно пребиваване и да разрешава семейна среща на нейна територия (вж. цитираното по-горе решение по делото „*Гюл*“, пар. 38).

Въпреки това преместването на лицето от държавата, където живеят близки членове на семейството му, може да доведе до нарушаване на правото му на зачитане на семейния живот, както е гарантирано от чл. 8, пар. 1 от Конвенцията (вж. цитираното по-горе решение по делото „*Бултиф*“).

115. По настоящото дело е безспорно, че първият жалбоподател е лице без гражданство и че той и съпругата му, г-жа Салех, очевидно също лице без гражд-

данство, законно пребивавали на територията на България по силата за разрешение за постоянно пребиваване. Семейството се преместило в България през 1992 г., скоро след брака си, и законно е установило дома си там. Децата им, вторият и третият жалбоподател, били родени в България, получили българско гражданство и започнали училище там.

Поради това експулсирането на г-н Ал-Нашиф през 1999 г. е намеса в семейния живот на жалбоподателите.

116. Такава намеса ще наруши Конвенцията, ако не спазва изискванията на параграф 2 на чл. 8. Следователно е необходимо да се прецени дали е била „предвидена в закона“ за постигане на една или повече легитимни цели, посочени в този параграф, и дали е „необходима в едно демократично общество“.

3. Дали намесата е била „предвидена в закона“

117. Безспорно е – и Съдът приема, – че Заповеди № 503 и 504 се основават на релевантното вътрешно право.

118. Жалбоподателите обаче твърдят, че приложимият закон не е ясен и предвидим, както изисква концепцията за законност, заложена в Конвенцията, тъй като той овластява Министерството на вътрешните работи да депортира лица, които никога не са били осъждани или разследвани, на основание заповеди, издадени без изследване на доказателства, без възможност за състезателна процедура и без да посочва фактически основания.

119. Съдът отново отбелязва, че изразът „предвиден в закона“ означава, че правните разпоредби трябва да са „достъпни“ и „предвидими“. Резултатите от нормите са „предвидими“, ако са формулирани с достатъчна прецизност, която да позволи на всеки – при нужда с подходящия съвет – да регулира поведението си.

В допълнение във вътрешното право трябва да има мерки на правна защита срещу произволни намеси на публичната власт в правата, гарантирани от Конвенцията. Неограничената дискреционна власт на изпълнителните органи в области, засягащи основните права, противоречи на принципите на правовата държава. Следователно законът, като има предвид легитимната цел на тази мярка, трябва да определя обхвата на дискреционната власт на компетентните органи и начина на упражняването ѝ с такава яснота, която да предоставя на всекиго адекватна защита срещу произволни намеси (вж. *„Аман с/у Швейцария“* [Голяма камера], № 27798/95, ЕСПЧ 2000-II, пар. 55 и 56, *„Ротару с/у Румъния“* [Голяма камера], № 28341/95, ЕСПЧ 2000-V, пар. 55 – 63, *„Хасан и Чауш с/у България“* [Голяма камера], № 30985/96, ЕСПЧ 2000-XI и Решение по същество от 6 септември 1978 г. по дело *„Клас и др. с/у Германия“*, Серии А, № 28).

120. Позицията на Правителството е, че въпреки че Законът за чужденците не описва точно случаите, при които едно лице може да бъде счетено за заплаха за националната сигурност като основание за експулсирането му, понятието „национална сигурност“ е изяснено в Рамковата концепция за националната сигурност (вж. параграф 83 по-горе).

121. Съдът отново отбелязва, че що се отнася до качеството на законовия критерий, това, което се изисква като гаранции, поне до известна степен ще зависи от природата и степента на въпросната намеса (вж. „П.Г. и Дж.Х. с/у Обединеното кралство“, № 44787/98, ЕСПЧ 2001-IX, пар. 46).

Той счита, че изискването за „предвидимост“ на закона не стига дотам, че да трябва държавите да приемат правни разпоредби, които подробно изброяват всяко поведение, което може да доведе до експулсиране на едно лице на основание на националната сигурност. Поради характера си заплахите за националната сигурност могат да са с различен характер и да са неочаквани или трудни за дефиниране предварително.

122. Все пак трябва да има гаранции, че изпълнителните органи ще упражняват дискреционната си власт съобразно със закона и без злоупотреби.

123. Дори когато е заплашена националната сигурност, концепциите за законност и правова държава в едно демократично общество изискват мерките, засягащи основните права на човека, да са предмет на състезателна процедура пред независим орган, компетентен да разгледа основанията и доказателствата за решението, като при необходимост може да има процедурни ограничения за използването на класифицирана информация (вж. решенията по същество, цитирани в параграф 119 по-горе).

124. Лицето трябва да може да оспори твърдението на органите, че е заплашена националната сигурност. Разбира се, преценката на органа за това, какво е заплахата за националната сигурност, ще бъде със значителна тежест. Въпреки това независимият орган трябва да може да реагира в случаите, когато позоваването на тази концепция не е реално базирано на факти или разкрива тълкуване на „национална сигурност“, което е незаконно, противоречи на здравия разум или е произволно.

При липсата на такива гаранции полицията или другите държавни власти биха могли произволно да не зачитат правата, защитени от Конвенцията.

125. По настоящото дело първоначалното предложение за експулсирането на г-н Ал-Нашиф е било направено от полицията и прокуратурата в Смолян (вж. параграф 21 по-горе). Вярно е, че прокуратурата в България е отделена и структурно независима от изпълнителната власт. Но Правителството не е представило информация, че е било проведено някакво независимо разследване. Прокурорът не е действал съгласно някаква установена процедура и просто е предал делото на полицията. Решаващият орган е бил директорът на паспортното отделение на Министерството на вътрешните работи (вж. параграф 22 по-горе).

126. Освен това решението за експулсиране на г-н Ал-Нашиф е взето, без мотивите да бъдат обяснени на жалбоподателите, на техните адвокати или на независим орган, компетентен да разгледа случая.

По българското право Министерството на вътрешните работи е оправомощено да издава заповеди за експулсиране, засягащи основни права на човека, без да спазва някаква форма на състезателна процедура, без да посочва мотиви и без възможност за обжалване пред независим орган.

127. Изключително важно е, че тази правна уредба е оспорвана в България и че съдебната власт се е разделила на две.

Софийският градски съд и Върховният административен съд в някои случаи са отказвали да разглеждат бланкетни твърдения на органите на изпълнителната власт в немотивирани заповеди по Закона за чужденците. Някои народни представители и съдии във Върховния административен съд считат, че съществуващата правна уредба е противоконституционна (вж. параграфи 38, 71 и 72 по-горе).

При разглеждането на тази правна уредба Конституционният съд не е достигнал до мнозинство, като половината съдии считат, че липсата в българското право на съдебно обжалване на експулсирането в случаите, когато Министерството на вътрешните работи се позовава на „националната сигурност“, противоречи на Конституцията и на Конвенцията, тъй като тази уредба дава неограничена дискреционна власт на органите на изпълнителната власт и отваря вратата за възможна злоупотреба (вж. параграфи 73 – 77 по-горе).

128. Съдът намира, че експулсирането на г-н Ал-Нашиф е съобразено с правна уредба, която не предоставя необходимите гаранции срещу произвол.

Поради това не може да се счете, че намесата в семейния живот на жалбоподателите се основава на правни разпоредби, които отговарят на изискванията на Конвенцията за законност.

Следователно е налице нарушение на чл. 8 от Конвенцията.

129. При това положение не е необходимо Съдът да определя дали намесата в семейния живот на жалбоподателите е преследвала легитимна цел и, ако е така, дали е била пропорционална на преследваната цел.

IV. ТВЪРДЯНО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛ. 13 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

130. Жалбоподателите твърдят, че не са имали ефективно правно средство за защита срещу намесата в правото им на зачитане на семейния им живот. Те се позовават на чл. 13 от Конвенцията, който гласи:

„Всеки, чиито права и свободи, предвидени в тази Конвенция, са нарушени, трябва да разполага с ефикасни вътрешноправни средства за тяхната защита от съответна национална институция, дори и нарушението да е извършено от лица, действащи в качеството си на представители на официалните власти.“

131. Правителството поддържа, че оплакването по чл. 13 е очевидно безпочвено, защото жалбоподателите не са изчерпали всички вътрешноправни средства за защита.

132. Както Съдът е отбелязвал по много случаи, чл. 13 от Конвенцията гарантира на национално ниво наличието на правни средства за защита на същността на правата и свободите по Конвенцията, независимо в каква форма те са гарантирани във вътрешния правов ред. Поради това чл. 13 изисква осигуряването на вътрешноправно средство за защита да се отнася до същността на „обосновано оплакване“ по Конвенцията и да предоставя подходящо разрешение, въпреки че

договарящите държави имат определена дискреция относно начина, по който изпълняват задълженията си по този текст от Конвенцията.

Като изразява ясно задължението на държавите да закрилят правата на човека на първо и най-важно място в собствените си правни системи, чл. 13 създава допълнителна гаранция за лицето, за да осигури ефективно упражняване на тези права.

„Ефективността“ на „вътрешноправното средство за защита“ по смисъла на чл. 13 не зависи от осигуряването на благоприятен изход за жалбоподателя. Нито пък „националната институция“, за която се отнася разпоредбата, е необходимо да е съдебен орган. Но ако не е, правомощията и гаранциите, които предоставя, са определящи за това, дали правното средство за защита е ефективно. Също така, дори ако едно средство за защита само по себе си не отговаря напълно на изискванията на чл. 13, съвкупността от средства за защита по вътрешното право могат да отговарят (вж. делото „Чонка *с/у* Белгия“, № 51564/99, недокладвано, делото „Кудла *с/у* Полша“ [Голяма камера], № 30210/96, ЕСПЧ 2000-XI, пар. 152 и делото „Т.П. и К.М. *с/у* Обединеното кралство“ [Голяма камера], № 28945/95, ЕСПЧ 2001-V, пар. 107).

133. За разлика от общите процедурни гаранции, които чл. 1 от Протокол № 7 към Конвенцията (не в сила за България по това време) предоставя при всички случаи на експулсиране на чужденци, когато има обоснована жалба, че това експулсиране може да наруши правото на чужденеца на зачитане на семейния му живот, чл. 13 във връзка с чл. 8 на Конвенцията изисква държавите да предоставят достъпни за засегнатите лица и ефективни възможности за оспорване на експулсирането или отказа за даване на разрешение за пребиваване, както и възможности за изследване на относимите данни с достатъчно процесуални гаранции и задълбоченост от какъвто и да е вътрешноправен орган с гаранции за независимост и безпристрастност (№ 13718/89, Решение на Комисията от 15 юли 1988 г., недокладвано, № 22406/93, Решение на Комисията от 10 септември 1993 г., недокладвано, № 27794/95, Решение на Комисията от 14 октомври 1996 г., недокладвано, и Решение по допустимостта от 9 ноември 2000 г. по делото „Шебаишов *с/у* Латвия“ № 50065/99, недокладвано).

134. Няма съмнение, че оплакването на жалбоподателите, че експулсирането на г-н Ал-Нашиф е нарушило правото им на зачитане на семейния им живот, е обосновано. Следователно те имат право на ефективно обжалване по българско-то право.

135. Въпреки това е безспорно, че всички жалби, подадени от първия жалбоподател, са отхвърлени без разглеждане на основание на Закона за чужденците, който – така, както е тълкуван от Министерството на вътрешните работи и българските съдилища по делото на жалбоподателите, както и по-късно в тълкувателния закон на парламента (вж. параграфи 70, 72 и 78 по-горе) – постановява, че решенията за експулсиране, основани на „националната сигурност“, не посочват фактически основания и не подлежат на обжалване. Когато е подадена жалба в съда срещу такава заповед, той няма право да провери дали наистина има заплахата за националната сигурност и трябва да я отхвърли. В случая на жалбоподателите същият подход е възприет от Министерството на вътрешните работи, пред което обжалвал г-н Ал-Нашиф (вж. параграф 36 по-горе).

136. Вярно е, че обхватът на задължението по чл. 13 от Конвенцията варира в зависимост от природата на оплакването на жалбоподателя по Конвенцията (вж. цитираното по-горе решение по делото „Кудла“, пар. 157).

Когато са засегнати съображения за национална сигурност, определени ограничения върху вида на наличните правни средства за защита могат да бъдат оправдани. Например що се отнася до тайното наблюдение и използването на секретна информация за подбирането на кандидати за работа с достъп до тайна информация, чл. 13 изисква средство за защита, което е „ефективно, доколкото е възможно“, като се отчита фактът, че е вътрешноприсъщо за всяка система на тайно наблюдение и тайни проверки наличието на ограничения по обхват средства (вж. Решение по същество от 6 септември 1978 по делото „Клас и др. с/у Германия“, Серии А № 28, пар. 69, и цитираното по-горе Решение по същество по делото „Леандър“, пар. 78). Въпреки това средството за защита, изисквано от чл. 13, трябва да е ефективно както на практика, така и като законова разпоредба. По-специално по делата „Клас“ и „Леандър“ жалбоподателите имали възможност за средства с определени процедурни гаранции и независимо разглеждане. По делото „Аман с/у Швейцария“ ([Голяма камера], № 27798/95, ЕСПЧ 2000-II) жалбоподателят е можел да обжалва пред съд. По тези дела не е било налице нарушение на чл. 13 от Конвенцията.

Жалбоподателят не е имал право на жалба по делото „Ротару с/у Румъния“ ([Голяма камера], № 28341/95, ЕСПЧ 2000-V) – дело, което също засяга съхраняването и използването на секретна информация – и Съдът е намерил, че има нарушение на чл. 13 от Конвенцията (вж. също делото „Хюит и Харман с/у Обединеното кралство“, № 12175/86, доклад на Комисията от 9 май 1989 г.).

137. Съдът счита, че в случаи на експулсиране на чужденци на основание на националната сигурност, както тук, съчетаването на интереса от запазване на тайна информация с правото на лицето на ефективно средство за защита е очевидно не толкова трудно, колкото в по-горните случаи, при които системата на тайно наблюдение или тайни проверки би могла да функционира само ако лицето не знае за мерките срещу него.

Докато процесуалните ограничения може да са необходими, за да се гарантира, че няма да изтече информация, така че да се застраши националната сигурност, и докато независимият орган, разглеждащ жалбата срещу решението за експулсиране, може да остави на органа на изпълнителната власт възможност за преценка по въпросите на националната сигурност в широки граници, това в никакъв случай не оправдава липсата на каквито и да е средства за защита, когато органът на изпълнителната власт е решил да се позове на понятието „национална сигурност“ (вж. цитираното по-горе решение по делото „Чahal“ и параграф 96 по-горе за възможни начини за съчетаване на засегнатите интереси).

Но и когато се твърди заплахата за националната сигурност, гарантирането на ефективно средство за защита изисква като минимум компетентният независим орган, пред който се обжалва, да бъде информиран за фактическите основания за решението за експулсиране, дори ако те не стават публично достъпни. Органът трябва да може да отхвърли твърдението на органа на изпълнителната власт за наличието на заплахата за националната сигурност, ако намери, че то е произволно или немотивирано. Необходимо е да има някаква форма на състезателна процедура, ако е необходимо чрез специален представител, имащ разре-

шение за достъп до секретна информация. Освен това трябва да се изследва въпросът дали оспорената мярка би засегнала правото на лицето на зачитане на семейния живот и, ако е така, дали е постигнат справедлив баланс между обществения интерес и индивидуалните права.

138. Тъй като жалбоподателите не са имали на разположение средство за защита, което да дава такива гаранции, Съдът намира, че е налице нарушение на чл. 13 от Конвенцията.

*V. ТВЪРДЯНИ НАРУШЕНИЯ НА ЧЛ. 9 И НА ЧЛ. 13
ВЪВ ВРЪЗКА С ЧЛ. 9 ОТ КОНВЕНЦИЯТА*

139. Първият жалбоподател се оплаква, че експулсирането му е реакция срещу и наказание заради неговата законна религиозна дейност и следователно представлява неоснователна намеса в правата му по чл. 9 от Конвенцията. Той също така се оплаква, че в нарушение на чл. 13 във връзка с чл. 9 не е имал ефективно средство за правна защита в това отношение.

Член 9 гласи:

„1. Всеки има право на свобода на мисълта, съвестта и религията; това право включва свободата да променя своята религия или убеждения и свободата да изповядва своята религия или убеждения индивидуално или колективно, публично или частно, чрез богослужение, обучение, религиозни обреди и ритуали.

2. Свободата да се изповядва религия или убеждения подлежи само на такива ограничения, които са предвидени от закона и са необходими в едно демократично общество в интерес на обществената сигурност, за защитата на обществения ред, здраве и морал или за защита на правата и свободите на другите.“

140. Първият жалбоподател твърди, че неговото преподаване и религиозна дейност са законни и не са включвали каквото и да е проповядване на насилие или екстремистки възгледи. Твърденията, че той е представлявал заплаха за националната сигурност, са абсурдни и произволни. Всъщност властите търсели начин да прекратят религиозната му дейност. Целта на експулсирането му, както признава Правителството, е именно да се прекрати практикуването на религия от първия жалбоподател в България. Следователно налице е намеса в правата му по чл. 9 от Конвенцията. Като се позовава на аргументацията си по чл. 8 (вж. параграфи 104 и 105 по-горе), първият жалбоподател поддържа, че тази намеса е незаконна и не е била необходима в едно демократично общество.

141. Правителството отбелязва, че няма намеса в правото на първия жалбоподател да преподава религия. Експулсирането му не е реакция срещу учебните му часове по религия – които били законни, – а се основава на преценката, че религиозната му дейност представлява заплаха за националната сигурност. Нещо повече, г-н Ал-Нашиф доброволно се отказал от преподаването след връчването на заповедта за експулсиране и не би могъл да започне отново, тъй като новите инструкции на главния муфтия след експулсирането му забраняват религиозно обучение от лица без подходящо религиозно обучение. Освен това Правителството твърди, че религиозните свободи в България са гарантирани и че властите стриктно спазват

принципа за ненамеса във вътрешните работи на религиозните общности и редовно позволяват посещения на чужденци, идващи да преподават религия.

142. След като установи, че експулсирането на г-н Ал-Нашиф нарушава правото на жалбоподателите на зачитане на семейния им живот по смисъла на чл. 8 от Конвенцията и че те не са разполагали с ефективно средство за правна защита във връзка с това, което противоречи на чл. 13 от Конвенцията, Съдът счита, че не е необходимо да определя дали същите събития нарушават чл. 9 от Конвенцията сам по себе си и във връзка с чл. 13.

VI. ПРИЛОЖЕНИЕ НА ЧЛ. 41 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

143. Член 41 гласи:

„Ако Съдът установи, че е имало нарушение на Конвенцията или на протоколите към нея и ако вътрешното право на високодоговарящата страна допуска само частично обезщетение за последиците от това нарушение, Съдът присъжда, ако това е необходимо, справедливо удовлетворение на потърпевшата страна.“

A. Вреди

144. Жалбоподателите претендират 60 000 евро обезщетение за неимуществени вреди за стреса, който са преживели в резултат на нарушенията на техни права по Конвенцията.

Жалбоподателите подчертават, че семейният им живот е разстроен и религиозните свободи на г-н Ал-Нашиф са нарушени независимо от факта, че той никога не е извършвал нещо незаконно. В резултат всичките трима жалбоподатели са лишени от нормален семеен живот и живеят в несигурност, без да могат да намерят отново общ семеен дом. Това страдание е увеличено от медийната кампания, организирана от властите.

145. Жалбоподателите освен това твърдят, че са претърпели имуществени вреди, тъй като г-н Ал-Нашиф трябвало да продаде предприятието си в Смолян и не могъл да си намери работа в Сирия. Като оценяват претърпените загуби на 22 000 евро, жалбоподателите не претендират имуществени вреди, признавайки, че не могат да представят писмени доказателства. Вместо това те молят Съда да отчете загубите им при определяне на размера на неимуществените вреди.

146. Правителството счита тези суми за прекомерни и настоява да се вземе предвид икономическата ситуация в България.

147. Жалбоподателите отговарят, че дори да трябва да се вземе предвид икономическата ситуация, за да не се получават непропорционално различни стойности за жалбоподатели в различни държави, би трябвало да се използва надежден критерий като сравнително проучване на цените на стоките и услугите, а не минималната месечна работна заплата. Но дори така, докато широко разпространените стоки, разбира се, са по-евтини в България, отколкото в западноевропейските

държави, други стоки, например електроуредите и автомобилите, са по-скъпи поради малкия пазар. Ако приеме подхода, предложен от Правителството, Съдът може да се отзове в странното положение да трябва да указва на пострадалите от нарушения какво да си купят с присъденото обезщетение. Аргументите на Правителството не са подходящи в конкретния случай и поради това, че жалбоподателите сега живеят извън България, въпреки че биха желали да се завърнат там.

148. Съдът счита, че жалбоподателите са претърпели неимуществени вреди в резултат на нарушаването на правата на първия жалбоподател по чл. 5, пар. 4 от Конвенцията и нарушаването на правата на тримата жалбоподатели по чл. 8 и чл. 13 от Конвенцията. Като осъжда по справедливост, Съдът присъжда 7000 евро на първия жалбоподател и по 5000 евро на всеки от другите двама жалбоподатели (общо 17 000 евро).

Б. Разходи и съдебни разноски

149. Жалбоподателите претендират 5845 американски долара за 118 часа юридическа работа по процедурата пред Съда, по тарифа 40 долара на час, и за 45 часа работа с националните институции, по тарифа 25 долара на час. Жалбоподателите представят отчет за извършената работа и договор между тях и адвокатите им и цитират публикация, според която водещите адвокатски фирми в България работят по тарифа между 80 и 190 долара на час.

Те също претендират 792 долара за самолетни билети за адвокатите им г-н Грозев и г-жа Янева и 2650 френски франка за нощувки в хотел, местни транспортни разходи и дневни за явяването им пред Съда за разглеждане на делото.

Общият размер на разходите и на съдебните разноски, претендиран от жалбоподателите, е приблизително равностойността на 7750 евро.

150. Правителството счита, че непредвидените разходи за хонорари са неморални и че адвокатите би следвало да предоставят безплатна юридическа помощ на бедни клиенти. То твърди, че тарифите за час, които се претендират, са прекомерни в сравнение с минималната работна заплата в България.

Правителството освен това оспорва количеството часове, за които адвокатите твърдят, че са работили по националните процедури и процедурите в Страсбург. По-специално г-жа Янева не би могла да твърди, че е прекарала десет часа в центъра за задържане на летище „София“, тъй като никога не се е срещала с г-н Ал-Нашиф. Освен това г-жа Янева не посочва датите, на които, както твърди, е посетила пет пъти Районния съд в Смолян. Също така не се изисква седем часа работа по подготовката на жалбите до пет различни органа, тъй като текстът е идентичен.

151. Съдът отново напомня, че само юридическите разходи и разноски, за които се установи, че са действително направени и са необходими и разумни като сума, подлежат да възстановяване съгласно чл. 41 от Конвенцията (вж. наред с другите делото „*Николова срещу България*“ [Голяма камара], № 31195/96, от 25 март 1999 г., пар. 79).

Фактът, че г-жа Янева не е успяла да се срещне с г-н Ал-Нашиф в центъра за задържане – където той прекарал 26 дни в пълна изолация, – е един от аспектите на нарушаване на чл. 5, пар. 4 от Конвенцията, установен по настоящото дело.

Посещенията ѝ до центъра за задържане, явно при опит да получи среща с клиента си, очевидно представляват необходими разходи по защитата на неговите права по Конвенцията.

Съдът отхвърля твърдението на Правителството, че количеството на претендираните часове надхвърля юридическата работа, която действително е била извършена и която е било необходимо да бъде извършена за представителството на жалбоподателите.

Той също така намира, че тарифите от 4 долара на час и 25 долара на час не са прекомерни.

152. Все пак е необходимо да се направи известно намаляване с оглед на това, че част от първоначалната молба е обявена за недопустима.

Като конвертира претендираната сума в евро и като прави цялостна оценка, Съдът присъжда на жалбоподателите 6500 евро за разходи и разноски.

В. Лихва за забава

153. Според информацията, с която разполага Съдът, законната лихва в България, която се прилага за искиове, предявени в чуждестранна конвертируема валута, към датата на приемане на настоящото решение е 13,65% годишно.

ПО ТЕЗИ ПРИЧИНИ СЪДЪТ

1. *Отхвърля* единодушно предварителните възражения на Правителството;
2. *Приема* единодушно, че е налице нарушение на чл. 5, пар. 4 на Конвенцията;
3. *Приема* с четири на три гласа, че е налице нарушение на чл. 8 от Конвенцията;
4. *Приема* с четири на три гласа, че е налице нарушение на чл. 13 от Конвенцията;
5. *Приема* единодушно, че не е необходимо да изследва оплакванията по чл. 9 на Конвенцията сам по себе си и във връзка с чл. 13;

6. *Приема* с четири на три гласа,

а) че държавата-ответник е длъжна да плати в тримесечен срок от датата, на която това решение става окончателно съгласно чл. 44, пар. 2 от Конвенцията, следните суми, както и какъвто и да било данък, който би се дължал върху горната сума;

i) 7000 (седем хиляди) евро на първия жалбоподател и по 5000 (пет хиляди) евро на всеки от останалите двама жалбоподатели за неимуществени вреди;

ii) 6500 (шест хиляди и петстотин) евро за разходи и разноски общо за тримата жалбоподатели;

б) че и двете суми трябва да се конвертират в националната валута на държавата-ответник по курса в деня на плащането;

в) че се дължи проста лихва в размер на 13,65% годишно от деня на изтичането на споменатия по-горе тримесечен период до деня на плащането;

7. *Отхвърля* единодушно останалата част от претенцията на жалбоподателите за справедливо обезщетяване.

Съставено на английски език и обявено писмено на 20 юни 2002 г., съгласно Правило 77, пар. 2 и 3 от Правилника на Съда.

Винсент Бергер
съдебен секретар

Георг Рес
председател

В съответствие с чл. 45, § 2 от Конвенцията и Правило 74, § 2 от Правилника на Съда към настоящото решение е приложено общото частично особено мнение на г-н Макарчик, г-н Буткевич и г-жа Ботушарова.

ЧАСТИЧНО ОСОБЕНО МНЕНИЕ, ОБЩО ЗА СЪДИИТЕ МАКАРЧИК, БУТКЕВИЧ И БОТУШАРОВА

1. Гласувахме „против“ наличието на нарушение на чл. 8 в настоящото дело.

2. Мнозинството е счело, че експулсирането на г-н Ал-Нашиф е било наредено съобразно правен режим, който не осигурява необходимите гаранции срещу произвол, и е заключило, че намесата в семейния живот на жалбоподателите не е била основана на правни разпоредби, които отговарят на изискванията на Конвенцията за законност.

3. Въпреки че властите трябва да бъдат критикувани заради факта, че няма достатъчно процесуални гаранции в процеса на вземане на решение, това е само едната страна на въпроса дали намесата в семейния живот на жалбоподателите е била пропорционална на преследваната от нея легитимна цел. Съдът в много случаи е твърдял, че качеството на процеса на вземане на решение е въпрос за пропорционалност (виж, *mutatis mutandis*, делото „Т.П. и К.М. срещу Обединеното кралство“ [Голяма камара], № 28945/95, ЕСПЧ, 2001-V, § 72 и делото „Чапман срещу Обединеното кралство“ [Голяма камара], № 27238/95, ЕСПЧ 2001-I, § 92).

4. Ако този подход беше възприет, щеше да стане очевидно, че по настоящото дело принципът на пропорционалността не е бил нарушен, независимо от процедурните недостатъци.

5. Както мнозинството правилно посочва, не може да се счита, че чл. 8 от Конвенцията налага на държавата общо задължение да зачита избора на семейни двойки на местоживееене и да разрешава повторното събиране на семейството на нейната територия (виж параграф 114 на решението).

6. Г-н Ал-Нашиф и г-жа Салех пристигат в България като пълнолетни, след като са сключили брак в своята родина и са прекарвали по-малко от седем години в България към момента на спорното експулсиране. Фактът, че техните деца, родени през това време, са получили българско гражданство, не би следвало да се отчита като важен фактор при анализа на пропорционалността. Тъй като те са малки, естествено е, че трябва да следват родителите си и говорят арабски език. Г-жа Салех е напуснала България с децата през юни 2000 г., една година след експулсирането на съпруга ѝ, и се установила в Йордания, където има близки роднини. Самият г-н Ал-Нашиф има близки роднини в Сирия, има сирийски документ за самоличност на лице без гражданство и при влизането си в България през 1992 г. декларира, че Сирия е държавата, в която пребивава. На базата на гореизложеното едва ли може да се счете, че семейството е имало достатъчно силни връзки с България. Очевидно е, че жалбоподателите могат законно да установят семейния си дом в Сирия или другаде.

7. Нашето мнение, като отчитаме всички релевантни фактори, е, че експулсирането на г-н Ал-Нашиф от България при конкретните обстоятелства не нарушава пропорционалността. Няма нарушение на чл. 8 от Конвенцията, тъй като искът по тази разпоредба не е доказан и чл. 13 е неприложим

8. Поради това, тъй като считаме, че е налице нарушение само на правото на първия жалбоподател по чл. 5, пар. 4, като справедливо обезщетение бихме му присъдили 2000 евро и бихме отхвърлили претенцията му в останалата ѝ част.

VI.
МЕЖДУНАРОДНИ ПРОГРАМИ
И ПРОЕКТИ

**РЕЗУЛТАТИТЕ:
ПРОЕКТ BG-0103.03:
СТРАТЕГИЯ ЗА ПОДБОР
И ПРОФЕСИОНАЛНА КВАЛИФИКАЦИЯ
НА МАГИСТРАТИ И СЪДЕБНИ СЛУЖИТЕЛИ**

Нина Овчарова*

Министерството на правосъдието успешно завърши през февруари 2005 г. ФАР-проекта „Стратегия за подбор и професионална квалификация на магистрати и съдебни служители“. Проектът беше изпълняван от консорциум между Британски съвет – София (водещ партньор), Колежа на Европа в Белгия и Институт А.С.Е.Р. в Холандия.

Представяме ви докладите, които бяха изготвени в резултат на проекта по отношение на подбора и назначаването, атестацията и обучението на магистратите и съдебните служители.

Те не изразяват становище или официална подкрепа от страна на министерството относно изложените в тях изводи и препоръки, а представят на вниманието на професионалните общности независими доклади на чуждестранните експерти по проекта с цел подпомагане и възбуждане на дискусии до достигане на максимално успешна практика за подбора, атестацията и обучението в съдебната система на България.

В този брой са включени докладите за съдебните служители:

1. Подбор на съдебни служители: Оценка и препоръки
2. Назначаване на съдебни служители: Оценка и препоръки
3. Атестация на съдебните служители: Оценка и препоръки
4. Стратегия за обучение на съдебни служители

---

* Старши експерт в отдел „Международни програми“ в дирекция „Международно сътрудничество и европейска интеграция“, Министерство на правосъдието.

ПОДБОР НА СЪДЕБНИ СЛУЖИТЕЛИ: Оценка и препоръки¹

1. Оценка на настоящите критерии за подбор на съдебни служители

Понастоящем няма стандартни критерии за подбор на съдебни служители, въпреки че Проектът за развитие на съдебната система (East-West Management Institute / USAID) е предложил моделни практики за назначаване на съдебни администратори (след официалното въвеждане на тези постове) и административни секретари. Към днешна дата всеки съд процедира със свободните си работни места по свое усмотрение, а понякога назначаването се извършва без свободното работно място изобщо да бъде обявено или рекламирано.

2. Предложения за критерии за подбор на съдебни служители

Процесът на подбор на персонал трябва да има за цел да задоволи нуждите от административни човешки ресурси в българската съдебна система, като достига до максимално широк кръг хора чрез популяризация на всяко свободно място, и обработва всички прояви на интерес и извършва подбор за събеседвания ефективно и с разбиране.

Всеки процес на подбор на персонала трябва да дефинира ясни критерии. Документът, който служи за тази цел, е личностната характеристика. Голяма част от личностната характеристика може да се основава на длъжностната характеристика, но трябва да съдържа поне следната информация:

- Основни елементи на работата и конкретни изисквания, на които кандидатът трябва да отговаря – напр. бързина на работа, равнище на прецизност и пр.
- Кратко описание на работните условия – напр. заплащане, работно време, отпуски и пр.
- Желателна образователна степен или конкретни видове обучение (курсове, специализирано обучение и т.н.).
- Способности и умения, необходими за работата – напр. машинопис.
- Кратко описание на атмосферата на работа в съда и необходимостта кандидатът да работи добре в нея – напр. добри умения за работа в екип, положителна нагласа при обслужване на клиенти и пр.
- Предишен професионален опит, включително дейности и постижения. Тези изисквания следва да се определят като **желателни**, а **не** задължителни. Те могат да не са приложими за кандидати за базови работни места или хора без трудов стаж, макар че и тогава аналогичен опит (напр. практика в училище) може да бъде полезен.
- Информация за кандидатите – кратко описание на това, как и в какви срокове ще се обработват кандидатурите, изпитателни срокове и обучения за одобрените кандидати, възможности за бъдещо кариерно развитие.

Критериите са допълнително разработени в подробните предложения за подбор на административен съдебен персонал, които следват.

¹ Докладът е изготвен към януари 2004 г.

3. Критерии за подбор на персонала на национално ниво

Българската съдебна система процедира с подбора на административен персонал по индивидуален начин, като са налице съществени различия между практиките на отделните съдилища. Безспорно досега в много случаи това е било практически полезно и необходимо, но понастоящем недостатъците на този модел, било то реални или привидни, нарастват.

В системата, на която не е дадена достатъчно публичност, неодобрените кандидати често могат да възприемат организацията на подбора като несправедлива и дори тенденциозно насочена срещу тях. Не по-малко важен е фактът, че неуредените подходи към подбора на персонал могат лесно да доведат до назначаването на кандидати със силно различаващи се умения. Съществена стъпка към решаването на тези проблеми би било прилагането на стандартни критерии за подбор на персонала на национално равнище.

Препоръчва се българската съдебна система да приеме национални критерии, които да прилага при всеки случай на подбор на персонала във всеки съд, особено при процеса на предварителен подбор на кандидатури, както и при организацията и провеждането на събеседвания. Следният набор **се препоръчва** като национални критерии по отношение на желателните характеристики на кандидатите:

- високо равнище на лична етика;
- добри умения за работа в екип;
- положителна нагласа, мотивация и способност за установяване на добри междуличностни отношения в работния колектив;
- уважение към всички съдии, колеги и посетители на съда;
- способност за продължителна усърдна работа на високо ниво;
- ясен речеви изказ;
- ясен писмен изказ.

4. Начин за популяризация на процеса на подбор на персонал

[...] Икономически най-ефективният и **препоръчителен** начин за запознаване с политиката на подбор на персонала пред широк кръг хора е информационната брошура. Брошурите следва да бъдат поставяни на видни места в помещенията с обществен достъп във всеки български съд, както и в Министерството на правосъдието и Висшия съдебен съвет. Брошурата може да се публикува и на всеки уебсайт от българската съдебна система.

Препоръчва се брошурата да съдържа следната информация:

- Кратко определение на предназначението на съдебните институции – напр. да раздават правосъдие в България.
- Кратко описание на основните административни дейности в съдилищата – напр. обработка на граждански, криминални и семейни дела, организация на съдебни заседания, изготвяне на съдебна документация, поддръжка на архив.
- Предоставяне на националната политика за ПП (*вж. следващата точка*).
- Препоръчителни източници, където се обявяват свободни работни места за съдебни служители – напр. вестници, бюра по труда и пр.
- Кратка бележка за процедурата, която ще използва за попълване на всички видове свободни работни места – напр. публично обявяване, предварителен под-

бор, събеседване, назначаване, изпитателен срок, окончателно одобрение и постоянно назначаване.

Не се препоръчва потенциалните кандидати, които проявяват интерес при запознаване с брошурата, да попълват формуляр за кандидатстване на този етап. Ако в продължение на една-две години няма свободни работни места, потенциалните кандидати често могат да се окажат наети на други места и съдебният персонал ще пропиее излишно време да установява контакт с тях. Не по-малко важно е да не се създават напразни надежди у потенциалните кандидати чрез предварително подаване на документи в момент, когато няма свободни работни места.

5. Публично оповестяване на националната политика за подбор на персонала

Необходимо е българската съдебна система да разработи национална политика за подбор на персонала, която накратко да изложи подход, основан на професионална етика. На практика в много, макар и не във всички случаи вече се процедира съобразно такава политика; за това трябва главно да се обясни ясно и изчерпателно, че всички съдебни институции прилагат единни стандарти и подходи при подбора на персонала.

Вече бе препоръчано националната политика за подбор на персонала да се включи в информационната брошура. **Препоръчва се също** Министерството на правосъдието и Висшият съдебен съвет да оповестяват тази политика възможно най-често – напр. като заглавна част в други основополагащи документи, за да се постигне максимално публично разпространение.

Препоръчва се да се разработи публично оповестяване на националната политика за подбор на персонала, което може да бъде съвсем кратко. Предлагаме на вашето внимание следния примерен модел.

При политиката си за подбор и назначаване на административен персонал българските съдебни институции прилагат принципа на равнопоставеност. Целта на българската съдебна система е да предостави равни права на всеки кандидат за административен пост в съдилище без значение от пола, възрастта, религията и етническият му произход.

6. Метод за обявяване на свободни работни места

Анализът на пропуските и нуждите установи, че няма стандартна процедура при обявяването на свободни работни места. Някои председатели на съдилища и административни секретари споменаха, че използваните методи не винаги водят до отклик от кандидати с добри качества.

Като следваща основна крачка към развитието на ясна и прозрачна политика за подбор на персонала **се препоръчва** стандартният подход към популяризацията на свободни работни места да бъде чрез национален български вестник – метод, който вече се прилага от някои съдилища. Това не бива да възпира допълнителни инициативи. Ако съдът желае, може да поставя обяви на видни места в обществените помещения на сградите си, както и в регионалните бюра по труда, но за да се постигне по-висока откритост на процеса, **се препоръчва** всички местни обяви за свободни работни места да се разпространяват едновременно с обявите в националния печат, а не по-рано от тях.

Съзнаваме, че популяризацията чрез вестници води до финансови разходи, макар че вече се практикува от някои съдилища. За да се сведат разходите до минимум, **се препоръчва**, доколкото това е възможно, председателите на съдилища да си сътрудничат, като включват всички свободни работни места в една обява. Това не винаги е възможно, особено при свободни места, възникнали при неочаквано освобождаване, но в други случаи – напр. при пенсиониране – могат да бъдат планирани предварително. Това означава, че много свободни места могат да се обявяват заедно, което намалява разходите.

Съзнаваме и увеличените отговорности на председателите на съдилищата, които ще произтекат от организацията по популяризирането на свободни работни места, и допълнителното им натоварване при координацията с техни колеги, както бе препоръчано по-горе. Би било особено удобно, а също и по-малко финансово обременяващо, ако целият процес се управлява на централно равнище, като редовно се публикуват съвкупни обяви за свободните административни работни места във всички съдилища в страната. За да функционира ефективно подобна система, е необходимо да се определи координиращо звено. **Препоръчва се**, вероятно на по-късен етап, Висшият съдебен съвет да обмисли възможността да поеме тази функция.

7. Съдържание на обявата за свободни работни места

При изготвянето на обява е особено важно тя да бъде оформена така, че да привлича внимание и да предизвиква отзиви от подходящи кандидати. Дори при особено широк пазар на труда е необходимо да се достигне до лица с необходимите умения – да се предизвика и съхрани интерес от тяхна страна.

Обявата не бива просто да повтаря длъжностната характеристика. Длъжностната характеристика съдържа много излишна за целта информация и има различно предназначение. Вместо това се препоръчва обявата да съдържа следната информация:

- Обявяване на свободното работно място и наименование на длъжността.
- Основни дейности на длъжността и конкретни изисквания, на които кандидатът трябва да отговаря – напр. бързина на работа, равнище на прецизност и пр.
- Способности и умения, необходими за работата – напр. машинопис.
- Образование, предишен опит и всякакви видове обучение, през които кандидатът е желателно да е преминал.
  - Начална заплата.
  - Всякакви допълнителни плащания – напр. за дрехи.
  - Местоположение на работата.
  - Предоставяне на националните критерии за подбор на персонала.
  - Процедура за кандидатстване.

От най-голямо значение при формулирането на обявата са обявяването на свободното работно място и наименованието на длъжността – **препоръчва се** те да се отпечатват в получерно (удебелено). Желателните личностни качества **не** следва да се отразяват в обявата. За кандидатите те обикновено са неясни, като или им действат обърквашо, или автоматично решават, че ги притежават. Желателният

предишен опит също не следва да се определя конкретно. Никои двама кандидати няма да имат еднакво минало, а също е важно да не се обезкуражат кандидати, които не са имали възможност да придобият професионален опит, но имат забележителен потенциал.

Последната точка от списъка по-горе – „Процедура за кандидатстване“ – трябва да даде ясна информация на кандидата за това как да кандидатства за работното място. Тя трябва да включва следната информация:

- 1) Къде може да получи формуляр за кандидатстване
- 2) Какви документи, дипломи и пр. да приложи към формуляра за кандидатстване
- 3) Крайният срок за подаване на документи
- 4) Каква е по-нататъшната процедура? Напр. предварителен подбор, събеседване

8. Длъжностни характеристики

[...] В длъжностната характеристика следва да се избягва подробното описание на всеки аспект от отговорностите. **Препоръчва се** длъжностната характеристика да съдържа не по-малко от следната информация:

- Наименование на длъжността.
- Основно предназначение на длъжността – тази точка може да бъде съвсем кратка, но достатъчна да:
  - 1) разграничи длъжността от други длъжности;
  - 2) очертае приноса на длъжността за постигане целите на организацията (съответния съд).
- Информация за длъжността, на която въпросната длъжност е подчинена (прекия началник за длъжността). Това помага за изясняването на позицията на длъжността в цялостната структура.
- Всякакви управленски или контролни отговорности.
- Основни задължения. За да се постигне максимално проста длъжностна характеристика, **се препоръчва** броят на изредените задължения да не надхвърля осем или най-много десет. Сходни функции могат да се групират заедно в една точка, за да се избегне прекалена сложност на описанието. Техническите изисквания трябва да бъдат конкретни – напр. скорост на печатане при машинопис.

При описанието на задълженията **също се препоръчва** да се указват ясно дейностите, които са изцяло отговорност на въпросната длъжност. Това може да се постигне чрез целесъобразна формулировка – напр. „...е отговорен за предоставяне на необходимото обучение на целия персонал“.

Препоръчва се условието да се извършват дейности, които могат да бъдат възложени допълнително, да се вписва във възможно най-голям брой длъжностни характеристики (на практика във всички, освен тези за най-висшите административни длъжности). Това ще спомогне за допълнителна гъвкавост, ще е от полза на съдебния администратор или административния секретар за гъвкавото разпределение на персонала, където е най-необходим и в моменти на свръхактивна работа,

а също така ще подобри професионалните перспективи на служителите, като им предоставя опит в различни дейности. **Препоръчителната** формулировка на това задължение в длъжностните характеристики е:

„Да изпълнява други дейности, които могат да бъдат възложени, със същото равнище на отговорност, в това число да оказва помощ в други отдели, когато е необходимо.“

От нарастващо значение за българската съдебна система, както и за всяка друга, е да се отдели особено внимание на работата с граждани. **Препоръчва се** всички длъжностни характеристики, при които служителят е в контакт с гражданите в съда, да съдържат следното задължение:

„Да предоставя и развива професионално, любезно и внимателно обслужване на всички посетители на съда.“

9. Изисквания за образование

[...] В редица длъжностни характеристики се поставя определено образователно изискване или алтернативно изискване за определен брой години опит в български съдилища. **Препоръчва се** този двоен подход да се възприеме във всички възможни случаи. При някои длъжности – напр. счетоводител – специализираното образование е крайно необходимо, но при широк кръг административни длъжности необходимите умения могат да бъдат придобити чрез професионален опит в съдилищата. По този начин съдилищата могат да набират персонал с добри умения от два източника – лица, придобили подходяща академична или професионална квалификация, и лица с достатъчен професионален опит на различни длъжности в съдилищата, които може да им бъде полезен на по-високи длъжности. Допълнителна полза от втория метод за подбор на персонала е силната мотивация, която възможността за повишение създава у служителите, търсещи кариерно развитие в българската съдебна система.

10. Стандартен формуляр за кандидатстване

Предназначението на формуляра за кандидатстване е да даде възможност на кандидатите да предоставят информация за себе си в стандартен вид. Формулярът за кандидатстване е основният документ в процеса на предварителния подбор... **препоръчва се** един и същи образец на стандартен формуляр за кандидатстване да се използва във всички съдилища в цялата българска съдебна система.

В горната част на формуляра за кандидатстване следва да се помести забележка, гласяща, че формулярът е от съществено значение за процеса на подбор, че е особено важно да се даде пълна и точна информация и че формулярът е възможност за кандидатите да приведат доводите си за това да бъдат избрани на тази длъжност. **Препоръчва се** формулярът да бъде съставен така, че да позволява кандидатите да отразят в него следните данни:

- Длъжност, за която се кандидатства.

- Трите имена.
- Адрес.
- Домашен или служебен телефон и електронна поща (ако е приложимо).
- Образование – посещавани училища или висши учебни заведения с дати, специалности и придобита квалификация.
- Допълнителни специализирани обучения, квалификации и канцеларски умения.
- Предишна работа, включваща всяко работно място след завършване на образованието. За всяко работно място следва да се укаже следната информация:
  - 1) период на заетост;
  - 2) данни за работното място (работодателя), в това число наименование, вид дейност и адрес;
  - 3) заемана длъжност и основни задължения;
  - 4) размер на възнаграждението в крайния период на заетост;
  - 5) причина за напускане.
- До три имена и адрес на референти, потвърдили готовност да дадат мнение за кандидата.
- Най-ранна дата на готовност за започване на работа в случай на одобрение.
- Място за допълнителна уместна информация. Тук следва да се укаже ясно, че това дава възможност на кандидата да приведе доводите си за това, че е подходящ за длъжността.
- Място за дата и подпис с текст в получерно (удебелен), гласящ, че с подписа си кандидатът отговорно потвърждава, че цялата информация, предоставена във формуляра, е вярна.

По време на беседите със съдии и съдебни служители се изказаха разнородни мнения за тежестта на препоръките. Някои от събеседниците са на мнение, че препоръките за работа не са широко разпространени и добре разбрани в България. За да се спестят време и ресурси, **се препоръчва** да се въведе изискване за препоръки само за кандидатите, преминали успешно през предварителния подбор, но преди събеседването, за да може комисията по подбора да разполага с максимално количество информация.

Препоръката има за цел да сподели **поверително** мнение за характера и годността на потенциален служител. Ако се използва правилно, препоръката може да даде полезна допълнителна информация за кандидата. **Препоръчва се** при изискването на препоръки ясно да се укаже, че те ще се обработват при пълна дискретност и че чрез тях се търси следната информация:

- Потвърждение, че кандидатът вярно е указал предишните си длъжности, периоди на заетост, умения и пр.
- Мнения за характера и годността на кандидата.
- Положителни качества и недостатъци.
- Пунктуалност и честота на отсъствие от работа.
- Наличие или отсъствие на готовност лицето да бъде наето отново.

Личните препоръки имат много по-малка тежест от препоръките от работодатели, но при все това могат да бъдат полезни. Също следва да се има предвид, че кандидатите може наскоро да са завършили образованието си или да са имали

много малко други възможности за заетост или изобщо да не са имали никакви. В такива случаи **се препоръчва** кандидатите да бъдат помолени да предоставят до три имена на лица, които ги познават и са били в контакт с тях в продължение на дълъг период – напр. ръководител, ментор или преподавател, колега или приятел. Трябва да се има предвид, че от подобни източници може да се търси единствено информация за характера и годността, за положителните качества и недостатъците на кандидата, макар че бивши учители/преподаватели могат да са в състояние да коментират също и за пунктуалността и честотата на отсъствие от занятия.

11. Предварителен подбор

[...] От беседите, проведени с председатели на съдилища и административни секретари, стана ясно, че не съществува регулярен или стандартен процес на предварителен подбор, а някои председатели на съдилища споделиха готовност да провеждат събеседвания с всички кандидати, които подават документи. Макар и този подход да е похвален, в случаите на голям брой получени кандидатури това означава да се отнеме много време на комисията по назначаване. Затова **се препоръчва** да се провежда предварителен подбор и броят на допуснатите до събеседване кандидати да се сведе до **най-добрите трима по документи** за всяко свободно работно място.

Препоръчва се комисията, провеждаща събеседването, също да извършва и предварителния подбор. Имената на кандидатите следва временно да се заличат с цел кандидатурите да бъдат анонимни. **Също се препоръчва** придържане към следната процедура:

- Кандидатурите да се оценяват според общите национални критерии (както бе описано по-горе).
- Да се сравняват образователните характеристики на кандидатите.
- Да се сравняват професионалният опит на кандидатите.
- Да се сравняват доводите за получаване на работното място, изложени от кандидатите.

Препоръчва се членовете на комисията самостоятелно да обработят всяка кандидатура, като оценяват по скала от едно до пет всяка от точките по-горе. След това комисията следва да се събере, за да сравни оценките си и да постигне съгласие за тримата най-добри кандидати, които да бъдат поканени на събеседване. На кандидатите, неодобрили на предварителния подбор, следва в най-кратък срок да се изпратят писма, в които да им се благодари за проявения интерес. В това писмо следва да се посочат съображенията за отказ, за да се спази чл. 93(2) от Кодекса на труда – напр. силна конкуренция.

[...]

12. Други въпроси

В този раздел се представят накратко редица въпроси, свързани с подбор на персонала, въпреки че не са съществена част от процеса, и се дават предложения за по-нататъшни действия, свързани с тях.

В раздел 5 вече бе засегната брошурата, представяща политиката за подбор на персонала. Брошурата е много полезен инструмент за излагане – кратко и ясно – на начина, по който дадена организация работи. Брошурите трябва да са подчинени на целта да се покаже прозрачността на българската съдебна система. **Препоръчва се** да се създаде серия национални брошури, предоставящи на обществеността обща и процедурна информация. Следва да обхващат теми, като например как се завеждат различните видове дела, каква е процедурата на защита при тези дела, как може да се получи юридическа консултация и пр. Информацията в брошурите трябва да се ограничава до процедурни препоръки и трябва да се укаже ясно, че съдебните служители не могат да вземат отношение по същината на конкретни казуси. Целта на брошурите е да помага на лицата, посещаващи съдилищата със запитвания, и по този начин да спести от времето на служителите, занимаващи се с такива посетители. Всяко съдилище трябва да е снабдено с брошури. **Препоръчва се** всяка брошура да съдържа в заглавната си част първата точка от списъка в раздел 4, а именно, че предназначението на съдебните институции е да раздават правосъдие в България.

Освен че служат на целта да се покаже прозрачността в българската съдебна система, брошурите са важен инструмент за постигане на по-добро обслужване на граждани. Допълнителна стъпка към тази цел е да се дава обща информация за натовареността на съда. **Препоръчва се** във всеки съд да се поддържа информационно табло или – ако това не е възможно – да се закачи съобщение, което да се обновява ежемесечно и да съдържа следната информация:

- Средно времетраене за дадения период на всеки вид дело от завеждането до закриването му
- Среден период при всеки вид дело от завеждането до първото разглеждане
- Среден период при всеки вид дело от произнасянето в зала до издаването на съдебното решение
- Средни периоди на изчакване за отговор на писма
- Адрес, телефон и име на служителя, към когото могат да се отправят запитвания

Едно допълнително предложение за укрепване на обслужването на клиенти и политиката на прозрачност и откритост е въвеждането на **дни на открити врати** със съда. Това би била една радикална стъпка за българските съдилища, но такава, която с все по-голям успех се прилага на други места в Европа. **Препоръчва се** тази мярка, поне първоначално, да се прилага доброволно. За да бъде успешен един ден на открити врати, са необходими висока лична мотивация и подкрепа както от страна на съдии, така и на съдебните служители (административния персонал), поради което следва да се избягва принудително налагане на този подход. Накратко, тази инициатива би означавала съдът да отвори врати за обществеността, за да покаже как функционира той, как се обработват дела, как се създават досиета, как се движат делата, как протичат делата от завеждането до приключването им и как се подготвят дела за внасяне в съдебната зала. Целта на инициативата е образователна, но е важна стъпка в информирането на обществеността за дейността на съдилищата. Пресата също следва да бъде поканена на събитието. Поради високата ангажираност на съдилищата денят на открити врати може да се

организира във време или ден, когато съдът би бил затворен – поради това организацията трябва да бъде доброволна за служителите и съдиите, които участват в нея. Опитът в други страни показва, че дните на открити врати, **особено когато един или повече съдии взимат участие в тях**, са един от най-ефективните начини за промяна на обществените нагласи към съдилищата и хората, наети в тях. За това основно допринася повишаването на обществената информираност за начина, по който се вземат съдебни решения. Трябва обаче да се подчертае, че всички беседи с посетителите са на обща тематика и не се дава никаква конкретна информация за съществуващи дела.

Невъзможно е човек да не се впечатли от решителността на много български съдилища да предоставят възможно най-добро обслужване въпреки трудностите, с които се сблъскват. Предвид това, дори в случаи, когато ограничените ресурси пречат на промяната и развитието, съществува една мярка, която би могла да се обмисли като начин за признание на усилия и инициативи в тази посока. **Препоръчва се** всички съдилища да се насърчават да се стремят към получаване на „награда за отличие“ (нещо като образцов съд), независимо от условията, в които работят. Наградата следва да бъде на национално ниво и следователно нейното връчване да бъде прерогатив на Висшия съдебен съвет или Министерството на правосъдието. Чрез нея съдилищата ще се насърчават на доброволна основа да се стремят към редица подобрения, неизискващи специални ресурси. Постигнатите подобрения ще могат да бъдат разглеждани като заслуги за връчване на отличието. Подобренията, които тази инициатива има за цел, могат да са уникални (различни) във всеки съд, но примерни такива могат да бъдат следните:

- Брошури, преведени на други езици в съдилища, които работят със значителен брой представители на етнически малцинства.
- Прости и ясни табели за упътване, разпечатани на компютър и размножени на ксерокс.
- Прости проучвания на мненията на посетителите на съда (гражданите), показващи, че удовлетворението от услугите нараства.
- Особено добре изработено информационно табло – с подходящо подбрана информация и добро оформление.
- Поддържане на връзки и обмен на информация с други обществени организации – напр. беседи със служителите от бюро по труда, местните училища и др. учебни заведения – с цел повишаване на общественото разбиране на работата на съда.
- Редовни контакти с цел споделяне на опит и информация с адвокати, които са редовни потребители на съда.
- Организиране на групови посещения на съда – граждани, студенти, ученици – и срещи със съдии и администрация с цел запознаване с дейността на съда.
- Просто приспособяване на помещение (където е възможно) за занималня, вероятно с няколко играчки втора употреба, за децата на родители, страни/участници в дела.

Същността на наградата и съдилищата, на които да се връчва, следва да се определят от Висшия съдебен съвет или Министерството на правосъдието. Тя би могла да бъде знак или надпис на листовите за писма и други документи на съда,

плоча за стена, грамота за всеки служител в съда, купа или медал. На връчването може да се даде максимална публичност чрез присъствие на пресата. Опитът в други страни показва, че подобни мерки могат първоначално да се сблъскат с цинично отношение, но съдиите и служителите често стават все по-мотивирани при изпълнението на инициативи, замислени от тях. Получаването на наградата за отличие се превръща в мощен мотивационен механизъм и представя съда на обществеността в много добра светлина.

НАЗНАЧАВАНЕ НА СЪДЕБНИ СЛУЖИТЕЛИ: Оценка и препоръки²

1. Оценка на сега съществуващите критерии за назначаване на съдебните служители

Не съществува стандартизирана система за подбор на кандидати за попълване на свободните работни места както за новопостъпващи, така и за повишаване на по-висши административни постове. Използваните методи варират от провеждане на интервюта до оценяване на хартия. Съществуват големи вариации относно провеждането на интервюта, както и относно това, кой взема решение за назначението. Понякога интервю се провежда само с един от кандидатите, а в някои случаи – с всеки от кандидатите.

2. Проект за критерии за назначаване на съдебни служители

Целта на процеса на назначаване е да се избере най-подходящият кандидат за свободното работно място и това да бъде направено чрез процес, който гарантира, че всички кандидати се третират еднакво, честно и им се предоставя възможност да покажат своята годност за съответната работа. **Препоръчително е** процесът на назначаване да се основава на следните критерии:

- Прозрачна и открита процедура за назначаване, в която доверие имат всички, включително и кандидатите, които преминават през нея;
- Подбор за назначаване, основан на честна и открита конкуренция между кандидатите;
- Неутрални и безпристрастни комисии за назначаване, които провеждат процеса на интервюиране по един и същи начин в цяла България;
- Изпитване на кандидатите при провеждане на интервюта спрямо национални критерии;
- Включване на определен брой стандартни въпроси във всички интервюта;
- Включване като част от интервюта, където това е уместно за работата, на технически изпит, например умения по текстообработване по общ стандарт;
- Стандартна процедура за градиране и класиране на кандидатите при приключване на процеса на интервюиране.

---

² Робърт Кларк, експерт по проекта, януари 2004 г.

Процедурата за назначаване и свързаните с нея процедури са разработени в подробните предложения за назначаване на съдебни служители.

3. Цел на интервюто за назначаване

Най-важният етап от процеса на подбор и назначаване е интервюирането на кандидатите. **Препоръчва се** да бъдат провеждани интервюта за всяко вакантно място в администрацията, включително и за вакантни места, за които един или повече от кандидатите вече работят в съдебната система и кандидатстват за повишение на по-висока длъжност.

[...]

Целта на интервюто е да:

- Проучи кандидатите спрямо формулярите за кандидатстване, препоръките и другата налична информация и да ги изпита спрямо националните критерии;
- Получи и оцени информацията за кандидатите;
- Оцени кандидатите на сравнителна основа относно вероятното им представяне на работните места, за които кандидатстват;
- Класира кандидатите според качествата им и преценката за способностите им да вършат работата, за която кандидатстват (класирането на кандидатите е разработено по-нататък в документацията, свързана с назначаването).

Ефективният и добре структуриран процес на провеждане на интервю предоставя най-добра перспектива за намиране на кандидатите, които ще изградят успешна кариера и ще дадат положителен принос към съдебната система в България.

4. Състав на комисията по назначаване

За учредяване на комисията по назначаване **е препоръчително** да се предприемат следните стъпки:

- Комисията, която интервюира кандидатите, трябва да бъде съставена от същите хора, които са извършили процедурата по предварителния подбор. Това осигурява последователност и съгласуваност на подхода;
- Всяка комисия изисква председател, който да има водеща роля по време на интервюто и да изпълнява конкретни функции. В интерес на съгласувания подход **е препоръчително** председателите на съдилищата да възложат на заместник-председателите на съдилищата да председателстват всички комисии по назначаване на съдебни администратори;
- Всяка комисия по назначаване трябва бъде възприемана като действаща справедливо и безпристрастно. Дори и когато случаят е такъв, съществува възможност добронамерената комисия да се отклони от националния стандарт, особено там където кандидатите не са в силни позиции. За да се противодейства на този риск, както и за да се демонстрира честност и независимост, **е препоръчително** във всеки случай да бъде назначен в комисията съдебен администратор или административен секретар от друго съдилище, а не от съда, обявил вакантното място;
- Комисията по назначаването трябва да има достатъчен експертен опит по всички свързани с работата ѝ въпроси, но ако кандидатите за работа трябва да

покажат най-доброто от себе си по време на интервюто, те не бива да се чувстват смутени от големия брой хора срещу себе си. Поради тази причина, както и за да се спази чувството за пропорция, **се препоръчва** в комисията по назначаване да няма повече от петима членове. Петимата членове **се препоръчва** да са следните:

- a) За длъжности „Съдебен администратор“:
  - i) председател – съдия (заместник-председател на съда);
  - ii) втори съдия;
  - iii) външен съдебен администратор;
  - iv) член, определен от председателя на съда;
  - v) член, определен от председателя на съда;
- b) За други длъжности:
  - i) съдебен администратор;
  - ii) административен секретар;
  - iii) външен съдебен администратор или административен секретар;
  - iv) член, определен от председателя на съда;
  - v) член, определен от председателя на съда.

Подчертава се, че указаната тук бройка е **максимумът** за комисии, провеждащи интервюта. В случаи на длъжности с една функция, например служител охрана, съдебните администратори трябва да имат право да намалят броя на членовете на председателстваната от тях комисия, но **се препоръчва** общият брой никога да не бъде по-малък от трима и винаги да включва „външен“ представител. В интерес на гъвкавостта председателят на комисията може да определи двама от петимата членове на комисията и **се препоръчва** тези две бройки винаги да бъдат попълвани с оглед на познанията за работата, която ще изисква вакантното работно място. Например за много от длъжностите за съдебни служители би било полезно в комисията да има представител на съдебните служители. При вакантно място за счетоводител – специалист или председателят на съда може да бъде поканен в комисията, без в такъв случай да е задължително председателят на съда да е председателства комисията.

Гледайки напред в перспектива, би било голямо предимство свободните работни места да се обсъждат на по-широка основа, а не на ниво съдилище. Това може да включва създаване на комисия по назначаване, която да интервюира кандидатите за всички вакантни места за съдебни служители както в районните, така и в окръжните съдилища за по-широк регион от България. За момента обаче се предлага акцентът да падне върху осигуряване на съгласие и въвеждане на мерките, предложени в настоящия доклад.

[...]

5. Подготовка за интервюто за назначаване

Важно е комисията по назначаване да се подготви внимателно за интервюто с кандидатите, като всеки член направи това по един и същи начин. Тъй като комисията вече ще се е събрала за пресяването, **препоръчва се**, преди комисията да се разпусне, да съгласува формата на интервюто под ръководството на председателя. За да стане възможно това, всеки член трябва да има:

- Копие от спецификацията на лицето;
- Копие от националните критерии за подбор;

- Копие от обявата;
- Копие от длъжностната характеристика;
- Копие от попълнения формуляр за кандидатстване.

Всеки от споменатите по-горе документи трябва вече да е бил предоставен на членовете на комисията за извършване на първоначалния подбор. Единствените документи, които ще трябва да бъдат прочетени допълнително, ще бъдат приложените препоръки, тъй като те ще са нужни след първоначалния подбор за допускане на кандидатите до интервю.

Интервютата като средство за определяне на подходящите за назначаване лица не винаги са се радвали на особено добра репутация. Това е така, защото интервютата, които не са добре планирани, често са представлявали дълъг разказ за естеството на работата от страна на членовете на комисията и съвсем малко въпроси, отправени към кандидатите. Това на свой ред създава повърхностни впечатления и води до лоши решения. От друга страна, планираните и добре структурирани интервюта дават добри възможности на кандидатите да изградят своята кауза, да бъдат изпитани по положителен начин, и обикновено водят до по-добър избор.

В подготовката за интервюто ключова роля има председателят на комисията. Той/тя трябва да води обсъждането и най-важното – да разпредели отговорността за областите, в които ще се задават въпросите. **Препоръчва се** председателят на комисията да започне с привличане на вниманието на колегите към три ключови области на проучване:

- Дали всеки от кандидатите изглежда способен за работата, за която кандидатства;
- Дали всеки от кандидатите изглежда достатъчно добре мотивиран и силно желае да поеме отговорностите на длъжността.
- Дали всеки от кандидатите изглежда способен да работи добре в екип и има изгледи да се впише добре в културата на съда.

След насочването на вниманието по този начин **препоръчва се** председателят на комисията да:

- Насочи вниманието на колегите си към националните критерии за подбор, като напомни, че кандидатите трябва да бъдат преценявани спрямо критериите почти толкова, колкото и един спрямо друг;
- Напомни на колегите ключовите характеристики на работата, като използва длъжностната характеристика;
- Прегледа с колегите попълнения формуляр за кандидатстване, като подчертае силните и слабите страни, както и пропуските, като всички те трябва да бъдат допълнително проучени с въпроси.

Накрая, в процеса **се препоръчва** председателят на комисията да определи на колегите си областите, в които ще се задават въпроси. Това до известна степен ще произтича от онова, което кандидатите са написали за себе си, но всяко интервю трябва да покрие следните области:

- образование;
- предишен опит в работата, ако е приложимо;
- изисквания за длъжността;
- етични стандарти;
- отношение към работата;
- комуникативни умения;

- способност за добра и ясна защита на тезата си;
- умения за писане;
- подходяща нагласа към съдии, колеги и клиенти.

Преди да се разпусне комисията, председателят трябва да се спре на известен брой общи моменти. **Препоръчва се** те да включват:

- реда на задаване на въпросите;
- време за задаване на въпроси, определено на всеки член;
- необходимост от отворени въпроси, така че кандидатът да може да говори

повече;

- как ще започне и как ще свърши интервюто;

• напомняне, че всички членове трябва да бъдат готови да отговорят на въпроси, задавани от кандидатите;

- как ще се дават точки на кандидатите.

Внимателно планираното и добре структурираното интервю ще остави с ясно усещане както успешите, така и неуспешите кандидати, че са били третирани честно и справедливо и че им е била дадена всяка възможност да приведат убедителни аргументи в полза на назначаването им.

6. Интервю за назначаване

В деня на интервюто ключова роля има председателят на комисията. Той/тя вече трябва да е съгласувал с членовете на комисията стратегия за провеждане и оценяване. Ако времето позволява, би помогнало комисията да се събере малко преди първото интервю, за да си припомни изискванията за длъжността, стратегията за интервюто, как ще се прави оценяването, както и да обсъди препоръките, постъпили преди заседанието за предварителен подбор. **Препоръчва се** интервютата да се уреждат в един и същи ден или в последователни дни, ако има кандидати за няколко вакантни места.

В деня на интервюто председателят на комисията има задължението да насочва и да контролира комисията. **Препоръчва се** председателят на комисията да изпълни следните предварителни функции:

- да провери и да осигури всичко необходимо за интервюто, например маса, столове, чаши за вода, хартия и моливи и др.;

- да се срещне с членовете и да им напомни за уговорената стратегия за провеждане на интервюто;

- да разясни на членовете на комисията графика за деня или дните и да поеме отговорността за придържане към графика.

Препоръчва се всяко интервю да има максимална продължителност от един час, плюс време за изпит на кандидатите. За много кандидати, особено за току-що завършилите училище или колеж, интервютата за работа се считат за мъчение. Добре проведените интервюта с продължителност от един час са достатъчни за кандидатите да се отпуснат и да дадат най-доброто от себе си. Ако интервюто е подходящо структурирано, един час е достатъчен на членовете на комисията да добият цялата информация, която им е необходима, за да направят оценка и да стигнат до заключение. Изключения от тези правила могат да правят интервютата за някои специални длъжности, като например чистач, шофьор, инженер-топлотехник, за които обхватът на задаваните въпроси е вероятно да бъде по-тесен и по-кратко интервю би било достатъ-

чно. За всички административни и чиновнически длъжности за съдебни служители обаче трябва да се спазва принципът за едновременното интервю.

Целта на графика е да позволи членовете на комисията да работят в съответствие със сроковете, които са си поставили, и да поддържа дисциплина за целта. Вторична, но важна цел е да не се карат кандидатите да чакат дълго, нито пък да се съкращават интервютата с тях, защото времето на комисията изтича. **Препоръчва се** графикът за кандидатите да се изготвя както следва:

- пет минути за комисията да обсъди въпроси, възникнали в последния момент;
- интервю в продължение на един час;
- двадесет и пет минути за оценяване, обсъждане и вземане на решение.

Известен брой председатели на съдилища описаха как са изпитвали кандидати за технически умения, например умения за работа с клавиатура, точност и др. Ясно се осъзнава, че тези умения са съществени за някои длъжности. Там където за комисията, провеждаща интервюто, е важно да прецени нивото на техническа компетентност на кандидата, това трябва да се постигне, без да се разкъсва графикът на интервюто. За да се включи всичко това в процеса на интервюто, **се препоръчва** следната процедура:

- техническият изпит на кандидатите да се провежда отделно от процеса на интервюиране, преди интервюто и ако е възможно в същия ден от компетентно лице в съда, определено за целта от председателя на комисията по назначаване.
- Бележка за резултатите от техническия изпит да се предостави на всички членове на комисията по възможност преди интервюто, а ако това не е възможно – най-късно веднага след интервюто, но преди членовете на комисията да са стигнали до заключения.

И нещо допълнително трябва да се каже за техническия изпит. В интерес на прозрачната и отворена система е важно, каквито и стандарти да бъдат определени, те да се прилагат универсално във всяко съдилище в България. **Препоръчва се** Висшият съдебен съвет или Министерството на правосъдието да обсъди с председателите на съдилищата, евентуално чрез работна група, на какво ниво трябва да бъдат определени приемливи стандарти. След съгласуването им **се препоръчва** те да бъдат включени в спецификациите на личностите, в критериите за подбор, обявите за работа, в длъжностните характеристики и формулярите за кандидатстване за съответните длъжности.

Обръщайки се към самата процедура на интервюто, **препоръчително е** да се следва следният формат:

- i) Председателят на комисията приветства кандидатите, представя всеки от членовете на комисията и очертава структурата на интервюто;
- ii) Председателят на комисията след това задава един или два общи въпроса, например за прекарване на отпуска или за интересите. Те са предназначени да предразположат кандидатите да свикнат с формата на въпроси и отговори и да доведат до по-задълбочени въпроси, свързани с работата;
- iii) След това председателят на комисията дава думата за въпроси на всеки от членовете. Предметните области са били съгласувани предварително и трябва да покриват списъка;
- iv) След като всеки от членовете на комисията е завършил задаването на въпросите си, интервюто отново се отнася при председателя. Това дава възможност на

председателя да се върне към някои предишни моменти от дискусиата, които са останали неизяснени, да се спре на въпроси, които не са били засегнати, и да даде възможност на членовете и на кандидатите както да добавят нещо, така и да зададат допълнителни въпроси. При приключване на интервюто е важно председателят да каже на кандидатите колко дълго ще чакат за резултатите от интервюто;

в) След като кандидатите напуснат, комисията оценява и поставя бележки/точки.

Изразен във времето, цялостният формат за интервютата изглежда по следния начин:

а) Обсъждане на кандидата от комисията – 5 минути;

б) Приветствие от председателя на комисията и задаване на въвеждащи въпроси – 5 минути;

с) Въпроси и отговори на членовете на комисията – 40 минути;

д) Въпроси от председателя на комисията и закриване на интервюто – 15 минути;

е) Обсъждане в комисията и оценяване – 25 минути.

За да се осигури успехът на интервютата за определяне на най-подходящите кандидати за съдебната система в България, се препоръчва за всяко вакантно място от всеки член на комисията да се изисква спазването на определени принципи. Веднъж съгласувани, те могат да станат част от указанията на председателя на комисията преди интервютата. Тези принципи са следните:

- Придържане към поставените ограничения във времето. Комисията се състои от председател и четирима членове, и всеки от тези членове ще има по десет минути за задаване на въпроси. Ако някой от членовете започне да ги надвишава, председателят трябва да се намеси, но това трябва да стане по начин, който не разкъсва протичането на интервюто с кандидата. Това може да се реши предварително, като комисията се уговори помежду си за определен сигнал, който да означава, че времето изтича. Метод, който често се използва ефективно, е председателят да си вдигне молива и след това да го постави обратно на масата.

- Да не се прекъсват двупосочните дискусии с въпроси или предизвикателства. За кандидатите може да бъде много затормозящо и дори несправедливо, ако трябва да се справят с въпроси, понякога с висока скорост, идващи от членове на комисията, които говорят едновременно. Също така е несправедливо да се прекъсва член на комисията, когато се развива определена линия на задаване на въпроси. Изключение от този принцип се допуска само ако председателят на комисията прецени, че даден въпрос е толкова неуместен или неподходящ, че на него не е необходимо да се дава отговор. Възможност за възникнали впоследствие въпроси съществува, когато председателят при закриване на интервюто пита членовете дали имат допълнителни въпроси и сам задава няколко такива. Същата възможност след това трябва да бъде дадена и на кандидатите.

- Всеки кандидат, обсъждан за дадена длъжност, има вероятност да притежава отличителни страни – например необикновен трудов опит, необикновена квалификация или някакъв друг опит. Ако нещо подобно се съдържа във формуляра за кандидатстване, то е напълно подходящо да бъде допълнително разгледано от членовете на комисията в процеса на задаване на въпроси. Но трябва да се има предвид, че членовете **трябва** също и да задават някои въпроси, еднакви за **всички**

кандидати. Ако се постъпи по друг начин, това може да даде на някои кандидати несправедливо предимство. Членовете на комисията трябва да подготвят тези въпроси веднага след като председателят на комисията им зададе областите, в които ще се задават въпросите, на по-ранната среща за даване на указания.

- В много отношения интервютата могат да бъдат сравнени с провеждането на разговор с определена цел. Все пак за комисията по назначаването и особено за председателя ѝ остава важно да контролира процеса. На кандидатите не бива да се разрешава да „подменят ролите“ и да задават серии от въпроси, като същевременно предоставят много малко информация за себе си. Това не се отразява добре на кандидатите и ако се допусне да се случи, председателят на комисията трябва да се намеси и да предложи въпросите от страна на кандидата да бъдат зададени в края на интервюто. Няколко въпроса говорят за мислещ и интересуващ се кандидат. Голям брой въпроси говорят за липса на задълбоченост и липса на вникване в това, как комисията би възприела задаването на серии от въпроси.

- Всеки член на комисията внимателно трябва да си води бележки по всички важни моменти, възникващи по време на интервюто. Това е важно за подпомагане на паметта при точното припомняне на първия кандидат за деня, след като вече са били интервюирани трима или повече. Наличието на бележки е необходимо също и при класирането на кандидатите, както и за целите на изготвянето на списъци с резервите.

- Всеки член на комисията внимателно трябва да слуша **всички** отговори по време на интервюто. Това е важно за разкриването на областите, в които ще е необходимо да се зададат допълнителни въпроси, както и за обсъждането след интервюто. Това също е добра дисциплина, осигуряваща кандидатите да извършват по-голямата част от говоренето, като комисията слуша, подтиква и пита.

- Всички членове на комисията трябва да осигурят задаването на повече отворени въпроси за сметка на затворените. Ако на даден въпрос кандидатите могат да отговорят с прост утвърдителен или отрицателен отговор, те с нищо не разкриват себе си и не постигат нищо освен съгласие или несъгласие с възгледите на задаващия въпроса. В интервюто задачата на комисията е да иска мнение, а не да изразява такова. Въпроси, които търсят възгледи, питат за натрупан опит и за ситуации, които е вероятно да възникнат при работата, имат много по-голям шанс да разкрият реакциите на кандидатите. Членовете на комисията трябва също да избягват и въпросите с множество възможни отговори, които често объркват кандидатите и те започват да се мъчат да отговорят на въпроса, като се опитват да си припомнят предишните въпроси.

- Тонът на интервюто е важен. Той не трябва да бъде враждебен или агресивен, защото скромните и чувствителните кандидати ще реагират, като кажат съвсем малко или нищо. След като веднъж вече председателят на комисията е предразположил кандидата, остатъкът от интервюто трябва да се проведе делово, като моменти на отпускане и хумор се допускат, където е уместно.

Добре фокусираната комисия по назначаване ще постигне разбирателство с кандидатите. Насърчаването на реакциите е вероятно да накара хората да говорят свободно и за силните си страни, и за слабостите си. Добрият зрителен контакт, добрият изказ на въпросите и внимателното слушане ще помогнат на комисията по назначаването да получи повече от кандидатите.

7. Поставяне на оценка на кандидатите

Вече беше препоръчано членовете на комисията да си водят подробни бележки по време на интервютата. След като кандидатът напусне стаята, тези записки трябва да се погледнат за опресняване на паметта и започване на процеса по оценяване. При **никакви обстоятелства** оценяването не трябва да се оставя за края на деня, защото трудностите при спомнянето на подробности за кандидатите неизбежно ще намалят перспективата за направи на точен избор.

След като членовете на комисията вече са си опреснили паметта, те трябва да оценят кандидатите. В помощ на този процес **се препоръчва** изготвянето на прост формуляр за оценяване, който да се използва от българската съдебна система при всеки случай на провеждане на интервю за назначаване на административен персонал. Надолу по лявата страна на таблицата трябва да бъдат предметните области на задаваните въпроси. От ляво на дясно срещу всяка предметна област трябва да има пет кутийки, маркирани с 1 до 5. Кутийките трябва да бъдат достатъчно големи, за да позволяват на членовете една или две думи за коментар, ако желаят, но във всяка предметна област членовете трябва да отбележат една от кутийките с отметка, за да укажат оценката. В долната част трябва да има място за всеки член да постави обща оценка, коментар в подкрепа на тази оценка и подпис. Общата оценка естествено трябва да бъде последователна и съвместима с отделните оценки в кутийките. **Препоръчва се** използването на следната скала за оценяване:

1. Отличен кандидат
2. Добър кандидат
3. Приемлив кандидат
4. Кандидат под приемливото ниво
5. Кандидат много под приемливото ниво

Горещо се препоръчва членовете на комисията да проведат оценяването до този етап лично и самостоятелно, като отметките в кутийките и общите оценки на този етап се считат за условни.

След като вече са поставени отделните самостоятелни оценки, председателят на комисията провежда систематизирано обсъждане. Целта е постигането на консенсус по отношение на всеки от кандидатите. **Препоръчително е** първо председателят да попита членовете за условните им общи оценки. Това ще разкрие различията в мненията. След това се обсъждат условните оценки на всяка от предметните области. Председателят трябва да избягва дългите спорове по несъществени различия, а да преглежда доказателствата, очертани в резултат на интервюто по въпроси, за които съществува съществена разлика в мненията, с оглед постигането на консенсус.

Ако предположим, че се постигне консенсус, председателят на комисията с помощта на останалите членове записва в своя формуляр за оценяване общата оценка, поставена от комисията, заедно с кратка писмена характеристика на кандидата, като за това отново ползва помощ от колегите си, провеждали интервюто. В случай когато получаването на съгласуван резултат се окаже невъзможно, **препоръчва се** председателят на комисията да запише в писмената характеристика и мнението на малцинството. Все пак, ако интервюто е протекло по подходящ и структуриран начин, може да се очаква, че в крайна сметка ще се постигне консенсусно мнение или поне това показва опитът при използване на подобни подходи

към вземането на решение. Важно е също писмените характеристики да включват и доловените слабости, в случай че кандидатите потърсят обратна информация с оглед подобряване на бъдещото си представяне.

Непосредствено след приключването на интервютата председателят на комисията отново с помощта на членовете на комисията изготвя общ доклад и препоръка. Обикновено препоръката следва логически от поставените оценки, но в случай че двама кандидати имат еднакви оценки, може да се наложи допълнително обсъждане в комисията.

Докладът на комисията се предава на председателя на съда за утвърждаване на препоръката за назначаване. **Препоръчва се** докладът да се изготвя по следния начин:

- i) Вакантното място
- ii) Имената на членовете на комисията за назначаване
- iii) Копие от оценките и използваната скала за оценяване
- iv) Датата на провеждане на интервюто
- v) Имената на кандидатите, общите им оценки и писмени характеристики
- vi) Препоръка за назначаване, подкрепена с доводи
- vii) Препоръчителен списък с резерви.

Препоръчва се докладът на комисията да се предаде на председателя на съда един работен ден след приключване на работата на комисията. По-голямата част от работата по изготвяне на доклада ще е свършена по време на и след всяко интервю, като остава само окончателната препоръка да бъде съгласувана и добавена. **Препоръчва се** също председателите на съдилищата да вземат решение по препоръката в рамките на един работен ден след получаването ѝ. Спазването на тези срокове ще осигури, че съдът се вмести в сроковете, определени с член 95 (2) от Кодекса на труда.

8. Списъци с резерви

Процедурите по подбор и назначаване са много важни, но продължителни и ресурсоемки. След като са положени усилията да бъде определен най-добрият от известен брой кандидати, може да се окаже, че се очертават две или повече много силни кандидатури за назначаване. В такъв случай **се препоръчва** да се използва списък с резерви. Списъкът с резерви съответства на член 96 (4) на Кодекса на труда, който се отнася за лица, които не приемат предложение за работа.

Смисълът на списъка с резерви е, че за определен период от време, ако възникне вакантна бройка в същия съд, кандидатът може да бъде взет от челните позиции на този списък, без да се налага ново обявяване, подбор и интервюиране.

За да влезе тази процедура в сила, председателят на съда трябва да бъде помолен да утвърди списъка с резервите като част от връчената му препоръка на комисията по назначаването. **Препоръчва се** кандидатите в списъка с резерви да бъдат клсирани във възходящ ред според получените общи оценки и списъкът да е валиден в продължение на 12 месеца. След този срок лицата може да са намерили друга работа, а променливото естество на работата допълнително да изисква нова процедура за подбор.

9. Обявяване на резултатите

За да не бъде нарушен член 95 (2) от Кодекса на труда, трябва да се изпратят писма до всички кандидати, участвали в конкурсите за назначаване, на следващия

ден след излизане на решението на председателя на съда. Писмата попадат в три категории:

- 1) Писма, информиращи успешните кандидати за назначаването
- 2) Писма, информиращи неуспешните кандидати за резултатите
- 3) Писма, информиращи кандидатите, че са поставени в списък с резервите.

За успешно издържалите кандидати **се препоръчва** писмото да ги информира за датата и часа на новото назначение. Трябва да включва копие от пълната длъжностна характеристика и да упомене, че назначението ще започне с пробен период. Пробният период се описва в документите, свързани с атестацията.

За неуспешно издържалите кандидати **се препоръчва** уведомителното писмо да бъде подписано от председателя на комисията. Писмото трябва да е издържано в благодарноположен тон, с акцент върху нивото на конкуренция и да завършва с добри пожелания за успех при бъдещо кандидатстване за работа.

За кандидатите в списъка с резервите **се препоръчва** писмото да бъде подписано от председателя на комисията. То трябва да обърне внимание на стандарта на конкурса, при който комисията е трябвало да избира между кадърни кандидати, и да обясни, че кандидатът успешно е постигнал място в списъка с резервите и може да бъде поканен да заеме вакантно място, ако такова се появи през следващите 12 месеца, след което списъкът с резерви ще престане да бъде валиден.

Може да се окаже трудно намирането на подходящ баланс при писането на писма за резултатите, особено на отхвърлени кандидати, но тези писма са важни не само в личен план за хората, но също и заради начина, по който отразяват политиката по човешки ресурси на съдебната система в България. По тази причина **се препоръчва** Висшият съдебен съвет или Министерството на правосъдието да съгласува с председателите на съдилищата, евентуално чрез работна група, формата на текста в такива писма, която все пак да позволява на подписващия ги да добавя материал, свързан с интервюто, като по този начин ги персонализира.

КРИТЕРИИ ЗА ОЦЕНКА НА ДЕЙНОСТТА НА СЪДЕБНИТЕ СЛУЖИТЕЛИ: Оценка и препоръки³

1. Доклад-оценка на съществуващите критерии за оценяване работата на съдебните служители

Обратната информация за работата на служителя се дава *ad hoc* и не съществува каквато и да било структурирана система за това. Оценката по време на изпитателния период идва обикновено от колеги и се свежда до посочване на слабостите, на които трябва да се обърне внимание. След изтичане на изпитателния период оценяването на работата и обратната информация за него почти липсват.

---

³ Робърт Кларк, експерт по проекта, януари 2004 г.

2. Критерии за оценка на работата на съдебните служители

Смисълът на оценяването на дейността е да се даде възможност на служителите да покажат най-доброто от себе си, да затвърдят силните си страни, да наблегнат на отстраняването на слабостите и да реализират потенциала си. Оценяването произтича от естеството на ежегодното споразумение между служителя и неговия или нейния пряк началник и осигурява поглед към работата през изминалия период като основа за бъдещи планове.

Препоръчва се режимът за оценка на работата на административния персонал в рамките на българската съдебна система да се основава на следните критерии:

- Прозрачност. Служителите трябва да бъдат наясно какво се очаква от тях;
- Честност. Целите, поставяни пред служителите, трябва да бъдат реалистични и постижими;
- Взаимно уважение между преките началници и работниците, като последните се възприемат като ценни кадри, а не се разглеждат като даденост или като винтчета в някаква машина;
- Измерване на извършеното според специфични, количествени критерии, напр. обем на работата;
- Измерване на извършената дейност според специфични качествени критерии, напр. прецизност на писмените документи;
- Измерване на извършената дейност според специфични личностни критерии, напр. отношение към клиентите на съда;
- Измерване и обратна връзка в течение на цялата година или изпитателния срок за новите служители.

За да бъдат ефективни, честни и прозрачни, системите за оценка трябва да действат от момента на постъпване на лицето на работа в съда. Затова предложенията, които следват, се основават на този подход.

3. Постъпване на ново работно място

Важно е да се гарантира внимателно отношение при въвеждането на успешно представилите се кандидати в съдилищата и по-специално в първия ден от постъпването. Колкото и уверено да се представят кандидатите, почти всеки изпитва нервност, постъпвайки на ново работно място.

Редица от интервюираните изтъкват натовареността на българските съдилища и трудността да се отдели време за въвеждане в работата на новите колеги. Този проблем е напълно разбираем и се проявява разбираемо към по-опитните служители, изправени пред подобно затруднение, но разсъжденията тук се основават на погрешна логика. Ако още в самото начало се отдели време (колкото и трудно да е това), за да се гарантира съответно въвеждане в работата, е много по-вероятно новите служители да компенсират времето, отделено за обучение, с висококачествена работа и професионална ангажираност.

Изследванията показват, че вероятността служителят да подаде оставка е много по-голяма през първите месеци в новата организация, а проведените интервюта потвърждават, че това е валидно и за българската съдебна система. Това натоварва съдилищата с разходи и изисква да се вземат всички необходими мер-

ки, за да се повиши ангажираността на новопостъпилите колеги. Въвеждащото обучение следователно трябва да бъде подчинено на четири цели:

- 1) да подкрепя новоназначения служител, когато всички аспекти на работната среда са все още непознати за него;
- 2) да изгражда у служителя благоприятно и положително отношение към съда;
- 3) да превърне лицето в ефективен служител в максимално кратки срокове;
- 4) да предприеме всички останали разумни стъпки, за да премахне пречките пред израстването на новоназначения служител.

Много от изискванията, които трябва да се имат предвид при работата с новоназначения служител, макар и важни, са сравнително елементарни и много от тях вече се изпълняват в съдилищата, но за удобство ги групираме тук. **Препоръчва се** във всеки един случай да се изпълняват предписанията в списъка, който следва:

- да се гарантира служителите на съда да научат името на новия/новата колега/колежка предварително, в деня на неговото или нейното постъпване и коя длъжност се заема. С това най-добре би могъл да се справи съдебният администратор или административният секретар, като разпрати кратко съобщение преди датата на постъпването;

- да се гарантира, че новоназначеният служител е запознат с местонахождението на съда, началото на работното си време и лицето, на което да докладва;

- да се организира среща със съдебния администратор или административния секретар и наставник. Наставникът трябва да бъде лице, излъчено от съдебния администратор или административния секретар, което да отговаря на запитвания от страна на новоназначения служител, да помага при евентуални затруднения, да извършва и да следи обучението и, в по-общ план, да извършва надзор по време на периода на обучение.

По време на въвеждащата среща **се препоръчва** да се изпълнят следните стъпки в указания ред:

- i) новоназначеният служител да бъде поздравен и присъстващите да бъдат представени един на друг;

- ii) да се гарантира, че новият служител има сключен трудов договор и разполага с длъжностната характеристика на заемания пост;

- iii) да се опише накратко дейността на съда, неговите компетенции, функции и структура и как новата служба на лицето се вписва в тях;

- iv) да се обяснят условията на изпитателния срок;

- v) да се разясни културата на съда, напр. стремежът към бързина и прецизност, обслужване на клиентите и т.н.;

- vi) да се потвърдят стандартите, които се очаква да достигне и поддържа в работата си новоназначеният служител, и последствията, ако тези стандарти не бъдат спазени. Тук е моментът те да бъдат връчени в писмен вид на новоназначения служител;

- vii) да бъдат потвърдени други подробности, отнасящи се до работата, като работно време, заплата, отпуски и т.н.;

- viii) да бъде помолен служителят да подпише на срещата документ, който го задължава да не разкрива никаква информация, придобита в хода на работата, касаеща дела, задълженията му или съда;

- ix) да информира за това колко често съдебният администратор или административният секретар ще се срещат с новоназначения служител, за да отчитат напредъка му;

х) да се даде възможност на новоназначения колега да зададе въпросите си.

Важно е срещата при постъпването да се ръководи от съдебния администратор или административния секретар. Това е човекът, който ще изготвя докладите относно новоназначения служител и ще дава препоръките си на председателя на съда относно евентуален безсрочен договор. Това ще означава също и че новият член на колектива познава старшия си ръководител.

В края на срещата при постъпването инициативата поема наставникът, за да изпълни следните ангажименти:

- 1) да заведе новоназначения служител до неговото или нейното работно място;
- 2) да провери дали всичко необходимо за работа е налице;
- 3) да представи новия колега на председателя на съда и на други съдии според ангажираността им;
- 4) да запознае новоназначения с други негови или нейни колеги;
- 5) да разведе новоназначения из сградата, като обясни разположението на помещенията;
- 6) да се увери, че новият служител знае местоположението на тоалетните и столовата (ако такива съществуват);
- 7) да започне процеса на обучение.

При работата си по тази програма и в последващото обучение наставникът ще трябва да има предвид две противоречащи си изисквания: необходимостта да направи новоназначения колега продуктивен колкото е възможно по-бързо и необходимостта да не допусне прибързване, така че новият служител да не получи необходимото време за възприемане на новите за него процедури.

4. Изпитателен срок

Условията на изпитателния срок се регулират от Кодекса на труда. Целта на изпитателния срок е да се гарантира, че:

- новоназначените служители изцяло отговарят на изискванията за длъжността;
- данните относно присъствието и поведението на новоназначените служители са задоволителни.

Вече беше препоръчано условията на изпитателния срок да бъдат изяснени по време на срещата при постъпване в длъжност. Те следват подабзац vi на настоящите препоръки. Служителят в изпитателен срок следователно е информиран за:

- целта на изпитателния срок;
- очакваните стандарти на работа;
- изискваните стандарти на поведение;
- последствията при неуспех да бъдат достигнати стандартите за работа и поведение.

По време на интервютата стана ясно, че в отделни случаи назначенията на служители в българската съдебна система са ставали без какъвто и да било изпитателен период, с други думи безсрочен трудов договор е бил подписан още в самото начало. Подобен подход крие значителни рискове и не се препоръчва. Колкото и строги да са процедурите по избора и назначаването и колкото и изявен да изглежда кандидатът, това **не е гаранция** за бъдещото добро представяне. Възможно

е да възникнат случаи, в които се явява необходимостта да се решава проблем с лице, което е изглеждало способно и компетентно, но което всъщност е лишено от качества и не дава надежди някога да започне да допринася ефективно за работата на съда.

Препоръчва се всяко административно назначение в българската съдебна система да става на базата на трудов договор, съдържащ клауза за изпитателен срок от максимум шест месеца според разпоредбите на член 70(1) от Кодекса на труда. **Препоръчва се** това условие да се прилага и спрямо служителите, които преминават на по-висока длъжност в рамките на българската съдебна система. Макар и редки, има случаи, в които служител, работил много ефективно на определено ниво, изпитва затруднения да запази същата ефективност след заемане на по-висок пост.

Някои от интервюираните споделиха, че не са изчакали изтичането на шестмесечния период, преди да подпишат безсрочен трудов договор. Мненията в тази група се разделяха между тези, които са правили това след две седмици, след три месеца, и онези, които са изчакали изтичането на пълните шест месеца. **Препоръчва се** във всеки един случай да се изчаква изтичането на пълния изпитателен период от шест месеца. Ако възникнат проблеми, особено с редовното явяване на работа, откриването им може да отнеме време, а и оценката също изисква време. Колкото и бърз да е напредъкът на служителя, българската съдебна система може единствено да спечели от една балансирана преценка на качествата на лицето в рамките на пълния шестмесечен период и така да намали риска от безсрочното назначаване на колега, което впоследствие да се превърне в проблем.

5. Обучение

Член 188б от Закона за съдебната система изисква от назначаващото тяло да осигури на съдебния служител условията, необходими за изпълнението на неговите професионални задължения, и да подобрява неговата квалификация и преквалификация. Подробната организация на обучението е обект на предложенията по-долу в този проект, но темата се засяга и тук от съображения за изчерпателност и за да се изясни мястото ѝ в процеса на назначаване.

Обучението може да изисква много усилия от ангажираните в тази дейност, но времето, отделено за ефективно обучение, особено на новоназначените служители, ще донесе щедри дивиденди. **Препоръчва се** да се изготви проста програма за обучение за всички нови административни служители и тя да се предоставя още в първия работен ден. **Препоръчва се** наставникът да отговаря за изготвянето на програмата за обучение и да следи за нейното изпълнение. Това **не** означава, че същинското обучение трябва да бъде проведено изцяло или изобщо от наставника. Важно е обаче да се гарантира, че в лицето на наставника има човек, чиято отговорност е да следи за довеждане на програмата до успешен край. Това на свой ред гарантира, че програмата няма да бъде пренебрегната или забравена заради други проблеми, като например претовареност.

За новите съдебни служители обучението „на бюро“, известно също и като обучение в хода на работата, е и ще продължи да бъде най-често използваният метод. При тази техника на лицето се показва как да извършва определена работа, след което му се дава възможност да продължи да изпълнява съответната дейност. Обучението в хода на работата обаче трябва да бъде част от пакет от по-

широки мерки, които да подготвят обучаемия за ефективна работа във възможно най-кратък срок. **Препоръчва се** пълният пакет да включва:

А) Обучение в хода на работата. Това е специфична и директна техника, която ангажира изцяло обучаемия. **Препоръчва се** това обучение да следва следните четири принципа:

i) Подготовка. Трябва да има прост план за представяне на материала или метода, който трябва да бъде усвоен. В частност обучаемият трябва да разбира смисъла и важността на заданието на съда.

ii) Представяне. Ясен процес на обяснение и демонстрация. Обясненията трябва да бъдат прости и конкретни, но да обхващат всеки аспект на процеса. Демонстрацията е **възлов** компонент на обучението, осъществяван най-успешно чрез:

a) изпълняване на задачите в присъствието на обучаемия;

b) повторение на извършеното, но бавно, като се обяснява всеки етап;

c) допълнителни демонстрации с постепенно ускоряване на темпото.

iii) Практика. Сега обучаемият практикува под наблюдение и повтаря процеса, докато се достигне необходимото ниво на ефективност.

iv) Последваща работа. Почти неизбежно е обучаемите да срещат временни затруднения при изпълнението на новите си задължения. Те трябва да се разглеждат като част от програмата за обучение, от особено значение при оценката на работата, а за да успее обучаемият да възвърне увереността си, може да се наложи обучаващият да повтори представянето.

В) Индивидуално наблюдение. Обучението в хода на работата се извършва най-добре в по-широк контекст на индивидуалното наблюдение. Този подход предполага леко оттегляне от работата, като се позволява на обучаемите да осъзнаят своя напредък и да преценят какво още е необходимо да научат. Тази техника помага на обучаващите се да видят извършеното в неговата цялост и етапа, до който са достигнали в своето развитие. Разширяването на обучението в хода на работата и включването на индивидуалното наблюдение в него представлява отдалечаване от културата на „критиката и вината“ и позволява ранните грешки да се разглеждат като възможности за трупане на нови знания. За да бъдат информирани за напредъка на обучаемите, наставниците трябва понякога да прибягват до индивидуално наблюдение.

С) Наставничество. Създаването на наставническа система вече беше препоръчано. Наставниците напътстват и съветват новите служители. В частност те:

- съветват по административни и технически проблеми или проблеми, отнасящи се до личния състав, с които се сблъсква новият служител;

- дават по-обща напътствия относно работата на съда, напр. по въпроси на културата и адекватното поведение;

- проявяват разбиране при споделяне на стремежи, проблеми и притеснения от страна на обучаемите.

Съществува широк спектър техники на обучение освен вече описаните три, но трите изброени са особено подходящи в процеса на въвеждане на новите обучаеми.

6. Оценка по време на изпитателния срок

От съществено значение е оценката на дейността да се извършва в течение на цялата кариера на служителя и най-вече по време на встъпителния изпитателен период.

Препоръчва се формулярът за оценка на съдебните служители да се прилага и при оценяване на новоназначени служители по време на изпитателния период. **Препоръчва се също** съдебният администратор или прекият началник да попълва формуляра след консултация с наставника и със съдиите, които са се запознали отблизо с работата на новоназначения служител. Неопитността на новия служител трябва да се има предвид и да се взема под внимание при определяне на оценката. [...]

Препоръчва се формулярът да бъде попълван три пъти, през интервал от два месеца в течение на изпитателния период и всеки доклад-оценка да бъде последван от кратко интервю с участието на съдебния администратор (или директен началник, определен от съдебния администратор да попълни формуляра за оценка), наставника и новоназначения служител. **Препоръчва се** третото оценяване да натежи при вземането на решение дали на стажант-служителя да бъде предложен постоянен трудов договор. В обичайния случай оценка три и нагоре ще означава приемливо ниво на представяне и ще трябва да води след себе си сключването на безсрочен трудов договор. Това решение ще изисква също и съгласието на председателя на съда и на съдебния администратор.

Неудовлетворителното представяне често повдига трудни проблеми, които трябва да бъдат решавани адекватно. Ключовият проблем е да се установи дали лицето наистина бележи напредък и обещава да достигне приемлив стандарт на работа или въпреки щателните процедури на подбор и назначаване е очевидно, че той или тя не притежава необходимите умения да изпълнява задълженията си. И при двете ситуации шестмесечният изпитателен срок, както и поддържащата система на структурирано обучение, ръководство, наставничество и редовно оценяване ще демонстрират на всички ангажирани една честна и прозрачна система, насочена към постигането на съответния резултат.

7. Оценка на постоянния състав

Служителите, които са преминали успешно изпитателния период и с които е бил подписан безсрочен трудов договор, следва да подлежат на оценка в хода на кариерата им в българската съдебна система. С оглед на това е важно **всички** ангажирани, както обекти така и субекти на оценяването, да имат ясно общо разбиране за целта на този процес.

Представянето е поведението на служителя и резултатите, които този служител постига. Системата за оценка има за своя цел **подобряването** на тези резултати. От особена важност е на тази система да не се гледа като на средство ръководителите да поставят все повече и по-трудно изпълними задачи, а като на **споразумение** между ръководителя (или оценяващия) и служителя, свидетелстващо за това какво те **заедно** са решили, че трябва да бъде постигнато през годината.

Ефективната оценка на представянето трябва да включва следните характеристики:

- тя трябва да бъде непрекъснат процес с дванайсетмесечен цикъл, насочен към постепенно подобряване на работата;
- тя трябва да се основава на консенсус и сътрудничество;
- тя трябва да насърчава контрола на представянето от страна на самия служител;

- тя трябва да се извършва по начин, който насърчава откритото и честно двупосочно общуване между ръководителя и съответния служител;
- тя трябва да осигурява редовна обратна информация към служителя, подлежаща на оценка;
- тя трябва да важи за целия административен персонал;
- тя трябва да се възприема от всички ангажирани като честна и прозрачна система;
- тя трябва да бъде управляема и измерима.

Периодът на оценка на представянето трябва да бъде една година. **Препоръчва се** да се преминава следният цикъл в процеса на оценка на дейността:

Месец първи

Служителят се споразумява с извършващия оценяването относно:

- a) плана за действие (Член 183 (1))
- b) сферите на оценяване.

Месец шести

Състои се текущ преглед с участието на същите две лица, който:

- a) установява достигнатите позиции и нивото на представяне
- b) установява евентуално наличие на проблеми и определя мерки за подобряване на резултатите.

Месец дванадесети

Окончателен преглед, при който се обсъжда представянето в течение на цялата година. Този преглед е решаващ за общата годишна оценка и може да бъде свързан с определянето на плана за действие и оценка за следващата година.

Силно се препоръчва гъвкавост по отношение съдържанието на годишния цикъл на докладите, като то бъде преразглеждано с оглед внасянето на консенсусни поправки. Внезапни промени в натовареността, отсъствие на колега, заболяване или промени в законодателството биха могли да повлияят на графика и такива промени трябва да бъдат отразени в плана за действие.

[...]

По отношение на целите, поставени пред административния служител, **се препоръчва** те да се подчиняват на следните критерии:

- те трябва да са ясни, недвусмислени и да се разбират както от оценяващия, така и от служителя;
- трябва да съществува възможност за измерване на целите – по време, качество или по някакъв друг начин;
- те трябва да са постижими. Дори ако тяхната цел е да подобрят представянето, те трябва да бъдат реалистични;
- те трябва да бъдат значими, а не периферни. Постигането им трябва да допринася за цялостното представяне на съда;
- те трябва да могат да бъдат постигнати в рамките на 12-месечния цикъл на периода на оценка.

При спазването на тези критерии **се препоръчва** планът за действие да се съвмести с формуляра за оценка. Показателите за оценка трябва да се различават в зависимост от опита на служителя и сферата на дейност, но **се препоръчва** оценява-

щият винаги да поставя едни и същи цели в плана за действие за служители с еднакъв пост и опит. За да стане по-ясен механизмът на свързване на целите в плана за действие с индекса за оценка, предлагаме следните примери:

1. Навременен и висококачествен изпълнение на задълженията: специфична цел за намаляване броя на случаите на късно или неефективно изпълнение на задание;
2. Спазване на правилата на професионалната етика: цели се намаляване на евентуални трудности, възникнали в миналото;
3. Отношение към гражданите: специфична цел за намаляване на оплакванията;
4. Способност за самостоятелна работа: качествени цели за извършване на самостоятелна работа без външно наблюдение;
5. Организационни и управленски умения: измервани чрез способността за справяне с противоречащи си изисквания в рамките на целта;
6. Квалификация и способност за работа със законодателството: цели се намаляване на грешките при работа със законодателството;
7. Комуникативни умения: цели се намаляване на грешките в писмените документи;
8. Умение за работа в екип: върху този аспект е трудно да се работи изолирано, но резултатите могат да бъдат измервани в зависимост от качеството на работа на целия екип и степента на разбирателство между колегите;
9. Инициативност, извънредна работа, творчество: измерват се въз основа на направените предложения и идеи за подобряване на работните процедури.

Горният списък съдържа единствено примери и предложения. И отново се подчертава, че към възприетите равнища на представяне трябва да се подхожда гъвкаво. Служителите ще възприемат системата като справедлива и отворена и ще обсъждат по-открито собствената си работа, ако виждат, че при оценяването се вземат предвид всички фактори в съда, които влияят на представянето, напр. заболяване на колега или промени в натовареността. При тази система би следвало да е възможно служител да направи повече грешки, отколкото в предходната година, и въпреки това да получи по-висока оценка, защото той или тя са успели да свършат също и голям дял от работата на отсъстващ колега и са жертвали качеството в името на бързината, но въпреки това са се справили добре и работата на съда е продължила нормално. Оттук следва, че рекапитулацията на представянето в края на годината е от голямо значение и изисква голямо умение от страна на оценяващия. Тя трябва да се разглежда, първо, като средство за постигане на общо мнение относно нивото на представяне и, второ, като основа за планиране на бъдещето.

Препоръчва се оценяващият да възприеме следния подход:

- i) да насърчава служителя да бъде в ролята на активната, говореща страна;
- ii) да слуша внимателно казаното;
- iii) да се концентрира върху представянето, а не върху личността на служителя;
- iv) да разгледа работата през цялата година, а не да се съсредоточава основно върху един или два отделни случая;
- v) да завърши срещата в позитивен дух, с постигнато разбирателство за пътя, който предстои, и каква помощ или напътствия могат да бъдат предложени на служителя.

Ако оценяващият възприеме препоръчания по-горе подход, е много по-вероятно прегледът да бъде процес с положителен резултат и за двете страни и е много по-вероятно да доведе до подобрене в представянето.

8. Управление на незадоволителното представяне

Не винаги е лесно да се реши проблемът с неудовлетворително справящ се служител, особено когато проблемите се крият, но ако някакви подобрения могат да бъдат направени, това ще бъде постигнато по-скоро чрез структуриран подход, отколкото чрез незабавна реакция на ситуацията. Това важи както за служителите в изпитателен срок, така и за постоянния административен персонал, а проблемите винаги се решават по-добре, ако началникът или оценяващият е в редовен контакт със съответния служител, вижда извършената от него работа и може отрано да забележи, ако представянето е под необходимото ниво или качеството на работа се влошава.

Справедливо и правилно е да се дадат всички възможности на служителя да подобри работата си и да достигне приемлив стандарт. Този процес трябва да се управлява добронамерено. **Препоръчва се** прекият наставник, началник или оценяващ да предприеме следните действия:

i) да идентифицира и постигне съгласие за наличието на проблем. Ако служителят е в състояние да осъзнае и е съгласен, че проблем съществува, е по-вероятно той или тя да участва активно в отстраняването му, или с други думи да поеме пълната отговорност за положението;

ii) да установи причините за създалата се ситуация. Важно е да не се тръгва просто към разпределяне на вината. Възможно е някои от причините за влошаване на работата да са извън контрола на служителя или да е необходимо обучение или допълнителни знания;

iii) да постигне съгласие относно действията, които трябва да бъдат предприети. Може да се налагат действия от страна на началника, служителя или и на двамата. Проблемът може да се реши чрез преглед на плана за действие, който може да се променя според нуждите;

iv) да предприеме действия. Това може да стане чрез организиране на обучение, осигуряване на напътствия или чрез други мерки;

v) да продължи да следи ситуацията. Това трябва да става добронамерено и служителят трябва да получава редовна обратна информация относно постигнатия напредък.

Описаният по-горе подход може да помогне за отстраняването на пречките пред напредъка и трябва да накара служителя да почувства, че съдът насърчава добронамереното и честно отношение към работещите в него. Дори и там, където опитите за подобрене се окажат неуспешни, ще бъде ясно, че на съответния служител са дадени всички възможности.

СТРАТЕГИЯ ЗА ОБУЧЕНИЕ НА СЪДЕБНИ СЛУЖИТЕЛИ⁴

Преглед и водещи принципи

Важно е да се определи целта на обучението, след което да се преосмисля през определени интервали от време, за да се гарантира нейната актуалност. **Препоръчително е** да се постави следната стратегическа цел, която да се преосмисля не по-рядко от веднъж на три години, а дори и по-често, когато това се налага от обстоятелствата:

Българската съдебна система се ангажира с това да предоставя обучение посредством Националния институт на правосъдието на всички административни служители в българските съдилища, вследствие на което те да придобият необходимите знания и умения, позволяващи максимално ефикасно изпълнение на служебните задължения.

Добре е стратегията да се основава на подцели, които да позволяват ясно тълкуване на поставената стратегическа цел. **Препоръчително е** да се поставят следните подцели:

- По-висококвалифицирани и по-мотивирани служители
- Предлагане на обучение в подходящия момент и съобразно нуждите на обучаваните служители
- Създаване на култура на организиране на процеса на усвояване на знания
- Насърчаване на административните служители да поемат отговорност за своето професионално развитие

1. Бюджет

Националният институт на правосъдието (НИП) ще има задължението да изготвя и внася годишен проектобюджет с оглед на планираните обучителни дейности за предстоящата година. Проектобюджетът трябва да е в съответствие с тригодишния стратегически план на НИП и подлежи на одобрение от страна на управителния съвет на НИП, в който членуват трима представители на Министерството на правосъдието и четирима от членовете на Висшия съдебен съвет. След като бъде одобрен, проектобюджетът се предава на Висшия съдебен съвет. След получаване на одобрение НИП е свободен да провежда своите дейности по силата на своя устройствен правилник, който му отрежда автономия.

За първата година от своето функциониране НИП ще разполага с финансови средства, гласувани от Народното събрание на Република България. През следващите години институтът ще трябва да възприеме режим на набиране на заявените в проектобюджета необходими финансови средства. Устойчивият правилник на института съдържа разпоредби, които го задължават да работи в тясно сътрудничество с Висшия съдебен съвет, Министерството на правосъдието, съдебни институции и други.

Начините за събиране на информацията, необходима за изготвянето на проектобюджета, са предмет на следващата точка от настоящия документ. След като получи материали от всички възможни източници, НИП ще трябва да обработи получените данни, които представляват обосновката на проектобюджета. След получаването на окончателния вариант на бюджета директорът на НИП ще е в състояние да изготви окончателния вариант на програмата на обучение. Според

---

⁴ Робърт Кларк, експерт по проекта, май 2004 г.

устройствения правилник на института предмет на приоритетно финансиране са курсове, които имат задължителен характер по силата на закона или решение на Висшия съдебен съвет, като останалите курсове се провеждат според разполагаемите средства. Правилникът предполага следното подреждане на курсовете по значимост:

- i) Задължителни курсове;
- ii) Курсове за работни умения;
- iii) Обучение по управление и специализирани курсове, например за работа с клиенти.

В правилника на НИП се подчертава, че съдебните служители (както и други служители) имат законово право и задължение да поддържат и повишават своята квалификация и това е част от служебните им задължения (член 35, т. 6, Закон за съдебната власт). Все пак устоявеният правилник на НИП описва основната цел на институцията, както следва: „да се повиши ефективността на съдебната система посредством качествено професионално обучение и повишаване на квалификацията на съдиите“. Съществува явната опасност от това, че при наличие на финансови ограничения приоритет ще има обучението на съдии, докато предлагането на курсове за административни служители ще намалее, а в години на голям финансов недостиг ще спре напълно. След полагането на всички ценни усилия за създаването на института през последните две години, подобно развитие на нещата би представлявало огромна крачка назад, което ще се отрази на трудовия ентузиазъм и ефективността и трябва да бъде избягнато на всяка цена. За да се запази предлагането на обучение за административни служители, **е препоръчително** в устройствения правилник на НИП да се внесат следните изменения:

- Член 6. Основната цел на НИП е да повиши ефективността на съдебната система посредством качествено професионално обучение и повишаване на квалификацията на съдиите **и административните служители**.

- Член 34(1). Квалификационните курсове и програми, които по силата на закон или решение на Върховния съдебен съвет имат задължителен характер **както за съдиите, така и за административните служители**, се финансират приоритетно със средства от бюджета на НИП.

2. Установяване на нуждите от обучение

Съществуват редица средства, които могат да бъдат ефективно използвани, за да се добие пълна представа за нуждите от обучение. Особено важно е НИП да се спре на тези средства, които ще му позволят да се запознае с мнението на административните служители относно обучението, на което биха искали да присъстват през следващата година. **Препоръчително е** при изготвянето на годишния проектобюджет НИП да провежда ежегодно проучване за определяне на приоритетните нужди на административните служители от обучение. Анкетите следва да се изготвят съвместно от председателите на съдилища и административните секретари на съдилища и **е препоръчително** да съдържат следните въпроси:

- Какво приоритетно обучение е необходимо и за колко служители;
- Какви други курсове на обучение се считат за желателни;
- Какви курсове на обучение са посещавани през предишната година – данни относно вида на курсовете и броя на обучените служители. Отговорите на този

въпрос ще предоставят на НИП възможността да отговори на изскването, поставено от неговия устройствен правилник, касаещо поддържането на база данни относно участието на съдебни служители в курсове на обучение.

Ако към съдилищата се подходи по гореописания начин, съществува малка доза риск всяка година да се получават сходни отговори, независимо от истинското състояние на нещата. Отговорите на анкетата предполагат, че поне една част от курсовете, за които е изявено желание да бъдат проведени, вече съществуват и че или няма достатъчно добра осведоменост относно наличните курсове, или целевата група на даден курс не е цялостно обхваната в процеса на популяризиране на курса.

Особено важно е планът за посрещане на нуждите от обучение, въз основа на който НИП изготвя своя годишен бюджет, да се докаже като солиден и убедителен при тестване. Мненията на административните секретари на съдилищата помагат на института да се сдобие с мнението на целевата група. Основателността на отговорите на секретарите може да се провери с допитване до Националното сдружение на съдебните служители. Мненията на председателите на съдилища са от полза, тъй като представят гледната точка на „потребителя“, мненията на Върховния съдебен съвет (ВСС) отпразяват гледната точка на старшите членове на гилдията на съдиите, а Министерството на правосъдието и ВСС са в позиция, която им позволява да предоставят информация относно промени в законодателството, свързани с обучение на административните служители.

Съществуват и други начини за точно установяване на нуждите от обучение. Първо, **препоръчително е** НИП да набави всички възможни разполагаеми статистически данни, касаещи работната ефективност на съдилищата. Един преглед на данните относно работната ефективност на съдилищата в цяла България би хвърлил светлина върху основни проблеми на съдилищата, като протакане на дела, натрупване на голям обем от дела, което може да не излезе наяве от даните, предоставени от отделните съдилища. Този подход ще позволи на НИП да прецени дали подобни проблеми могат да бъдат напълно или отчасти разрешени посредством обучението на служители.

Второ, не е установено наличието на система на вписване на оплакванията и тяхното естество в хартиен или електронен регистър. **Препоръчително е** всеки районен и окръжен съд да бъде инструктиран да води регистър на оплакванията. Освен че биха предоставяли полезна допълнителна информация на Министерството на правосъдието относно работната ефективност на съдилищата, подобни данни могат да бъдат също така използвани от НИП за установяване на нуждите от обучение от гледна точка на клиента.

И накрая, **препоръчително е** да се направи опит да се стигне до тези, които ползват услугите на съдилищата, с цел последните да бъдат запитани директно относно тяхното мнение за услугите, предоставяни от, и работната ефективност на съдилищата. Това е най-предизвикателният от всички изброени начини за установяване на нужди, които позволяват постигането на задоволителни резултати. По тази причина **е препоръчително** да се провежда ежегодно проучване в разстояние на една седмица във всеки районен и областен съд в България, както и в апелативните съдилища, Върховния касационен съд и Върховния административен съд. В рамките на тази седмица всеки посетител, бил той професионалист от юридическата сфера или гражданин, следва да бъде помолен да попълни кратка анкетна

карта, в която да отрази мнението си относно работната ефективност на съдилищата и да посочи сферите на тяхната дейност, които могат да се усъвършенстват посредством обучение. Отговорите се събират и изпращат на НИП за анализ.

3. Структура на обучението

Настоящата ситуация по отношение на обучението на съдебни служители може да бъде най-точно охарактеризирана като временна. Независимо от законодателната рамка единственото обучение на административни служители, което се провежда понастоящем, се предлага от Националното сдружение на съдебните служители, което разчита на значителната подкрепа на East-West Management Institute. НИП ще започне да провежда обучение за административни служители през 2005 г., но няма яснота относно точната дата.

За да започне да провежда обучителна дейност, НИП се нуждае от структура както на начина, по който ще процедира, така и на самото обучение. Препоръчително е НИП да функционира като институция, която взема решения и събира данни относно всички аспекти на обучението на съдебни служители, за да може да работи ефективно.

Не би било нито икономично, нито разумно всички курсове на обучение да се провеждат централизирано, т. е. в София. Курсовете на обучение трябва да се разделят на курсове, провеждани на местно ниво, в това число и обучение на работното място, и на централизиран курсове, предназначени за групи служители, които да се провеждат в НИП. Макар че сме наясно, че съществува опасност от налагането на един по-менторски тон, препоръчително е да се следват следните насоки:

- Аспекти на обучението за работни умения (посредством обучение на работното място в съответния съд);
- Пълни еднодневни курсове за работни умения (местни центрове – виж по-долу в текста);
- Специализирани курсове, напр. опреснителна граматика, стресоустойчивост, работа с клиенти (поделят се между местните центрове и НИП, София);
- Еднократни курсове за посрещане на конкретни нужди, напр. ново законодателство (НИП, София)

Препоръчително е въвеждащото обучение за новопостъпили служители да се провежда в НИП, София. Това предложение представлява отклонение от направените вече уговорки, но за него има редица основания. Подобен подход ще помогне на тези, които са в началото на своята кариера, да добият чувство за принадлежност към българската съдебна система, както и към съдилищата, в които са постъпили. Ще ги накара да почувстват, че са част от една по-широка общност. Ще им даде възможност да установят връзки с колеги още в началото на кариерата си, както и да добият впечатления относно начина, по който функционират други съдилища. Не по-маловажен е фактът, че подобен подход ще позволи на НИП да гарантира унифицираност и системност на въвеждащото обучение за новопостъпили служители.

По силата на член 35(1) от устройствения правилник на НИП последният се задължава да поддържа база данни, която включва и данни относно съдебните служители, присъствали на даден квалификационен курс. Изготвянето на подоб-

на база данни може да доведе до съставянето на обстоен регистър, който да отразява всички курсове на обучение, през които преминават около шестте хиляди административни служители в българските съдилища. За да се гарантира изготвянето на споменатата база данни, е препоръчително:

- НИП да създаде и поддържа папка с данни за всеки член на съдебната администрация. Папката следва да съдържа информация относно всички обучителни курсове, на които е присъствал служителят в рамките на своята кариера, относно завършените курсове и резултатите от това. За да се гарантира пълнота на информацията, е също така препоръчително всеки съдебен служител, преминал през обучение, да бъде приканван да попълни анкетна карта, която да върне на НИП при приключване на обучението;

- Всички лектори, провеждащи курсове на работното място, т. е. в съдилищата (виж по-долу в текста), да уведомяват НИП относно проведеното обучение на работното място веднага след приключване на обучението;

- Местният координатор на обучението (виж по-долу в текста) да уведомява НИП относно всички обучителни курсове, проведени на областно ниво, както и относно резултатите от обучението;

- В края на всяка учебна година НИП да разпечатва и изпраща на всички съдебни служители данни относно всички обучителни курсове, проведени през изминалата година, както и относно резултатите от тях. Този пакет от мерки би трябвало да гарантира пълнота и актуалност на данните, които съставляват базата данни.

След съставянето на база данни относно обучението (това, разбира се, би било едно идеално приложение на компютрите) НИП ще е в състояние да дава отговори на въпроси, касаещи обучителната му дейност. Базата данни ще бъде също така източник на информация, на който ще се осланя НИП при планирането на своята обучителна дейност и съставянето на годишния проектобюджет.

Що се отнася до структурата, препоръчително е НИП да продължи по пътя, проправен от Националното сдружение на съдебните служители. Все пак, тъй като НИП ще трябва да поеме отговорността за всички обучителни курсове за административни служители, това трябва да стане постепенно и в същото време систематично.

Първо, препоръчително е да бъдат създадени няколко работни места за служители на пълен щат, които да провеждат обучителни курсове в съдилищата. Макар че това предполага допълнителни разходи за работна заплата, това ще спомогне за спестяване на значително много работно време, тъй като споменатите служители ще поемат отговорности, които иначе би трябвало да се поемат от претоварените съдебни служители. Препоръчително е във всяко от 11-те най-големи областни съдилища да се разкрие позиция за местен координатор на обучението, който да работи на пълен щат и да подпомага посрещането на нуждите от обучение на служителите в областния съд, районните съдилища и апелативния съд, ако в областта има такъв. Единадесетте областни съдилища са в следните градове: Благоевград, Бургас, Варна, Велико Търново, Видин, Плевен, Пловдив, Русе, Смолян, София (град), София (област).

Що се отнася до останалите 17 областни съдилища, препоръчително е да се разкрие длъжност за местен координатор на обучението, който да работи на половин щат (50%) и прекарва останалата част от работното си време в съответния областен

съд. Макар че е хубаво да не се дават прекалено много напътствия, е препоръчително минимумът от задължения на местния координатор на обучението да включва:

- Провеждане на пълни еднодневни обучителни курсове по работни умения за групи служители;
- Провеждане на специализирани курсове за групи служители;
- Оказване на помощ на НИП, София, в обучителната дейност, когато се налага;
- Предоставяне на информация на НИП относно проведени курсове;
- Оказване на помощ при провеждането на курсове на работното място в съдилищата.

Създаването на работни места за местни координатори на обучението крие сериозния риск от отклонение от първоначалната цел в хода на времето. Прекомерното натрупване на стари или притокът на нови дела, наличието на неопитни или болни служители могат да наложат ангажирането на тези лица в административната работа на съдилищата. За да се избегне подобна възможност, е препоръчително заемащите длъжностите на пълен щат да не са на подчинение на съдилищата, а на пряко подчинение на завеждащия учебната част към НИП или на изпълняващия тази длъжност. Що се отнася до това на чие подчинение да бъдат заемащите споменатата длъжност в по-малките областни съдилища, които ще са на половин работен ден в съда, ще трябва да бъде постигнат разумен баланс между административния секретар на съответния областен съд и НИП въз основа на местно споразумение относно седмичния работен график. Подобно споразумение е доказало своята ефикасност в рамките на други юрисдикции.

Второ, препоръчително е във всички съдилища в България да бъде назначен лектор по работни умения, отговорен за провеждането на обучение на работното място. Това не предполага разкриване на ново работно място, а по-скоро възлагане на допълнително задължение на определен индивид. Препоръчително е функциите на това лице да включват:

- Помощ при провеждането на въвеждащи курсове за новопостъпили служители;
- Обучение по работни умения, провеждано в съда;
- Предоставяне на информация на НИП относно проведени курсове.

Анализът на отговорите на анкетата (описана в документа относно обучението, т. 4) показва, че тя е попълнена от служители на 18 съдилища, или около една осма от общия брой съдилища. По данни от анкетата през 2003 г. в тези съдилища са наети 46 служители, което число, умножено по 8, прави общо около 350 служители. Все пак много от анкетите са попълнени от служители, които работят в едни и същи съдилища, и затова е разумно да предположим, че съдилищата като цяло наемат не повече от 150 административни служители годишно. Дори и това число вероятно е преувеличено, тъй като вследствие на интервютата, проведени в по-големите съдилища, се установи, че текучеството на кадри е нищожно, което означава, че почти не се наемат нови служители. В такъв случай лекторът по работни умения няма да е претоварен с работа, особено след приключването на обучението, предназначено за опитни служители, а при наличие на трудности споменатото лице следва да се обръща за помощ към местния координатор на обучението.

По силата на член 14(2) от устройствения правилник на НИП лицето, отговорно за провеждането на обучение на работното място, трябва да работи в тясно

сътрудничество с директора на специализираното административно звено в съответния съд. И местният координатор на обучението, и лекторът по работни умения трябва редовно да обсъждат напредъка по обучителните курсове с председателя на съда, който е задължен да предоставя възможности на съдебните служители да изпълняват своите задължения, в това число и възможности за обучение, и с административните секретари, които според предписанията на своята длъжност на характеристика отговарят за организацията на обучението.

4. Управление на прехода

В документа относно обучението (т. 1) се посочва, че съществува мрежа от около 40 лектори, които работят в съдилищата в България. Тази група лектори, обучена по линия на Националното сдружение на съдебните служители, подготвя и провежда курсове на обучение (които не касаят работните умения) в извънработно време или по-точно през почивните дни, които биват организирани от лекторите и посещавани от обучаваните за тяхна собствена сметка.

Препоръчително е НИП да възприеме основния принцип за провеждане на обучителни курсове в рамките на работното време на служителите. Ако обучителните курсове продължат да се провеждат и в рамките на работното време, и през почивните дни, това означава например, че при провеждане и съответно присъствие на съботен курс лекторът и курсистите следва да бъдат компенсирани с един свободен ден.

През 2005 г., когато НИП ще поеме отговорността за обучението на административните служители, той ще наследи една зачатъчна структура. Останалата част от настоящия документ предлага организационен план за справяне със ситуацията и за управление на наличния лекторски кадър.

С предложенията ще бъдат създадени общо, предвид човекочасовете, деветнадесет работни места към областните съдилища в България. Тази възможност трябва да се разгледа на фона на капацитета на настоящия екип от около 40 лектори. **Препоръчително е НИП** да подходи към ситуацията по следния начин:

1) трябва да бъде изготвена длъжностна характеристика на лектора с оглед на следните аспекти на неговата работа:

а) провеждане на обучителни курсове на местно ниво и в НИП;

б) оказване на помощ при провеждането на курсове на работното място в съдилищата;

в) осведомяване на НИП относно проведени курсове;

г) оказване на помощ на НИП при изготвянето на ръководства/наръчници за провежданите курсове;

д) оказване на помощ на НИП при изготвянето на длъжностни карти.

2) след изготвянето и одобряването на длъжностната характеристика последната трябва да бъде разпространена заедно с информацията относно институциите, които ще предлагат места за лектори на пълен и половин щат, както и покана към заинтересованите лица да се кандидатират за длъжността. Очаква се част от настоящите лектори да се кандидатират за местата за лектори на пълен и половин щат, но НИП не бива да стеснява кръга на лицата, които имат право да се кандидатират за длъжността, само до лица с лекторски опит. Този кръг трябва да е възможно най-широк;

3) след получаване на молбите за работа трябва да се направи пресявка на базата на представените документи, за да се сведе броят на кандидатите до трима за едно място за лектор. Процедурата на пресяване следва да се основава на модела, препоръчан в т. 11 от документа относно работните назначения, с цел да се установи на базата на представените документи кои са най-добрите трима кандидати за всяко вакантно място;

4) всички кандидати, преминали успешно през процедурата на пресяване, следва да бъдат интервюирани на базата на критериите за назначаване, посочени в т. 2 от документа относно работните назначения. Тъй като това ще представлява важен кръг от интервюта, който на практика ще доведе до създаването на национален екип от лектори, **е препоръчително** завеждащият учебната част на НИП да председателства селекционната комисия, в която трябва също така да членуват председателят на съда, назначен в комисията от Върховния съдебен съвет, и административният секретар на съда;

5) селекционната комисия следва да използва формуляр за оценка, описан в т. 7 от документа относно работните назначения. **Препоръчително е** представянето на кандидатите на интервюта да бъде оценено въз основа на следните критерии:

а) дали кандидатът има добри социални умения и в частност дали умее да общува;

б) дали кандидатът умее да се изразява ясно и на достъпен език;

в) дали кандидатът познава добре работата на администрацията на българските съдилища;

г) дали кандидатът е силно ентузиазизиран по отношение на преподавателската работа.

Надяваме се с помощта на гореописания процес да бъдат подбрани кандидати с добри качества за новите длъжности за лектори на пълен и половин щат и да се извлече максимална полза от опита на настоящия екип от лектори. Ако това е уместно, може да се състави кратък списък от резервни лектори, които да попълнят непредвидени вакантни места или да заместват свои колеги, които отсъстват поради отпуск или заболяване.

Препоръчително е лекторите да бъдат назначавани за период от три години, като им се гарантира връщане на работното им място в съдилищата след приключване на този период. Ако даден лектор притежава определени умения, за които е налице търсене, но не и предлагане, тогава завеждащият учебната част на НИП може да направи изключение и да даде съгласието си за втори мандат на служителя като лектор. Все пак е от особена важност да се постигне правилният баланс при определяне на продължителността на мандата на лекторите. От една страна, а именно от финансова гледна точка, е разумно българската съдебна система да получи добра възвращаемост на средствата и времето, вложени в лекторите, за да придобият необходимите лекторски умения. От друга страна, е не толкова важно лекторите да не загубят доверието на курсистите, тъй като са се отдалечили от различните аспекти на работата в съда, което би било най-осезаемо при провеждането на курсове за работни умения. Налице е мнението, че три години са достатъчни за постигането на правилния баланс и тази възможност е силно за предпочитане пред възможността за назначаване на дадено лице на постоянна длъжност като лектор.

Що се отнася до лекторите по работни умения, не е необходимо да се прибягва до формалния процес на назначаване. **Препоръчително е** тази работа да се извършва от доброволци. Затова би било разумно в по-големите съдилища да се назначават двама или повече лектори по работни умения. Ако е налице еднократно претоварване на такъв лектор, например при вълна от новопостъпващи служители, лекторът трябва да се обърне към административния секретар на съда и местния координатор на обучението, които да му окажат временна помощ. Но този тип лектор трябва да си остане административен служител в съответния съд, т. е. да е на подчинение на управленското тяло на съда, а не на завеждащия учебната част на НИП.

5. Експертни знания и умения

В предишните точки от настоящия документ се съдържат предложения относно начините за попълване на местата за местни координатори на обучението на пълен и половин щат. Тази система е съобразена с направените на интервютата коментари, изразяващи опасения за пристрастие в подбора на лектори. Системата е съобразена и с въпросите, касаещи качеството на обучението (настоящият документ съдържа и предложения относно оценката на обучението).

Остава въпросът относно експертните знания и умения. До настоящия момент Националното сдружение на съдебните служители разчиташе на обучени лектори, всеки от които обхваща цялата гама от курсове, предлагани от сдружението. Подобна всеобхватност на компетенциите не винаги води до най-ефективните резултати, особено що се отнася до специализирани курсове. Затова **е препоръчително** на базата на оценката на курсовете, давана от курсистите, и други форми на извличане на обратна информация НИП да изгради екип от лектори, всеки от които е специалист в дадена област, като по този начин гарантира високо ниво на всички курсове на обучение.

Тъй като управленските кадри на българската съдебна система са в процес на усъвършенстване на управленските си умения, има вероятност да нарасне търсенето на курсове на обучение за старши административни служители. Някои от тези курсове ще бъдат еднократни, т. е. ще се провеждат, за да се реагира на конкретни ситуации, и няма да са от сферата на компетенциите на сформирания екип от лектори. Пример за подобно обучение е курс във връзка с т. нар. обратна информация на 360 градуса (стопроцентова обратна информация), процес, при който качествата на даден служител се подлагат на коментар от неговите началници, равни и подчинени, самият служител също бива интервюиран, като всичко това се прави с цел да се установят фактите относно начина и стила на управление, възприети от този служител. Този процес цели да гарантира сформирането на управленски екип, който разполага с всички необходими умения, като се започне от уменията за стратегическо мислене, мине се през уменията за управление на промени и се стигне до функционални и делови умения. Ако се установи нужда от подобен курс, **препоръчително е** НИП да проведе търг за определяне на подходящ външен доставчик на услугата.

Определянето на подходящи специализирани курсове може само по себе си да се окаже трудна задача. В процеса на изграждане на собствена база от експертни знания и умения НИП ще усъвършенства способностите си за установяване на

нужди и намирането на подходящи специализирани курсове, предлагани на по-широкия пазар, за посрещане на тези нужди. Този процес трябва да протича поотрано, за да се вместят тези курсове в програмата за следващата година, и **е препоръчително** НИП да ги предвижда в годишния си проектобюджет.

6. Оценка на обучението

Всеки курс на обучение трябва да бъде подложен на оценка и валидация. Особено важно е да бъде прекратено предлагането на курсове, които са предмет на слабо търсене или изобщо не се търсят.

В документа относно обучението са отправени препоръки относно най-ефикасните начини за установяване на нуждите, един от които се изразява в събиране на мнения на ниво съд. Подобни мнения са ключов ориентир за актуалността на и ползата от даден курс. В процеса на валидация и оценка **е препоръчително** прилагането на следните методи:

- в т. 7.2 са отправени и препоръки относно поддържането на регистър на оплакванията. Когато даден курс на обучение е организиран в отговор на нарастващ брой конкретни оплаквания, **е препоръчително** да се прегледат регистрите за няколко последователни години, за да се установи дали има резултат от курса, т. е. дали е намалял броят на оплакванията. Проверката на статистически данни относно протакането на дела и натрупването на голям обем от дела **също се препоръчва** като мярка, макар и по-малко надеждна, за установяване на последствията от курсове, проведени във връзка с тези проблеми;

- оценка след приключване на курса. Тя се прави с анкетни карти, които се попълват от всяко лице, присъствало на курса. **Препоръчително** е анкетата да се попълва анонимно след приключване на курса, но **преди** лицето да си е тръгнало, и това да се въведе като стандартна практика. Опитът показва, че когато курсистите си тръгват с обещанието впоследствие да попълнят анкетата и да я изпратят, съвсем малко от тях спазват това обещание. **Препоръчително** е анкетната карта да съдържа въпроси относно:

- 1) степента, в която курсът е отговорил на очакванията на курсиста;
- 2) силните страни на курса;
- 3) слабите страни на курса;
- 4) мнение относно начина, по който лекторът е представил материала;
- 5) това дали курсистът чувства, че е в състояние да се справи с работата, която е предмет на курса на обучение;
- 6) предложения/идеи за усъвършенстване на курса;

- валидация от страна на управленското тяло. **Препоръчително** е НИП да въведе елементарна система за отразяване на мнения, която да се изразява в следното: три месеца след приключването на всеки курс председателят и административният секретар на съответния съд биват запитани дали даден служител се справя с работата, която е била предмет на обучението, и в каква степен.

7. Стандартност на обучението

Според организационния план, предложен от работната група по проекта, обучителните курсове ще се провеждат както в НИП, София, така и в редица мест-

ни центрове в България. Това означава, че един и същи курс ще се провежда на повече от едно място, понякога и едновременно на няколко места. При това положение трябва да се гарантира стандартност на обучението както по отношение на съдържанието, така и по отношение на начина на представяне, независимо от това дали курсът се провежда в София, Бургас или Смолян.

Стандартността на обучението следва да се гарантира с помощта на:

- ръководства за обучение. **Препоръчително е** НИП да се заеме с разработването на стандартни ръководства. За всеки курс е необходимо по едно ръководство. Макар че разработването им е трудоемък процес, ръководствата са особено ефикасно средство, което гарантира стандартност в провеждането на даден курс. След разработването на ръководствата **е препоръчително** всяко от тях да се преразглежда ежегодно, за да се гарантира неговата съобразност с различни законови и организационни промени;

- длъжностна карта. След като приключи обучението на даден служител и той започне да изпълнява на практика това, на което е бил обучен, служителят се нуждае от опреснителни насоки, на които да се опланта, докато се запознае достатъчно добре с работата си. Подобни опреснителни насоки подсилват ефекта от обучението и гарантират точно изпълнение на работните задължения, съобразено с определени стандарти. **Препоръчително е** НИП да се заеме с разработването на **длъжностни карти** за целите на всеки курс на обучение. Длъжностната карта е документ, в който най-подробно се описват последователните стъпки при изпълнението на работните задължения, свързани с дадена длъжност. Курсистът получава копие от длъжностната карта при приключване на курса, което остава за него. Копие от картата трябва да притежава и всеки български съд, за да я прибави към серията от карти, покриващи всички длъжности.

8. Помещения и оборудване

Настоящият документ не цели да отправя препоръки относно всички аспекти на осигуряването на помещения и оборудване, а по-скоро да даде някои насоки относно най-добрите начини за подход към този проблем.

В споменатата по-горе в текста т. 7.3 се препоръчва местните центрове да се използват за едnodневни курсове на обучение по работни умения и за някои специализирани курсове. Препоръчва се и наемането на пълен щат на местни координатори на обучението в 11-те най-големи областни съдилища и на такива на половин щат в останалите 17 областни съдилища.

Разработването на подобна структура трябва да се направи с оглед на наличните помощения. Следователно **е препоръчително** НИП да проведе проучване във всеки областен и регионален съд с цел да установи наличието на неизползвани помещения в тях или наличието на възможности за намиране на допълнителни помещения за целите на обучението. Идеалният резултат от проучването би се изразил в установяване на наличието на свободна стая във всеки областен съд или поне в 11-те най-големи съдилища. Някои съдилища обаче са доста притеснени в пространствено отношение и затова няма вероятност желаният резултат да е налице във всички съдилища. Следователно **е препоръчително** проучването да се проведе по следния начин:

- първо, НИП изпраща анкетна карта на всички регионални и областни съдилища с цел да установи какво е наличието на неизползвани помещения в съдилищата в България;

- второ, въз основа на резултатите от анкетата на НИП се определя най-малко едно помещение за целите на обучението във всеки областен съд и, ако това се окаже невъзможно, поне в едно от районните съдилища в съответната област;

- трето, НИП иска разрешение от ВСС и председателите на съдилища да носи пълна отговорност за помещенията, определени за целите на обучението;

- четвърто, НИП включва разходите за ремонт и поддръжка на помещенията в годишния си проектобюджет.

НИП може да намери подходящо помещение, следвайки една съвсем опростена процедура. **Препоръчително** е това да стане въз основа на следните критерии:

Стая, в която има места за минимум 12 курсисти, които да бъдат разположени около конферентна/кръгла маса с достатъчно пространство за лектора, приспособленията за онагледяване на материалите и самите материали за обучението.

Идеалният вариант е към стаята за обучение да има още две малки стаи за работа по групи. Реалността показва, че такива възможности почти не съществуват, затова курсистите ще трябва да провеждат работата по групи в рамките на стаята за обучение. Стаята за обучение трябва е безопасна, тъй като в нея ще се съхраняват материалите за всички курсове, провеждани в нея. Освен това тя трябва да е оборудвана с определен минимум от приспособления за онагледяване, които дават възможност за изнасяне на лекции с помощта на флип-чарт, шрайбпроектор и компютър. НИП трябва да осигури достъп на курсистите до удобствата, използвани от останалите служители на съответния съд, като например заведения за хранене и тоалетни. Когато не се използва за обучение, стаята за обучение ще служи на местния координатор на обучението.

След като се оборудва и започне да функционира, **е препоръчително** всяка стая за обучение да се използва само за целите на обучението. Тя ще бъде част от НИП, ще се посвети на целите на НИП и ще се финансира от него. В настоящия момент по разбираеми причини всички курсове на обучение за съдии се провеждат в София. Ако в даден бъдещ момент се реши, че е уместно провеждането на регионално обучение за съдии, тогава помещенията, описани по-горе в текста, могат да бъдат използвани за тази цел. Но като се изключат такива случаи, учебната база не бива да се използва за никакви други цели, ако е налице желание обучението да заеме полагащото му се място в рамките на съдебната система.

9. Задължителни и свободно избираеми курсове

По силата на чл. 43 (и) от правилника на НИП административните служители „...имат право да участват в квалификационните курсове, провеждани от НИП“. По силата на чл. 45 ВСС определя дадени курсове като задължителни за административни и други служители, в случай че те:

- „1. преминал на работа в съд от по-висока инстанция;
2. бъдат назначени на управленски пост;
3. променят сферата на своята дейност;
4. в други случаи.“

Тези два члена позволяват голяма гъвкавост на организацията на обучението. Остатъкът от настоящата точка на документа е посветен на начините, по които може да се постигне най-ефикасна организация на обучението.

Трябва да се направи ясно разграничение между курсовете, които са **задължителни** за административните служители, и тези, които е желателно да бъдат посетени, но все пак са **свободно избираеми**. От гледна точка на административните служители това разграничение би следвало да се направи в контекста на ключовите етапи на тяхната кариера, като преминаването от един етап в друг е съпроводено с обучение.

Препоръчително е ВСС да включи следните курсове за административни служители в категорията на задължителните курсове:

- въвеждане в работата. **Препоръчително е** всички административни служители, които постъпват на работа в българската съдебна система, да преминат през задължително въвеждащо обучение не по-късно от четири седмици след постъпването им на работа. Въвеждането в работата следва да се разбира като широко понятие, което включва запознаване с принципите на работата с клиенти, точността и т. н. Целите на въвеждащото обучение се описани в документа относно оценката на работната ефективност, в който въвеждащото обучение се разглежда в по-широкия контекст на плана за въвеждане в работата. Този план се изразява в серия от стъпки и описва дейността на лице с менторски функции. Менторът оказва подкрепа на програмата на местно ниво и сътрудничи, когато е необходимо, с местния координатор на обучението и лектора по работни умения;

- обучение по управление. Това също е широко понятие, което обхваща обучителни курсове на няколко нива. Тези нива фигурират в учебната програма като обучение за младши ръководители и обучение за старши ръководители, в това число и административни секретари.

Препоръчително е ВСС да наложи изискване във връзка със задължителното обучение, по силата на което административните служители да бъдат освобождавани от работа, за да присъстват на обучението. След това остава да бъде разрешен проблемът с организацията на свободно избираемите курсове, който е далеч по-сложен.

Препоръчително е участието в курсове да се основава на следните насоки:

- ако председателят на съда или административният секретар е на мнение, че е особено важно даден административен служител да участва в определен курс на обучение, тогава участието в курса се счита за задължително;

- всеки административен служител следва да има право на 5 дни годишно, които да бъдат оползотворени за обучение. В случай че останат неоползотворени дни след участие в задължителен курс на обучение, служителят трябва да има право да избере някой от свободно избираемите курсове. За тази цел той трябва да получи подкрепата на местния координатор на обучението и одобрението на административния секретар;

- подборът на участниците в еднократни обучителни курсове за административни служители, като например курсове, посветени на изменения в законодателството, които попадат в графата „други“ от чл. 45 от правилника на НИП, се извършва на централно ниво от НИП.

Ако процедурата за подбор на участниците в даден курс се извършва по гореописания начин, това означава, че административният секретар и местният ко-

ординатор на обучението ще са в състояние да гарантират, че молбите за участие в даден курс на обучение се разглеждат предвид нуждите на всеки съд, както и предвид условието, че никой отдел на съда не бива да се лишава от много свои служители по едно и също време поради участие в обучение.

10. Ротация на служителите

Някои считат, че ротацията на служители не касае в голяма степен организацията на обучителни курсове. Все пак двете са тясно свързани, но по-важното е, че ротацията е от огромно значение за ефикасното функциониране на един съд. Ето защо тя е предмет на разглеждане в настоящия документ.

Посредством едно интервю се установи, че в областния съд в Благоевград в даден момент е въведен режим на ротация на служителите – това става благодарение на тогавашния председател на съда. Организацията на това начинание е поставена на неофициална основа, но въпреки това ротацията продължава и до днес. Въпросният съдия не въвежда режима принудително, тя по-скоро използва убедителни аргументи и успява да преодолее съпротивата на останалите съдии и на административните служители. Този съд заслужава поздравление за това, че е приел такава смела и модерна стъпка.

Препоръчително е ротацията на административни служители да се въведе във всеки български съд. Това би довело до въвеждането на една значителна културна промяна в българската съдебна система. В България се е установила традицията служителите да заемат една длъжност в продължение на много години, а понякога и в продължение на цялата си професионална кариера. Освен това, както се е случило и в Благоевград, някои съдии предпочитат да работят с екип от познати лица, в които имат доверие. Всички тези опасения имат своите основания, но проблемите, свързани с тях, могат да бъдат разрешени с въвеждането на схема за ротация на служителите, която има големи преимущества. Процесът на създаване на административни експерти крие в себе си опасността даден служител да изгуби своя широк поглед върху работата на съда с хода на времето, докато усъвършенства уменията си в определена област.

Налице е впечатлението, че настоящият момент е особено подходящ за предприемане на подобна стъпка. Малко от интервюираните служители, чийто брой обаче нараства, изразиха желание да разширят своя опит. Не по-маловажен е фактът, че председателите на съдилища, с които бяха проведени интервюта, показват нарастващо желание да експериментират с цел да повишат ефективността на съдилищата.

Представянето на една ротационна схема пред съдии и съдебни служители изисква внимание и такт, но в няколко страни, в които тази практика е въведена, тя се радва на широка популярност и понастоящем на нея се гледа като на нещо съвсем естествено.

Преимствата на една добре управлявана ротационна схема включват:

- в българските съдилища тя ще послужи като ценно средство за борба с корупцията. Ако, колкото и да е жалко, някой административен служител е корумпиран, тогава неговото преместване в друг отдел ще сложи край на неговите действия, свързани с корупция. И което е по-важно – ротацията на служители ще увеличи възможностите за изобличаване на корумпирания служител от страна на неговия наследник:

- покриване на задължения. Ако само един служител е запознат с определена работа, неговото отсъствие поради отпуск винаги ще създава проблеми. Ако същият този служител се разболе, проблемите ще прераснат в криза. Ако и други служители са запознати с естеството на работата, проблемът може да се преодолее ефикасно;

- работна претовареност. Най-ефикасните съдилища в много страни използват гъвкаво потенциала на своите служители. Това означава, че при внезапно настъпили кризисни ситуации, като например внезапен наплив на наказателни дела, управленското тяло може да се справи с кризата, като временно съсредоточи на определено място повече служители, които ще разчитат на уменията, придобити в рамките на програмата за ротация;

- широта на познанията. Това е едно особено важно преимущество за служителите, участващи в подобна програма. Ако административните служители стигнат до извода, че способността да се справят с повече от една работа не само ги прави по-ценни кадри, но и увеличава възможностите им за служебно повишение, тогава културната промяна, спомената по-горе в текста, ще бъде налице. В редица други страни административните служители, работещи в съдебните системи, вече осъзнават ползата от ротацията и сами настояват пред своите ръководители да направят необходимите стъпки, които да помогнат на тези служители да придобият повече опит;

- чувство за справедливост. От направените интервюта стана ясно, че много административни служители са на мнение, че различните длъжности са свързани с различна работна натовареност, че вследствие на това някои техни колеги работят при доста по-напрегнати условия от други и че това е причина за неравенство. Макар и целта на настоящия проект да не се изразява в преразпределение на работната натовареност, усещането за липса на справедливост е проблем, на който трябва да се погледне сериозно, и затова ротацията ще позволи на служителите да установят дали неравенството е факт и същевременно ще допринесе за създаването на чувство за справедливост.

Как да се осъществи ротацията на служители? **Препоръчително е** ротационната схема да съдържа следните елементи:

- тя трябва да е открита и прозрачна. Трябва да съществува стремеж за достигане на нивото, постигнато от някои други юрисдикции, при които ротационната схема за годината е закачена на стената в кабинета на началника и неговите подчинени могат да се осведомят относно своето придвижване от отдел в отдел, тъй като всичко е планирано съвсем отрано. Следователно административният секретар следва да отговаря за изготвянето на пълен годишен ротационен план, който да е налице 12 месеца преди да влезе в сила;

- тя трябва да е свързана с процеса на оценяване. За този процес вече стана въпрос в документа относно оценяването. Когато това е възможно, придвижванията от един отдел в друг следва да съвпадат с края на отчетната година или, в случай че това е невъзможно, с етапа на междинно отчитане, което се прави след шестия месец;

- тя трябва да е тясно свързана с организацията на обучението. Ще последват критики, ако даден служител се премести на дадена длъжност и е по-малко ефикасен от своя предшественик. За да се справи с подобна ситуация, местният координатор на обучението (документ относно обучението, т. 7.3) трябва да осигури провеждането на подходящо обучение непосредствено преди придвижването от един отдел в друг;

• трябва да съществува и по-дълбока връзка между ротацията на служители и оценката на професионалното развитие. Желанието да се движи и да усвоява нови умения е основен отличителен белег на добрия административен служител, който може да се превърне в един добър бъдещ ръководител. Това следва да бъде отразено в оценките, които се дават в процеса на оценяване на работната ефективност на служителите.

Една ротационна програма изисква интензивно управление и подкрепа. Но за тази цел си има ръководители, а ползата от подобна програма е за всички, участващи в нея. Системата трябва да е достатъчно гъвкава, за да позволява промени при наличието на кризи, но и достатъчно силна, за да не позволява винаги да се намират причини за отлагане или отмяна на придвижванията от отдел в отдел. С други думи тя трябва да разчита на съдебна и управленска подкрепа.

[...]

Препоръчително е административният секретар да съгласува годишния план за ротация на служителите с председателя на съда, преди да го оповести. **Препоръчително е** също така да бъде помолено Националното сдружение на съдебните служители да предложи на ВСС минимален и максимален период, в рамките на който служителите да заемат всяка една длъжност. За длъжности, които предполагат по-ниска квалификация, този период може да се сведе до шест месеца, докато за по-отговорни длъжности периодът следва да бъде не по-дълъг от две години. Административният секретар не участва в този процес.

И накрая, **препоръчително е** плановете за ротация на служители да се разработват и с оглед на заплащането, съответстващо на всяка административна длъжност. Ако, както би могло да се очаква, има подходящо съответствие между степента на сложност и отговорност и трудовото възнаграждение, тогава няма да има трудности. Ситуация, при която даден служител бъде преместен на длъжност с по-ниска заплата, е отражение на един по-широк проблем, касаещ структурата на работното заплащане. Такива ситуации следва да се избягват.

11. Отговорност за обучението

Тази последна точка представлява кратко резюме на инстанциите, които следва да носят отговорност за определени дейности, свързани с обучението.

НИП носи отговорност за предлагането на навременно, целенасочено и подходящо обучение на всички административни служители от българската съдебна система. Това обучение следва да бъде разработено така, че да помогне на служителите да изпълняват своите служебни задължения все по-ефективно. Резултатите от това обучение следва да се изразяват в повишаване на квалификацията на всеки служител. Ефектът от всички курсове на обучение следва да бъде измерим.

За много служители обучението все още е една нова слабо разбрана концепция. Провеждането на курсове за административни служители започна едва преди около три години под егидата на Националното сдружение на съдебните служители, като целевата аудитория все още не е изцяло обхваната. Но каквото и да е настоящото състояние на нещата, важно е да се стигне възможно най-бързо до момента, в който всеки административен служител ще стигне до извода, че носи

отговорност за своето обучение и развитие. Постигането на такъв резултат предполага значителна промяна в нагласите. Поставената цел може да се постигне най-добре посредством издания, разпространявани в рамките на българската съдебна система, които предоставят информация относно предлагането на курсове и процедурата за кандидатстване за участие в тях. Това ще позволи на административните служители да поемат отговорност за професионалното си развитие, като придружават преминаването на нова длъжност с подходящо обучение с цел да повишат квалификацията си и да получат повишение. Така ще се приложат на практика разпоредбите на правилника на НИП и Закона за съдебната власт, които уреждат законното право и задължение на съдебните служители да поддържат и повишават своята квалификация (Документ относно обучението, т. 7.1).

СЪДЪРЖАНИЕ

I. СТАТИИ

Петър Рашков,
Любомира Димитрова,
Митка Захарлиева
 КООРДИНАЦИОННИ МЕХАНИЗМИ
 ЗА РАБОТА С ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
 В НОВИТЕ ДЪРЖАВИ – ЧЛЕНКИ НА ЕС 7

Антония Ангелова
 ОСНОВНИ АСПЕКТИ НА УЧАСТИЕТО И ПРОЦЕСУАЛНОТО
 ПРЕДСТАВИТЕЛСТВО НА ДЪРЖАВИТЕ – ЧЛЕНКИ
 НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ, ПО ДЕЛАТА ПРЕД СЪДА
 НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ ОБЩНОСТИ И
 ПЪРВОИНСТАНЦИОННИЯ СЪД В ПРОИЗВОДСТВА
 ПО ПРЕКИ ИСКОВЕ И ПО ПРЕЮДИЦИАЛНИ ВЪПРОСИ 17

Любомира Димитрова
 ОБЕДИНЕНОТО КРАЛСТВО
 В ПОДКРЕПА НА РЕФОРМАТА
 В СИСТЕМАТА ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ
 НА НАКАЗАНИЯТА В БЪЛГАРИЯ 26

II. ЗАКОНОТВОРЧЕСТВО

ЗАКОН ЗА ПРАВНАТА ПОМОЩ 35

Иван Чалъков
Иво Христов
 СОЦИОЛОГИЧЕСКО ИЗСЛЕДВАНЕ:
 „ПРОБЛЕМИ НА РАВНИЯ ДОСТЪП
 ДО ПРАВОСЪДИЕ В БЪЛГАРИЯ“
 ОСНОВНИ РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО 51

ЗАКОН ЗА ИЗМЕНЕНИЕ И ДОПЪЛНЕНИЕ НА ЗАКОНА ЗА АДМИНИСТРАТИВНИТЕ НАРУШЕНИЯ И НАКАЗАНИЯ	58
---	----

III. МЕЖДУНАРОДНО ПРАВНО СЪТРУДНИЧЕСТВО И МЕЖДУНАРОДНА ПРАВНА ПОМОЩ

Биляна Белякова

ЗАЩИТА НА ДЕЦАТА В СВЕТЛИНАТА НА ПРИЛОЖЕНИЕТО НА МЕЖДУНАРОДНИТЕ АКТОВЕ В ТАЗИ ОБЛАСТ	65
---	----

Веселина Малева

АКТУАЛНО СЪСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА ПРИСЪЕДИНЯВАНЕ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ КЪМ КОНВЕНЦИИТЕ НА ХАГСКАТА КОНФЕРЕНЦИЯ ПО МЕЖДУНАРОДНО ЧАСТНО ПРАВО	73
--	----

ЕВРОПЕЙСКА КОНВЕНЦИЯ

<i>за обмен на правна информация между държави</i>	76
--	----

ДОПЪЛНИТЕЛЕН ПРОТОКОЛ

<i>към Европейската конвенция за обмен на правна информация между държавите</i>	81
---	----

ЕВРОПЕЙСКА КОНВЕНЦИЯ

<i>за признаване и изпълнение на решения за упражняване на родителски права и възстановяване упражняването на родителските права</i>	85
--	----

ГРАЖДАНСКА КОНВЕНЦИЯ

за корупцията 95

КОНВЕНЦИЯ

за премахване на изискването за легализация
на чуждестранни публични актове 102

КОНВЕНЦИЯ

за връчване в чужбина
на съдебни и извънсъдебни документи
по граждански или търговски дела 107

КОНВЕНЦИЯ

за събиране на доказателства в чужбина
по граждански или търговски дела 118

ХАГСКА КОНВЕНЦИЯ

за гражданските аспекти
на международното отвличане на деца 128

КОНВЕНЦИЯ

за международен достъп до правосъдие 139

IV. ACQUIS COMMUNAUTAIRE

Жасмин Попова

ДИРЕКТНАТА ПРИЛОЖИМОСТ

НА РЕГЛАМЕНТА И ИМПЛЕМЕНТАЦИЯТА МУ
В НАЦИОНАЛНИЯ ПРАВОВ РЕД 155

V. ЕВРОПЕЙСКИ СЪД ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

Мариана Караджова

ЮРИДИЧЕСКИТЕ ЛИЦА

И ЕВРОПЕЙСКАТА КОНВЕНЦИЯ
ЗА ЗАЩИТА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА 167

Милена Коцева

ДЕЛОТО „АЛ-НАШИФ СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ“ И СПАЗВАНЕТО НА ЧОВЕШКИТЕ ПРАВА ПРИ ЕКСПУЛСИРАНЕТО НА ЧУЖДЕНЦИ	172
ДЕЛОТО „АЛ-НАШИФ с/у БЪЛГАРИЯ“	178

VI. МЕЖДУНАРОДНИ ПРОГРАМИ И ПРОЕКТИ

Нина Овчарова

РЕЗУЛТАТИТЕ:

ПРОЕКТ BG-0103.03: СТРАТЕГИЯ ЗА ПОДБОР И ПРОФЕСИОНАЛНА КВАЛИФИКАЦИЯ НА МАГИСТРАТИ И СЪДЕБНИ СЛУЖИТЕЛИ	215
--	-----

ЕВРОПЕЙСКА
ИНТЕГРАЦИЯ
И ПРАВО

3/2005

Художник
Олга ПАСКАЛЕВА
Компютърен дизайн
Мариана ХРИСТОВА
Милка ХРИСТОВА

Формат 70/100/16
Печатни коли 16,75

Министерство на правосъдието
София 1040
Ул. „Славянска“ № 1
Тел. 923-75-55

Печатница „Скала“

*Гледните точки в представените статии са лично мнение
и не изразяват официалната позиция на Министерството на правосъдието.
Разпространението се извършва безплатно.*